This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

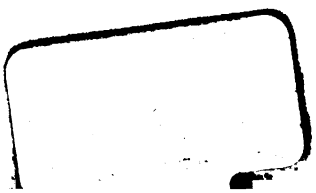

Digitized by Google

EKP
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

TWAALF DAGEN

IN DEN

VULKANISCHEN EIFEL;

DOOR

H. WITTE.

Met een gezicht op Cochem.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1877.

Digitized by Google

MEKSING & VISSER
BOEKHANDEL
10 WAGENSTRAAT 27
'S HAGE

Eifel, Germany —
Descr. and trav.

Digitized by Google

IN DEN VULKANISCHEN EIFEL.

EKP
Witte
Digitized by Google

1. Eifel, Germany - Descr. and trav.

Digitized by Google

Digitized by Google

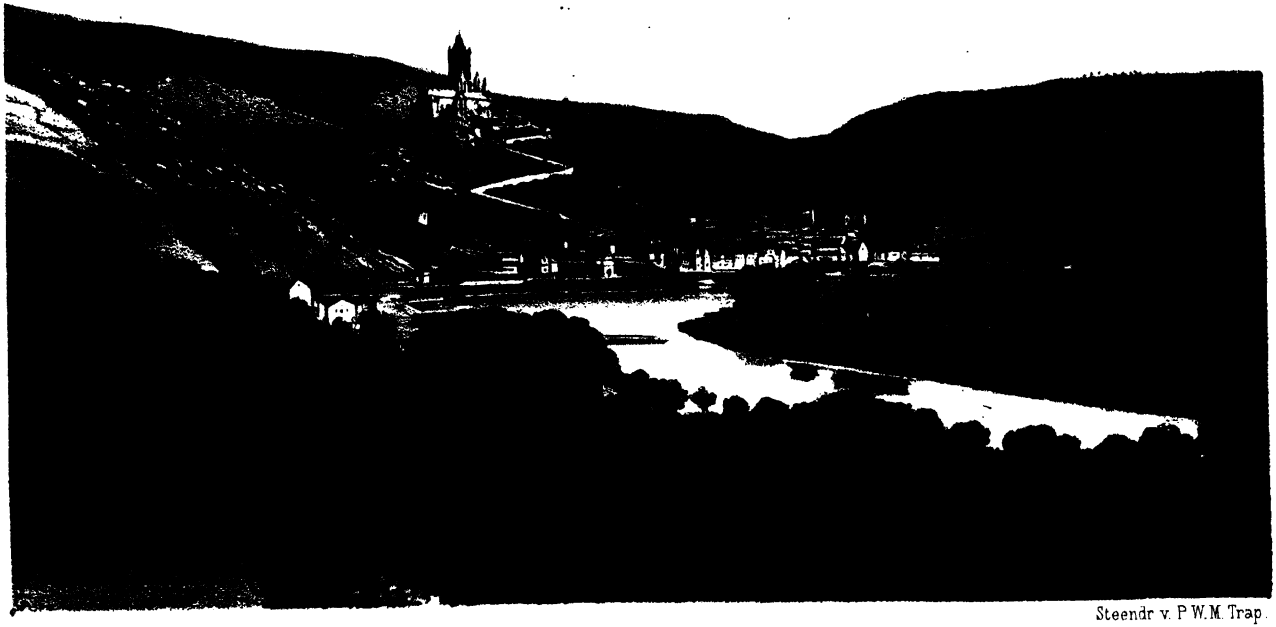

Steendr v. P.W.M. Trap.

HET SLOT TE COCHEM.

Digitized by Google

TWAALF DAGEN

IN DEN

VULKANISCHEN EIFEL;

DOOR

H. WITTE.

Met een gezicht op Cochem.

LEIDEN, E. J. BRILL.
1877.

Digitized by Google

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
337050B
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1916 L

Digitized by Google

Aan den Heer

Mr. O. J. VAN DER HAER,

te Arnhem.

Waarde Vriend!

Vergun mij deze Reisherinneringen aan U op te dragen.

— Waarom nu juist aan mij? vraagt ge allicht.

— Ik doe dit, behalve uit vriendschap, nog om een andere reden.

Johnson 27 Sept 1945

Digitized by Google

Niet onnatuurlijk is het, dat men, deze Reisherinneringen lezende, er naar zal gissen, wie die OMEGA is, die tot deze reis aanleiding gaf, en aan wien dit boek dus eigenlijk zijn ontstaan te danken heeft.

Welnu, als men ziet dat het aan U opgedragen is, zal men U daarvoor houden, en gij weet dat ik er steeds een ondeugend pleizier in vind, anderen een onschuldige poets te spelen.

Gij wordt daar niets minder door.

Vale

t. t.

W.

Digitized by Google

INHOUD.

Opdracht.	Bladz.	v.
I. Kennismaking.	"	1.
II. Naar Trier.	"	10.
III. Trier.	"	19.
IV. Saarbrücken.	"	33.
V. In Memoriam.	"	43.
VI. Saarburg	"	52.
VII. Nennig.	"	66.
VIII. Mettlach.	"	78.
IX. Enthousiasme van plantenzoekers.	"	86.
X. Luxemburg.	"	105.
XI. Ramstein.	"	113.
XII. Een geimproviseerd bal.	"	125.
XIII. Gerolstein — Daun.	"	136.
XIV. Daun — Bertrich.	"	152.
XV. Bertrich.	"	161.
XVI. De Mosenberg.	"	186.
XVII. Alf.	"	199.
XVIII. Berncastel.	"	209.
XIX. Naar Cochem.	"	229.
XX. De Tunnel.	"	247.
XXI. Moselkern.	"	262.
XXII. Het Ahrdal.	"	282.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

KENNISMAKING.

In den nazomer van 1875 werd te Keulen een groote, zoogenaamde internationale Tentoonstelling gehouden van planten en van die nijverheidsvoorbrengselen, welke gerekend kunnen worden direct of indirect op den Tuinbouw betrekking te hebben. Later bleek dat daaraan eigenlijk minder de bedoeling ten grondslag lag, den Tuinbouw te bevorderen, dan het organiseeren van eenige groote feesten, het bijeenbrengen van een overgroot aantal bezoekers uit verschillende landen in de oude bisschopstad, terwijl de Tentoonslelling zelf meer van een jaarmarkt op groote schaal, dan van een Tuinbouw-expositie had; ook wordt ze, hoe breed ze ook was aangelegd en hoe luisterrijk ze ook werd geopend en gevierd, niet in de serie der ware internationale Tentoonstellingen van dien aard opgenomen; wat echter niet wegneemt, dat er ook voor de kruid- en tuinbouwkundigen veel te zien en te leeren was.

Dit zij echter zoo 't wil — het lust mij thans niet, en het strookt trouwens ook niet met mijne tegenwoordige bedoelingen, er een kritiek of een overzicht van te geven — de eerste week

Digitized by Google

dier expositie vooral was voor de toen in menigte daarheen gestroomde bezoekers, onder welke tal van plantkundigen, bloemkweekers en liefhebbers van alle Europeesche natieën, een ware feestweek; niet weinig opgeluisterd door de aanwezigheid van Duitschlands ridderlijken Kroonprins, die expresselijk hiertoe naar Keulen was gekomen, en er ondubbelzinnige blijken ontving van hoogachting en liefde, welke men der Keizerlijke familie ook aan den Rijn — trots het tegenovergestelde beweren van partijzieke woelgeesten — toedraagt. Al de vreemde gasten, die bij de opening der Tentoonstelling deze fiere mannelijke gestalte bewonderden, of die den volgenden dag het voorrecht hadden, na een spoorreis per extra feesttrein naar *Rolandseck*, van daar met den edelen vorstentelg — edel in de dubbele beteekenis des woords — op een der prachtige Rijnbooten, den »grootvorst van Europa's stroomen" af te varen, onder het onafgebroken geknal van klein geschut aan de allerwege smaakvol verlichte oevers, zagen met onafgebroken welgevallen op naar de rijzige gestalte van den man, die tegelijk moedig oorlogsheld, liefhebbend zoon, trouw echtgenoot, verstandig vader en nobel burger is, en menigeen zal bij die gelegenheid Duitschland zijn kloeken troonopvolger benijd hebben. Geen wonder dan ook, dat de feestvierende bevolking hem als op de handen droeg, ja, dat velen zich door die persoonlijke kennismaking gelukkig rekenden.

Voeg daar nog bij de tot in het uiterste doorgevoerde gulle vrijgevigheid van het tentoonstellingscomité, hetwelk de vreemde gasten met feesten als overlaadde, en gij zult begrijpen, Lezer, dat het leven daar afwisselend en woelig was. —

Ten gevolge van langdurige en drukke inspanning naar

Digitized by Google

eenige afwisseling en rust hakende, was mij de uitnoodiging om daar aan de jury, en bij gevolg aan de te geven feesten deel te nemen, zeer welkom; het bleek mij echter spoedig dat ik er wel het eerste doel bereikte, maar dat zulk een dag aan dag voortgezette agitatie heel wat anders is dan een rust, als waaraan ik dringende behoefte gevoelde; het omdwalen in, het bewonderen van Gods vrije en schoone natuur, dít was het, wat mij veel beter zou passen.

Toevallig kon ik het ééne doen, zonder dat ik daarom het andere behoefde na te laten; kort vóór mijn vertrek toch naar Keulen, ontving ik een uitnoodiging van een mijner vrienden, om, nadat mijne bezigheden aldaar zouden zijn afgeloopen, met hem een reisje te maken langs de Moezel, en tevens hier en daar een kijkje te nemen in het Vulkanische Eifelgebergte.

De tijd — een dag of zes — dien we toen daaraan konden besteden, was echter veel te kort voor het bezoek van een gedeelte van Duitschland, dat, over een zeer aanzienlijke uitgestrektheid, allerwege zooveel belangrijks oplevert zelfs voor den gewonen tourist, belangrijks inzonderheid voor den geoloog en den kruidkundige; maar zeker in niet geringe mate ook voor ieder, die, al mag hij zich niet op uitgebreide kennis van botanie of geologie, van planten of gesteenten of de geschiedenis van bergformaties beroemen, een open oog heeft voor de grootsche schoonheden, welke de Natuur dáár, waar ze vroeger hare geweldigste krachten aanwendde voor de vorming en verandering der aardkorst, thans in zoo ruime mate ten toon spreidt; waar het ontzagverwekkende overal met het liefelijke en het zachte als inéénvloeit; waar de grootste kontrasten samenwerken tot een harmonie, die op het gemoed van iederen mensch, onver-

Digitized by Google

schillig of hij gevoelig is of niet, maar natuurlijk in het eerste geval inzonderheid, een ongeloofelijk liefelijken of ontzagverwekkenden, maar altijd een diepen en blijvenden indruk maken.

We hadden dan ook toen slechts vluchtig eenige voornaamste plaatsen aan of nabij de Moezel gelegen bezocht. Wanneer men echter geleerd heefd zijn tijd in zulke gevallen goed te besteden, en men zooveel mogelijk aan alles zijn opmerkzaamheid wijdt; als men omtrent hetgeen men ziet en niet begrijpt, raad of inlichting vraagt of zoekt, kan men in eenige dagen omtrent de natuur van een landstreek en omtrent hare bewoners heel wat opvangen, en zeker behoorde deze reis tot die, welke bij mij de aangenaamste herinneringen achterlieten. Ik gevoelde mij echter toen niet opgewekt, om aan den bij herhaling geuiten wensch gevolg te geven, en daaromtrent het een en ander mede te deelen. Ik had dan toch over te veel bijzonderheden het stilzwijgen moeten bewaren, wijl ik die niet had gezien, en ik begreep daardoor hen, die door zulke mededeelingen wellicht aangespoord zouden worden om er heen te gaan, te onvolledige inlichtingen te zullen geven.

Ook was reeds toen los weg het plan geopperd, om die streek nog eens, en dan minder gehaast, te bezoeken, en in de lente dezes jaars werd de eerste helft van Juli hiervoor bepaald, nadat mijn voormalige reisgenoot mij even gracieuselijk als ten vorigen jare daartoe had uitgenoodigd, en ik die uitnoodiging, onder eenige reserve, had aangenomen.

Eigenlijk had die landstreek mij bij ons eerste bezoek wel wat verrast. Ik had vroeger, ja, wel eens van de *Vulkanische Eifel* gehoord, er misschien ook wel wat over gelezen, maar wat ik er van wist, beteekende toch eigenlijk zoo goed

Digitized by Google

als niêts; terwijl mij, door opeenhooping van werkzaamheden, tot mijn spijt vooraf de gelegenheid had ontbroken, mij dienaangaande op de hoogte te stellen.

Ik wist dat het een bergachtige landstreek was, voornamelijk aan de Moezel, maar verder strekte zich mijne kennis niet uit, zoodat ik mij, toen ik er was, moest vergenoegen met wat mijn reisboek meldde, inlichtingen echter, welke, al zijn ze ook meer dan niets, en voor velen zelfs meer dan voldoende, in een landstreek, die zich door zulk een eigenaardig, sterk sprekend en in velerlei bijzonderheden op verschillende wijzen aan den dag komend karakter onderscheidt, onmogelijk hem kunnen bevredigen, die zich bij alles wat hij ziet in de natuur dat van den gewonen regel afwijkt, tot gewoonte maakte zich af te vragen wát hij eigenlijk ziet, waaraan de oorzaak van sommige dier verschijnselen moet zijn toe te schrijven, en hoe ze met andere, hem bekende, in verband kunnen staan.

Ik had vroeger hetzelfde ondervonden in het zoogenoemde Saksisch Zwitserland, en eerst later, toen ik met sommige bijzonderheden omtrent de natuur der merkwaardige Quaderzandsteen-formaties aldaar bekend werd, begreep ik, hoeveel meer ik er zou genoten en geleerd hebben, zoo ik vooraf had geweten wat ik nu wist. 't Gaat veelal zoo.

Een tweede bezoek aan deze schilderachtige en daarbij zoo belangrijke berglanden, moest mij daarom wel zeer welkom zijn, daar ik nu, eensdeels door wat ik er reeds had gezien en opgemerkt, anderdeels door het nalezen van het een en ander wat door autoriteiten op het gebied der geologie daaromtrent is medegedeeld, beter voorbereid was, al bepaalde zich die voorbereiding dan ook gedeeltelijk tot de kennis, dat het-

Digitized by Google

geen verschillende schrijvers omtrent dit eigenlijke vulkanische gedeelte van Duitschland mededeelen, voor zoo ver het op het ontstaan van vele dier bergen betrekking heeft, op verre na niet altijd hetzelfde is; trouwens een niet zeldzaam verschijnsel is op het gebied der hypothesen, waar een auteur, hij moge overigens zoo objectief wezen als hij wil, toch altijd min of meer onder den invloed zijner bespiegeling is.

Dit is echter hier niet in die mate het geval, dat men, vooraf zulke schrijvers raadplegende, niet een veel helderder begrip zou krijgen van hetgeen men later ziet, waardoor natuurlijk het genot van zulk een reis veel grooter wordt; of liever, waardoor men er eigenlijk pas van gaat genieten, terwijl anders tal van vragen, die onbeantwoord moeten blijven, allicht een zekere onvoldaanheid veroorzaken, en dus het wezenlijk genieten in den weg staan.

In het hier gezegde ligt tevens een wenk opgesloten voor elk, die een reis van korteren of langeren duur zal gaan doen in een landstreek, welke om haar natuurschoon een zekere vermaardheid verkreeg. Wanneer men zich vooraf omtrent de natuur daarvan zooveel mogelijk op de hoogte stelt, zoodat men in staat is zich van hetgeen men ziet, en anders niet zou kunnen begrijpen, althans eenig, soms zelfs een vrij goed begrip te vormen, dan zal alles er nog tienmaal schooner en grootscher worden, en men veel meer voldaan huiswaarts keeren dan zij, die óók zagen, die óók van bewondering de handen inéénsloegen, maar die zoo goed als niets begrepen van 't geen ze zagen.

Die de Moezel langs reist, 't zij per stoomboot, 't zij per post of gehuurd rijtuig (de spoorweg in die richting — de »Moselbahn" — is nog ver van voltooid), en van die streken niet meer

Digitized by Google

weet dan dat de Moezel een der nevenrivieren van den Rijn is, in Frankrijk ontspringende en zich te *Koblenz* met den Rijn vereenigende, en dat er op die bergen een uitgebreiden wijnbouw wordt gedreven, zal veel onopgemerkt voorbij gaan; zoodra hij echter slechts let op den naam *Vulkanische Eifel*, waardoor dit gedeelte van Duitschland zelfs in zijn reisboek is aangeduid, zullen reeds enkele zaken meer bepaald zijn opmerkzaamheid trekken, en zal hij ongemerkt toepassingen en gevolgtrekkingen maken, die, hoewel misschien niet altijd volkomen juist, toch aan zijn reis een eigenaardig aangenamen tint geven; immers ze bieden stof tot nadenken en aanleiding tot nader onderzoek.

Ik maakte daareven de opmerking dat het woord *Vulkanische Eifel* eenig vermoeden omtrent de natuur dezer streek doet ontstaan, en ik voeg er thans bij, dat men het bijvoegelijke naamwoord hier zelfs in den uitgebreidsten zin kan opvatten.

De *Vulkanische Eifel* is een groot deel van het oude *Eiflia*, de uitgestrekte bergstreek, die Oostelijk door den Rijn, ten Zuiden door de Moezel en Westelijk door de Roer begrensd is, en waarvan het Noord-Oostelijke gedeelte als de *Voor-Eifel*, het Noord-Westelijke als de *Hooge Eifel*, het Zuid-Westelijke als de *Sneeuw-Eifel* wordt onderscheiden; terwijl de hooge berglanden, tusschen de *Sneeuw-* en *Hooge E.*, in vereeniging met den *Voor-Eifel*, meer algemeen als de *Vulkanische Eifel* bekend zijn. Wat het karakter betreft, kan men gemakshalve, zij het ook niet streng geographisch, de ten Noorden van de Moezel liggende bergstreek daarvoor beschouwen. 't Is een groot, en uit een natuurkundig oogpunt zeker het belangrijkste gedeelte van het Eifelgebied, dat Westelijk, in de

Digitized by Google

Roer-streek, met het *Hooge Veen*, Oostelijk, aan gene zijde van de Moezel, met den *Hondsrug* samenvloeit. —

Deze geheele, over 't algemeen woeste streek, draagt allerwege zulke onmiskenbare blijken van hevige vulkanische krachten, die er gewoed en den grond omgewoeld hebben, welke dien hier hebben opgeheven en elders doen dalen, dat men schaars een land zal vinden, zóó sprekend getuigende van een toestand, waarin sommige deelen van Midden-Europa zich in vóórhistorische tijden bevonden, en die geheel verschillend is van den tegenwoordigen, dan daar. Dit is zóó waar, dat de volgende verklaring, in 1820 door den bekenden Berlijnschen geognost Leopold von Buch aan den Trierschen natuurkundige Steiniger gericht, schier tot een gevleugeld woord gewordenis: »De »*Eifel*", aldus liet v. B. zich ongeveer uit, »heeft zijns gelijke »in de wereld niet; hij moet tot gids en vraagbaak dienen, om me»nige andere landstreek te leeren begrijpen, en de kennis van »dit land is bijna onontbeerlijk voor ieder, die van de vulkanische »verschijnselen op vaste landen een helder begrip wil hebben."

't Is echter, ik herhaal het, niet alleen uit een geologisch of geognostisch oogpunt beschouwd, dat de *Vulkanische Eifel* belangwekkend is, hij is het ook voor den kruidkundige, ook voor den gewonen liefhebber van fraaie planten, die hij nog niet anders dan gekweekt in de tuinen zag, en die daar, nú in overvloed, dan zeldzamer en meer als curiositeiten, in 't wild gevonden worden; hij is het inzonderheid ook om de prachtige natuurtooneelen, die zich daar allerwege, en vaak op de meest verrassende wijze aan den blik des opgetogen zwervers voordoen.

Ik stel mij dan ook geenszins voor hier een reeks van geognostische bijzonderheden mede te deelen; hiertoe zou ik mij

Digitized by Google

evenmin competent rekenen, als die in een boek als dit, waarin voornamelijk reisherinneringen zullen worden verzameld, en dat ik dus evenzeer voor lectuur als tot gids in deze streken wensch te bestemmen, op hare plaats zouden zijn; ook zou men zich vergissen, wanneer men hier een volledig overzicht verwachtte van al de voornaamste bergen of bergstreken in dit gedeelte van Duitschland; wij reisden voor ons genoegen, zonder eenig direct wetenschappelijk doel. Alleen wat wij zagen en ondervonden zal ik vermelden, er hier en daar enkele beschouwingen aan vastknoopende, die mij daarbij onwillekeurig in de pen komen. Als zoodanig gelieve de lezer dit boek te nemen, hetwelk ik, wat ik tegenwoordig als een aangename uitzondedering beschouw, geheel uit vrijë beweging, en niet op aansporing van een uitgever schrijf, en allicht zal hij er dan iets in vinden dat zijn belangstelling wekt, of hem een reis aldaar aangenamer en genotrijker maakt. Ook denk ik er niet aan, een dorre opsomming te geven van de hier in 't wild groeiende planten; maar ik wil trachten zooveel mogelijk de indrukken te schetsen, die ik daar tot tweemaal toe ontving, en, door het mededeelen van den door ons genomen weg, de door ons gevolgde wijze van reizen en de bijzonderheden, die zich af en toe aan ons voordeden, anderen, die mogelijkerwijze, door het lezen dezer mededeelingen, den lust bij zich voelen opkomen om óók eens daarheen te gaan, nuttig te wezen, en allicht dezen en genen, die er nimmer aan dacht, en moge lijk jaar aan jaar in den zomer weken lang aan den Rijn vertoefde, op te wekken, ook de Moezel die eer eens te gunnen. Men zou zich zulk een besluit niet beklagen.

Digitized by Google

II.

NAAR TRIER.

Op den eersten Juli 1876 zag men aan het Arnhemsche Station een tweetal reizigers in den te 10 u. 16 m. naar Duitschland vertrekkenden trein plaats nemen; beiden, behalve van eenige andere reisbenoodigdheden, van een groene plantenbus voorzien, een karakteristiek onderscheidingskenmerk, dat hier te lande nooit mist de opmerkzaamheid te trekken; immers, mag men al eens in een akademiestad een student, elders eenige hoogere burgerscholieren daarmee zien loopen, zij, die volwassen zijn, stellen zich hier zoo kinderachtig niet aan, en zóó men 't al eens van een enkele ziet, mist dit dan ook nooit de opmerkzaamheid te trekken, ja de »veel verstandigeren" even schouderophalend, soms half bespottend, half medelijdend te doen glimlachen.

Ik maak hier ter loops de opmerking, dat het alleen het beschaafde gedeelte van het Néderlandsche volk is, dat zich in dit opzicht door zulk een verstandige onthouding kenmerkt; misschien echter komt er nog wel eens een tijd, dat het verzamelen van in 't wild groeiende planten algemeen in

Digitized by Google

den smaak komt, ja het een uitspanning wordt, waaraan men behoefte gevoelt..... tempora mutantur et nos mutamur in illis. —

Ik sprak alleen van die plantenbussen, omdat deze beide reizigers daardoor werkelijk van al de anderen onderscheiden waren. Eigenlijk waren ze beiden zoo wat half en half vluchtelingen. Ze hadden namelijk, de één zoo wel als de ander, van verre den mageren grasmaaier gezien, die hen in 't voorbijgaan met zijn holle oogkassen bijzonder vertrouwelijk had toegelonkt, even als iemand die aan een zijner bekenden wil zeggen: wees maar niet ongerust dat ik je zal vergeten; ik moet nog maar even een visite gaan maken bij A en bij B, en dan.... Heel vriendelijk zeker, maar, daar die knokkelridder reeds zoo menigeen, die zelfs de eenvoudigste passen nog niet kon maken, met zich ten dans genoodigd had, en zij, de een zoo min als de ander, in de verte nog niet tot zijn ontvangst gereed waren, zoodat hij hun thans zeer ongelegen zou komen, waren ze 't eens geworden, hem eens een poets te spelen, en hem in Nederland naar hen te laten zoeken, terwijl zij zich in Duitschland aan berglucht en Moezel-nectar laafden. Ze zagen er beiden uit om ze door een ringetje te halen; waarmee ik wil zeggen, dat hun corpulentie daartegen allerminst een hinderpaal zou geweest zijn. Ze verzekerden elkander, toen ze elkaar een half uur te voren op het perron ontmoetten, dat ze ziek waren, maar ze geloofden blijkbaar elkaar in dit opzicht evenmin als zichzelven, al wenschten ze wederkeerig elkander toe, dat luchtsverandering en beweging hun heilzaam zouden zijn. Ze gingen uit, zooals zij 't noemden, om zich te restaureeren, d. w. z. om zich van den vroegen morgen tot 's avonds toe nauwelijks een uur rust te gunnen, en te zien wie het beste

Digitized by Google

tegen vermoeienis en inspanning bestand zou zijn; maar dit alles werd beheerscht door één plan, een vast plan, een idée fixe, namelijk een der kleinste kinderen van Flora te gaan opzoeken, dáár, waar deze het met eigen hand heeft geplant.

Reeds in het vorige jaar had die kleine zich zorgvuldig aan hun oog weten te onttrekken, en toch, ze moest zich daar ergens aan of nabij de Moezel schuil houden; zoo althans werd door enkelen verzekerd, die haar in die buurt wel eens gezien hadden, en dit prikkelde hun verlangen om haar te vinden. Welke dit was, en óf zij haar vonden, zal wel later blijken, maar dat het hun ernstig voornemen was het zoeken niet op te geven, vóór zij haar schuilplaats ontdekt hadden, dit bleek uit die groene plantenbussen, uitsluitend bestemd om haar in triomf, levend en frisch mee te brengen. —

Deze inleiding was noodig, om de handelende personen, waarvan ik zelf er één was, terwijl ik den anderen gemakshalve Omega (de naam immers doet niets tot de zaak, in dit geval tot den persoon; ik had ook kunnen zeggen Daphnis, maar zóó lief was hij niet) zal noemen, op behoorlijke wijze bij den lezer te introduceeren, en hem tevens mede te deelen, wat voor een deel de aanleiding en het doel hunner reis was. Ik zeg voor een deel, want voor een ander deel was het hen te doen, om, zoo als ieder ander gewoon tourist, een paar weken — zoo de Hemel 't wilde in 't genot van mooi weer — in de Moezel- en Saarstreken rond te dwalen. —

Wij vertrokken dus den 1sten Juli, 's morgens kwart over tienen, met den sneltrein naar Keulen, waar we te half drie arriveerden. Van dit traject, dat overigens genoeg bekend is,

Digitized by Google

valt niets anders te zeggen, dan dat hij, die reeds meermalen naar *Keulen* reisde, reeds na het eerste half uur begint uit te rekenen, hoe lang 't nog zal duren eer hij over de kolossale brug den Rijn zal passeeren en den Dom in 't gezicht zal krijgen, zoo dat die vier uren sporens hem lang genoeg vallen.

Daar deze stad thans niets aantrekkelijks voor ons had, aangezien wij pas verleden jaar daar eenigen dagen hadden doorgebracht, en we bovendien voornemens waren om over een goed uur door te reizen, viel ons niets beters te doen, dan den beschikbaren tijd te besteden aan de voeding onzer physieke krachten, waartoe het ruime en goed ingerichte station uitmuntende gelegenheid biedt.

Keulen is overigens voor hem, die haar niet kent, wel een bezoek waard. Behalve de in 1859 geopende spoorwegbrug en de Dom, twee reuzenwerken, die als 't ware den nieuweren aan den ouden tijd verbinden (de eerste steen van den Dom werd, nadat de vorige, te zelfder plaatse in 814 gebouwde, afgebrand was, in 1248 gelegd) bezit deze stad, oudstijds *Colonia Agrippina* genoemd, wijl Agrippina, de gemalin van Keizer Claudius, hier, in het 50e jaar onzer tijdrekening, een kolonie stichtte, ofschoon de stad reeds ruim tachtig jaar vroeger door Marcus Agrippa was aangelegd, nog veel merkwaardigheden, vooral op het gebied van middeleeuwsche bouwkunde en zeldzaamheden uit verschillende tijden. Een aantal kerken en gebouwen zijn, zoowel uit- als inwendig, de bezichtiging overwaard; terwijl de beminnaar der natuur in den een half uur van de stad gelegen sierlijken tuin van de Vereeniging »Flora", en, daar naast, in den Zoölogischen tuin zijn hart

Digitized by Google

kan ophalen. Dan heeft men nog den veelhoofdigen Johann Maria Farina, die in meer dan een dozijn huizen *te gelijk* woont, ofschoon men in elk dier huizen bij hoog en laag durft zweren, dat hij nergens anders te vinden is dan dáár.

Maar, ik herhaal het, het een zoo min als het andere trok ons thans aan, en ik vermeldde het dan ook ter loops alleen, om niet van onverschilligheid verdacht te worden omtrent menige plek en menig voorwerp, waarvan de herinnering wel steeds zal blijven leven bij hem die daar was, zag en bewonderde .... ook de nauwe, dompige straten en de donkere, doodelijk vervelende avonden.

In het station woelt en krioelt het letterlijk den geheelen dag dooreen; treinen komen en treinen gaan, want *Keulen* schiet zijn ijzeren stralen naar alle richtingen uit, en zeker het voornaamste gedeelte van het Europeesche vasteland wordt door de spoorweg-rijtuigen, die men hier dagelijks ziet verschijnen en verdwijnen, vertegenwoordigd.

Wij wilden naar *Trier*, de nog oudere zuster van Keulen, en vertrokken dan ook te ruim halfvier, na een smakelijk diner, en na elkander met een goed en frisch glas Rijnwijn beterschap toegewenscht te hebben, derwaarts.

Men kan deze reis op tweeërlei wijzen doen, n. l. per spoortrein naar *Koblenz*, en van daar per stoomboot, rivieropwaarts, naar *Trier*. Zelfs voor hem echter, wien het onverschillig is, of hij aan dit traject een paar dagen meer besteedt dan noodig is, is dit laatste af te raden, daar eerstens de boot voor de reis *Coblenz—Trier*, tegen den sterken stroom op, twee dagen noodig heeft, en er bovendien op die boot weinig te rekenen valt, daar, bij eenigszins lagen waterstand, de Moezel slechts van *Koblenz* tot *Cochem* voor stoombooten bevaarbaar is.

Digitized by Google

Veel verkieselijker en algemeen gebruikelijker is dan ook de »Eifelbahn", een spoorweg van *Keulen* direct naar *Trier*.

Tot vóór korten tijd moest men daarmede een omweg maken, daar de eigenlijke Eifelbahn eerst te *Düren* begint, zoodat men van *Keulen* met een scherpen hoek aan het eerste Eifel-station, *Euskirchen*, kwam. Sedert echter een directe weg van *Keulen* naar *Euskirchen* is aangelegd, wordt daardoor een heel eind gewonnen.

Ik geloof niet mij aan tegenspraak bloot te stellen, wanneer ik zeg, dat dit spoorweg-traject tot die behoort, welke het rijkst zijn aan afwisseling van natuurschoonheden van verschillenden aard. Aanvankelijk levert de weg niet veel bijzonders op, maar zoodra is men, een eindweegs vóór het lieve stadje *Hillesheim*, het *Kyllthal* niet ingespoord: of het uitzicht wordt aan beide zijden zóó schoon, zóó liefelijk bij wijlen en dan weder zóó romantisch, grootsch en indrukwekkend, dat men niet moede wordt zijn bewondering lucht te geven.

Het *Kyllthal* is een zeer uitgestrekt dal, nú wat wijder, dan wat enger, en draagt zijn naam naar de *Kyll*, een in het gebergte ontspringende beek, die bij *Ehrang*, niet ver van *Trier*, in de *Moezel* vloeit.

Behalve de prachtige natuur, zijn er twee zaken, die aan dit dal voor de reizigers een zeer aangename afwisseling geven, namelijk de spoorweg-stations en de vrij talrijke in het *Kyllthal* en in de zijdelings daarin uitloopende dalen verspreid liggende dorpen. Wat de eerste betreft, zal men schaars langs eenigen spoorweg zooveel afwisseling en goeden smaak aantreffen als langs den Eifelbahn, waarbij echter niet vergeten moet worden, dat deze weg eerst in de laatste jaren is aangelegd. De stations zijn alle gebouwd van vierkante blokken rooden zandsteen,

Digitized by Google

een materiaal dat in deze streken in overvloed aanwezig is, en dat, zoowel om de heldere kleur, als om de gemakkelijkheid, maar vooral om de netheid waarmee het zich laat bewerken, voor gebouwen van verschillenden stijl uitnemend geschikt is. Heeft men langs andere lijnen de vervelende gewoonte om al de kleinere stations in denzelfden vorm te bouwen, vierkante blokken steen veelal, zonder stijl of bevalligheid, hier zijn ze álle verschillend, als hadden even zooveel bekwame architecten modellen ingezonden, en als werd hier een architectonisch concours gehouden. Overal blijkt dat het schoonheidsprincipe daarbij alles behalve als een zaak van ondergeschikt belang beschouwd werd, en men zeer goed heeft begrepen, hoe aangenaam de vreemdeling door zulk een gestadige afwisseling moet verrast worden.

Wat de dorpen betreft, deze geven, daar ze steeds aan den voet of tegen de helling der bergen of in de dalen liggen, en juist op de liefelijkste plekken als uit de lucht zijn komen vallen, mede op vele plaatsen aan deze op zichzelf reeds schoone streek, dat eigenaardig »gastvrije" karakter, 't welk noodig is om ons gemoed op den duur in een genoegelijke stemming te houden. Ik weet niet, of ik daar het rechte woord gebruikte, om uit te drukken wat ik bedoel, maar ik geloof het toch wel. Ze ontnemen er het woeste, wilde, ze ontnemen er het »ongastvrije" karakter aan. Hiertoe draagt het uiterlijk voorkomen dezer dorpen zeker veel bij, want eentonige hoopjes dicht opééngedrongen huizen zouden zeker hier een geheel anderen, minder schilderachtigen en bevredigenden indruk maken. De deels mede van rooden zandsteen, deels van hout gebouwde, maar in het laatste geval tot aan den grond met lei (mede een voortbrengsel

Digitized by Google

dezer streek) als vischschubben gedekte huizen staan tamelijk wijd uiteen, en overal tusschen het groen.

Men kan zich van deze dorpen, zooals ze zich uit den trein gezien voordoen, een zeer goed denkbeeld vormen, als men zich slechts een opgezette Neurenberger speelgoeddoos voorstelt, met boomen, kerken, enz., alles even toevallig door elkaar geplaatst, als dit met den smaak der kinderen overeenkomt. Op een afstand gezien, zou men zeggen dat netheid en zindelijkheid dáár geheel thuis zijn. Wij zullen echter later wel eens gelegenheid hebben om van het tegenovergestelde overtuigd te worden. In dit laatste opzicht toch kunnen zelfs de dorpen in de nabijheid der groote steden niet bij de kleinste in Holland vergeleken worden, en ik kan mij de mogelijkheid zeer goed voorstellen, dat een Duitscher, wien men verscheidene onzer dorpen had laten zien, nog maar altijd niet kon gelooven, dat dit inderdaad dorpen waren.

Een der fraaiste punten van dezen weg is het station *Gerolstein*, welk stadje, wel eens »de parel van den Eifel" genoemd, aan de andere zijde der Kyll ligt, terwijl de overblijfselen van den burg van dien naam, van het begin der 12e eeuw dagteekenende, aan de dynastie van het stamhuis van Blankenheim herinnert [1]). Van hier af neemt het wild romantische dezer streek gaandeweg toe. De Kyll, bij afwisseling nú zeer smal en dan weer breed, volgt natuurlijk het dal in al zijn kronkelingen, terwijl de spoorweg voornamelijk van daar tot dat hij de Moezel bereikt, zijnde een traject van circa twee uren, niets anders

1) Deze burg moet oorspronkelijk gebouwd zijn door Gerhard 1, den stamvader van dit geslacht; ook moet de oorspronkelijke naam van den burg en het stadje *Gerhardstein* geweest zijn. — In hoeverre de door Offenbach vereeuwigde „Grande Duchesse" daarop betrekking heeft, kon ik niet te weten komen.

Digitized by Google

is dan een aaneenschakeling van veelal zeer scherpe bochten, en men op een tiental plaatsen de bergen moest doorgraven, om al te groote omwegen of sterke hellingen te vermijden. Nauwelijks echter is men zulk een tunnel door, of men heeft de bewegelijke beek weder, nú rechts, dan links, nevens zich, daar de weg het dal tot aan het einde toe volgt; inzonderheid achter *Kyllburg* volgen die tunnels elkander met snelheid op. Op vele plaatsen steken de naakte koppen der bergen boven de met dichte bosschen begroeide hellingen uit, terwijl hier en daar de overblijfselen van een oud ridderslot aan het geheel nog meer afwisseling geven.

De tunnel even voorbij *Kyllburg* is de grootste van dit traject. Hier toch beschrijft het dal ten naastenbij een cirkel, welken omweg men natuurlijk heeft willen vermijden.

Even voorbij het station *Ehrang* verlaat men de Kyll, die zich een weinig verder in de Moezel stort. Hier wendt de spoorweg, die van *Cordel* tot *Ehrang* een Zuid-Oostelijke richting volgde, zich onder een bocht naar 't Zuiden, en loopt dan een eindweegs, doch op eenigen afstand, parallel met de Moezel, welke rivier hij echter eerst, na een betrekkelijk kleine vlakte doorsneden te hebben, bereikt.

Met de Moezel ter linker en het gebergte ter rechter zijde, spoort men nog een korte poos verder, en men is te *Trier*, de oudste stad van Duitschland, wellicht de oudste van geheel Noordelijk Europa. —

Digitized by Google

III.

TRIER.

Voor hem, die zich met plaatsbeschrijvingen bezig houdt, zal er moeilijk een stad te vinden zijn in Midden- of Noordelijk Europa, die, zoowel uit een geschiedkundig oogpunt, als om de vele merkwaardigheden die zij bevat, meer op te merken geeft, meer stof aanbiedt tot nadenken en mijmerij, dan *Trier*. —

Reeds haar oorspronkelijke naam verplaatst ons vele eeuwen terug, tot aan, ja tot vóór het begin van onze tijdrekening. *Augusta Trevirorum*, »de Hoofdstad der Treviren", werd ze door de Romeinen genoemd. De Treviren nu waren een Keltisch volk, reeds vóór de Romeinen bekend, dat later aan dezen onderworpen was, en in 't jaar 21 n. Chr., onder hun opperhoofd Julius Florus, vruchteloos tegen deze wereldbeheerschers opstond. Dat de eigenlijke oorsprong dezer stad zich dus letterlijk in den nevel der grijze oudheid als oplost, is niet te verwonderen.

Even gemakkelijk is het te begrijpen, dat de werkzame verbeelding der oude Duitschers zich ook deze stad tot voorwerp eener sage koos. Ook zij heeft haren fabelachtigen held gehad,

Digitized by Google

Trebeta genaamd, die, voor zijne moeder Semiramis (of dit de evenzeer in een nevelachtige sluier gehulde Assirische koningin van dien naam is, die 12 à 20 eeuwen v. Chr. leefde, weet ik niet) vluchtend, aan de Moezel terecht kwam, en daar deze stad bouwde; welke sage echter alleen hare oudheid kan bevestigen.

Hoe vaak dan ook in den loop der eeuwen verbouwd en veranderd, draagt *Trier* nog steeds het karakter eener zeer oude stad, waaruit volgt dat inzonderheid het centrale gedeelte zoo min regelmatig als fraai is. Wat echter de buitenwijken betreft, deze onderscheiden zich hier, evenals overal, door ruimeren aanleg en een moderner voorkomen.

Maar is er veel, ja is schier alles er veranderd, sedert de Romeinen deze streken bewoonden, er bleef hier nog genoeg over, dat aan hun macht niet alleen, maar niet minder ook aan hun schoonheidszin en kunstvaardigheid herinnert; ja een hunner groote bouwwerken staat daar nog ongeschonden, als om een bewijs te leveren, hoezeer de despotieke heerschers van weleer zich er op toelegden, om den tijd zijn vernielingswerk zoo niet onmogelijk, dan toch zeker zeer moeilijk te maken.

Ik kan mij echter hier niet verder verdiepen in datgene, wat op de vroegere en latere geschiedenis van deze beroemde stad betrekking heeft, maar laat veeleer slechts eenige touristenopmerkingen volgen, en stip dus alleen datgene aan, wat bij herhaling daar mijne en veler bijzondere opmerkzaamheid trok.

En dan komt allereerst de inderdaad schilderachtige ligging, aan den rechteroever van de Moezel, die hier ongeveer 170 Meter breed is, in een uitgestrekt dal, van een uur breedte en vier uren lengte in aanmerking. Het beste kan men zich hier-

Digitized by Google

van een begrip vormen, wanneer men zich op een der aan de andere zijde der Moezel, tegenover de stad gelegen bergen bevindt, waartoe zeer gemakkelijk gelegenheid bestaat, b. v. in de prachtig gelegen uitspanningsplaats *Schneiders Hoff*, of, beter nog, van het terras van het *Weisshaus*, niet ver van daar. Om mij zelven echter niet vooruit te loopen, bepaal ik mij hier tot deze mededeeling, later kom ik hierop terug; maar ook een wandeling langs de kaai is reeds voldoende om den vreemdeling in verrukking te brengen. Het gezicht toch tegen de hooge bergen aan den linkeroever is schoon in de hoogste mate. Die bergen zijn alle begroeid, terwijl de roode zandsteen overal tusschen het groen te voorschijn komt. Op enkele plaatsen echter is de wand steil en naakt, deels door steengroeven, deels voor het aanleggen van den spoorweg, en juist dit draagt er veel toe bij, om dat gezicht nog meer afwisselend en schilderachtiger te maken, daar de witte huizen, met het groen der bosschen en de roode kleur van de bergen aan dit tafereel overal schakeering en leven geven, nog sterker uitkomende, wanneer de zon er als 't ware een glanzige vernislaag over verspreidt, zoodat het relief van sommige partijen sterker uitkomt; inzonderheid de hier en daar tegen en op de bergen staande witte huizen steken zeer vriendelijk tegen den donkeren achtergrond af.

Vlak tegenover de stad, op den top van den *Pulsberg*, verheft zich de 100 voet hooge, van rooden zandsteen gebouwde Maria-zuil (*Mariensäule*), met een 20 voet hoog Maria-beeld op den top. Deze zuil, die vóór tien jaren voltooid is, maakt dáár, op die hoogte, een zeer fraai effect, en men moet zeker al zeer subjectief in zijn religie-opvatting zijn, om, bedenkende

Digitized by Google

dat hier op een bevolking van circa 22.000 zielen slechts 1300 Protestanten en 400 Joden worden aangetroffen, niet te erkennen, dat dat beeld dáár, vooral met het oog op de godsdienstige gezindheid van het volk, maar ook uit een æsthetisch oogpunt gezien, goed geplaatst is. Het beheerscht van dit hooge standpunt als 't ware de geheele stad, en het is als ziet het beschermend op hare bevolking neder, terwijl het schier overal zichtbaar is. —

Niet ver van het spoorwegstation bevindt zich de groote Moezelbrug (*Moselbrücke*), ook *Römerbrücke* genoemd, wijl die gedeeltelijk nog een nalatenschap der Romeinen is. De brug bestaat uit acht bogen, terwijl de grootendeels van bazalt gebouwde pijlers, zonder cement, door verborgen ijzeren staven onderling verbonden zijn. De bogen werden in 't begin der 18de eeuw vernieuwd, de pijlers echter zijn, met uitzondering van twee, nog dezelfde, die door de Romeinen gebouwd werden. Deze merkwaardige brug is 631 voet lang en 30 voet breed, en draagt op het midden, ter rechterzijde, een kruisbeeld, waarvan echter niemand notitie neemt, en dat, verweerd en door den tijd afgeknaagd, ook waarlijk niet als een sieraad kan beschouwd worden. —

Aan de tegenovergestelde, Noordelijke grens der stad, waar de voorstad *Paulin* begint, staat de *Porta nigra*, ook *Römische Thor* of *Simeonsthor* genoemd. De eerste dezer benamingen, die de meest algemeene is, althans in archeologische geschriften en die over oude kunstgewrochten, vindt doodeenvoudig haar oorsprong in de zwarte kleur van den steen, het gevolg van verwering; de tweede is een volksnaam, op de afkomst van dit bouwwerk doelende, terwijl de derde aan een kerk, de Simeons-

Digitized by Google

kerk, herinnert, die weleer aan den toren verbonden was en waarvan het koor nog aanwezig is.

Dit kolossale overblijfsel der oudheid, 't welk men rekent van het *begin* onzer tijdrekening afkomstig te zijn, maakt op hem, die het voor de eerste maal ziet, een onbeschrijfelijken indruk. Het bestaat uit een vierkant middengebouw, dat 115 voet breed, 70 voet hoog en 67 voet diep is, en waaraan twee half ronde, van boven platte torens verbonden zijn van 94 voet hoogte, waarvan echter die ter linkerzijde tot op de bovenste verdieping van den middelbouw verdwenen is. Overigens ziet het geheele gebouw, dat uit zandsteenblokken (mede zonder cement maar door onzichtbare ijzeren bouten verbonden) opgetrokken is, er uitwendig nog zeer goed en hecht uit. In het middengedeelte bevinden zich twee poorten, die echter, tot in het begin dezer eeuw, geheel dicht en ombouwd waren, toen de Pruisische Regeering al wat in den weg stond deed wegruimen en weggraven, zoodat in 1817 de toenmalige Duitsche Kroonprins, door de, naar men beweert sedert acht eeuwen gesloten, *Porta nigra* weder de stad binnen reed. Zoo ook, in het volgende jaar Koning Friedrich Wilhelm III, terwijl eerst op den 17en Mei 1822 deze ingang op feestelijke wijze voor het publiek werd opengesteld. In het laatste jaar heeft men den grond vóór en achter de poort weder ruim een Meter diep uitgegraven, zoodat men kan rekenen, dáár nu weder den voormaligen beganen grond blootgelegd te hebben; waardoor de eigenlijke doorgangen veel ruimer geworden zijn.

Hierdoor daalt de grond van de voorstad tot aan de poort circa een Meter, om aan de andere zijde, in de stad zelf, weder even veel te rijzen, zoodat men mag aannemen dat op die diepte

Digitized by Google

daar de oorspronkelijke grondslag der stad was. Bij die laatste ontgraving kwamen natuurlijk weder eenige Romeinsche oudheden aan den dag.

Omtrent den oorsprong van dit merkwaardige bouwwerk, waarvan een menigte afbeeldingen bestaan, die als even zoo vele bewijzen mogen gelden voor de waarde die er uit het oogpunt ook van kunst aan gehecht wordt, loopen de gevoelens naar 't schijnt nog al uiteen. Het is om die reden dat ik hier inlasch, hetgeen kortelings door Dr. N. Hocker, als het resultaat der door verschillende autoriteiten gedane onderzoekingen werd medegedeeld [1]).

»De oude Triersche schrijvers hielden de *Porta nigra* voor een Romeinsch bouwwerk, terwijl Hontheim de oprichting er van aan de Galliërs toeschrijft. Quednow herkende er een Griekschen bouwstijl in, en was van gevoelen dat ze twee eeuwen vóór Christus kon opgericht zijn. Hetzrodt en Wittenbach meenden haar aan Konstantijn I te moeten toeschrijven, terwijl Kugler haar voor na-Romeinsch, mogelijk voor Frankisch hield. Dr. Hubner beschouwt echter de *Porta nigra* als een versterkte stadspoort, afkomstig uit den tijd tusschen 18 jaar vóór en 238 jaar ná Christus, welk gevoelen berust op het karakter der schriftteekens of letters, hier en daar op de steenen voorkomende, welke Dr. Ladner in het *Jahresbericht der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier* van 1865 tot '68 heeft bekend gemaakt. Daar die letters vierkant en lomp zijn, behooren zij veeleer tot den tijd van Augustus dan tot dien van Trajanus, in welken laatsten tijd de letters slanker van vorm werden.

»Het gebouw", zegt Dr. Hernberg, »blijkt uitwendig, van

1) Zie *Illustrirte Zeitung*, 2 Sept. 1876, waarin ook een afbeelding er van voorkomt.

Digitized by Google

nabij gezien, ruw en onafgewerkt, en slechts hier en daar wat zorgvuldiger behouwen, doch niet gelijk gemaakt. De zuilen missen die bewerking, welke de kunst toch bepaald vordert, zoodat zeer dikwijls de ruw gehouwen, op elkander gestapelde steenblokken, nú links, dán rechts, over elkaar uitsteken. Voornamelijk aan de torens der landzijde ziet men gedeelten, waar enkele vierkante steenen slechts een weinig naar den vorm der zuilen zijn afgerond. Deze ongelijkvormigheden wettigen het vermoeden, dat het gebouw, zooals het thans daar staat, onvoltooid is, hetwelk denkelijk als een der redenen moet beschouwd worden, waarom men den bouw in de laatste jaren van de Romeinsche heerschappij in Gallië, of ook wel in de Frankische periode meende te moeten plaatsen, toen de verschillende vijandelijke aanvallen geen tijd genoeg voor verfraaiingen overlieten, ja, de werklieden licht van het werk verjaagd kunnen hebben."

Uit deze latere nasporingen blijkt dus dat de gegevens ontbreken voor de juiste tijdsbepaling van den bouw der *Porta nigra*; dat die echter, zoo niet vóór, dan toch zeker in 't begin onzer tijdrekening heeft plaats gehad, daarin stemmen alle onderzoekers overeen. Omtrent den indruk er van op den beschouwer bestaat geen verschil van gevoelen. »Zeer interessant is deze poort inzonderheid", zegt Dr. Hocker, »wanneer de avond haar in een geheimzinnig duister hult, of als, bij een onweersbui, de bliksemstralen er omheen schieten, waarbij de vensterrijen gedurende een oogenblik vaal verlicht worden, als behoorden ze aan een slot door geesten bewoond, waarvan de Duitsche sprookjes melding maken." De imposante indruk van dit belangwekkend overblijfsel gaf dan ook den Trierschen dichter Ph. Laven de volgende regels in de pen:

Digitized by Google

Wie ragst du stolz und mächtig, du schwarzes Römerthor
Vor allen andern Bauten der Moselstadt hervor!
Wer thürmte deine Quadern auf festen Fundamenten,
Bist du ein Werk von Menschen, ein Werk von Gotterhänden?

Trier bevat nog meer overblijfselen, die van den bloei van het Romeinsche Rijk dagteekenen; geen echter zoo goed geconserveerd als dit.

Niet ver van den wereldberoemden Dom, die van 't begin der Christelijke Kerk afkomstig en voor bouwkundigen van veel beteekenis is, staat de *Basilika*, tegenwoordig een Evangelische kerk, maar tot 1846 een reusachtige bouwval, die op last van den Koning van Pruisen weder naar 't vroegere plan gerestaureerd, en in 1856 als kerk ingewijd werd. Wanneer en waartoe de *Basilika*, mede van Romeinschen oorsprong, werd gebouwd, daaromtrent verkeert men in het onzekere, daar alleen uit de middeeleuwen bekend is, dat het gebouw afwisselend tot Grafelijken burgt en Bisschoppelijk paleis diende. —

Hoe belangrijk ook voor den bouwkundige en den archeoloog, hebben toch de meeste reizigers dit gebouw spoedig gezien. Geheel anders echter is het met de dicht daarbij, aan de Zuid-Oostelijke grens der stad gelegen z. g. Romeinsche baden (*Römischer Bäder*), vermoedelijk die van het paleis eens Romeinschen Keizers, met daarbij behoorende baden, die zich deels boven den grond verheffen, maar ten deele daaronder bedolven zijn. Het terrein der opgravingen is geheel afgesloten, en een niet onaanzienlijk gedeelte is reeds ontgraven, terwijl de badinrichtingen, die daarbij aan den dag kwamen, aanleiding hebben gegeven tot den naam, waaronder deze zeker zeer belangrijke overblijfselen thans algemeen bekend zijn.

Ik geloof niet dat ik mij vergis, wanneer ik deze ruïne,

Digitized by Google

nevens de *Porta nigra*, het belangrijkste noem, wat de vreemdeling in deze merkwaardige stad kan zien. Hier toch kan men zich een vrij goede voorstelling maken, hoe het moet toegaan met de beroemde opgravingen van Pompeji en Herculanum; immers ook hier worden weder de voortbrengselen van menschelijke nijverheid aan 't licht gebracht, die, na eerst door verschillende elkander opvolgende geslachten te zijn gebruikt, eeuwen lang grootendeels onder den grond verborgen waren. Inderdaad opmerkelijk is het, hoeveel bouwgewrochten van vroegeren tijd thans door een hooge laag aarde bedekt zijn, en hoezeer de oppervlakte der aarde in de bewoonde streken dus moet bewogen geworden zijn. Wat er aanleiding toe mag gegeven hebben, dat zelfs zooveel kunstgewrochten (later zullen wij met nog een ander en zeer belangrijk kennis maken) zóó diep onder den grond geraakten, dat men zelfs het bestaan er van niet vermoedde, of wie weet van hoe vele en hoe kostbare niet vermoedt, en die, welke men thans door ontgravingen kent, meerendeels slechts toevallig ontdekt werden, schijnt mij toe zeer raadselachtig te zijn [1]). De hier bedoelde opgravingen worden nog steed voortgezet, daar onderscheidene, zich in verschillende richtingen uitstrekkende, doch nog met aarde gevulde gangen het vermoeden wettigen, dat ze zeer uitgestrekt zijn niet alleen, maar naar plaatsen voeren, die men nog niet kent. Zoo vooronderstelt men o. a. dat een gang, die een eindweegs ontruimd is en welken wij volgden tot op een punt waar die zich in tweeën splitst, in de ééne richting, onder de stad door, naar de Moezel, in de andere naar het op een klein

1) Dat ik hier niet denk aan die voorbeelden, waarvan de oórzaken bekend zijn, spreekt van zelf.

Digitized by Google

kwartier afstands, Oostelijk van de stad gelegen *Amphitheater*, waarover zoo aanstonds nader, loopt. De gangen zijn geheel met aarde gevuld, hetwelk toch onmogelijk aan het toeval kan worden toegeschreven, terwijl het aan den anderen kant een werk van niet geringe beteekenis moet geweest zijn, om al dien grond daarin te brengen; en dan nog, wat zou daartoe aanleiding hebben kunnen geven? De ruïne zelf is vrij hoog, en enkele onderdeelen van het gebouw zijn daaruit nog zeer goed herkenbaar. In een vrij goed bewaard gedeelte bevindt zich, in een verbazend zwaren muur, een wenteltrap, langs welken men gemakkelijk naar boven komt, om van daar een allerbelangrijkst overzicht te nemen van de uitgravingen in haar geheel niet alleen, maar ook van den omtrek. —

Zooals ik reeds opmerkte, ligt niet zeer ver van daar weer een ander overblijfsel van de Romeinen, dat tevens een aanschouwelijk denkbeeld geeft van de zeden van dit machtige volk, het *Amphitheater* namelijk.

Men meent op goede gronden te mogen aannemen, dat beide van gelijke dagteekening, uit den tijd van Keizer Trajanus, dus uit de eerste eeuw onzer tijdrekening, afkomstig zijn; let men bovendien op den korten afstand waarop ze van elkander verwijderd zijn, terwijl de richting van sommige gangen der *Römische Bäder* als van zelf tot het vermoeden leidt, dat beide met elkaar verbonden zijn, dan is het inderdaad zeer waarschijnlijk dat ze eenerlei oorsprong hadden. Het moest den Caesar zeker gemakkelijk, en dus ook wenschelijk zijn, onmiddellijk uit zijn paleis zijn geliefdste uitspanningsplaats te kunnen bereiken, of althans te zorgen dat beide met elkaar in onmiddellijke gemeenschap waren.

Digitized by Google

Deze aloude kamp-, misschien in sommige gevallen ook gerechtsplaats, is nog in al haar onderdeelen zeer goed herkenbaar. Het *Amphitheater* ligt aan de helling van den *Marsberg*, terwijl de arena in de rots uitgehouwen is. Het is ellipsvormig, 225 voet lang en 156 voet breed, en kon, naar beweerd wordt, niet minder dan 28.000 menschen bevatten. Ook de beide, 18 voet breede ingangen zijn nog aanwezig; ze zijn thans echter van boven open, terwijl ze vroeger overwelfd waren. Nog zijn zelfs de gewelven, waarin de wilde dieren opgesloten werden gehouden, zeer goed herkenbaar; eerst in de 13e eeuw moet het verwoest zijn geworden.

Een zee van gedachten, gewaarwordingen van allerlei aard, wellen op bij hem, die zich in 't midden van deze kampplaats bevindt, weleer zoo vaak het schouwtooneel van voor ons onbegrijpelijke wreedheden, van onmenschelijk genot in 't lijden van anderen, waardoor zich de overigens in kunstzin en schoonheidsgevoel zoo zeer uitmuntende Romeinen kenmerkten. Zoo moet b. v., in 't begin der vierde eeuw, Keizer Konstantijn hier duizenden Franken aan de wilde dieren prijs gegeven hebben, natuurlijk ten aanschouwe eener jubelende menigte, die in dien ongelijken strijd, in de woede der uitgevaste dieren, in de stuiptrekkingen der half verslonden slachtoffers, een zinnelijk genot vond.

Onwillekeurig slaan we dan ook hier in onze gedachten een dier bloedige bladzijden uit de geschiedenis der menschheid op; niet uit een zeker genot in de herinnering van voormalige wreedheden, maar omdat deze plek ons onwillekeurig brengt tot vergelijkingen tusschen het voormaals en thans.

Werkelijk waren ook de Romeinen aanvankelijk afkeerig van

Digitized by Google

dit wreede spel, maar weldra hadden deels de aantrekkelijkheid van het nieuwe, maar zeker inzonderheid de koortsachtige spanning, waarin het gezicht van den strijd, inzonderheid tusschen wilde dieren, ook tusschen dieren en menschen of tusschen deze laatste onderling, de toeschouwers brengt, bij alle standen van het volk den lust voor deze schouwspelen opgewekt, terwijl de ongehoorde kosten die er mede gepaard gingen, juist een der krachtigste prikkels zal geweest zijn voor de machtige Caesars, gretig om van hun macht en rijkdom schitterende blijken te geven.

De eigenlijke »venationes" — zoo heetten de wilde dierengevechten, kwamen te Rome in trek ruim zesdehalve eeuw na den bouw der stad, en bestonden deels in gevechten van daartoe afgerichte, deels in die van geheel wilde dieren met elkander, of in een jacht van deze op zwakker wild; deels ook in een strijd van menschen met wilde dieren. Bij sommige, gelukkig zeldzamer gelegenheden, werden ook wel ter dood veroordeelden aan dezen voorgeworpen. Het waren echter meestal lieden, die zich te voren in zoodanigen strijd geoefend hadden, en het liefst van allen bezigde men daartoe zoodanigen, die van hetzelfde land afkomstig waren, waarin de dieren thuis behoorden, en die derhalve met de bijzonderheden der jacht er op vertrouwd waren.

Men liet de dieren nu eens afzonderlijk, den weder bij zeker aantal, soms bij honderden te gelijk, in de arena; somtijds wilde en tamme, verscheurende en plantenetende, waarbij dan aan het worstelperk, door boomen en heesters, een zooveel mogelijk boschachtig aanzien werd gegeven, in welk geval deze spelen met den bijzonderen naam »Sylva" bestempeld werden.

Hiertoe werden de schoonste en edelste, de zeldzaamste en

Digitized by Google

gevaarlijkste dieren uitgezocht, zoowel in de brandende woestijnen van Afrika als op de besneeuwde Alpen, in de Duitsche bosschen en in het ijzige Noorden; zooals: stieren, evers en beren, panthers, leeuwen en tijgers, hyena's, rhinocerossen, olifanten, zelf nijlpaarden en krokodillen, giraffen, struisvogels en rendieren.

Het aantal der tot dit doel gebezigde dieren ging de stoutste verbeelding te boven. Keizer Augustus bezigde voor zijn spelen alleen 3.500 leeuwen en panthers; Titus offerde daaraan op éénen dag 5.000, en Trajanus, bij zijn groote spelen, in 123 dagen, 11.000 dieren.

Om die te verkrijgen, werden groote jachten gehouden, de in kuilen en netten gevangen dieren in sterke kooien, zoo mogelijk op vlotten, naar zeehavens of op zware door stieren getrokken wagens naar hun bestemmingsplaats vervoerd. Dáár werden ze dan in »vivariën" bewaard, tot tegen den dag van 't gevecht, wanneer ze vooraf door honger, met vuur of met ijzeren stangen woedend gemaakt, en daarna tegen de kampvechters losgelaten werden.

Wanneer wij zulke feiten uit de geschiedenis leeren, dan maakt zich een gevoel van afgrijzen van ons meester; maar hoe, wanneer we, dit wetende, ons bevinden op de plek zelf, waar ze plaats hadden, wanneer we zelfs de inrichting daarvan tot in hare bijzonderheden kunnen volgen? —

Naar het schijnt wordt aan de verdere ontgraving van het *Amphitheater* niets gedaan; toch zou men daar, met betrekkelijk weinig moeite, zeker nog veel merkwaardigs aan den dag kunnen brengen.

Ik zal hier wel niets meer behoeven bij te voegen, om den lezer

Digitized by Google

de overtuiging te schenken, dat *Trier* voor iedereen veel merkwaardigheden bevat, waarvan ik slechts enkele der voornaamste vermeldde, welke ik niet stilzwijgend meende te mogen voorbijgaan. Een goed denkbeeld geeft deze korte en onvolledige vermelding daarvan niet, maar ze is zeker voldoende om te doen begrijpen, dat hij, die de gelegenheid weet te vinden om die stad te bezoeken, daar veel kan zien, dat hem belangstelling moet inboezemen, er veel kan leeren, waartoe elders de gelegenheid schaars te vinden is. En dan sprak ik nog niet van het natuurgenot, hetwelk de Moezelstreken opleveren. Daarover echter nader.

Digitized by Google

IV.

SAARBRÜCKEN.

De lucht zag er zeker niet zeer uitlokkend voor een excursie uit, toen wij, op Zondag den 2den Juli, 's morgens te ruim zeven uren, van het Hôtel de Trèves naar het station reden, om een uitstapje van twee of drie dagen naar *Saarbrücken* en vervolgens naar *Luxemburg* te maken; maar het stond op ons programma, en daar stond tevens op, dat nutteloos tijdverlies streng verboden was; 't zou dus een zonde daartegen geweest zijn, in *Trier* een dag te verbeuzelen, om te wachten tot de lucht ophelderde.

Verleden jaar hadden wij het niet verder gebracht dan tot *Trier*, en we wenschten nu ook het *Saardal* te leeren kennen, vervolgens eenige schreden te doen op het gebied, waar Bellona, nu bijna zeven jaren geleden, haar vurige fakkel zwaaide, en dat als het uitgangspunt te beschouwen is van den bloedigen strijd, die pas een jaar later vóór de muren van Parijs eindigde, om daarna, te midden der paleizen van de weelderige wereldstad, op echt vandaalsche wijze, door burgers tegen burgers, te worden voortgezet; terwijl ook *Luxemburg* ons tot zich

Digitized by Google

trok, door de beroemde ligging der hoofdstad en het fraaie spoorweg-traject. Misschien ook liep daar wel een beetje belangstelling onder, in het aan Nederland vreemde volk, maar dat een onzer meest geliefde leden van het Huis van Oranje zulk een warme liefde toedraagt; waar Prins Hendrik zijn tweede te huis heeft, en jaarlijks geruimen tijd doorbrengt.

We begaven ons dus moedig naar den trein, onverschillig wat de dreigende wolken zouden geven, en die gaven dan ook spoedig wat ze beloofden: een vrij zwaren en dichten regen.

Wij hadden intusschen een spoorwegrit van circa $2^1/_2$ uur vóór ons, en in dien tijd kon het wel veranderen. Wij ondervonden echter ook hier, hoezeer het oordeel over een vreemd land veelal van het weder afhankelijk is, waaraan het dan ook zeker grootendeels is toe te schrijven, dat een streek of een stad, die den éénen schrijver in verrukking bracht, den anderen soms volkomen koud liet. Dit wordt ook door reizigers wel eens uit het oog verloren, ten gevolge waarvan ze dan vaak zeer subjectief in hun oordeel zijn. Terwijl een bewolkte lucht er dikwijls veel toe bijdraagt, om de schoonheid van een landschap, vooral als dit bergachtig en boschrijk is, te verhoogen, verliest het zijne bekoorlijkheid grootendeels als de lucht geheel betrokken is, en wordt het eentonig, vervelend, ja, stemt het tot zwaarmoedigheid, als daarbij een aanhoudende, dichte regen valt. Dan kan men zich, zelfs al is men met het levendigste voorstellingsvermogen begaafd, geen goed denkbeeld vormen van wat het moet zijn, als de zon aan dat alles licht en leven geeft, en bergen en bosschen met verschillende tinten kleurt, die dan zoo vroolijk tegen elkaar afsteken, terwijl ze nu nevelachtig inéénsmelten, en men ze, op

Digitized by Google

eenigen afstand, te nauwernood van de grauwe lucht kan onderscheiden; dán schijnt de nationale kleederdracht, die men anders teekenachtig zou noemen, slordig; dán gaat spoedig alle belangstelling verloren, tot men, het kletteren van den regen tegen de ruiten van het spoorwegrijtuig moede, troost gaat zoeken in zijn reisboek, om daarin tot vervelens toe te lezen, hoe »bekoorlijk" het land is, waarin men zich bevindt, hoe fraai de stad, waarvan de conducteur daar juist den naam afroept; terwijl al wat men, nog eens een norschen blik naar buiten werpende, er van kan onderscheiden, zich bepaalt tot een uit de nevelzee flauw te voorschijn komenden toren, natte daken, slijk en druipende parapluie's. —

Zoo ongeveer ging het ons op de reis van *Trier* naar *Saarbrücken*. Ofschoon tot die gelukkigen behoorende, die niet licht ontmoedigd of mismoedig zijn, en wier opgewektheid in verschillende kleine tegenspoeden vaak haar krachtigste voedsel vindt, word ik toch door het weder als het ware geregeerd. Licht is voor mijn zieleleven noodzakelijker dan voedsel voor het onderhoud van mijn physieke krachten; ik kan het des noods met een klein beetje voedsel heel goed stellen, maar onmogelijk zonder licht. In het donker verklaar ik mij dood; als ik niet goed kan zien, kan ik niet denken, zoo min als ik dan zou willen eten of drinken, als ik daartoe niet door den nood gedwongen werd; maar zoodra worden de mij omringende voorwerpen niet door helder licht beschenen, of nieuw leven doortintelt al mijn leden, mijn gedachten worden helder, mijn verbeelding wordt opgewekt en dit in klimmende mate, al naar 't licht helderder, tintelender is.

Het verwondert mij dus niet dat mijn notitieboekje van de

Digitized by Google

reis naar *Saarbrücken* zoo goed als niets vermeldt, terwijl op de terugreis verscheidene bladzijden volgekrabbeld zijn.

Het meest nog interesseerde mij toen, uit den trein gezien, de stad *Saarburg*, zoowel om de pittoreske ligging tegen het gebergte, aan de andere zijde van de Saar, als om de uitgestrekte burgruïne, die daar de geheele streek beheerscht. — »We moeten niet verzuimen, ons daar in het terugkomen op te houden!" riepen we beiden gelijktijdig uit; aan welke afspraak wij dan ook, zooals later zal blijken, wel degelijk gevolg hebben gegeven, zoodat ik hierop weldra nader zal terugkomen.

Een weinig verder werd, ondanks de sombere lucht, onze bewondering niet weinig gaande gemaakt, door een klein, rond en genoegzaam geheel afgesloten dal, waarin het dorp *Mettlach* ligt, alwaar de trein langs, of liever door een park stoomt, zóó fraai, zóó liefelijk, dat de uitroep: — »hier moeten we op de terugreis uitstappen!" werd herhaald. Ook dit verzuimden wij niet, en de lezer zal later zien, dat deze plek een kort oponthoud overwaard is.

Nauwelijks echter zette het stoompaard zich daar weer in beweging, of het sleepte ons den langen Mettlacher tunnel in, en onttrok dus dit liefelijk tafereel aan ons gezicht, voerde ons langs bergen en door valleien, door teellanden en bosschen, altijd de Saar volgende, of liever in tegenovergestelde richting van de rivier, — daar deze bij *Conz*, niet ver van *Trier*, in de Moezel vloeit — naar *Saarbrücken*, waar we te half elf arriveerden.

Regen, altijd regen! De zegen, reeds sedert weken den hemel afgesmeekt, werd nu met stroomen over ons uitgegoten; hoe gaarne hadden we dien onzen landgenoten gegund, die er toen zoo smachtend naar verlangden. Dag aan dag had ik met

Digitized by Google

een mijner vrienden in Gelderland, kort te voren, ongeduldig naar regen uitgezien, terwijl alles, wat er bij mijn aankomst aldaar — 't was aan de Veluwsche hei — nog zoo'n frisch voorkomen had, verdroogde en verschroeide, maar dagelijks trok de ochtendnevel vóór de zon weg, en heerschte deze met onbetwiste macht. Nu viel de regen te *Saarbrücken* in dichten overvloed, maar wat toch moesten wij dáár nu met regen doen, en dat wel met zulk een dichten stortregen? Het beste, of liever het eenige, wat ons overbleef, was in een toe-rijtuig te kruipen, en ons naar een hôtel te doen brengen.

Eigenlijk is het niet te *Saarbrücken*, maar te *St. Johann*, dat men met den spoortrein aankomt. De zuster-steden *St. Johann* en *Saarbrücken* liggen tegenover elkander, aan de beide oevers der rivier, en zijn door twee bruggen met elkaar verbonden. Beide steden zijn zeer oud, in welk opzicht echter *Saarbrücken* het wint, daar deze reeds van Romeinschen oorsprong is, terwijl *St. Johann* eerst tegen het midden der zevende eeuw als een klein dorp ontstond, en in het begin der veertiende eeuw stedelijke rechten verkreeg. Beide steden, die 168 voet boven het vlak der zee ligen, tellen niet meer dan 17.000 inwoners.

Over het geheel maakt *St. Johann* een veel aangenamer, veel moderner indruk dan *Saarbrücken*, waar het ook veel stiller is, en welke stad, zonder het bloedige drama dat in hare nabijheid werd gespeeld, zeker slechts aan weinigen zelfs bij naam bekend zou zijn; ook kiest de vreemdeling bij voorkeur de eerstgenoemde stad tot zijn verblijf; trouwens, de afstanden zijn hier niet zeer groot. Het station is inderdaad imposant; door twee lange tunnels gaat men er van de stad in, vervolgens

Digitized by Google

een aantal treden van een breede trap op, waarna men den zooveel hooger gelegen spoorweg bereikt. Aan de stadzijde ligt een uitgestrekt terras, van waar men, als er geen spoorwegrijtuigen in den weg staan, een ruim gezicht over de beide steden heeft. Ook het gezicht van de beide lange bruggen over de rivier en tegen de beide steden is zeer eigenaardig.

Toen wij, wijl 't nog te vroeg was om te eten, *Saarbrücken* in den regen liepen te bekijken, trof het mijne opmerkzaamheid, dat alle Platanen, die hier bij uitnemendheid geplant zijn, knoestige, zeer ongelijke stammen en daarbij een witte schors hebben. Het opmerkelijkst deed zich dit voor op de ruime *Ludwichsplatz*, een flink plein vóór de fraaie *Ludwichskerk*, hetwelk geheel met Platanen beplant is. Die boomen schijnen, hoewel niet zeer dik, reeds vrij oud te zijn, en ongelijker stammen kan men zich moeilijk voorstellen; geen enkele maakte hierop uitzondering. Op eenigen afstand gezien, kon ik ze zelf niet als Platanen herkennen, en dit te minder, daar ze alle zoo wit als Berkestammen waren, terwijl uit de witte schors overal grauwe knoesten te voorschijn kwamen. Dat dit grootendeels, zoo niet geheel, aan den steenachtigen bodem zal moeten toegeschreven worden, en het dus wellicht ook in andere bergstreken het geval is, betwijfel ik niet; ik had het echter nooit in die mate gezien, en ik beschouwde ze dan ook, zoo daar als elders in deze stad, met dezelfde verwondering.

Als de kamers in het Hôtel »Guepratte", in *St. Johann*, zoo goed zijn als de tafel — en wij twijfelden er, naar alles wat wij zagen, niet aan, maar wij hebben er niet gelogeerd — en als de eigenaar vriendelijk, voorkomend en spraakzaam is, dan laat het er gewis niets te wenschen over. Wij aten er heer-

Digitized by Google

lijk, en vernamen en passant, als iets nieuws, van den eigenaar, die mede aan tafel zat, en elk opgedragen gerecht met een aardigheid wist te kruiden, dat roomsche boontjes een »speciel-les Mittel gegen Gicht" zijn, hetwelk de waarschijnlijke aanleiding was, dat enkele dischgenooten zich nog een tweede portie er van lieten toedienen. Ik voor mij hield echter zijn keurigen »Scharzberger Auslese" voor een beter voorbehoed- of geneesmiddel; zeker was die heerlijke en betrekkelijk goedkoope Saarwijn (hij koste 3 Mark = *f* 1.80 per flesch) een goed middel, om zich tegen den ontmoedigenden invloed van den regen te vrijwaren, iets, waaraan wij dringend behoefte hadden; maar zie! terwijl we ons op die wijze trachtten te bemoedigen, daar braken de wolken vanéén, en een heldere zonnestraal verlichtte onzen disch en tegelijk ons hart.

Ha! mooi weer! Nu vooruit!! —

Het rijtuig open, natuurlijk; 't was lekker in de lucht, en aan den regen van den voormiddag hadden wij 't te danken, dat nu over alles die prachtige, levendige en opwekkende tint verspreid lag, die de natuur nog veel liefelijker maakt dan anders. Maakt toch de betraande glimlach eener schoone haar niet nog veel bekoorlijker, en boezemt ze ons juist dán niet de meeste belangstelling in?

De lucht was balsamiek in de hoogste mate; terwijl de regendroppels in de zon glinsterden, en ons al de kleuren van het spectrum in onophoudelijke afwisseling te bewonderen gaven.

Wij reden allereerst naar den *Hallberg*, een klein uurtje gaans van de stad; precies dus een ritje na den eten, om tot wandelen naar boven voorbereid te worden.

Deze van den voet tot den top dicht begroeide berg doet

Digitized by Google

zich, reeds op een afstand gezien, zeer imposant voor. Hij is een partikulier eigendom, doch voor het publiek toegankelijk; alleen echter te voet, zoodat het zeer nuttig, zoo niet noodzakelijk is, iemand bij zich te hebben, die den weg weet. Gelukkig waren een paar aardige jongens bereid met ons mee te gaan; het waren geen gidsen van beroep, maar vrij fatsoenlijke knapen, die er echter niets tegen hadden, zich die ondergeschikte rol voor een uurtje te laten welgevallen; waarbij zij zich, zooals spoedig bleek, meer ten doel stelden, voor hun eigen plezier door het bosch te ravotten en wilde aardbeien te zoeken, dan ons den kortsten weg te wijzen naar de *Heidenkirche*, waar het ons eigenlijk om te doen was. Ze liepen dan ook op en af, door heesters en struiken, zich vergastende aan de heerlijke vruchtjes, die hierin overvloed te vinden waren. Daar dit echter in zulk een prachtige omgeving en bij zulk opwekkend weder verre van verwerpelijk, ja, het zelfs altijd het aangenaamst is, als men zeker weet te recht te zullen komen, lieten wij hen begaan, en bewonderden wij intusschen het statige bosch, dat zich inzonderheid kenmerkte door zijn eeuwenoude Sparren. Wij hebben er gemeten, en deze waren verre van zeldzaam, die, een Meter boven den grond, een omtrek hadden van 3 Meter. Dit mag nu voor enkele boomen geen zeldzaamheid zijn, anders wordt het, wanneer ze van zulke afmetingen in grooten getale dicht bijeen gevonden worden. Het is een prachtig wild bosch, dat geen ander kenmerk draagt van menschelijke tusschenkomst, dan enkele paden, als ze die naam nog mogen dragen; paden echter, die men dikwijls moeite heeft te herkennen. De top is een ongelijk plateau, mede geheel met boomen bezet, en wordt de *Schlossplatz*

Digitized by Google

genoemd, wijl daar eertijds een slot heeft gestaan, waarvan wel geen boven den grond zichtbare overblijfselen, maar verscheidene, alle uit rooden zandsteen gebouwde, meerendeels half ingestorte kelders, aanwezig zijn; deze zijn mede alle bovenop met Sparren begroeid, en loopen dus alleen door de heuvelachtigheid en dan nog maar weinig in 't oog; in een er van is nog een waterbak aanwezig, terwijl een andere volkomen gaaf en open is; dit is een cirkelvormige onderaardsche ruimte van 50 à 60 vierk. Meter, waarin men met een nog vrij gave trap van eenige treden afdaalt, en die, ontruimd en schoon gemaakt, zeer goed voor vergaderzaal zou kunnen dienen.

Uitzicht heeft men van boven niet, maar alles is hier geschikt om indruk te maken.

Het meest van alles echter zeker de zoogenoemde *Heidenkirche*, ongeveer ter halverhoogte en tegen de berghelling. Dit is een ruime holte, in den rooden zandsteen uitgehouwen, indrukwekkend vooral door het massale voorkomen der overhangende rots. Aan de waarheid der overlevering, dat die holte voor een Druïdentempel is uitgehouwen, valt niet zeer te twijfelen; immers, dat ze weleer voor godsdienstige doeleinden of tot volksbijeenkomsten moet bestemd geweest zijn, is nog zeer duidelijk zichtbaar. Aan de ééne zijde bevindt zich een soort verhevenheid, vermoedelijk tot spreekplaats gediend hebbende, met trappen, die nog goed herkenbaar zijn; terwijl verschillende nissen, ter wederzijde der groote grot, nog geheel in den oorspronkelijken toestand verkeeren, ofschoon, gelijk trouwens vrij natuurlijk is, van de beelden, die er waarschijnlijk in gestaan hebben, thans geen spoor meer te vinden is. Eeuwen

Digitized by Google

aan eeuwen zijn sedert voorbij gegaan; op den top van den berg werd later een slot gebouwd, waarvan, hoe hecht het ook moge geweest zijn, alleen in den grond nog sporen aanwezig zijn, en altijd is daar dat gedenkteeken van aloude godsvereering nog bijna volkomen gaaf aanwezig; en 't zal zeker, als hevige aardschokken die kolossale steenmassa niet 't onderst boven werpen, nog eeuwen in dien toestand blijven.

Hier inzonderheid, maar ook overal elders, blijkt, dat de geheele berg niets anders is dan één samenhangend steengevaarte, slechts met een betrekkelijk dunne humuslaag bedekt, als gevolg van den immer in kracht winnenden plantengroei. Voornamelijk Sparren, voorts Eiken en Beuken, betwisten elkaar de ruimte, terwijl de berg aan zijn voet met een breeden zoom van Beuken en Berken als omgord is. Hetzij men den *Hallberg* op een afstand of van nabij ziet, hetzij men zich aan zijn allerwege dicht met hout bezette helling of op zijn top bevindt, altijd is de indruk grootsch, soms zelfs overweldigend grootsch; daargelaten nog dat geheimzinnig overblijfsel uit de heidenwereld, 't welk men onwillekeurig in zijn verbeelding bevolkt, ontevreden op zich zelf, dat de voorstelling, die men zich van zijn oorspronkelijke bestemming maakt, door een dichten nevel omhuld is, uit welke de beelden, welke men zich schept, maar niet helder en scherp begrensd willen te voorschijn komen.

Digitized by Google

V.

IN MEMORIAM.

Die vóór het zeventigste jaar onzer eeuw *Saarbrücken*, toen nog het Zuidwestelijke punt van Duitschland, bezocht, zal, nadat hij het boven vermelde gezien had, denkelijk nog even naar den *Speicherberg* zijn gegaan, om van diens plateau den omtrek te overzien, mogelijk ook den *Winterberg* beklommen hebben, om van die hoogte een blik te werpen op de Oostelijke provincie van het groote Fransche Keizerrijk, en toen zijn teruggekeerd om zijn reis te vervolgen.

Niet alzoo hij, die thans daar komt.

Saarbrücken, ofschoon klein en weinig bevolkt, heeft in het begin van het zevende decennium der negentiende eeuw, der eeuw van beschaving, verlichting en ook van .... philantropie, een groote geschiedkundige vermaardheid gekregen, en het kolossale monument op den *Winterberg* staat daar thans ter herinnering aan den bloedigen kamp tusschen Galliër en Germaan, waarvan deze omstreken getuigen waren; een strijd, door overmoed geprovoceerd, door euvelmoed gekenmerkt en die 't bewijs leverde, hoezeer deze beide, in volkskarakter zoo

Digitized by Google

zeer verschillende natiën, zich, wanneer de hartstochten opgezweept zijn, in gelijke mate, heden door heldenmoed, morgen door vandalisme kenmerken.

De bijzonderheden daarvan liggen echter ieder nog te versch in het geheugen, om ze hier in herinnering te brengen. De vreemdeling, die thans in deze streek komt, kan dan ook niet nalaten, enkele plaatsen te bezoeken, die inzonderheid aan den Fransch-Duitschen oorlog herinneren; immers, zijn ook de herinneringen, die zich hier aan den geest als opdringen, ver van aangenaam, kwetsen ze ons menschelijk gevoel en zijn ze vernederend voor de maatschappij, wijl het ons daarbij te moede is, als had de beschaving der negentiende eeuw zich in een Tartuffe-gewaad gestoken, toch verwijlen wij steeds met levendige belangstelling enkele oogenblikken op de plek, die door de een of andere merkwaardige gebeurtenis, welke ook, een bijzondere vermaardheid verkreeg, hetzij door het leven en werken van een man, wiens bestaan aan het heil der menschheid gewijd was, hetzij omdat daar een misdadiger is gevonnisd, of honderden, ja duizenden onschuldigen, op den wenk van één eerzuchtige, den dood in de armen gejaagd werden. —

Van den *Hallberg* terugkomende, stelden wij ons voor regelrecht naar het in Augustus 1872, ter herinnering aan Duitschland's overwinning ingewijde monument te gaan, maar onze koetsier dacht er anders over, en hij bracht ons naar de *Exercirplatz*, het plateau van den niet zeer hoogen *Speicherberg*, dat zeer gemakkelijk langs een goeden rijweg te bereiken is; een zeer uitgestrekte, door boomen begrensde bergvlakte, waar in 1870 de Franschen een korte poos gelegerd waren.

Het eerste, wat hij ons daar met een spottenden glimlach

Digitized by Google

aanwees; was een aan den rand van het plateau geplaatsten gedenksteen, waarin de woorden gebeiteld zijn: *Lulu's erste Debut*, 2 *August* 1870. Van deze plek namelijk zou de Keizerszoon, nadat de Franschen, onder Generaal Frossard, hier drie Pruisische kompagnieën teruggedrongen, en, zoo als de Duitschers zich spottenderwijze uitdrukken, drie schreden op Duitschen grond gewaagd hadden, waar zij het drie dagen uithielden, het eerste schot op den vijand gelost hebben.

Dit is niet maar een toevallig daar liggende steen, waarin de een of andere spotvogel deze woorden kraste, maar een groote, opzettelijk daar geplante gedenksteen.

Ik kan begrijpen, dat vele Duitschers zich daarmede vroolijk maken; maar, ondanks alle sympathie voor dat volk en zijn nationaal karakter; hoezeer ook overtuigd dat de rampen, die de Franschen in '70 en '71 getroffen hebben, in zooverre verdiend waren, dat zij ze zich zelven op den hals hebben gehaald, acht ik dit toch een wreede, onwaardige spotternij. Dat men hier een gedenkteeken oprichtte, bestemd om den moed en de opofferende vaderlandsliefde der Duitschers bij de nakomelingschap in levendige herinnerig te houden, zal niemand misprijzen, maar dat men den overwonnene, die óók goed en bloed voor zijn vaderland ten offer bracht, met een gewilligheid, met een enthousiasme die onze bewondering verdienen, openlijk bespot, is moeilijk te rijmen met die hoogere geestesontwikkeling, waarop Duitschland zich, en in menig opzicht te recht, laat voorstaan. Die steen, daar misschien in den roes der vreugde over de behaalde victorie geplaatst en gedoogd door overheid en bevolking, had reeds lang moeten verdwenen zijn, toen men begon te begrijpen, hoeveel het Fransche volk had opgeofferd, hoezeer

Digitized by Google

het had geleden en wat het verloor. Zulke monumenten mogen den Franschman, wanneer het toeval hem er bij brengt, — en dat zal zeker nu en dan plaats hebben — gevoelig treffen, beleedigen kunnen ze hem niet; maar ze vernederen daarentegen hem, die op deze wijze blijk geeft niet te bedenken, dat men den overwonnen vijand veeleer eerbiedigen dan bespotten moet.

Onze koetsier, blijkbaar ooggetuige, vertelde ons nog verschillende bijzonderheden op den aftocht der Franschen betrekking hebbende, die, door een krijgslist misleid, voor een veel kleinere macht dan de hunne, van deze sterke stelling weken, in de meening dat ze van verschillende zijden door het Pruisische leger dreigden ingesloten te worden; maar veel meer interesseerde mij het prachtige gezicht op de omstreken, de zustersteden onder ons, de *Speicherer hoogten*, die zich achter ons en ter linker- en rechterzijde verheffen, afgewisseld door liefelijke dalen, met teellanden en boschjes, die er allerwege een schilderachtig voorkomen aan geven. Van dit uitgestrekte plateau wijdde dus ook toen de blik der Franschen over die schoone, beteelde, kalme streek in de rondte, die, vier dagen later, in een bloedig slagveld zou veranderd zijn.

Stil en rustig zijn nu de dalen tusschen de *Speicherer hoogten;* weelderige, frisch groene akkers, door boomen afgewisseld, en door de boschrijke hoogten begrensd, geven aan dit tooneel een sterk uitkomend karakter van rust en kalmte, en men moet zijn verbeelding geweld aandoen, om zich te kunnen voorstellen, dat hier de ziedende hartstochten, nog maar weinig jaren geleden, zulk een wreed spel hebben gespeeld; het monument echter daar ginds op dien bergtop, de granaat in het boerenhuis, vooraan bij het exercitieveld, brengen den bezoeker in twee-

Digitized by Google

strijd waaraan hij zich zal overgeven: aan het gevoel van liefelijke rust en kalmte, of aan het herdenken van bloedige gevechten, van tranen en rouw. —

Wilt ge nog een krachtiger middel om uwe verbeelding te hulp te komen? Welnu, naar beneden dan; naar het *Ehrenthal*, dat eerst in den laatsten tijd door dezen naam werd onderscheiden.

Maar, als ge naar dat »eeredal" gaat, schroef dan vooraf uw hart dicht, zet dan uw tanden vast op elkaar, en open den mond niet tot spreken, want anders loopt ge gevaar van met elk woord een vervloeking te uiten.

Dáár, in dat idyllische dal, is een kerkhof; een door een zeer fraai ijzeren hek afgesloten ruimte; een nieuwe, kortelings geopende, en toch reeds voor goed gesloten doodenakker. Lees dáár de grafschriften, op de dicht tegen elkander liggende zerken, en ge zult spoedig tot de ervaring komen, dat allen, die er rusten, stierven in de kracht huns mannelijken levens, en geen hunner zijn natuurlijken dood. Het zijn de gesneuvelden in den veldslag van 6 Augustus 1870, of liever meerendeels zij, die, in dien slag gewond, daarna in de lazareths aan hunne wonden stierven.

Als men die grafschriften leest, waarin bij afwisseling ouder-, kinder-, broeder- en zusterliefde getracht hebben zich uit te drukken, dan rijst daar, nevens die graven, een lange, lange rij van treurende weduwen en weezen als uit den grond op; dan leest men tusschen die regels menige geschiedenis van louter wee; dan hoort men menige zucht, die gewis nog thans geslaakt wordt, over het verlies van een dierbaren echtgenoot of vader; dan ziet men armoede, waar welvaart, bange vertwij-

Digitized by Google

feling waar opgewektheid en liefde heerschten; dan hoort men den schaterlach des satans, die voor zich een paleis bouwde van de knekels der gesneuvelden, op de puinhoopen van dezer geluk; dan wordt men bekneld, moedeloos, wanhopig schier; dan voelt men zenuwtrekkingen in 't gelaat; dan schreit de ziel, al blijven de oogen droog; dan gaat de droefheid ras in wrevel, de wrevel in woede over; dan vervl.....

Maar neen, niet zóó ver, want terwijl ik dit schrijf, staat mij dat wel is waar tot weemoed stemmende, maar toch ook *liefelijke* tafereel weer levendig voor den geest; ik zie het fraaie bronzen beeld, aan de berghelling, over het sierlijke kerkhof heengebogen, een lauwerkrans in de uitgestrekte hand houdende, als riep het uit: »aan u *allen* gelijke eer, hetzij gij te bevelen hadt of slechts te gehoorzamen, hetzij..... hetzij ge Duitscher waart of Franschman".

Immers hier rusten ook zonen van Frankrijk, die, droomende van roem en glorie, in den waan dat de neef van den grooten Corsicaan, dat de biograaf van Julius Cæsar, dezen tot model nemende, het voetspoor zijns ooms zou drukken, en Frankrijks macht ook aan gene zijde van den Rijn zou uitbreiden; maar die reeds vielen in 't begin van den veldtocht, en, rustend in vreemden grond, althans de smart der volkomen nederlaag niet beleefd hebben. Aan den voet van een aan het einde van het kerkhof staand kruis leest men: »A la mémoire des soldats Français, décédés en 1870 & 71; érigé par leurs compatriotes".

Tegenover den ingang prijkt een vierhoekige zuil, met een metalen adelaar op den top. Het kerkhof is met treurwilgen omplant, en de bloemen der graven worden zorgvuldig door een daarbij wonenden invaliede onderhouden. Het geheel,

Digitized by Google

door de stad *Saarbrücken* gesticht, ziet er keurig uit, en het bezoek er van is geoorloofd, terwijl het ten zeerste verboden is, zelfs maar in het minste tegen de strenge bepaling van orde te zondigen.

Dit *Ehrenthal* laat zonder twijfel bij elken bezoeker diepe indrukken na, onverschillig of hij er voornamelijk kwam, om zich met de beschouwing van stille en liefelijke natuurtafereelen bezig te houden, dan wel of het hem in de eerste plaats te doen was, zich te midden van die graven, alle van één en denzelfden tijd dagteekenende, te verliezen in herinneringen aan dit tweetal jaren, die in de geschiedenis van Europa en inzonderheid in die van de beide groote en meest beschaafde volken, zulk een groote beteekenis verkregen. Deze laatste komt onwillekeurig onder den invloed van de kracht, met welke de Natuur hier tot hem, in wiens gedachten moord en doodslag leven, spreekt van liefelijke kalmte en stillen vrede. De eerste voelt zich, te midden van zijn overpeinzingen, als aangetrokken door dien doodenakker, door dien *bloementuin*, tusschen de zacht glooiende bergruggen, waar de landman zelfs de laatste sporen van het vreeselijke drama deed verdwijnen; en ook hij houdt zich bezig met overpeinzingen, te bitterder misschien, daar die grafschriften schrille wanklanken zijn in de melodie der natuur, waaraan hij zich met zijn geheele ziel overgaf. Uit den hemel zijner bespiegelingen, doen ze hem plotseling als nedertuimelen in de koele sfeer der werkelijkheid, maar doen ze ook een snaar in zijn gemoed trillen, die liefelijke tonen geeft, die hem de schimmen dier gesneuvelden doet groeten als van broeders, onverschillig of zij Fransch spraken of Duitsch; en tevreden verlaat hij

Digitized by Google

die plek, want het is hem als had hij, met dien groet, zich van een duren plicht gekweten.....

De *Winterberg* ligt een goed eind rijdens daar van daan, maar de weg is fraai en afwisselend. Aan den voet van dien berg gekomen, verlaat men het rijtuig, daar hij te hoog en te steil is, om anders dan te voet zijn top te kunnen bereiken. Het voetpad, dat om den, tot op aanzienlijke hoogte, met boomen en heesters begroeiden berg loopt, is gemakkelijk, en de inspanning derhalve, voor hem, die niet te zwak of kortademig is, niet zoo bijzonder groot. Slechts de uiterste top, een plateau van geringe uitgestrektheid, is kaal, en daarop werd het grootsche monument gebouwd, dat bestemd is om de geschiedenis der jaren '70 en '71 in de herinnering te doen leven. Daaromheen trachtte men een soort plantsoen aan te leggen, hetwelk echter op die vlakke hoogte weinig goeds belooft. Het monument bestaat uit een open *Ehrenhalle*, met een vrij hoogen toren, een belvedère, dien men kan beklimmen. Hiertoe bestaat echter niet de minste noodzakelijkheid, daar het uitzicht aan den voet van het monument in alle richtingen volkomen vrij is, in zooverre namelijk de bergen in 't verschiet dit veroorloven.

Het monument zelf maakt een grootschen indruk, en heeft, uit een artistiek oogpunt gezien, zeker geen geringe waarde. Het voegt echter den leek niet, een bouwwerk als dit te beoordeelen. Daarbij toch moet te veel in aanmerking genomen worden, waaraan hij gewoonlijk zelfs niet eens denkt; van daar dan ook die vaak zeer uiteenloopende oordeelvellingen. Het is trouwens door afbeeldingen genoeg bekend ge-

Digitized by Google

worden ook in ons land. Op die aanzienlijke hoogte kan het van alle zijde reeds uit de verte gezien worden, en dán maakt het m. i. den meesten indruk; ik geloof trouwens dat dit een hoofdvereischte is.

Het werd intusschen tijd aan den terugtocht te denken, daar we plan hadden te zeven uren tot *Saarburg* terug te keeren. Wel is waar spoorden we dan *Mettlach*, welks park ons zeer aantrok, voorbij, maar het scheen ons niet raadzaam dáár te overnachten, wijl de kans om behoorlijk logies te krijgen ons te *Saarburg* beter scheen, dan in het eerstgenoemde dorp; terwijl wij gemakkelijk van *Saarburg* per spoor een uitstapje naar *Mettlach* heen en terug konden maken.

We wandelden dus op ons gemak — voor zoover het hier en daar steile pad dit toeliet — den berg af, reden naar *St. Johann* terug, om in ons hôtel af te rekenen, maakten andermaal vergelijkingen tusschen de beide steden, die altijd zeer ten gunste van *St. Johann* uitvielen, en verlieten deze belangwekkende plaats ten bestemder tijde, om, nu onder het genot van fraai zomeravondweder, zooveel mogelijk te genieten van het prachtige spoorwegtraject.

Digitized by Google

VI.

SAARBURG.

Was 's morgens de schoonheid van het *Saardal*, door nevel en regen, grootendeels voor ons verloren gegaan, nu waren we gelukkiger; de heerlijke zomeravondstond schonk thans aan die prachtige bergnatuur dubbelen luister, en we verkeerden gedurende de twee uren van onzen tocht naar *Saarburg* letterlijk onafgebroken in verrukking, nú met stil genot de onophoudelijke afwisseling der hier liefelijke, dáár grootsche tooneelen bewonderende, dán onverwacht onze opgetogenheid door een uitroep lucht gevende.

Wij hadden thans de Saar links, en afwisselend uitgegraven bergen en ruimere uitzichten rechts. Aan de overzijde der rivier nú beteelde heuvelvlakten dicht bij, dan verder af, met wilden bergbosschen tot achtergrond, welke tafereelen als om beurten gestadig nieuwe, altijd fraaie gezichtspunten boden, die echter geen bepaald woest karakter hadden. Overal ziet men blijken van industrie, en groote fabrieken zijn hier verre van zeldzaam. Langzamerhand worden de bergen ter rechterzijde hooger, en daarentegen de vlakten aan de andere zijde der Saar, plaatselijk hier en daar uitgestrekter. Voorbij

Digitized by Google

het station *Bous* wordt ook het uitzicht ter rechterzijde ruimer, en onderscheidt de streek zich inzonderheid door veel bouwland.

Hoewel men het *Saardal* volgt, verwijdert toch de spoorbaan zich nu en dan een eindweegs van de rivier, en overschrijdt men die herhaaldelijk, om al te veel omwegen te vermijden. Men ziet haar dan zich bochtig door het dal kronkelen, en, hier smaller, dáár breeder, nú stiller, dan levendiger, nú kabbelend, dan bruischend, door de zon beschenen, als blinkend zilver tegen de groene oevers afsteken.

Voorbij de vesting *Saarlouis*, een stadje dat alleen door en voor militairen bestaat, nadert men spoedig het dorpstation *Dillingen*, in welks nabijheid de ruïne van het slot *Siersberg*, van de 12e eeuw dagteekenende, zich schilderachtig ter linkerzijde verheft. Het dal wordt nu langzamerhand enger, en langs elkander onafgebroken opvolgende, meestal zeer sterke krommingen, vervolgt de trein zijn weg. Van hier af neemt de natuur een gestadig grootscher karakter aan, terwijl nu en dan plotseling bouwlanden en liefelijker tafereelen zich aan het oog voordoen, tot men den langen *Mettlacher tunnel* instoomt. Hier, in volslagen donker, heeft men juist tijd genoeg, om, zich rekenschap willende geven van zijne indrukken, tot de ervaring te komen, dat die te veelvuldig waren en de contrasten elkander te snel afwisselden, om te kunnen beslissen, welke het meest tot het gemoed doordrongen; maar tevens dat men in een staat van geestdriftvolle opgetogenheid verkeert, die bedaard analiseeren onmogelijk maakt. Zoodra men weer uit den tunnel komt, ziet men zich plotseling als in een Eden verplaatst; het is het reeds ter loops aangestipte dal, waar de trein als 't ware midden in

Digitized by Google

het *Mettlacher Park* stil houdt. Weldra echter heeft men dat door een sterke kromming weer uit het oog verloren, en bevindt men zich op nieuw in de wild romantische streek, met hooge, overal begroeide bergen ter rechter- en de Saar ter linkerzijde. Het groene dal kronkelt zich tusschen de imposante bergen door, evenzoo de rivier, en, nevens deze, de spoorweg. Vooral bij het dorpje *Hamm*, waar men bijna een cirkel om een zeer hoogen berg beschrijft, is de natuur indrukwekkend grootsch.

Terwijl we zoo letterlijk in stomme verbazing naar buiten zaten te turen, nam de vaart van de trein plotseling af, en een schril gefluit van de locomotief weerklonk tusschen de bergen, hetwelk onmiddellijk werd beantwoord door dat van een anderen, blijkbaar op geringen afstand. Daar op mijn uitvoerige kaart hier geen halt stond aangeteekend, staken wij het hoofd even naar buiten, en zie! daar kwam een andere trein de bocht die vóór ons lag om. De remtoestellen van onzen trein knarsten, en uit de gebaren der conducteurs op de loopplanken bleek duidelijk, dat men op dien aankomenden trein niet zeer gesteld was. We naderden intusschen een wissel, juist op het oogenblik toen de andere, wel met eenigszins gestremde, maar toch nog zeer snelle vaart daarover heen gleed, en zich over de andere, vrije rails voortspoedde.

De conducteurs gingen weer in de waggons, en wij reden door, nu op *enkel* spoor. Waren we een paar minuten meer vooruit geweest, zoo zouden we op dat enkel spoor zonder eenigen twijfel in misschien niet zeer aangename aanraking met dien goederentrein zijn gekomen, wat men onmogelijk had kunnen vermijden, daar beide treinen, door de kromming van

Digitized by Google

den weg, wederkeerig voor de machinisten tot op het uiterste oogenblik onzichtbaar waren. Later kwamen we tot de kennis, dat men dien goederentrein te vroeg van *Saarburg* had laten vertrekken.

Ik zag dat alles, tot mijn eigen verwondering, uit het raampje zóó rustig aankomen, alsof het mij in 't geheel niet aanging. Door de kromming van den weg, zag ik den wissel kort vóór ons en begreep ik, dat, terwijl onze trein nog goed in beweging was, één van beide moest gebeuren: òf het moest dien anderen trein gelukken op het tweede spoor te komen, vóór dat de onze den wissel had bereikt, òf we zouden een »ontmoeting" hebben. Ik deel dit mede, wijl ik van die rustigheid mij, toen ik daaraan, nadat het gevaar geweken was, dacht, geen verklaring kon geven, of het moest deze zijn, en die komt mij trouwens ook vrij waarschijnlijk voor, dat de natuur zich daar zoo geheel en al van mijn ziel had meester gemaakt, dat ik oogenblikkelijk zoo goed als onvatbaar was voor andere indrukken, welke ook.

Het werd inmiddels duister, en we kregen dus juist bij tijds, tegen negen uren, het pittoreske *Saarburg* in 't gezicht, waar we weldra stil hielden, en, na een dag vol inspanning en rijk aan genot van verschillenden aard, ons doel voor heden hadden bereikt. —

Saarburg ligt, even als *Saarbrücken*, aan den linkeroever der Saar, terwijl de spoorweg hier langs den rechteroever loopt; men komt dus eigenlijk aan tegenover de stad, bij het ruim 600 inwoners tellende dorp *Beurig*, bekend door zijn klokkengieterij, zijn wijnbouw, maar inzonderheid als aantrekkingspunt voor bedevaartgangers, om het daar aanwezige wonderdadige Maria-beeld.

Digitized by Google

Het was inmiddels donker geworden, en er brandde op den weg naar de stad juist licht genoeg, om de duisternis zichtbaar te maken. In zulke gevallen geloof ik niet dat er een plaats is, beter geschikt om den vreemdeling te doen verdwalen, dan deze.

Daar wij ons nog een oogenblik aan het station hadden opgehouden, waren de weinige reizigers reeds in de duisternis verdwenen, toen wij stadwaarts gingen, en, daar er niets, wat naar een huurrijtuig geleek, te zien was, en wij bovendien geen bagage van beteekenis bij ons hadden, wijl we die in *Trier* gelaten hadden, sloegen wij den breeden, vóór ons liggenden weg naar de rivier in, daar deze de eenige was, die blijkbaar stadwaarts leidde. Het duurde echter niet lang, of we stonden vlak vóór het water, terwijl daar links noch rechts een zijweg te zien was. Aangezien we nu niet dóór, maar wel óver de rivier wenschten te gaan, schoot er niets anders over dan, half op den tast, een eindweegs terug te loopen, tot we, dicht bij 't station, een zijweg zagen. We sloegen een hoek om, kwamen op een smalleren weg, en toen weer op een breederen in de richting naar de rivier, en weldra stonden we op nieuw vlak voor 't water, op een andere plaats, maar met dezelfde onmogelijkheid om daarover te komen.

Dat er intusschen een brug moest zijn, wisten we, wijl we haar gezien hadden. Dus weer terug, en weer meer zijdelings af en op goed geluk, daar we niemand zagen wien we vragen konden, een eind vooruit.

Eindelijk vonden we de groote, prachtige brug, betaalden daar onzen tol, en gingen een donkeren tunnel door. Toen althans dachten we dat de weg rechtuit zou zijn, maar we moesten,

Digitized by Google

gelijk weldra bleek, weder van den schijnbaar goeden weg af, een hoek om naar boven. Hierop volgden slopjes en een binnenplaats, geheel het voorkomen hebbende als behoorde die aan een partikulier huis, zoodat het ons onbescheiden scheen door te gaan; we gingen, altijd in het donker, hoekjes om en poortjes door, tot we eindelijk, na vragen en zoeken, vóór het hôtel »Zur Post" stonden.

Dat we, na hetgeen we ter loops van de stad gezien hadden, of liever gemeend hadden te zien, daarvan geen groote verwachting koesterden, is licht te begrijpen; ook zagen we elkaar, toen we vóór dat donkere huis stonden, eens aan, terwijl de één den ander aanmoedigde om vóóruit binnen te gaan, belovende hem tot den laatsten droppel bloed te verdedigen, als 't noodig mocht zijn .....

— Of u hier logeeren kunt? Wel zeker heeren, weest zoo goed maar in de zaal te gaan. —

't Is mij vaak gebeurd, dat een uitwendig fraai hôtel mij bij het binnenkomen tegenviel; hier had het omgekeerde plaats, en wel in dier voege, dat we aanvankelijk niet wisten hoe we 't hadden.

't Was geen zaal van 't Amstelhôtel, want we waren te *Saarburg*, een oud, Duitsch bergstadje, maar alles had daar zoo'n vriendelijk, zoo'n licht en zindelijk voorkomen, dat we niet konden begrijpen, hoe 't er van buiten zoo donker uitzag. Aan de lange middentafel zaten een paar groepjes heeren, deels een partijtje makende, deels pratende of soupeerende; terwijl aan het andere einde een rijzige, elegant gekleede dame met naaiwerk bezig was. Deze stond bij onze aankomst op, en verwelkomde ons met een ietwat stijve,

Digitized by Google

»hoog"-vriendelijke buiging, alsof ze wilde zeggen: »veel eer voor mij, maar nog meer voor u dat ge hier komt", en was zoo welwillend ons, op onze hier herhaalde vraag daarnaar, mede te deelen, dat er kamers ter onze beschikking waren, waarna een vlug kamerdeerntje ons den weg naar boven wees.

't Was een echt aartsvaderlijk huis; de balken en binten kruisten elkaar als de degens van twee schermenden, en onze moed op een goed logies begon op den trap weer vrij wat te verminderen. Onze verwondering zou echter nog klimmen, want het oude deurslot was nauwelijks geopend, of we stonden in een keurig salon, met twee aangrenzende slaapkamers, waarin letterlijk niets ontbrak wat eenig gemak kon geven, en met een fijnen smaak gemeubileerd. Dat we daardoor een nog hooger dunk van de gravin of baronnes daar beneden kregen, laat zich hooren, maar 't zou cressendo wezen dien avond; immers, toen we weer in de zaal kwamen, vonden we haar in nog keuriger kostuum dan daar even, nog deftiger en nóg »hooger", bezig.... met de toebereidselen voor ons souper; ons en de andere gasten nauwelijks een blik waardig keurende, en intusschen er op lettende, of er ook stof of wijnvlekken op de tafel lagen, en of alles, tot de luciferstandaartjes toe, wel op zijn juiste plaats stond. Terwijl wij soupeerden, deed zij 't ook, maar ver genoeg van ons af, om zich niet te kunnen encanailleeren. Ze liet zich daarbij bedienen als een koningin, maar hield nauwlettend 't oog op haar gasten, om die op hare beurt te bedienen als een kellner. Ze geleek een godin, tijdelijk op de aarde neergedaald om de arme menschenkinderen te believen, maar die zich, hoe meer ze zich met deze bemoeide, des te hooger boven hen verheven toonde te

Digitized by Google

zijn. Toen ze zich even verwijderd had hoorden wij haar schertsenderwijze »de Freule" noemen.

Wat de in de zaal aanwezige gasten betreft, daaromtrent viel, met uitzondering van één, niets bijzonders op te merken; 't waren logeergasten, en een paar Saarburgers, die hier hun fleschje Saarwijn kwamen drinken. Die ééne echter was in verschillende opzichten wel eenige opmerkzaamheid waard, deels om zijn eigenaardig voorkomen, waardoor hij zeker overal moest in 't oog loopen, deels om de stille, half vertwijfelende manier, waarop hij der »Freule" blijkbaar zijn hof maakte, en waarmee zich de anderen en zeker spoedig ook wij zeer amuseerden.

't Was een blonde vijfendertiger, of daaromstreeks, met een rond, blozend, verlegen en toch aanmatigend gezicht, waaraan een dichte, blonde knevel nog eenige teekening gaf. Hij was buitengewoon lang, smal, recht en stijf, en bijzonder netjes gekleed, d.w.z. met een groene jas, die te nauw en te kort was; waaraan hij echter het voordeel te danken had, dat zijn groote manchetten goed voor den dag kwamen. Hij had een rood geruit vest aan en een blauwe das om, waarboven een paar halsboorden uitstaken, zoo hoog en zoo stijf, dat 't hem onmogelijk was om te zien, tenzij hij het geheele lichaam omwendde. Letterlijk alles aan hem liep in 't oog, van de ringen aan zijn vingers, tot zijn rechtopstaande, stekelige haren; alles wat hij droeg en alles wat hij deed, door de wijze waarop hij 't droeg en waarop hij het deed. Hij zag er uit als een goede sukkel, maar die een air aannam, waaraan hij niet gewoon was, met welk air hij het er blijkbaar op scheen toe te leggen het hart der »Freule" te veroveren.

Digitized by Google

De wijze, waarop hij zijn glas vol schonk, het uitdronk, nederzette, en daarna zijn knevel in 't goede fatsoen bracht, moest wel bestemd zijn om indruk te maken, te oordeelen naar den blik, dien hij daarna in de lengte over de tafel (want hij zat juist aan 't andere eind op een canapé) op de uitverkorene zijns harten wierp; die echter toevallig, zoo dikwijls hij zijn oogen stralen deed schieten in die richting, zóó zeer in haar naaiwerk verdiept was, dat ze daarvan niets merkte, al was het ook zeker waar, dat geen der bewegingen harer gasten haar blik ontging.

Te vergeefs trachtten de anderen hem in hun gesprek te wikkelen; hij was en bleef met zijn gedachten alleen bij zijn Dulcinea; te verliefd of te dom om tevens aan iets anders te kunnen denken dan aan zijn half fleschje, waarvan hij er in korten tijd twee had geledigd; mogelijk voornamelijk om het genoegen te hebben, weer een ander uit hare handen te ontvangen.

Nadat de anderen vertrokken waren, en wij nog onze plannen voor den volgenden dag zaten te bespreken, nieuwsgierig hoe lang hij het wel zou rekken, bleef hij met een onveranderlijk phlegma zitten drinken, turen en zuchten, terwijl de »Freule" hem met ondeugend leedvermaak begluurde, maar zich overigens zoo min om hem als om ons scheen te bekreunen. Eindelijk toch stond hij op en betaalde met een banknoot, die natuurlijk gewisseld moest worden, 't welk hem dus in de gelegenheid zou stellen, nog een paar woorden met het beeld zijner droomen te wisselen. De »Freule" ging tot dat einde naar achteren, en even daarna kwam ..... het kamermeisje, en legde met een schalksch gezicht het geld vóór hem neder.

Digitized by Google

Blijkbaar woedend op ons, die hem een poos in den weg hadden gezeten; op het kamermeisje, die hem aankeek als wilde ze zeggen: »declareer je nú maar als je er pleizier in hebt, en we zullen zien"; op de »Freule", die hem zichtbaar ontliep, en op zichzelf, omdat hij zooveel geld verteerd had zonder satisfactie, keek hij ons aan met een blik, die ons deed sidderen, terwijl de kleur van zijn gezicht met die van zijn vest wedijverde, en vertrok, zonder ons een groet waardig te keuren. —

Den anderen morgen te 7 uren vertrokken wij per rijtuig naar het dorp *Nennig*, eensdeels om een gedeelte dezer landstreek te leeren kennen, anderdeels om een oude mozaïekvloer te gaan zien, waarvan in Meijer's *Reisebuch* melding gemaakt wordt, maar waarvan ik mij, eerlijk gesproken, niet veel voorstelde.

Het weder liet niets te wenschen over, en de rit was reeds van het eerste oogenblik af aangenaam en belangwekkend.

Den postweg volgende, bevonden wij ons weldra in een uitgestrekt dal, van waar men, nú in deze, dán weer in een andere richting, een schilderachtig gezicht heeft op de grootsche ruïne van den *Saarburg*, terwijl de goed onderhouden bouwlanden ter weerszijden, aan deze streek een zeer lachend aanzien geven. Voorbij het dorp *Trassem* begon de weg vrij sterk te klimmen, zoodat we het rijtuig verlieten, om dien liever wandelende een eindweegs te vervolgen, terwijl nú de rijke verscheidenheid van planten ons ruime stof tot aangenaam onderhoud, dán de schoone omgeving aanleiding tot bewondering gaf.

Na aldus klimmende een poos voortgewandeld te hebben,

Digitized by Google

bereikten wij een uitgestrekt bosch, aan onze rechterzijde, terwijl aan den linkerkant de schilderachtige vallei vrij diep beneden ons lag.

Daar de postweg hier een groote kromming maakt, lieten we het rijtuig dien volgen, en sloegen, op aanwijzing van den koetsier, een voetpad in, dat een eindweegs dwars door het bosch liep en later weer op den rijweg uitkwam. Het waren Beuken en Eiken, waaruit dit bosch bestond, niet zeer dicht bijeen staande, zoodat de meeste boomen zich in al hun grootsche pracht hadden kunnen ontwikkelen. De Beukestammen, alle zoo wit als die van Berken, maakten, nevens de krachtige, donkere Eiken, een ernstverwekkenden indruk, of gaven door de eigenaardige lichtspelingen aanleiding tot allerlei fantastische tafereelen.

Op de vlakte gekomen, kregen we weldra het rijtuig weder in 't oog, en nu ging het op en af, maar toch altijd klimmende, door de dorpen *Meurich* en *Kirf*, het laatste vrij groot, maar beide echte toonbeelden van smerigheid. Wie zulke Duitsche bergdorpen nooit gezien heeft, kan zich er moeilijk een denkbeeld van maken. Vlak vóór elk huis bevindt zich een mestput, terwijl menschen, varkens, ganzen en kippen, broeder- en zusterlijk onder hetzelfde dak wonen niet alleen, maar vaak hetzelfde vertrek als eet- en slaapkamer deelen.

— 't Is alles maar gewoonte, wie weet hoe goed men er slaapt en hoe lekker men er eet, merkte ik op.

— Wel mogelijk, was het antwoord van Omega. — Hij zei dit echter op een toon, waaruit ik even goed de woorden kon opmaken: »je bent flauw", als: »ik geloof 't niet".

En toch meende ik het in goeden ernst, en geloof ik het

Digitized by Google

zelfs. Ik geloof dat die menschen daar, van de wereld genoegzaam afgesloten, een aartsvaderlijk gelukkig, althans tevreden leven leiden, hoewel de gedachte aan 't leven slechts éénen dag onder zulke omstandigheden, geschikt zou zijn om ons op de vlucht te jagen.

De huizen zien er alle uit of ze nooit nieuw zijn geweest, en als ze *te* oud worden, verlaat men ze, terwijl de tijd met de sloping er van belast wordt.

Als er, wat toch zeer waarschijnlijk is, een enkel wezenlijk beschaafd mensch in zoo'n dorp woont, geestelijke of onderwijzer b. v., moet zijn leven hier een offer zijn, waarvan wij den omvang onmogelijk kunnen begrijpen.

Tusschen *Kirf* en *Münzingen* ter weerszijden van den postweg weder veel landbouw, en langs den weg een gestadig afwisselende flora. Prachtig was het te zien, hoe de sierlijke Venusspiegel [1]) hare rijkbloeiende, slanke stengels in zoo grooten getale met de korenaren vermengde, dat er een hemelsblauw waas tusschen den grond en de halmen scheen te hangen, terwijl op verschillende plaatsen langs den weg het prachtige bosch-Zwartzaad [2]) bloemperken vormde, sierlijker dan men ze in den fraaisten tuin vindt. Hoe jammer dat deze bij uitstek fraaie éénjarige plant niet in onze tuinen wil opkomen. De pracht, welke die keurige lage planten, met hare roode en blauwe schutblaadjes, waartusschen de gele bloemen half verscholen zijn, ten toon spreiden, is, zoowel op een afstand als dichtbij gezien, waarlijk treffend.

Na wat verder weer steil bergopwaarts gegaan te zijn, en

---

1) *Campanula (Specularia) Speculum.* 2) *Melampyrum nemorosum.*

Digitized by Google

den breeden postweg voor een smalleren rijweg, ter rechterzijde, verlaten te hebben, bereikten wij den top van het gebergte, een uitgestrekt en allerwege beteeld plateau, een waren bloementuin tevens. Tusschen het kreupelhout aan den weg, even vóór dat men op de vlakte komt, bloeiende Liguster's [1]), Rozen, Kamperfoelie, Valeriaan [2]), enz; op of langs de vlakke bouwlanden voornamelijk de reeds genoemde Venusspiegel en het bosch-Zwartzaad, aan de grenzen van uitgestrekte akkers, of vermengd met Klaver, Luzerne, Tarwe, Rogge, Erwten, Oliezaad, Aardappelen, meest alle in bloei; dit alles gaf aan dit tooneel een ongemeen lachend aanzien.

Maar het meest geraakten we in opgetogenheid, toen we, nabij de grens van het plateau gekomen, waar, even vóór *Sinz*, een Mariabeeldje in een nis is geplaatst, een panorama vóór ons uitgestrekt zagen, oneindig schooner, dan de meest opgewekte verbeelding het zich kan scheppen.

Op ruim een halve mijl afstands hemelsbreedte, ziet men hier, van een hoogte van p. m. 900 voet, de Moezel zich door het dal kronkelen, met de schilderachtig aan de rivier gelegen Luxembnrgsche stad *Remich* aan de overzijde, terwijl het gezicht zich over Luxemburg tot tegen de Fransche bergen uitstrekt.

Van hier af daalt de weg zóó sterk, dat men, boven zijnde, vreest, hals over kop naar beneden te zullen tuimelen. Niets daarvan echter; de weg is goed en juist steil genoeg om prettig met het rijtuig naar beneden te rollen.

Het oude dorp *Nennig*, waar we te halfelf aankwamen, ligt aan den voet van 't gebergte; het is niet zeer groot, maar

---

1) *Ligustrum vulgare.*

2) *Valeriana officinalis.*

Digitized by Google

op verre na zoo morsig niet als vele andere. Ook heerscht er blijkbaar schoonheidszin bij de bevolking, hetwelk wij opmaakten uit de vele en keurige planten, die de ramen versierden. Wat prachtige Cactussen [1]), zóó rijk bloeiend als ik deze nog nooit had gezien; wat mild bloeiende Rozen en keurige Pelargonium's! De meeste raamkozijnen waren met bloemen bezet. Zeker een opmerkelijk verschijnsel, op zulk een kleine en tamelijk afgelegen plaats.

---

1) *Epiphyllum alatum.*

Digitized by Google

VII.

NENNIG.

Het dorp *Nennig*, ongeveer zeven uren ten Zuiden van Trier, een der oudste bewoonde plaatsen aan de Moezel (reeds in 't begin der elfde eeuw als *Nenniche* bekend), was zonder twijfel weleer een geliefd verlustigingsoord van aanzienlijke Romeinen, waaromtrent men reeds vóór het ontdekken van het merkwaardige overblijfsel, waaraan het zijn tegenwoordige vermaardheid dankt, zekerheid had. Eerst een kwart eeuw geleden echter mocht het gelukken, de onbetwistbare bewijzen daarvan aan het licht te brengen.

»In den Romeinschen tijd," zegt von Wilmowsky [1]), »stond hier een villa, een der eerste en schoonste van de Moezel, die, lang in stand gehouden, nog langer vergeten, toch eindelijk weder aan het licht gebracht werd."

De bewoners dezer streek, gewoon zijnde hun groenten tegen den winter in kuilen te bewaren, hadden vaak bemerkt, dat

1) *Die Römische Villa zu Nennig und ihr Mosaik;* erlautert vom Domcapitular ven Wilmowsky (Bonn 1864 en 65), aan welk prachtwerk ik verschillende, hier omtrent dit merkwaardige overblijfsel voorkomende bijzonderheden ontleen. —

Digitized by Google

daar overal op zekere diepte een vasten bodem aanwezig was. Ze groeven enkele steenen en van tijd tot tijd verschillende oude voorwerpen, die tot huishoudelijk gebruik gediend hadden, op, maar hechtten daaraan geen waarde; deels strekten ze den kinderen tot speelgoed, deels werden ze weggeworpen, en gingen dus, zonder door deskundigen opgemerkt te worden, verloren, terwijl verschillende opgegraven munten in stilte werden verkocht.

In 1852 stiet echter, bij een dergelijke gelegenheid, de eigenaar van een klein stuk gronds, 't welk later bleek het middelgedeelte uitgemaakt te hebben eener uitgestrekte Romeinsche villa, op een vlakken, gemetselden, veelkleurigen bodem. Dit trof zijn opmerkzaamheid, en gelukkig spaarde hij dien, maar, daar het tijd was voor het bergen zijner groenten, spreidde hij die op het ontgraven gedeelte uit, met het doel in het volgende jaar verder te zien, wat daar onder den grond mocht verborgen zijn, en dekte hij dus voorloopig alles weder met aarde toe.

Toen hij in het volgende voorjaar op nieuw voorzichtig aan 't graven ging, herkende hij duidelijk in het toen blootgelegde gedeelte van den mozaïekvloer de voorstelling van een leeuw met een slaaf. Deze ontdekking, zoo dicht bij *Saarburg*, op een plaats, die slechts weinige uren van Trier verwijderd is, kon niet lang geheim blijven, en zoodra kwam het gerucht daarvan dan ook den Trierschen Domheer von Wilmowsky, Voorzitter van het oudheidkundig Genootschap aldaar, niet ter ooren, of hij spoedde zich daarheen, en liet die opgravingen, onder zijne leiding, voortzetten. — Zijn moeite werd ruim beloond, want men slaagde er niet alleen in, vele overblijfselen van een ver-

Digitized by Google

maarde en zeer uitgestrekte villa aan den dag te brengen, maar, wat het voornaamste was, een zeer kunstig ingelegde vloer van 50 voet lengte en 33 voet breedte, de vloer van de grootste zaal, zoo goed als volkomen gaaf, bloot te leggen.

Het middelgedeelte der villa bestond namelijk uit een feestzaal van de boven vermelde afmetingen, waaraan in Noordelijke en Zuidelijke richting een reeks vertrekken verbonden waren. Hieruit sprongen, naar het Westen, twee vleugels vooruit, die een grooten hof of voorplaats insloten, terwijl zich nog verschillende gedeelten in verschillende richtingen, hoe ver schijnt niet bekend, voortzett'en.

In het Westelijk gedeelte van de feestzaal bevond zich een, nog geheel gaaf aanwezig, marmeren bassin, met een springbron; terwijl de Oostelijke helft voor »Triclinium" of eetzaal bestemd was. De zaal was namelijk, zooals dit, volgens von Wilmowsky's waarnemingen, in de hoofdstad der Treviren algemeen het geval geweest is, een overdekt »Atrium", een groote prachtruimte, die zoowel tot ontvangst- als, gedurende de zomermaanden, tot eetzaal diende. Zij was aan drie zijden door een corridor omgeven, en had twee deuren, een aan de Noord- en een aan de Zuidzijde; de Oostelijke wand was geheel gesloten, in den Westelijken echter bevonden zich groote boogvensters, tot op den grond. Behalve door deze vensters, schijnt de zaal nog licht ontvangen te hebben door een groote lantaren, een met glas of een andere doorschijnende stof gesloten lichtopening in het dak. Vóór de arkaden bevond zich een terras, onder hetwelk het voorplein lag, dat met bloemen en heesters schijnt beplant geweest te zijn; immers men vond daar zoomin overblijfselen van muren als van plaveisel, maar alleen teelaarde.

Digitized by Google

De vertrekken, die rechts en links aan de zaal grensden, zullen zonder twijfel voor den eigenaar der villa en zijn gezin, benevens voor de gasten bestemd geweest zijn; zoo waren dan ook deze, even als de zaal, met fijn schilderwerk versierd, en met mozaïekvloeren, hier echter meest van houtplaten, voorzien. De meer verwijderde vertrekken, die dieper lagen, ruwer beschilderde wanden en vlak gestreken vloeren hadden, welke slechts hier en daar met zwarte of roode steenplaten versierd waren, schijnen door het dienstpersoneel bewoond te zijn geweest.

Behalve het groote mozaïek, vond men van de overige vloeren slechts mozaïekfragmenten en verbrande of vermolmde houtplaten, terwijl overigens hoofdzakelijk slechts gedeelten van pilaren, enz. verzameld werden.

Opmerkelijk genoeg, bleef de prachtige mozaïekvloer der groote zaal genoegzaam geheel zuiver bewaard, en vertegenwoordigt thans een kunststuk van lang vervlogen tijd, wel waard dat men er kennis van neemt.

De Duitsche Regeering nam dit even prachtige als merkwaardige overblijfsel in hare bescherming, liet er een stevig houten gebouw om plaatsen met een gaanderij, van welke het nu door iedereen kan bewonderd worden, zonder dat men voor beschadiging behoeft te vreezen. —

We kwamen aan in een kleine, maar zindelijke Gastwirthschaft — ik merkte reeds op dat *Nennig* zich door betrekkelijke zindelijkheid van de andere dorpen zeer gunstig onderscheidt; mogelijk oefent de nabijheid der rivier hier eenigen invloed op uit — en werden door de Wirthin zeer vriendelijk en beleefd ontvangen. Op onze vraag naar den mozaïekvloer liet ze ons een achterdeur uit, en wees ons een zeer dichtbij

Digitized by Google

staand houten gebouw, in welks nabijheid een man bezig was met tuinwerk. Dit was haar man, en die zou ons den vloer laten zien.

Of de musschen pas zijn erwten opgepeuzeld, of de mollen zijn peenakker omgewoeld, of de jongens ongenood in zijn kersen te gast geweest waren, dan wel of de man zwaar gedroomd had dien nacht, weet ik niet, maar stuurscher, onvriendelijker en ongezelliger kerel dan hij was, kan ik mij niet herinneren vroeger ontmoet te hebben. Hij knikte even op onze vraag, liep ons vooruit, wees ons den weg een trap op, en weldra stonden we op de gaanderij.

Ik geloof niet ooit meer verwonderd te zijn geweest, dan toen ik, op die gaanderij komende, dat uitgestrekte voorbeeld van oude kunst vóór mij zag, zóó zuiver, zóó frisch, als ware het pas weinige weken geleden voltooid. De eerste indruk, aldus laat zich von Wilmowsky ongeveer over het mozaïek in zijn geheel uit, die het zien daarvan op den verrasten beschouwer te weeg brengt, is die van verwondering over de buitengewone grootte; — vervolgens treedt de edele smaak, in de verdeeling uitkomende, het gelukkig gebruik, dat van de ruimte gemaakt is, de sierlijkheid en tevens de rust in de kleuren op den voorgrond; — men meent een Pompejisch kunstgewrocht vóór zich te zien.

Dit mozaïek bestaat uit acht medaillons, waarvan zeven volkomen gaaf zijn en verschillende momenten voorstellen uit kampspelen en gevechten van menschen met dieren. Het achtste is leeg, en, naar men reden meent te hebben te mogen gelooven, opzettelijk opgenomen, daar het, naar het toenmalig gebruik, den naam en de titels des oorspronkelijken eigenaars

Digitized by Google

zal bevat hebben, waarop een latere eigenaar niet zal gesteld geweest zijn; dit vermoeden krijgt te meer waarschijnlijkheid, wanneer mén ziet dat de lijst er om heen volkomen gaaf is. In het midden der breedte, niet ver van den ingang, bevindt zich een eveneens geheel gaaf marmeren waterbekken.

Vraagt men naar de beteekenis der in de medaillons voorgestelde groepen en figuren, dan herkent men daarin een gevecht van dieren met dieren, van kampvechters met dieren en van kampvechters met elkander — het zijn de »Venationes", de »Ludi gladiatorii" met de tusschenspelen van het amphitheater; — men ziet er een dier groote en kostbare schouwspelen voorgesteld, die door de Romeinen een »Munus justum et legitimum" (een rechtmatig en wettig feest) genoemd werden.

Wanneer men meer op de onderdeelen let, valt de bijzondere kieschheid in 't oog, door welke de kunstenaar blijkbaar bij zijn werk geleid werd; alles wat het oog onaangenaam zou kunnen treffen, is zorgvuldig vermeden, en het gruwzame dier spelen óf geheel weggelaten, óf zoodanig verzacht, dat het geen pijnlijke gewaarwordingen wekt, in welk opzicht het mozaïek van *Nennig* verre alle andere, met soortgelijke voorstellingen, overtreft.

Vervolgens leerde men er nog onbekende bijzonderheden, omtrent de kleederdrachten, wapens en muziek-instrumenten uit kennen, waarvan de archeologen nuttig partij konden trekken.

De lijsten om de medaillons, de mathematische figuren en de kaders, waardoor die weder omvat zijn, verraden, zoowel wat de volkomen zuivere teekening als wat kleuren betreft, een keurigen smaak; voor de duizendste maal leeren ze ons,

Digitized by Google

welk een hoog standpunt de kunst reeds in 't begin onzer tijdrekening had ingenomen, en hoeveel in verschillende opzichten nog van de Ouden te leeren — ik bedoel niet slaafs na te volgen — valt, voor de kunstenaars der negentiende eeuw.

Ziehier zoo beknopt mogelijk de voorstelling der afzonderlijke medaillons.

Door de Westelijke deur, blijkbaar de hoofdingang (de bezoeker komt echter aan de tegenovergestelde zijde 't eerst op de gaanderij) binnenkomende, staat men vóór het ledige medaillon, waarvan reeds boven sprake was, terwijl groepen in de beide eerste medaillons rechts en links het begin en het einde van een »Venatio" of dierengevecht voorstellen. De tijger en de leeuw hebben hun buit achtervolgd, en de eerste heeft dien juist gegrepen — dit is het begin; de leeuw heeft zijn buit verslonden en wordt door een wachter naar zijn »cavea" (hok) terug gebracht, zijnde het einde. Deze beide prachtige dieren waren niet bestemd om gedood, slechts om in het worstelperk vertoond te worden. Het vierde en vijfde medaillon, dat van den beer en den panther, geven een voorstelling van de gevechten der »Venatoren" met de verscheurende dieren. Het dooden dezer dieren is geoorloofd of bevolen. Dat van den beer geeft een denkbeeld van het gevecht zelf, dat van den panther van de overwinning des Venators.

Deze beide gevechten openden de schouwspelen, wanneer een »Munus justum et legitimum" werd gegeven; ze werden door tusschenspelen van vroolijker aard gevolgd, ten einde de toeschouwers afwisseling te geven, en hen tevens op de in de hoogste mate inspannende tooneelen, die zouden volgen, als voor te bereiden.

Digitized by Google

Het is van deze tusschenspelen dat het zesde medaillon: twee kampvechters met stok en zweep een voorstelling geeft.

Nu volgt het tweede gedeelte, de gladiatorenstrijd. Dat dit als het hoofdmoment te beschouwen is, blijkt o. a. ook uit de meerdere grootte van dit medaillon, het zevende, dat bovendien vierkant is, terwijl de andere achtkant zijn. De strijd tusschen den »Retiarius" en den »Mirmillo" (de eerste een met een drietand gewapende, de tweede een met een helm gedekte gladiator) wordt door den »Lanista" (een schermmeester of opziener, ook opruier) bestuurd, en schijnt het beslissend oogenblik nabij te zijn.

Het laatste of achtste medaillon stelt de muziek voor, die de kampspelen opluisterde, de groote horen, waarmede het teeken voor den aanvang werd gegeven, en het waterorgel.

Onmiddellijk achter het eerste, ledige medaillon ligt het achtzijdig bassin, in een vierkant mozaïekkader besloten.

Slechts twee kleine vakjes in den Zuidwestelijken hoek zijn beschadigd. Op het oogenblik van ons bezoek was men er echter aan bezig die te restaureeren. Dat bij den hoofdingang zal denkelijk wel ledig blijven. Ook is op een plek, van betrekkelijk geringe uitgestrektheid, de grond blijkbaar een weinig gerezen, zoodat de vloer daar een lichte golving heeft, die echter aan den indruk geenerlei schade doet.

Ik meende, voornamelijk ten gevalle van hen, die deze plaats willen bezoeken, hierover eenigszins te moeten uitweiden. Ik herhaal nog eens wat ik vroeger gezegd heb: Ik had van dien vloer bitter weinig verwachting, en ik dacht een object te zullen zien, alleen merkwaardig voor archeologen. Ik zag echter een kunststuk, dat mij en mijn

Digitized by Google

reisgenoot in verbazing bracht, zóó schoon, zóó smaakvol van bewerking, als thans moeilijk geevenaard, laat staan verbeterd zou worden, en zóó zuiver en gaaf, dat het een tegenwoordig paleis tot sieraad zou verstrekken.

Ik hoop dat deze mededeelingen sommigen lezers aanleiding zullen geven het te gaan zien; zelfs al is hun verwachting zeer gespannen, zal die zeker nog overtroffen worden. [1]).

De geheele vloer bestaat uit meest vierkante steentjes van verschillende kleuren, van $^1/_2$ tot 1 Centimeter oppervlakte; en dit voor een vloer van 1500 □ voet! De kleuren zijn met zorg gekozen, en zelfs de kleine details der menschen en dieren in de medaillons, de oogen b. v., op eenigen afstand gezien, verrassend natuurlijk. Afgezien zelfs van den ouderdom, maakt dit geheel, en maken niet minder de details, een onbegrijpelijken indruk.

En die ouderdom! Bij de opgravingen werden munten gevonden van Nero, en op verschillende gronden komt v. Wilmowsky tot de overtuiging, dat deze villa moet gebouwd zijn in den tijd van den Romeinschen Keizer Hadrianus, die in 't begin der tweede eeuw onzer rijdrekening regeerde.

In de zesde eeuw werd ze door den dichter Fortunatus als nog in vollen bloei zijnde bezongen; in 822 echter, bij een inval der Noormannen, die toen uit de Ardennen in deze streken vielen, is zij verwoest en verbrand.

---

1) Voor verdere bijzonderheden zij het mij vergund belangstellende lezers te verwijzen naar het bovengenoemde folio-plaatwerk van von Wilmowsky, waarin men nauwkeurige en fraaie platen vindt: 1° van den geheelen vloer (ongekleurd), 2° van de verschillende medaillons en de lijsten, en 3° van een klein gedeelte in natuurlijke grootte; men kan dit boek daar van den opzichter voor $6\frac{1}{2}$ Thaler koopen.

Digitized by Google

Het genot, dat we hier smaakten, was volkomen onafhankelijk van den opzichter, en kon dus door zijn stuursche en terugstootende onvriendelijkheid niet bedorven worden. Wij wenschten hem van harte in de Elizeesche velden, ofschoon het zeer waarschijnlijk is dat Caron, als die hem de Styx overzet, hem onderweg over boord werpt; maar we werden werkelijk verkwikt door de bedrijvige en goedhartige vriendelijkheid zijner vrouw, die voor den enkelen, zeer goeden en goedkoopen flesch wijn, dien we er dronken, ons met zóó veel voorkomenheid bejegende, dat we er bijna verlegen mee werden. Ze drong ons, toen we vertrokken, nog een mooi zootje kersen op, waarvoor we slechts een bagatel behoefden te betalen, en we verlieten het hartelijke oudje met een welgemeend vriendelijken afscheidsgroet.

Toen wij op den terugrit boven kwamen, genoten we weder volop van het prachtige panorama op en over Luxemburg, dat we reeds vroeger bewonderd hadden, en we staarden onafgebroken achter ons uit, zoo lang, tot een daling van den weg het voor goed aan ons oog onttrok.

Zulke oogenblikken zijn pijnlijk, en zeker zullen er velen onder mijne lezers zijn, bij wie deze regelen weder menig liefelijk tafereel in herinnering brengen. 't Is waar, men moet het althans wel gelooven, niet ieder voelt bij zulke gelegenheden even veel, niet ieders ziel — als ik mij eens zoo mag uitdrukken — is zoo vlug bij de hand, om zich met de Natuur in haar verschillende toestanden als te vereenzelvigen; maar ik moet toch ook gelooven, dat het iedereen is, als werd hem iets ontnomen, iets van 't lijf gescheurd, wanneer hij voor goed afscheid neemt van een tafereel, waarin hij gedurende eenige oogenblikken als versmolt, waarvan hij al de details in

Digitized by Google

één oogenblik overzag, of liever waarvan hij geen details herkende, terwijl hij alleen oogen had voor het geheel, zijn ziel jubelde over de schoonheid der aarde, over den zegen van die te kunnen, te mogen genieten.....

— Laten we nu die kersen eens proeven, viel Omega plotseling uit, want 't is heet hier op dien vlakken berg en je schijnt bij den Wirth te *Nennig* een lesje in spraakzaamheid genomen te hebben, in welk geval ik je mijn compliment over je vorderingen maak. Verd..... wat lekkere kersen! —

't Was inderdaad een keurige versnapering, die de vriendelijke Wirthin ons op de reis had meegegeven, prachtige, groote, zeer lichtroode kersen, met een vast vleesch en frisch zoet van smaak. Onder het afwisselend genot dezer keurige vruchten en eener geurige sigaar, legden we, bij prachtig zomerweder, den terugtocht af, zóó volop genietende, als bestond er geen wereld buiten den kring van ons tegenwoordig gezichtsveld; als ware er geen maatschappij, die ons, ja, voor korten tijd had losgelaten, maar die toch hare armen steeds uitgestrekt hield, om ons zoo spoedig mogelijk weer te vatten, en in haar dienst als dollemannen heen en weer te jagen, ons paaiende met de verzekering dat we haar nuttig zijn. — Bedrog, dat tot zelfbedrog leidt, waardoor menig leven een jagen wordt naar een denkbeeldig en dus onbereikbaar doel; niets meer dan gezichtsbegoocheling, die men doorgaans te laat in hare wezenlijke waarde leert kennen. —

Toen we te omstreeks drie uren in *Saarburg* teruggekeerd waren, was de tijd voor het diner daar lang voorbij. Dit nam echter niet weg, dat de »Freule" in haar ruischend zijden gewaad, majestueuser nog dan gisteren, met hooghartige gratie

Digitized by Google

en voorkomende gedienstigheid — de lezer rijme dit zoo goed hij kan, ik kan het niet — zorgde dat wij niet veel tijd met wachten behoefden te verliezen. We aten er buitentijds en toch zoo goed als we maar konden wenschen, en waren juist bezig elkaar onze verwondering te kennen te geven, dat de galante Ridder van gisteren dit rustige uur, 't welk zulk een gunstige gelegenheid bood om zijn veroveringsplannen voort te zetten, ongebruikt liet voorbijgaan, toen de deur werd geopend en zijn elegantie binnentrad, thans met een hagelwitte jas en pantalon, een gele nangkingsche hoed, een blauw vest en een roode das. Hij liep de tafel eens rond, verslond ons met zijn fameuse oogen en verliet blijkbaar zeer ontstemd de zaal.

Ik had wel willen weten, welke namen hij ons toen binnensmonds gaf. Door het raam zag ik hem met zijn stok naar een pauw slaan, die zijn prachtige vleugels, misschien nog al hem ten gevalle, in de zon deed schitteren. Mogelijk dacht het stomme dier dat 't een geestverwant van hem was, en wilde het hem dit ook doen begrijpen. De man was blijkbaar echter in geen stemming voor dergelijke bespiegelingen, en verdween om den hoek, juist toen de »Freule", naar 't mij scheen met een ietwat ondeugend lachje, het dessert binnenbracht.

Digitized by Google

VIII.

METTLACH.

Lang tafelen op 't midden van den dag strookt gewoonlijk niet met de bedoelingen van een tourist, die wel graag twee uren van één zou willen maken, en dus niets minder wenscht dan er een te verliezen. We hadden heden nog vijf volle uren te onzer beschikking, en konden die dus uitmuntend besteden, aan een kleine excursie, en wel naar *Mettlach*, dat we in korten tijd per spoor konden bereiken.

In opgewekte stemming — want we hadden ons 's morgens uitmuntend geamuseerd, goed gegeten en 't was een prachtige zomernamiddag — stapten we naar 't station, en spoorden we een eindweegs in de richting van *Saarbrücken* terug, tot we, na omstreeks een groot half uur, te *Mettlach* stilhielden.

Bij vernieuwing trof ons hier de plotselinge overgang der woeste, deels ongerepte bergnatuur, en dit liefelijke dal, waar alles er op berekend schijnt om aangename indrukken te maken.

Dit plaatsje, zooals ik reeds vroeger opmerkte, in een klein, bekoorlijk, door hooge, dicht begroeide bergen bijna rondom ingesloten dal liggende, bestaat genoegzaam alleen door twee

Digitized by Google

groote fabrieken, waarvan zeker de voornaamste is de uitgebreide fayence-fabriek van de Heeren Villeroy en Boch, die in een voormalig Benedictijner klooster, een aan de Saar gelegen prachtig gebouw met sierlijken voorgevel, gevestigd is.

Niet ver van daar bevindt zich een tweede uitgebreide fabriek en wel van mozaïektegeltjes, die bij ons niet, of althans veel te weinig bekend zijn. In die streken worden ze veelvuldig gebruikt voor vloeren, vooral in corridors, binnenstoepen, trappen, enz., waartoe ze zich, door de keurige teekeningen, uitmuntend leenen, en waaruit mij tevens bleek, dat de prijs tegen het gebruik ook hier te lande geen beletsel zou behoeven te zijn. Ze komen in vorm volmaakt overeen met onze oud-Hollandsche tegeltjes, die, zoo oud-Hollandsch als ze zijn, toch door de grillige figuren en smakelooze teekeningen, niet anders dan den lachlust van vreemdelingen kunnen opwekken, en hem zeker geen hoogen dunk moeten geven van den smaak der industriëelen in dit opzicht. De hier bedoelde zijn niet bont, maar sierlijk, terwijl men ze samenvoegt, 't zij tot geometrische figuren of tot verschillende patronen, tot randen, enz. Zoo zag ik o. a. op de binnenplaats van ons hôtel te *Saarburg*, de treden eener trap belegd met tegeltjes, waarvan die aan den kant halverwege metaalkleurig waren, hetwelk aan die treden het voorkomen gaf, als waren ze aan de kanten met ijzer belegd om 't afslijten te voorkomen. Men kon er vooral aan corridors een sierlijk en vroolijk aanzien mede geven in den vorm van loopers b. v. of welke ornamentatie men wenschelijk achtte. Zoo vaak ik ze in de naburschap zag, en dat was zeer dikwijls, kwam bij mij de wenschelijkheid op, dat er de opmerkzaamheid onzer bouw-

Digitized by Google

kundigen of bouwlustigen meer op mocht gevestigd worden, en het is dan ook daarom dat ik dit hier ter loops aanstip. Dat ze wel ingevoerd en gebruikt zijn, betwijfel ik geenszins, maar op verre na niet zoo algemeen, als dit sierlijke bouwmateriaal dat verdient.

Het Park behoort en grenst aan de eerstgenoemde fabriek; het beslaat een groot gedeelte van het dal, is keurig en smaakvol aangelegd en wordt onberispelijk onderhouden. Voor een groot deel bestaat het uit den voormaligen kloostertuin, en het levert voor de honderd en zooveelste maal het bewijs, dat men vroeger de plaatsen voor de groote kloosters goed wist te kiezen. Dit grootsche gebouw staat met zijn voorgevel naar de rivier gekeerd, en slechts weinige schreden daarvan verwijderd. Het gezicht aan die zijde op de bergachtige landstreek is ruim genoeg om luchtig en opwekkend te zijn; aan de achterzijde ligt het dal, door hooge bergen omringd. Dit dal is zóó geheel afgesloten, zóó kalm en liefelijk, dat men er alles wat aan gene zijde der bergen ligt en leeft vergeet; 't is juist een plek om, in devote zelfgenoegzaamheid, zijn dagen in ongestoorde rust te slijten, zonder door de maatschappij te worden opgemerkt, ja genoegzaam onbekend met wat daar woelt en werkt. De broeder-warmoezier — die er toch zeker wel zal geweest zijn — moet zich daar reeds in den hemel geacht hebben. Het klimaat is er getemperd, daar het park aan drie zijden door bergen, aan de vierde door het kolossale kloostergebouw beschut wordt; water is er in overvloed, de wind zal aan zijn kweekelingen weinig nadeel hebben kunnen berokkenen en 't groeit er uitmuntend! Ik kan mij moeilijk voorstellen dat hij iemands lot zal hebben kunnen benijden, of 't moest

Digitized by Google

dat van den broeder-keldermeester — die er ook wel niet zal ontbroken hebben — geweest zijn, zoo hij althans met dezen niet op een goeden voet stond. Waarlijk, als men zulk een klooster op zulk een plek ziet, verwondert men zich er niet meer over, dat er liefhebbers genoeg gevonden werden, om »alle geneugten der wereld af te zweren" en zich daar op hun gemak »voor den hemel geschikt te maken". Het leven in den hemel kan haast niet veel beter zijn, en ze moesten daar dus gewis geheel voorbereid in komen, als ze ten minste tijd genoeg en in hun kleine maatschappij niet te veel afleiding gehad hadden, om zich behoorlijk te prepareeren.

Het Park schijnt voor het publiek, dat echter op dit kleine plaatsje, waarvan genoegzaam al de bewoners aan een der beide fabrieken verbonden zijn, niet zeer groot is, toegankelijk te zijn; immers wij vonden het hek open, en traden dus vrij binnen. Trouwens, het mag gezien worden, en 't is inderdaad zeer jammer, dat zoo weinigen, zelfs van hen die in deze streken reizen, er notitie van nemen. Zoowel van de uitgestrektheid, als van de zeer voordeelige ligging en inzonderheid van het water, is op de voordeeligste wijze partij getrokken, en men heeft er, hier door vroolijke en opwekkende, dáár door donkere en ernstige, elders door bevallige en moderne partijen, voor gezorgd, dat de indrukken elkander steeds en niet zelden op verrassende wijze afwisselen, zonder daarom aan de harmonie van het geheel in 't allerminst afbreuk te doen. Wanneer men b. v. aan het eind van den zeer uitgestrekten vijver staat, en men richt afwisselend den blik op de groepen langs de oevers of op die der eilandjes, dan heeft men daar een aantal tooneelen vóór zich, die wel is waar zeer verschillende, maar altijd aan-

Digitized by Google

gename indrukken maken. Men heeft er niet maar toevallig een plek wat meer laten vooruitspringen, en deze met die, ginds een met andere boomen beplant, maar elke bocht, elke groep is er met smaak berekend, en met oordeel heeft men de boomen en heesters gekozen en geplant. Dit blijkt te vaak, dan dat men er aan zou kunnen twijfelen.

Met wezenlijk genoegen doorwandelt men, 't zij men leek of deskundige is, die sierlijke paden. De Natuur vertoont zich hier zóó bevallig uitgedoscht, met zulk een lieven en innemenden glimlach op 't gelaat; ze spreekt er een taal zóó welluidend en zoet, dat zelfs de meest onverschillige zich hier haar dienaar, haar aanbidder gevoelt en verklaart.

Men vindt hier ook verschillende zeer zware boomen; ik zag er b. v. een Populier, wiens reusachtige stam een omtrek van circa vijf Meter had.

Dat het klimaat in dit besloten dal 's winters veel minder streng moet zijn dan elders, blijkt o. a. hieruit, dat een in Japan thuis behoorende kegeldragende boom [1]), die bij ons slechts op enkele plaatsen ongedeerd den winter doorkomt, daar door een prachtig exemplaar van ongeveer 8 Meter omtrek, met vruchtkegels beladen, vertegenwoordigd was.

In de prachtige, onberispelijke gazons staan niet anders dan werkelijk fraaie boomen, terwijl hier boomgroepen, dáár afzonderlijke boomen de verschillende eilandjes versieren, alle zóó geplaatst, dat ze in al hun schoonheid kunnen bewonderd worden. Alles is hier zóó volkomen met elkaar in overeen-

1) *Cryptomeria japonica.* Deze soort, de eerste die van dit geslacht in Europa werd ingevoerd, is in Duitschland niet minder dan in Nederland zeer gevoelig voor de winterkoude. Met een andere, als *Cr. elegans* bekend, is dit niet het geval.

Digitized by Google

stemming, de gazons zijn zóó vlekkeloos, de boomen zóó gezond en zóó fraai, de met fijne koolasch bestrooide paden zóó gelijk, zóó vast en zuiver, de bloembedden zóó goed onderhouden, dat men zich onmogelijk iets liefelijkers, iets rustigers tevens kan vooorstellen.

Zeldzame planten ziet men er niet, maar men vraagt er ook niet naar, bij het zien van zoo veel liefelijks, omgeven door een natuur, die ongemerkt tot mijmeren, tot dwepen stemt; immers waar men zich in dit Park bevindt, overal ziet men zich door in de onmiddellijke nabijheid liggende hooge, dicht begroeide bergen ingesloten; slechts aan de rivierzijde niet, maar dáár staat het monumentale gebouw, werkelijk een paleis gelijk. Op één punt, mede aan de rivier, ligt een open terras, achter een gedeelte van het woonhuis. Dit uitgestrekte terrein, als 't ware afgesloten van het park, is open en in renaissancestijl aangelegd, met uitgestrekte gazons, bloembedden, enz., en vormt op zich zelf een keurig tableau.

Wanneer men het Park aan de andere zijde verlaat, staat men onmiddellijk op den spoorweg en heeft men den grooten, donkeren tunnel vóór zich, terwijl aan de overzijde van de spoorbaan een ander, minder uitgestrekt gedeelte van het Park ligt. Te recht merkte ik dus vroeger op, dat de trein daar als 't ware doorheen stoomt.

Men is te meer vatbaar voor de liefelijke indrukken die men hier ontvangt, omdat alles zoo geheel in strijd is met de woeste, wilde natuur in deze streek. Het contrast is zóó groot, dat men schier waant te droomen, en geneigd is aan de wezenlijkheid te twijfelen. Wanneer het ontworpen werd en wie de ontwerper er van is, weet ik niet, maar het strekt

Digitized by Google

zoowel dezen, als den tegenwoordigen eigenaar, en hem, aan wiens zorgen het is toevertrouwd, tot groote eer, en verdiende gewis meer algemeen bekend te zijn. Die te *Trier* is, en geen lust of tijd heeft om veel verder te gaan, verzuime vooral niet hieraan eenige uren ten offer te brengen; hij zal spoedig tot de overtuiging komen, dat zeldzaam een zoo uitgelezen gelegenheid geboden wordt, om een zuiver produkt van ware tuinkunst te bewonderen, in een streek, die op zich zelf, hoewel in geheel ander opzicht, den beminnaar der natuur zooveel te genieten geeft.

Het dorp zelf levert overigens niets bijzonders op; het onderscheidt zich echter, even als *Nennig*, door meerdere zindelijkheid en een zeker vertoon van welvaart, wat niet te verwonderen is, daar aan beide fabrieken zeker een groot aantal personen van verschillende standen werkzaam zijn.

Tot mijn leedwezen ontbrak ons de tijd om de fabrieken zelf te gaan zien, die beide, maar de faiënce-fabriek inzonderheid, zeer mijne belangstelling wekten. Dat ze op aanvrage te zien zijn, betwijfel ik in geene deele. Het was echter zachtjes aan naar acht uren geloopen, en we hadden dus nog maar juist den tijd om ons met een glas heerlijk bier te verkwikken. Ook vond ik het interessant, den trein nabij den grooten, donkeren tunnel op te wachten, die zich weldra als een lichte stip, door een witten nevelsluier omgeven, in de verte vertoonde, en zich met reuzenkracht aan den berg scheen te ontwringen.

Nadat wij hadden plaats genomen, slingerde hij zich met een stoute bocht door het dal, om het Park heen; we wierpen nog een haastigen blik op het voormalige klooster, dat we nu voorbij reden, terwijl we straks daar achter in het

Digitized by Google

rijtuig stapten, ijlden door een bergengte heen en verder door het hier nauwe, overal door bergen begrensde Saardal.

Prachtig verguldde de ondergaande zon de kruinen der bergen en overgoot de toppen der boomen als met vloeibaar goud, dat tusschen het dichte groen wegsmolt. 't Was stil overal en geen windje bewoog de takken, zelfs der hoog op de bergen staande boomen. De kalme avond bekroonde dezen schoonen dag, die ons zóóveel genot had opgeleverd, zóóveel op te merken, zóó veel stof tot nadenken had gegeven, dat ik waarlijk, nu ik dit schrijf, en mij alles van 's morgens tot 's avonds weder volmaakt helder voor de oogen staat, bijna aan de mogelijkheid er van twijfel.

Den volgenden morgen lag de groote burgruïne van *Saarburg* aan de beurt, om welke we ons daar voornamelijk ophielden, maar waarvan we het bezoek onwillekeurig hadden uitgesteld, weinig vermoedende dat we juist dáár zouden vinden, wat we reeds verleden jaar, en ook nu tot hiertoe te vergeefs gezocht hadden.

Digitized by Google

IX.

ENTHOUSIASME VAN PLANTENZOEKERS.

Er zijn, geloof ik, maar zeer weinig menschen, voor wie groote ruïnen niet iets aantrekkelijks hebben; en al is het waar, dat die aantrekkelijkheid minder wordt, naarmate men ze meer bezocht, toch is onze verbeelding te zeer geneigd zich te verplaatsen in den ridderlijken tijd, waarvan zij de vermolmde getuigen zijn, om er niet met belangstelling een poos den blik op gevestigd te houden, om niet gaarne tusschen die verbrokkelende muren wat korter of langer te verwijlen.

Hier komt nog bij, dat de plaats, waar ze staan, meestal de top van een hoogen en steilen berg is, aan of nabij de groote rivieren, waardoor ze weleer gemakkelijk tegen vijandelijke aanslagen waren te verdedigen; dat voorts de geheele omgeving er veelal toe bijdraagt, om er een romantisch karakter aan te geven, en hem, die daartoe een weinig vatbaar is, tot dwepen te stemmen; daargelaten nog de overleveringen, aan vele er van verbonden, meestal producten der verbeelding wel is waar, of waarin geschiedenis en verdichting zoodanig dooreen gemengd zijn, dat het onmogelijk is uit te maken, waar

Digitized by Google

de eerste eindigt en de tweede begint, maar juist daarom misschien te meer wel geschikt, om de belangstelling te wekken of levendig te houden.

Dit laatste is inzonderheid met vele ruïnen aan of nabij den Rijn het geval, wat trouwens geen wonder is, daar de »grootvorst van Europa's stroomen", de trots der Duitschers, ten allen tijde een geliefd onderwerp was voor Duitschlands muzenzonen, die in de talrijke overblijfselen der middeleeuwsche, meestal zeer avontuurlijke levenswijzen, ruimschoots voedsel vonden voor hun verbeeldingskracht. Vandaar dan ook dat ze de Rijnoevers, de burgen en kasteelen bevolkten met de kinderen hunner fantasie, welke ze zonder veel complimenten aan die des lands uithuwelijkten, waaruit een amphibisch menschenras ontstond, dat half aan de aarde behoorde en half aan lucht of nevel, zoodat de geleerdste natuurkundige, de knapste genealoog er geen vat aan heeft, en ze liever maar laat zweven in de lucht, zich dompelen in den Rijn, dan ze tot het voorwerp van ernstig onderzoek te maken.

Zeker is het met dat al, dat voor hem, die met die sagen bekend is, hoe weinig wezenlijke waarde hij er overigens ook aan hecht, die oude muren toch iets geheimzinnigs verkrijgen; waaruit blijkt dat die vaak zeer fantastische voorstellingen, producten vaak eener opgewonden verbeelding, maar die bij het volk van geslacht tot geslacht overgaan, inderdaad meer vat op hem hebben, dan hij zelf bereid is toe te stemmen. Hij wil, maar kan zich aan den mystieken invloed, dien die verhalen ook op hem uitoefenen, niet geheel onttrekken, en, eindelijk zijn onmacht beseffende, geeft hij er aan toe, en vervalt weldra in dichterlijke mijmerij.

Digitized by Google

Vele van die ruïnen, uit niets anders bestaande dan enkele grootendeels verbrokkelde en verweerde stukken muur, bezitten inderdaad geen andere waarde, dan die de verbeelding er aan gelieft toe te kennen, maar vele zijn er ook, welke, behalve dat ze monumenten zijn, die werkelijk belangrijke tijdperken uit de geschiedenis der landstreek in herinnering brengen, en dus wezenlijke en soms belangrijke historische waarde hebben, in den tegenwoordigen toestand, hoe vervallen ook, nog zeer goed geschikt zijn om een denkbeeld te geven van het gebouw, zooals het voormaals moet ingericht geweest zijn. Dán dwaalt men tusschen die muren mijmerend rond, dán bevolkt men in zijn verbeelding die holle ruimten met wat de middeleeuwen goeds en edels opleverden, of men denkt aan de vele ongewroken slachtoffers van despotiek geweld en blinde partijwoede, die wellicht jaren lang achter die dikke muren zuchtten, en weemoedig door het kleine, sterk getraliede venster den blik lieten weiden over het heerlijke, zonnige landschap daar beneden. —

De ruïne van *Saarburg* is een der uitgestrekste, die in dit gedeelte van Duitschland te vinden zijn, en ze wint het van de meeste andere zeker in pittoreske schoonheid. Het gezicht van de overzijde der rivier op dat grootsche overblijfsel van vroeger eeuwen is zóó indrukwekkend, dat men het niet vergeet, en, zelfs al heeft men geen bijzondere reden om het te bezoeken, waartoe echter alleen het verlangen om deze omstreken van dit hooge punt te overzien reeds voldoende is, voelt men zich er door aangetrokken; immers men wil de uitgestrektheid er van juister schatten, men wil zien of men de vroegere inrichting wellicht nog kan herkennen.

Digitized by Google

Veelal kan men dien wensch slechts gedeeltelijk bevredigen, daar niet alleen de weg naar boven dikwijls moeilijk is, maar men verscheidene punten niet kan bereiken, wijl ze door diepten van elkander gescheiden zijn.

Dit is echter hier niet het geval. Men gaat aan de achterzijde langs een zeer goeden weg naar boven, en, dáár gekomen, bemerkt men onmiddellijk dat, dank zij de goede maatregelen door den Magistraat der stad genomen, deze ruïne overal toegankelijk is gemaakt, terwijl bovendien de gevaarlijke plaatsen, door het bijmetselen der muren, zonder eenig gevaar zijn te naderen. Men is er zelfs nog verder gegaan. Zonder meer weg te ruimen dan direct noodig en wenschelijk was, heeft men den bodem daar boven meest overal geëffend, en aan de rivierzijde de muren zooveel bijgemetseld, dat ze voor verbrokkeling bewaard zijn. De ruïne wordt niet gerestaureerd, maar, met prijzenswaardige zorgvuldigheid en met eerbiediging van den »vervallen" toestand, geconserveerd. Ten gevolge van dit vlak maken, ontstonden eenige door muren of kanteelen omsloten plateaux of terrassen, die ten deele met boomen beplant zijn, en waarvan zelfs het grootste met een paar bloemperkjes is aangelegd. Dit alles schaadt aan den indruk van het geheel in geene deele.

Onmiddellijk na het ontbijt begaven wij ons daar heen, en hadden spoedig den achterweg naar boven gevonden, die, hoewel vrij steil, toch begaanbaar genoeg is, om zelfs zwakkeren niet af te schrikken. De moeite van dien tocht wordt bovendien ruimschoots beloond, door het prachtige uitzicht, ook al stelt men in 't geheel geen belang in al het andere.

Voor ons was, behalve om de reeds bovengenoemde, alge-

Digitized by Google

meene reden, deze schoone bouwval dubbel interessant, en wel inzonderheid om den rijkdom van planten, welke tegen, op of aan den voet dier zware muren, in oorspronkelijk wilden toestand groeien.

Wanneer men van al de hier in 't wild groeiende planten een overzicht wilde maken, zou die lijst zeker zeer uitgebreid zijn. Sommigen vragen wellicht met verwondering hoe dat mogelijk is, en hoe die planten daar, op zulk een hooge standplaats, gekomen zijn. Hij echter, die met de vele middelen welke der Natuur ter verspreiding der planten over de aarde ten dienste staan, bekend is, vindt dáár juist de bevestiging eener waarheid, welke trouwens voor ieder, die goed opmerkt, allerwege door de ervaring gestaafd wordt. Juist zulke betrekkelijk hooge punten hebben meer dan lagere kans met een aantal verschillende planten bevolkt te worden, en dat aantal zou gewis nog veel grooter zijn, zoo vele aan den bodem niet zoodanige eischen stelden, als waaraan dáár onmogelijk kan voldaan worden.

De wind en de vogels toch zijn de krachtige middelen ter verspreiding der zaden. De wind neemt ze op, voert ze hoog in de lucht en dikwijls op verre afstanden weg; de vogels azen op de vruchtjes, waarvan wel het weeke vruchtvleesch hun tot voedsel strekt, maar welker zaden veelal te hard zijn om in de maag werkelijke verandering te ondergaan, terwijl ze, door de warmte waaraan ze op die wijze eenigen tijd blootgesteld zijn, dikwijls der kieming nabij gebracht worden. Met de uitwerpselen dezer dieren op den grond vallende, ontkiemen ze en breiden zich dan somtijds spoedig op die plaats uit. Daar de vogels zich gaarne op hooge plaatsen bevinden, is het dus geen wonder, dat ze daar vele zaden op deze wijze

Digitized by Google

heenbrengen. Ook tusschen de vleugels hechten zich dikwijls lichte, gepluimde zaden of vruchtjes, die elders, terwijl deze dieren zich pluizen, er tusschen uitvallen. Wie hier meer van wil weten, kan elders zijn weetlust bevredigen [1]); ik wil er thans niet verder over uitweiden, dan waartoe de gelegenheid aanleiding geeft.

Inderdaad, men kan zich moeilijk iemand voorstellen, onverschillig genoeg voor het plantenrijk — en volkomen onverschillig daarvoor vond ik nog niemand — om niet getroffen te worden door de velerlei soorten en haar dikwijls krachtige ontwikkeling, waardoor de flora van dezen schoonen bouwval zich zoowel aan den opgang als boven kenmerkt.

Zoo plukte ik er een aantal die vóór de hand en meest in menigte te vinden waren, b. v. de haarstelige Streepvaren [2]), de Steenruit [3]), de gewone Boomvaren [4]); terwijl de tegen geen bouwval ontbrekende Klimop [5]) hier natuurlijk niet weinig ter verfraaiing van verscheidene muren bijdroeg; ook vond ik er de variëteit hiervan met gave, d. w. z. oningesneden bladeren, die door sommigen als de boomachtige Klimop [6]), wordt onderscheiden, terwijl een andere voor bouwvallen karakteristieke plant, eertijds een geliefd bestanddeel onzer tuinen, de Muurbloem [7]), hier met hare fraaie bloemen prijkte. Ook in ons land komt die, behalve op enkele oude muren elders, op een der hier vrij zeldzame bouwvallen voor, en wel op die van het huis Brederode, niet ver van Haarlem. Voorts de statige Verwwouw [8]), het éénjarig Bingelkruid [9]), het stinkende

1) Zie b. v. mijne bijdrage, getiteld: „Hoe de planten reizen", in het *Album der Natuur*, 1874, bladz. 192 en volg.

2) *Asplenium Trichomanes.* 3) *Asplenium Ruta muraria.*
4) *Polypodium vulgare.* 5) *Hedera Helix.* 6) *Hedera arborea.*
7) *Cheiranthus Cheiri.* 8) *Reseda Luteola.* 9) *Mercurialis annua.*

Digitized by Google

Zwart Bilzenkruid [1]), met de vuil gele bloemen en fraaie, doosvormige vruchtjes; Kruisbezie-struiken [2]), verschillende *Silene's*, de zwarte Besvrucht [3]), die eigenlijk in vochtiger streken thuis behoort, maar ongetwijfeld met vogeluitwerpselen hier gekomen is, en zich nu zoo goed of kwaad als 't wil geneert met hetgeen ze er kan krijgen; voorts verschillende soorten van Huislook [4]), het wolbladerige Toortskruid [5]), de gemeene Alsem [6]), de Braambes [7]), prachtig bloeiende Leeuwebekken [8]), Klaprozen [9]), het gewone Zeepkruid [10]), de rondbladerige Malowe [11]), verschillende Anjelieren [12]), de lieve Anagallis [13]), eenige soorten van Wolfsmelk [14]) ....

Pff!... Ik raak buiten adem, en gij misschien ook, Lezer; trouwens dit zijn voor hen, die ze kennen, reeds namen genoeg, en voor die ze niet kennen al veel te veel; in elk geval ruim toereikend, om te bewijzen dat mijne straks gemaakte opmerking dienaangaande juist was.

Terwijl mijn reisgenoot onvermoeid naar Varens zocht, elk bijzonder mooi exemplaar in zijn geheugen noteerde, en noode kon besluiten zoo'n plant ongemoeid te laten, dwaalde ik langs en tusschen die muren, nú enkele notities makende, dan weer mij overgevende aan die mijmerij, waartoe men op zulke plaatsen zoo licht vervalt; nú lettende op de constructie der muren of de steensoort waarvan ze gebouwd zijn, dan weer, van een vrije plek naar beneden ziende, op de stad, de

---

1) *Hyoscyamus niger.* 2) *Ribes Grossularia.* 3) *Cucubalus baccifer.*
4) *Sedum album, S. acre* en *S. reflexum.* 5) *Verbascum Thapsus.*
6) *Artemisia vulgaris.* 7) *Rubus fruticosus.* 8) *Antirrhinum majus.*
9) *Papaver dubium.* 10) *Saponaria officinalis.* 11) *Malva rotundifolia.*
12) *Dianthus.* 13) *Anagallis arvensis.* 14) *Euphorbia.*

Digitized by Google

rivier of het panorama aan de overzijde, tot ik in mijn inspectie gestuit werd door een deur.

Ik geloof niet dat er iemand is, die, op een plek waar hij zich nooit bevond vóór een deur komende, niet een opwelling van nieuwsgierigheid gewaar werd. 't Zij men in het huis van een hoog of laag geplaatst persoon zich bevindt, in een kantoor of een publiek gebouw, altijd wekt een gesloten deur eenigermate de nieuwsgierigheid op. Wat of zich achter die deur bevindt? — hoe 't er daar wel mag uitzien? enz., zulke vragen mag men dikwijls zelfs niet eens denken; toch gaat er iets om in de gedachten dat daarnaar gelijkt, en 't hangt maar van onze meerdere of mindere mate van onverschilligheid voor dingen die ons niet aangaan af, of die vraag duidelijk of minder zuiver geformuleerd wordt en onze gedachten bezig houdt.

Ik wil wel erkennen dat die deur mij daar, zoodra ik haar zag, zeer in den weg stond, te meer daar ik mij overtuigd hield dat ze gesloten was; een paar keeren liep ik er langs, maar telkens kwam ik er bij terug en ten laatste bleef ik er vóór stilstaan. Ik was nu toch niet hierboven gekomen om maar de helft te zien, en wie weet wat zich daarachter bevindt.

Er was een klein knopje aan; zou dat soms een klink zijn?

't Was werkelijk zoo, ik opende de deur, en stond op hetzelfde oogenblik op een uitstek of een soort terras, door een lage borstwering omgeven. Het was een gerestaureerd gedeelte, en op het slechts weinige Meters groote pleintje waren een paar boomen geplant. Van dit punt genoot men een der prachtigste uitzichten; reden waarom men dit het allereerst zoo goed in orde zal gemaakt hebben.

Toen ik ook hier naar den hoogen achtermuur keek, bleek

Digitized by Google

mij dat ook deze met verschillende planten, voornamelijk Varens, begroeid was; maar toen ik wat opmerkzamer op deze lette, bespeurde ik enkele kleine bosjes.....

— Wel verduiveld! — Hei! Omega! Kerel, waar zit je? Kom eens gauw hier; een buitenkansje!

— Nu wat heb je dan; ik kom meteen bij je, eerst moet ik die Asplen.....

— Loop naar den duivel met je Asplenium's. Kom gauw hier, dan zul je wat anders zien.

— Ja, maar je staat daar weer zoo dicht bij den kant. 't Is of je er altijd plezier in hebt om te zien hoe je op de meest romantische wijze den hals kunt breken. Ik geef er den brui van, en ik schrijf straks aan je vrouw dat ik niet langer voor je leven kan instaan.

— Kom, klets nu eens niet. Kom maar gerust hier; je kunt nog wel een el van den kant afblijven. Zie eens, daar zit nu.....

— CETERACH OFFICINARUM!! [1]) riep Omega uit. Hoezee! Daar hebben we ze nu toch! Alle duivels! daar moet de »Freule" ons straks voor trakteeren met 't beste Moezelwater dat ze heeft. Hadden we nu maar een bus. 't Is jou schuld dat we die thuis gelaten hebben, ik wou nog....

— Wel zeker, nu nog pruttelen toe. — Ik bid, laat uw toorn niet los over mij, maar zie mij aan met een blik van genadig mededoogen. Ik had zeker niet gedacht dat, nadat we

---

1) Dit was de naam van het Varenplantje, waarvan in het tweede hoofdstuk ter loops melding is gemaakt, en dat we voornamelijk zochten. Het komt in ons land niet voor en heeft dan ook geen Hollandschen naam; men zou het, naar de schubjes' waarmede het dicht bezet is, Schubvaren kunnen noemen.

Digitized by Google

die bussen tot hiertoe overal meegesleept hebben, we nu, den eersten keer dat we ze thuis lieten ... enfin houdt maar vast, daar heb je er al een; maar ze zitten stijf tusschen die steenen gekneld. —

Toch gelukte het ons er eenige zeer goede plantjes af te krijgen. —

Onmogelijk zou het zijn, de verrassing, de voldoening te willen schetsen, welke het vinden van die kleine Varenplantjes bij ons veroorzaakte. Om dit eenigszins te kunnen begrijpen, moet men weten, dat wij er in den vorigen zomer op verschillende plaatsen aan de Moezel te vergeefs naar hadden gezocht, en er later een drukke correspondentie over gevoerd hadden; ja, dat ik zelfs aan een, gelijk later bleek, onbekende grootheid te *Moselkern* — van welke lieve plek ik weldra nader hoop te spreken — had geschreven, zonder dat ik er iets verder mee kwam. Ook nu hadden wij er onvermoeid, doch te vergeefs naar rondgezien. Met van vreugde stralende oogen en door voldoening gekleurde wangen — en dit laatste zegt iets voor mij — verzamelden we er van wat we konden krijgen, en met moeite hield ik Omega er van terug, om alles uit te plukken, onverschillig of het te zwak was om het levend over te zenden of niet.

Ik vreesde mij te bezondigen, door dit vrij zeldzame en zeer verspreid voorkomende plantje wellicht voor goed te doen verdwijnen van een zoo gemakkelijk en zoo duidelijk aan te duiden groeiplaats, iets waaraan plantenverzamelaars zich vaak schuldig maken, onverschillig voor anderen, die na hen zullen komen zoeken, en welke handelwijze ik, met hun permissie natuurlijk, door geen mooieren naam dan dien van vandalisme weet aan te duiden.

Digitized by Google

Wij bleven nog een korte poos boven, tot we aan de andere zijde dan waar we opgekomen waren een trap vonden. waarmede we eenige treden afdaalden, vervolgens een hoek om weer een trap, zoodat we tot de overtuiging kwamen, dat hier, d. w. z. aan de vóór- of rivierzijde, ook een opgang was, echter veel steiler, waarom daar trappen waren aangelegd, die wel ruw, doch goed onderhouden waren.

De muren zijn daar natuurlijk hoog, en worden hooger hoe lager men komt. Toen ik echter, na pas eenige treden, namelijk den eersten afgang, te zijn afgegaan, tegen den muur op zag, ontdekte ik ons geliefd Varenplantje daar weer, en wel in veel sterkere exemplaren dan straks. Ze zaten echter zoo hoog, dat er aan geen bijkomen te denken viel; toevallig had ik echter gezien, dat er boven metselaars met een ladder in een put aan 't werk waren. Die ladder stond spoedig tegen den muur, en hier vonden we nog kloekere plantjes, zoodat we weldra met een goeden buit naar beneden gingen.

Voor hen, die dit plantje niet kennen, diene dat het een zeer kleine Varensoort is, slechts weinige Centimeters hoog wordende, en vooral karakteristiek om de wollige bladeren. Ofschoon in Zuid- en Midden-Europa op rotsen en tegen oude muren in 't wild voorkomende, mag men het toch gerustelijk vrij zeldzaam noemen, en in de verzamelingen is het mede verre van algemeen; mooi als men er eens een enkel zwak plantje van kan verkrijgen.

Ik wil daarom niet beweren, dat het zoo veel waard is. Och hemel neen; gij, Lezer, ja zelfs gij, voor de schoonheden van het plantenrijk zoo gevoelige Lezeres, zoudt er niets om geven; maar er zijn immers zoo veel zaken die niet mooi,

Digitized by Google

zelfs eigenlijk niet interessant zijn, en voor welker bezit ge heel wat zou willen opofferen, alleen omdat al de middelen, die gij in 't werk steldet om ze te verkrijgen, tot hier toe faalden. Hier komt bij, dat ik er wel zeer naar verlangde het plantje te vinden, maar daar toch niet al te sterk op rekende. Zulke kleine plantjes, vooral als ze verspreid en niet in een bepaalde streek allerwege voorkomen, vindt men wel eens, maar gewoonlijk bij toeval, en terwijl men naar iets anders zoekt. Dit gebeurde ons op deze reis zelf nog een paar keeren met andere. Er bepaald naar te zoeken, staat bijna gelijk met te zoeken naar een stuivertje, dat men, van 't ééne einde der stad naar het andere gaande, onder weg verloor. —

Het kwam er nu vóór alles op aan, te zorgen dat ze niet verdroogden, en ze dus zoo spoedig mogelijk aan den invloed der droge lucht onttrokken werden, waarom wij ons dan ook, zoodra wij onzen buit binnen hadden, naar beneden begaven. Deze af- of opgang heeft een heel ander karakter dan die aan de andere of achterzijde. Dáár is het een vrij breede weg, aan den éénen kant door den dicht begroeiden berg en aan de andere zijde door houtgewas begrensd. Hier gaat men nú eenige treden af, dán weer een eind langs een smal glooiend pad, vervolgens weer trappen af, en zoo tot men beneden is; nú tusschen ruwe Schiefer-muren besloten, terwijl iets later het gezicht vrij en open is. Halverwege staat een huisje met een aardigen tuin er bij, en dat wel aan den overigens steilen bergwand! Dit pad — want 't is natuurlijk slechts een voetpad — levert alleen reeds een zeer eigenaardige en moeilijk te beschrijven afwisseling op.

In ons hôtel teruggekeerd, vonden we de »Freule", in een elegant ochtendkostuum, alweer »adellijker" dan vroeger, bezig

Digitized by Google

een rozenbouquet, dat op de tafel stond, te ververschen, en, nadat wij onze plantjes in de bussen bezorgd hadden, 't welk blijkbaar eenige belanhstelling bij de »g'nädige Frau" (ze was weduwe, 't welk bij toeval bleek) wekte, zoodat de ijskorst op 't punt was te smelten, vonden we nog meer genade in haar oogen, toen we hare Rozen zoo mooi vonden, en smolt eindelijk het ijs geheel weg, bij onze vraag of ze een tuin had, in welken ze die Rozen zelf kweekte, en waar die dan was.

— Ja, wel zeker had ze een tuin, en als we dien zien wilden .....

Natuurlijk zou niets ons aangenamer zijn dan dit.

....Dan moesten we in dat groote huis, op het binnenplein, waar een morekop boven de deur stond, maar *de trap op gaan.*

Als we ons dus bij geval verbeeld hadden dat zij ons de eer zou aandoen..... Maar wie zou het wagen, zoo iets te vooronderstellen? 't Was werkelijk al heel mooi, dat ze een trede lager op haar troon was gaan staan, en toonde te begrijpen dat wij toch óók menschen waren, al werden we door haar geherbergd, gespijsd en gedrenkt.

In de vooronderstelling dat de tuin *achter* dat huis zou liggen, gingen we het tien of twaalf treden hooge bordes op, en kwamen in een kleinen gang, waar we echter onmiddellijk vóór een hooge wenteltrap stonden.

Aan iemand, die beneden kwam, vroegen we naar den tuin.

— Der Garten?.... *Oben.*

Boven!...

Een jaar of veertien geleden wilde ik Prof. Kl...., te Ber-

Digitized by Google

lijn, een bezoek brengen. De deur van het huis stond open, maar ik meende toch beleefdheidshalve te moeten schellen: Na op die wijze herhaaldelijk blijk te hebben gegeven, dat er iemand buiten stond, die binnengelaten wilde worden, ging eindelijk de deur open, en ik stond voor een steile trap, boven aan welke ik een dienstbode gewaar werd.

— Ist Professor Kl.....

— *Oben!*

Weg was ze, zonder dat ik kon begrijpen, waar zij zoo spoedig kon gebleven zijn.

Ik ging de trap op, en kwam op een portaal met verscheidene deuren. Een daarvan te openen scheen mij gevaarlijk, en kloppen kon mede, wie weet hoe onbescheiden zijn. Ik stond daarom eenige oogenblikken aarzelend te wachten, toen er een ander »Mädchen" uit een der deuren verscheen....

— Ist Professor Kl.....

— *Oben!*

Dus nog hooger; en eer ik mijn woorden gereed had, om te vragen *hoeveel* hooger, was ook zij verdwenen, en zat er dus niets anders op, dan ook deze trap maar weer op te gaan.

Op het volgende portaal stond een knecht laarzen te poetsen.

— Ist Professor Kl.....

— *Oben!*

Nu kwam ik eindelijk tot de kennis, dat, als ik de volgende trap was opgeklommen, ik de tweede deur rechts moest hebben.

Dáár gekomen, klopte ik en kreeg geen gehoor, tot, bij herhaald kloppen de niet goed gesloten deur opensprong, en ik bemerkte in de keuken of althans in een kamer, die gedeeltelijk daartoe diende te zijn terechtgekomen.

337050B

Digitized by Google

Terwijl ik daar in de rondte keek, kwam een heel lief kamermeisje, wel waard om haar naar den weg te vragen, door een andere deur binnen; deze opende een deur recht tegenover die, waardoor ik was binnengekomen en .... ik stond in de net ingerichte studeerkamer van, en tegenover Professor Kl. ....! —

Ik dacht op dit oogenblik daaraan onwillekeurig terug, en amuseerde mij weer over de verlegenheid, waarin ik toen verkeerde; maar mijn verwondering bij dat driemaal herhaald *Oben!* haalde niet bij die van thans, nu men ons naar *boven* verwees, om *in den tuin* te komen.

Intusschen, die tuin mocht wezen wat hij wilde, we waren er door dat *Oben* des te nieuwsgieriger naar geworden, en klommen dus de trap op.

Die was zeer hoog, en, in plaats van rozengeur in te ademen, zooals wij verwachtten, scheen het, naarmate we hooger kwamen, of hier zoo pas het deksel van een groot vat, waarin vuil goed in uien en vleeschnat opgekookt werd, was afgelicht; terwijl nú de uiengeur, dán die van vleesch en die van beddegoed, dat in de zon gelucht werd, 't meest waarneembaar was. Op het lange portaal, waar we nu terecht waren gekomen, kwamen ter wederzijde verscheidene kamers uit, die alle bewoond waren, waarvan de meeste deuren open stonden, en waarin blijkbaar bij afwisseling gekookt, gewasschen, gebraden, beddegoed gelucht werd, enz. —

Toen we naar boven gingen, dacht ik aan de hangende tuinen van Semiramis; de toegang dáárvan zal echter denkelijk eenigszins anders ingericht geweest zijn.

— Suchen Sie den Garten? .... *Oben!* —

Digitized by Google

Ja waarlijk, dit was hier alweer 't antwoord op onze vraag ... *Boven*! En we waren reeds meer dan veertig treden hoog.

Aan het einde van het portaal weer een trap, en we kwamen in de open lucht, en dit wel precies of we gelijkvloers achter uit een huis kwamen, dat tot een aantal arbeiderswoningen is ingericht. Vierkante stukjes bleekveld met een paar boomen. Rechts weer een trap van een tiental treden, en ..... we waren in den tuin van de »Freule"!

Die tuin zelf leverde niet veel bijzonders op; er was een vervallen kegelbaan, en er stond ... alweer wat hooger, een nog meer vervallen koepel of belvedère. Men kan echter begrijpen welk een zonderlingen indruk het moet maken, als men eerst binnenshuis zóóveel trappen is opgeklommen, dat men denkt op het dak terecht te zullen komen, en men dan, door een achterdeur, in een terrasgewijs tegen een berg liggenden, vrij grooten tuin komt, waar deels Wijnstokken, deels groenten en voor het overige bloemen gekweekt worden, en die vroeger zeker met vrij groote kosten was aangelegd of ingericht. 't Kan eenigermate een denkbeeld geven van de eigenaardige ligging dezer inderdaad vooral dáárom zeer merkwaardige stad. Dat het uitzicht van deze vrij hooge plek, vooral uit het »belvedère", zeer fraai was, behoeft wel niet gezegd te worden. —

Een wandeling door de voornaamste straten stelde ons daarna, alvorens wij de stad verlieten, pas goed in de gelegenheid die ligging, grootendeels tegen, op en aan den voet van het gebergte, vlak aan de rivier, te leeren kennen. Ik merkte reeds op, dat men eerst over een groote steenen brug en daarna door een tunnel in de stad komt. Wanneer men op eenigen

Digitized by Google

afstand vóór dien tunnel staat, is het gezicht werkelijk schilderachtig, daar die lang genoeg is om een vrij donkeren koker te vormen, waarachter de door de zon helder verlichte brug een zeer fraai effect maakt.

Toevallig vonden wij op onze wandeling den weg naar een groote, zeer goed ingerichte restauratie, op een der hoogste punten aan de rivierzijde, dicht bij de schilderachtig gelegen en zeer fraaie gothische *St. Laurentius-kerk*. Het gezicht van hier op de rivier, met het dorp *Beurich* aan de overzijde, maar vooral in de lengte over het zich juist hier sterk krommende dal, door begroeide bergen begrensd, is onbeschrijfelijk schoon. Enkele vrij dikke wolken dreven door het luchtruim en voorbij de zon, waardoor prachtige lichtspelingen ontstonden. De boschrijke bergen op den achtergrond, aanvankelijk donker, werden allengs lichter, en schitterden weldra in het volle licht der zomermiddagzon, terwijl de donkere vlek afwisselend over bergtoppen en laagten als 't ware naar ons toe kroop, en aan het tafereel een bezieling gaf, die de schoonheid er van volmaakte. Er lag over dat uitgestrekte, beteelde dal, dat in verschillend gevormde akkers was verdeeld, die bijna elk een bijzonderen tint hadden, als 't ware een waas van kalmte en rust; de lucht, die ons er van tegenwaaide, bracht ons in een melancholische en toch zóó recht gelukkige stemming, dat we bijna niet tot opstaan konden besluiten. —

In de benedenstad terug gekomen, stonden we weldra bij een der grootste merkwaardigheden dezer plaats, gelijk men zeker maar zelden in een stad zal zien. Vlak bij *Saarburg* vloeit namelijk een vrij aanzienlijke beek, de *Leuckbach* genaamd, in de Saar, na eerst, midden in de stad, van een

Digitized by Google

hoogte van zestig voet naar beneden gestort te zijn, alwaar het water verschillende raderen, aan een korenmolen behoorende, in beweging brengt. Daar de beek thans niet zeer gezwollen was, en die waterval, als ook de bedding beneden aan den val tusschen de huizen, zeer breed is, konden we, van de ééne droge plek op de andere overspringende, tot dicht bij den waterval komen, dien we toen vlak vóór ons hadden. Deels door de rotsteenen, deels voorbedachtelijk aan beide zijden in geulen opgevangen en naar raderen geleid, plaste en kletterde het water vlak vóór en ter zijde van ons, om snel en bruisend langs onze voeten weg te spoelen. Leverde dit nu reeds een zeer indrukwekkend schouwspel op, hoeveel te meer moet dit het geval zijn, wanneer, na een donderbui, het bergwater in toomelooze vaart hierheen stroomt. Ik herhaal het, zulk een tooneel, midden in een stad, mag terecht merkwaardig genoemd worden. —

Daar we nog bijtijds naar *Luxemburg* wenschten te vertrekken, keerden we tegen den middag »zur Post" terug, waar wij op het binnenplein een tweetal varkens, de reeds genoemde pauw — de vogel van dien naam wel te verstaan — en een troepje kippen in amicaal gezelschap vonden.

In de zaal wandelde de andere pauw op en neer; deze behoorde ook wel tot de tweevoetige dieren, maar tot die, welke door de geleerden, in navolging van Linnæus, als *Homo sapiens* worden aangeduid, ofschoon de Zweedsche Natuurkundige, toen hij deze soort diagnostiseerde, zeker een heel ander voorwerp tot model koos; immers naar zijn gelaat te oordeelen, zou men niet zeggen dat dit adjectivum — 't welk men, al naar de zin het meebrengt, door verstandig, schrander of

Digitized by Google

wijs kan vertalen — op hem toepasselijk was. 't Was de *Stipes ornatissimus virginis nobilis amore captus*, dien we hier reeds herhaaldelijk ontmoet hadden, en die rustig in de zaal heen en weer wandelde, waarschijnlijk geduldig de komst zijner Dulcinea verbeidende, die nu »toevallig" juist even na ons binnenkwam. Zijn bolle, roode wangen staken helder af tegen de sneeuwwitte vadermoorders, en hij zou vooral nu een benijdbare figuur zijn geweest voor een genre- beter nog voor een karikatuurschilder.

Toen hij zag dat wij aanstalten maakten om te vertrekken, ging hij zitten en liet zijn half fleschje komen, aldus het ééne zoet voor 't andere zoet nemende, waarbij hij echter niet scheen te kunnen nalaten nu en dan een grammen blik als een giftige pijl op ons af te schieten, of zijn van liefde overloopend hart door zijn oogen te ontlasten, op die wijze de »Freule" smeekende, zich toch over zijn ellendigen toestand te ontfermen; ja, er was niet veel verbeelding toe noodig, om er in te lezen: »anders .... kom ik hier dagelijks terug, om u getuige te doen zijn, hoe mijn lichaam door zielelijden gesloopt wordt, en, uw onverschilligheid tartende, door uwen wijn mijn leed te verzetten".

Ik geloof niet dat zij dáárvoor onverschillig zou zijn.

Daar wij echter ten laatste genoeg van de rol van mauvais troisième kregen, en het bovendien onzen tijd werd, lieten wij hem tegen één uur het veld vrij, en waren weldra op weg naar *Luxemburg*.

Digitized by Google

X.

LUXEMBURG.

Om naar *Luxemburg* te gaan, moesten we aanvankelijk naar *Conz*, niet zeer ver van *Trier*, zijnde van *Saarburg* af een traject van ongeveer een half uur; de landstreek echter is zóó schoon en biedt zoo veel afwisseling aan, dat we dezen afstand wel tienmaal grooter gewenscht hadden.

Ter linkerzijde door de Saar begrensd, volgt de spoorweg den voet der hooge bergen ter rechterzijde, en bieden zich in gestadige afwisseling de schoonste berggezichten, nú rechts dán links, ter bewondering aan, terwijl men, door de gedurige en vaak sterke krommingen, herhaaldelijk het dal, zoo mede de rivier in de lengte een eindweegs overziet.

Het dorp *Wiltingen*, bekend om den besten Saarwijn (»Scharzberger"), maar bovendien interessant, omdat zich ook in de nabijheid dáárvan overblijfselen eener Romeinsche villa bevinden, is men weldra voorbij, en spoedig houdt de trein te *Conz* (het *Consitium* der Romeinen) stil.

Men kan veilig rekenen hier in het brandpunt der Romeinsche nederzetting van vroeger eeuwen te zijn. *Conz* be-

Digitized by Google

hoort mede tot die steden, waarin nog meer overblijfselen van de bouwwerken dier aloude wereldbeheerschers gevonden worden. Wij hadden echter geen tijd om de stad, die overigens weinig aanlokkelijks moet hebben, in te gaan.

Ze ligt aan de Saar, maar toch ook zoo goed als aan de Moezel, daar hier deze beide rivieren in één, of beter, de Saar in de Moezel stroomt. Dicht hierbij ligt een groote brug over deze laatste rivier, rustende op de overblijfselen eener oude Romeinsche brug. De spoorweg gaat van hier met een bocht de Moezel over, en vervolgens in Noordelijke richting naar *Trier*, en Westelijk naar *Luxemburg*.

Een zeer fraai gezicht heeft men, wanneer men de brug pas over is gegaan, op de beide rivieren. Dit zeer ruime en zeer lichte tafereel trekt hier des te meer de opmerkzaamheid, omdat het zoo zeer in tegenstelling is met het meestal beperkte uitzicht in de dalen, en het ook een heel ander karakter heeft, dan de vergezichten op de toppen der bergen. Inzonderheid voor hen, die, meer dan wij, aan een beperkten gezichteinder gewoon zijn, moet dit zeer verrassend wezen.

Een eindweegs voorbij *Conz* en nog vóór *Igel* ziet men, ter rechterzijde, niet ver van den weg, zeer duidelijk een der merkwaardigste Romeinsche oudheden van deze streken, de bekende *Igeler-zuil*, naar men wil een grafmonument, van 23 Meter hoogte, uit roode zandsteenblokken opgetrokken, en nog betrekkelijk goed geconserveerd. Wie zich op eenige nadere kennis van Romeinsche oudheden mag beroemen, moet niet verzuimen dit gedenkteeken der oudheid te gaan zien; hij echter, met wien dit niet het geval is, kan zich daarvan een voldoend denkbeeld vormen, wanneer hij, te *Trier* zijnde, in

Digitized by Google

een boekwinkel in de *Brodstrasse* (den naam van den boekhandelaar herinner ik mij niet meer) een groot afgietsel op ongeveer $^1/_6$ der ware grootte gaat zien; als hij dan daarna, op weg naar *Luxemburg*, er langs spoort, ontbreekt er aan de voorstelling niet veel.

Men rijdt langs roode zandsteenbergen, deels met Wijnstokken beplant, en houdt nog steeds de Moezel ter rechterzijde; plotseling echter ijlt men een ruim zonnig dal in, en de trein houdt te *Wasserbillig*, aan de grens van het Groothertogdom *Luxemburg*, stil.

Zoodra hij zich weder in beweging zet, verlaat men de Moezel voor goed. Bij het kleine station *Mertert* stoomt men door een zeer uitgestrekt en fraai dal, hier en daar met alleenstaande boomen bezet, terwijl men, weer wat verder, zijn weg tusschen meest beteelde bergen vervolgt. Het uitzicht blijft dan ook nog een poos vrij ruim en licht, niet alleen omdat het dal hier niet eng is, maar vooral wijl de bergen niet met zwaar hout bezet zijn; weldra echter worden de bosschen dichter, wordt de natuur woester, tot een tunnel alles aan het oog onttrekt en men, dien verlatende, zich weder in een liefelijk dal, met wijnbergen ter rechterzijde, verplaatst ziet. De afwisselingen zijn ook hier nu zóó snel en de contrasten zóó plotseling en zóó groot, dat men nauwelijks tijd heeft gehad om den indruk van het ééne op te nemen, of het andere, en geheel tegenovergestelde, boeit het oog. Voorbij het station *Wecker* heeft het landschap, rechts en links met uitgestrekte bouwlanden, weer een idyllisch karakter. Zoo gaat het, nu eng tusschen bergen besloten, dan over vlakten, voort tot *Roodt*. Wat verder heeft men ter rechterzijde een oogenblik een zelfs

Digitized by Google

hier verassend gezicht, in de lengte door een dal met een dorp op eenigen afstand, maar oogenblikkelijk onttrekken de bergwanden dit panorama weer aan den blik, die des te onverzadigder wordt, hoe meer hij te genieten krijgt.

Men komt nu langzamerhand tot de overtuiging, dat men steeds, sedert men de rivier verliet, bergopwaarts spoorde. Na een sterke kromming toch bemerkt men dat men langs een dicht begroeide berghelling rijdt, met een steile, met zwaar hout begroeiden bergwand aan de ééne zijde, terwijl men aan den anderen kant op en over de toppen der boomen ziet; bij tusschenpoozen gaat de weg tusschen bergwanden door, terwijl vervolgens bergen, dalen, bosschen en bouwlanden elkaar in snelle vaart afwisselen, en de weg ook weder zichtbaar daalt. Eindelijk, dicht bij *Luxemburg*, doorsnijdt men weder de rotsen, en staart men een poos tegen die massale steengevaarten, de kracht van den mensch bewonderende, die zich dwars daar door heen een weg van 380 Meter lengte baande. Plotseling echter wordt de opmerkzaamheid getrokken door het kolossale, 258 Meter lange en 32 Meter hooge spoorweg-viadukt over het *Pulvermühlenthal*, over hetwelk men de hoofdstad van het Groothertogdom bereikt.

Het geheele traject van *Saarburg* naar *Luxemburg* is niet langer dan anderhalf uur sporens, maar deze weg is zóó verbazend rijk aan verscheidenheid en natuurschoon, dat die anderhalf uur voor minstens een dag reizens kunnen gelden.

Luxemburg behoorde eigenlijk niet tot het voorname doel onzer reis, maar werd »en passant" meegenomen, zoodat wij er slechts een halven dag voor konden beschikbaar stellen, veel te kort gewis om met de bijzonderheden der stad zelf

Digitized by Google

bekend te worden, lang genoeg echter, om van hare ligging en de naaste omstreken eenig denkbeeld te verkrijgen.

Dat ik derhalve van de inrichtingen, die hier worden gevonden, enz. niets zal mededeelen, is geen wonder, trouwens wij zochten die thans niet.

Het spreekt dunkt mij van zelf, dat het eerste, waar een Hollander, wanneer hij zich hier bevindt, aan denkt, is een bezoek te brengen aan *Walferdingen*, alwaar zich het Stadhouderlijk Paleis en Park bevinden. Prins Hendrik toch heeft geen eigenlijk Paleis in de stad, daar het gouvernementshuis, naar men ons verzekerde, hiertoe ongeschikt is, maar woont steeds in het ruim een uur van *Luxemburg* gelegen Paleis te *Walferdingen*, van waar hij dagelijks zich naar de stad begeeft, om zich met regeeringszaken bezig te houden.

Op weg daarheen bleek ons eerst recht hoe hoog we ons nog bevonden, niettegenstaande op het laatst de spoorweg merkbaar daalde, immers het grootste gedeelte van den weg naar *Walferdingen* gaat naar beneden, tot men aan het dorp *Eich* komt, dat er zeer goed en veel netter uitziet dan de meeste Duitsche dorpen, al ontbreekt ook hier de traditioneele mestvaalt vóór de huizen niet. Het heeft er inderdaad veel van, alsof men in deze streken den mestgeur voor een levensprikkel houdt, of dien althans daartoe bezigt, want dat er geen andere plaats voor zou te vinden zijn dan juist vóór de huizen, is toch niet denkbaar. —

Het Paleis te *Walferdingen* maakt geen grootschen indruk, integendeel, het ziet er oud (daarom niet vervallen) en zeer eentonig uit. Ook het Park is niet zeer groot, maar 't wordt

Digitized by Google

goed onderhouden, en is vooral beziens waardig om het fraaie houtgewas; over het algemeen maakt het op verschillende plaatsen een zeer goeden indruk; wij brachten er dan ook, in gezelschap van den chef, wiens naam mij tot mijn spijt ontschoten is, en dien we zeer toevallig ontmoetten, een paar aangename uren door. Ook hij, die liefhebber is van Rozen, kan daar, als 't in den goeden tijd is, zijn hart ophalen; er is een uitgestrekte rozentuin, waarin tal van hybriden te vinden zijn. Hoewel het niet tot die uitstapjes behoort die iemand in verrukking brengen, is een tochtje naar *Walferdingen* toch aangenaam genoeg; de weg daarheen, ofschoon niet zeer rijk aan afwisseling, is fraai, terwijl bovendien het bezoek van de plaats, waar een onzer geliefdste Prinsen jaarlijks een geruimen tijd doorbrengt, te midden eener bevolking die hem, dit is nog maar kort geleden duidelijk gebleken, hartelijk bemint, voor ons iets aantrekkelijks moet hebben.

Luxemburg, een hybridische stad, waarvan moeilijk zou te zeggen zijn, welk element — het Duitsche of het Fransche — er het sterkst vertegenwoordigd is, daar beide talen er in genoegzame gelijke mate gebezigd worden, is vooral om de schilderachtige ligging zeer merkwaardig en fraai, en wordt dit nog te meer, naarmate de kolossale vestingwerken worden weggeruimd. Men onderscheidt ook hier een boven- en een benedenstad, terwijl het verschil in hoogte tusschen deze twee gedeelten zeer aanzienrijk is (ik vind daarvoor 72 Meter opgegeven). Dat, zooals ik ergens las, die straten, welke van de boven- naar de benedenstad loopen, voor rijtuigen ongeschikt zouden zijn, is onwaar, want onze koetsier bracht ons, wel is waar altijd sterk dalende en door nauwe, deels morsige, boch-

Digitized by Google

tige straten, naar den *Grund*, een gedeelte der benedenstad, een inderdaad merkwaardig dal, van waar men op verschillende plaatsen een indrukwekkend gezicht naar boven en tegen de omringende bergen en vestingmuren heeft. Langs een anderen, ruimeren en flauwer glooienden weg, gingen we weer naar boven, en hadden toen het volle gezicht op het grootsche viadukt, hetwelk de beide gedeelten der bovenstad over het diepe dal verbindt, een ander als dat 't welk voor den spoorweg dient. Dit is voor rijtuigen, tramway en voetgangers, en nog langer dan het vorige. Van het spoorwegstation naar de stad gaande passeert men het, maar zonder dat men er erg in heeft, althans wij hadden het uit den hôtel-omnibus niet opgemerkt.

Toen we, tegen dat het donker werd, nog in de stad omwandelden, zagen we, doch te vergeefs, naar een gelegenheid uit om in de open lucht wat uit te rusten en de avondkoelte te genieten. Ten laatste vonden we, dicht bij elkander, twee cafés, maar, hoewel 't in Juli en zeer warm was, stonden er niet meer dan twee of drie stoelen op den stoep, die natuurlijk bezet waren, terwijl men zich overigens in het heete, rookerige lookaal moest trachten te amuseeren. Toch werd er op het plein, waar we ons bevonden, een vocaal volksconcert gegeven, dat echter geen uur duurde, zoo dat de korte zomermeravond ons daar nog vrij lang viel. Zoo interessant en fraai deze stad ook is, biedt ze toch den vreemdeling 's avonds weinig afwisseling aan; hierop dient men dus te rekenen; 't is echter wel mogelijk, dat het bij langere avonden anders is. Dit is evenwel van ondergeschikt belang, en de totale indruk, dien wij er in den korten tijd dien we

Digitized by Google

er vertoefden ontvingen, was, dat *Luxemburg* alleszins, èn om de fraaie reis, èn om de stad en haar omstreken, een bezoek waard is. Op verscheidene plaatsen toch doet ze zich zóó imposant voor, dat men er schaars de wedergade van zal vinden. Ook zal hij, die er meer tijd voor beschikbaar kan stellen, dien zeker daar goed en nuttig kunnen besteden. —

Digitized by Google

XI.

RAMSTEIN.

Is *Trier* op zich zelf rijk aan merkwaardigheden, en geeft deze stad dus den bezoeker veel op te merken, niet minder ruime gelegenheden bieden de schilderachtige omstreken aan, om zuiver natuurgenot te smaken, en we stelden ons dan ook voor, nu een drietal dagen uitsluitend dááraan te wijden.

Van hetgeen we den eerstvolgenden dag (Woensdag 5 Juli) deden en zagen, valt niets bijzonders mede te deelen. Nadat we 's morgens te zeven uren van *Luxemburg* vertrokken en tegen half negen weer te *Trier* teruggekeerd waren, ging de voormiddag heen met het doorwandelen van de stad, hoofdzakelijk om eenige photographieën te koopen, en maakten we 's namiddags een flinken rijtoer; maar wat we zagen bepaalde zich bij fraaie bergtafereelen, waaromtrent echter niets valt op te merken, tenzij ik in vervelende herhalingen wilde vervallen van gemeenplaatsen, die, uit den aard der zaak, toch, in herinneringen als deze, dikwijls genoeg voorkomen; tot we eindelijk ons naar *Schneider's Hof* begaven, op welke keurige uitspanningsplaats ik weldra terug kom.

Digitized by Google

Belangrijker en veel rijker aan genot was de volgende dag, hoofdzakelijk voor een voetreis bestemd, en, daar dit uitstapje elk, die er niet tegen opziet eenige uren bergop- en afwaarts te wandelen, ten dringendste is aan te raden, zal ik hieromtrent mijn aanteekeningen en herinneringen weer geregeld volgen.

Tegen half negen 's morgens (Donderdag 6 Juli) vertrokken we per Eifelbahn naar het kleine station *Cordell*, in het *Kyllthal*, alwaar we, na twintig minuten sporens, afstapten. Het scheen 's nachts een weinig geregend te hebben, waardoor de grond vast, ofschoon niet bepaald nat was; dit verschafte ons het voordeel, dat we geen hinder hadden van stof niet alleen, maar dat de geheele Natuur dat frissche, levensvolle aanzien had, hetwelk hare schoonheden zoo aanzienlijk verhoogt; 't was nu helder, warm en prachtig weer.

Kort vóór dat men te *Cordell* aankomt, waar het dal vrij wijd is, en de *Kyll* zich in allerlei kronkels een weg door de grazige vlakte baant, ligt, aan de linkerzijde, de schilderachtige ruïne *Ramstein*, het allereerste doel van onzen tocht, om van daar in vlak Zuidelijke richting door het boschrijke gebergte naar *Trier* terug te keeren, en onderweg de *Genoveva-Höhle* te bezoeken.

We moesten dus een eindweegs terug wandelen, en stapten, nadat de trein vertrokken was, de rails dwars over, tot we op een goeden weg langs de breede beek kwamen, die we nu maar te volgen hadden, met de beek aan den linker-, den dicht begroeiden voet van 't gebergte aan den rechterkant.

Van den rijkdom der vegetatie langs dien weg kan men zich eenig denkbeeld vormen, wanneer ik zeg dat we, even

Digitized by Google

stilstaande om naar een paar Varens te zien, en vervolgens gedurende een minuut of vijf dáár meer bepaald op lettende, behalve de meer gewone Boomvaren [1]), de Mannetjes Boomvaren [2]), en de Wijfjes Streepvaren [3]), nog zagen de *Polypodium Phegopteris* en *P. Dryopteris*, *Asplenium Adiantum nigrum*, *Aspl. Thrichomanes*, *Aspidium Oreopteris* en *Polystichum spinulosum*.

Na ruim een half uur wandelens, hadden we den voet van den midden in het breede dal vooruitspringenden berg bereikt, waarop de ruïne van het slot *Ramstein* staat, dat in het laatst der 9e en in 't begin der 10e eeuw door den Aartsbisschop Radbout van Trier gebouwd en in 't begin der 14e eeuw door den Aartsbisschop Theodorich III van Nassau vernieuwd was en later verwoest is.

We bevonden ons hier, terwijl wij het smalle open voetpad naar boven insloegen, in een waren bloementuin, waarvoor echter door niemand anders dan Flora zelf gezorgd werd. Hier groeide de Adelaars-varen [4]) in menigte, terwijl o. a. in vollen bloei stonden: de sierlijke Vijfdeelige Malowe [5]), het gewone Zeepkruid [6]), verschillende Samengesteldbloemigen: het doorboord Hertshooi [7]), het wit Huislook [8]), Klaprozen [9]) in grooten getale, de stinkende Gouwe [10]), het Duizendblad [11]), de Akker-winde [12]), en wel met witte en met paarse bloemen, hier en daar zóó talrijk en zóó dicht, dat ze ware bloembedden vormden, enz.

---

1) *Polypodium vulgare.* 2) *Lastrea Filix mas.* 3) *Arthyrium Filix femina.*
4) *Pteris aquilina.* 5) *Malva Alcea.* 6) *Saponaria officinalis.*
7) *Hypericum perforatum.* 8) *Sedum album.* 9) *Papaver Rhœas.*
10) *Chelidonium majus.* 11) *Achillea Millefolium.* 12) *Convolvulus arvensis.*

Digitized by Google

Een kwartier later hadden we de zoogenoemde restauratie bereikt, een zeer landelijke boerenwoning van den eigenaar der ruïne; zoo althans vertelde hij ons, met de bijvoeging, dat Engelschen voor dat oude slot, ik weet niet hoeveel duizend guinjes voor geboden hadden. Wat er echter aan comfort ontbrak, werd door hartelijkheid en vriendelijkheid tiendubbel vergoed, en een eenvoudiger, doch tevens voorkomender ontvangst dan ons daar ten deel viel, kan men zich niet denken. Ofschoon we na het afleggen van dien vrij steilen, zonnigen weg verhit en dorstig waren, aarzelden wij toch ons aan den ons aangeboden landwijn te wagen, in de vooronderstelling dat een frissche teug water beter zou smaken, dan de vermoedelijk zure wijn. Deze werd ons echter zóó hartelijk aangeboden, met de verzekering dat hij goed was, dat weigeren een grove onbeleefdheid zou geweest zijn; en zie! we kregen een flesch wijn, zonder etiquette — een gewone bierflesch — maar zóó keurig, zóó geurig, met zulk een zacht, natuurlijk bouquet, dat we elkaar verwonderd aanstaarden. De vriendelijke Wirthin, een nog maar kort geleden getrouwde, frissche, dik- en roodwangige dochter van Germanië, die zich inmiddels te onzer eere in der haast wat had opgeknapt, knikte ons toe, of ze zeggen wilde: »is hij niet goed?" en plaatste toen een groot stuk stevig bruin brood en een bord met ham naast de flesch. Of we daar heerlijk gedejeuneerd hebben!! 't Was een buitenkansje, en dat bovendien weinig kostte (voor den wijn werd slechts 12 Sgr. = 72 Cents in rekening gebracht).

Toen onze hupsche gastvrouw zag dat we wat opgefrischt waren, wees ze ons den weg naar de ruïne. Hiertoe moesten we een trap binnenshuis op, een zolder over, een dakvenster

Digitized by Google

uit, en daar stonden we bij een smalle plank, die tot brug diende naar de oude, deels nog torenhooge, deels lage muren; een vrij aanzienlijke ruimte, waar dan ook een paar ruwe tafels en banken stonden, aan een van welke een troepje aardige jongens uit *Trier* gezeten waren, bezig met hun botaniseer-bussen te ledigen. Planten zaten daar echter niet in; wel boterhammen en pannekoeken. Op den weg hierheen hadden ze geen planten ingezameld, vertelden ze mij, maar op den terugweg! dán zouden ze zoeken!! — Zeker zullen ze, toen ze 's morgens van huis gingen, niet gedacht hebben, dat ze op den burg *Ramstein* door een dooven Hollander, in slecht Duitsch, »geëxamineerd" zouden worden.

Veel planten kenden ze niet, en veel botanische kennis bezaten ze ook niet, maar ze hadden er goed slag van, om tegen die oude, hoogen muren op te klauteren, en met ongeloofelijke snelheid hun boterhammen en pannekoeken te verorberen..... dat toch ook zeker zijn nuttige zijde heeft.

Ofschoon het uitzicht aan den éénen kant, op het *Kyllthall*, lachend mag genoemd worden, levert het overigens weinig op, zoodat we ons weer spoedig naar beneden begaven, om inlichtingen te vragen omtrent den weg, dien we door het *Cordeler-* en *Pfalzeler-Wald* te volgen hadden. Nu kwam de vriendelijke, dikwangige met een portefeuille voor den dag, waarin ze kaartjes bewaarde van deze streek, namelijk van het tusschen *Ramstein* en *Trier* liggende bergland en niets meer, maar waarop al de bergruggen, voetpaden, enz. duidelijk waren aangewezen; en niets is bij zulke gelegenheden meer welkom, dan een duidelijke, kleine, plaatselijke kaart. Een blik hierop was echter voldoende, om ons de overtuiging te schenken, dat een

Digitized by Google

wegwijzer verre van nutteloos zou zijn, en, na met dezen overeengekomen te zijn, dat hij ons zou brengen tot aan een punt, van waar we zonder twijfel gemakkelijk den weg verder zouden vinden, togen we tegen half twaalf op weg.

Aanvankelijk volgden we een zacht klimmenden rijweg, tegen den bergrug, langs het *Kyllthal*, met een liefelijk gezicht op het dal en, achter ons, op de ruïne, die, van deze zijde gezien, zich tegen den achtergrond van dicht geboomte op het schilderachtigst voordoet. Zoo gingen we, nu wat klimmende, dan weer dalende, om den berg heen, waar we o. a. prachtige planten of liever uitgestrekte zoden van de gewone Wolfsklauw [1]), sierlijke, hooge Adelaarsvaren, veel fijn gedoornde Boschvaren [2]), enz. enz. zagen, tot we, langs een vlakke, beteelde helling, aan de andere zijde in den *Klausegrund* afdaalden. Na dit dal dwars door gegaan te zijn, verlieten we den rijweg, om een smal, nauw herkenbaar voetpad te volgen, dat door het dichte bosch tegen een aan de overzijde van het dal liggenden berg naar boven liep. —

Ondanks het duidelijke kaartje, bemerkt men hier toch grootendeels van den gids afhankelijk te zijn, zonder dat ik hiermede wil zeggen, dat men, mits men niet bevreesd is wat om te dwalen en als men een langen dag vóór zich heeft, den weg niet zou vinden.

Het bosch is dicht maar zonder zwaar hout. 't Zijn voornamelijk Beuken, Dennen en Eiken van middelmatige hoogte en dikte, voorts: Hulsten, Wegedoorn en veel Hei.

---

1) *Lycopodium clavatum.* 2) *Aspidium spinulosum.*

Digitized by Google

Nabij den top staat men plotseling voor een ontzettend rotsgevaarte, dat zich breed en hoog in de lucht verheft, de *Hohburg* genaamd, op hetwelk vroeger een burg van dien naam moet gestaan hebben. Daar is echter niets meer van te zien, en slechts aan de fundamenten is de plaats waar het stond — zoo althans vertelde onze gids — nog herkenbaar. Die konden we echter van hier natuurlijk niet zien. Het gezicht op die steenmassa, welker roode kleur ('t is roode zandsteen) allerwege scherp tegen het dichte groen afsteekt, is inderdaad verpletterend grootsch. Er is eigenlijk niets bijzonders aan te zien, en toch blijft men er een poos op staren, en is het als of dat indrukwekkende tooneel den blik met magnetische kracht op zich gevestigd houdt, als of men geen meester is van zijn wil, en de Natuur dien geheel en al beheerscht. Wij hielden dit prachtige stuk natuur trouwens een heele poos in 't oog, want de weg gaat om den voet dezer rotsmassa heen, door een licht en fraai Eiken- en Beukenbosch, en vervolgens weer klimmend tusschen lage Berken door. Aan een smal voetpad gekomen, 't welk, rechtsaf, ons zigzagsgewijze steil naar boven voerde, stonden we weldra vóór, zaten we in het *Genovevahol.*

Ik zal niet trachten een beschrijving te geven van den indruk, welken die uitgestrekte holte in den rooden zandsteen op den bezoeker maakt. De massa zal ongeveer dezelfde hoogte hebben als de daareven genoemde *Hohburg*, en het hol loopt van binnen met amphitheaterswijs gevormde trappen op. De hoogte, waarop men weet dat men zich hier bevindt, ofschoon die door de onmiddellijk vóór het hol groeiende boomen en heesters onzichtbaar is, de uitgestrektheid, het dreigend aanzien van die steenmassa daar boven ons hoofd, dit alles oefende

Digitized by Google

een beknellenden invloed op ons uit en had toch een opwekkend karakter. Opmerkelijk genoeg, groeiden van boven in de rotsspleten (duidelijkheidshalve zal ik zeggen tegen het plafond) enkele Beuken, welker stammetjes dus naar beneden hingen, en die denkelijk gedrenkt werden door het van boven doorsijpelende water.

Nadat we het steile zigzagpad weer afgedaald waren, zett'en we onzen tocht voort, en kwamen weldra in het *Kuttbachthal*, gingen den *Kuttbach*, die toen genoegzaam droog was, over en vervolgens langs een smal voetpad tusschen Eiken en Beuken weer bergopwaarts, tot aan het zoogenaamde *Kaseler Bildchen*, een niet zeer hooge bergrug, waar we in de frissche schaduw eenige oogenblikken aangenaam uitrustten.

Hier verraste onze gids ons met de tijding »dat hij terugging, wijl hij dít punt bedoeld had, toen we met hem contracteerden". Vóór ons lag een zeer breede zandweg, de *Rothmaarweg*, dien hadden we, zoo heette het, nu maar te volgen, en we zouden in een half uur aan *Schneiders Hof*, tegenover *Trier* zijn. Volgens mijn kaartje echter waren we precies halfweg, en moesten we zeker nog wel anderhalf uur wandelen.

Dit nu was ons zeer lief, maar op hetzelfde kaartje was die weg slechts te onderscheiden tot in het *Biewerthal*, en dan volgde nog een hooge berg, met wie weet welke onkenbare boschpaden; dáár toch verloor de op het kaartje aangeduide weg zich in een aantal dunne streepjes, die moeilijk uit elkaar te onderscheiden waren. Er viel echter niets tegen te praten. Het kaartje, zei hij, was goed, maar hij had óók gelijk; hij wist het immers beter dan wij; hij wees even naar zijn pet en liet ons staan.

Digitized by Google

Wij volgden dus lustig dien breeden weg, eigenlijk een eng dal tusschen twee hooge, dicht begroeide bergen, en waren weldra in het liefelijke *Biewerthal.* Hier gaf men ons te verstaan, dat wij de beek over en daarna aan de andere zijde bergopwaarts moesten. Dit kwam best uit, maar deze beek was nu juist niet droog; integendeel, het water kabbelde er vlug en lustig over en tusschen de grootere en kleinere steenen, die den bodem bedekten voort, als riep het ons toe »kom maar mee! kom maar mee! ginder kunt ge een droge plek vinden". Maar ginder werd het al breeder en dieper, zoodat wij ons aan dat gekweel niet langer stoorden, en teruggingen naar de plaats, waar een voetpad aan de beide oevers ons aanwees, dat we hier nog 't beste terecht konden komen.

Nadat we deels springende, deels wadende aan de overzijde waren gekomen, bleek het ons dat we werkelijk het te volgen pad vóór ons hadden, maar.... na een vijftigtal passen splitste dit zich in drieën, of liever, loste het zich in drie paadjes op, die elk op zich zelf weldra volkomen onkenbaar waren, zoodat we ten laatste tusschen het hakhout naar boven klommen en eindelijk heg noch steg meer wisten.

Zooals gewoonlijk, ging het ook hier: de één wilde links, de andere rechts, tot ik, op een plek komende, waar het kreupelhout wat ijler was, bespeurde, dat we ons aan een hooge helling bevonden, en, in het dal nederziende, op vrij grooten afstand een aantal militairen in volle wapenrusting bespeurde, allen in het gelid staande en naar onze zijde gekeerd. Een eind verder, links, eenige anderen, rechts, tusschen het hout, weer anderen.

— Zeg eens, Omega! zie je dat wel daar beneden? Zou-

Digitized by Google

den ze bij geval hier manoeuvreeren, en wellicht zoo aanstonds tegen dezen berg gaan vuren?

— Gek genoeg; maar ze zullen ons toch wel zien.

— Best mogelijk van niet, want wij zitten hier tusschen 't kreupelhout, en ik geloof nu juist niet dat boombladeren goede kogelvangers zijn.

't Was inderdaad een lastige positie, want, 't zij we rechts gingen of links, we konden het vuur niet ontloopen. Rechtuit was zeker nog de beste partij; als ze maar een minuut of wat zoo in postuur wilden blijven staan, waren we buiten de kogellijn, en, zonder ons langer te beraden, struikelden we zoo goed en zoo kwaad als het wilde voort, ieder oogenblik ons verwonderende dat we nog niet hoorden schieten en nauwelijks durvende om te zien, uit vrees een halve seconde te verliezen.

We haalden het! We rekenden ons buiten gevaar, en schier op hetzefde oogenblik ontdekte Omega weer een soort van pad, zeer steil tegen een anderen berg oploopende, maar eenige dagen geleden zóó uitgeregend, dat er moed toe behoorde, om door die ongelijke geul naar boven te klimmen.

Toen ik van hier nog eens goed naar de soldaten keek, omdat ik niet kon begrijpen, waarom ze daar alle nog zoo onbewegelijk bleven staan, schaterde ik het op eens uit, zoodat Omega mij aankeek, met een gezicht, waarop de vraag te lezen stond, of de doorgestane angst mij bij geval gek had gemaakt.

Intusschen had ik reden om te lachen.

— Zie nu eens waar we bang voor waren. Je kunt ze hier op zij' zien..... 't Zijn *blikken* soldaten!!

Of ze nu van blik, of van ijzer, of van hout waren, weet ik niet, en het doet er ook niet toe. Zeker is het, dat in het dal

Digitized by Google

en tegen de berghelling een aantal levensgroot nagebootste militairen geposteerd stonden; denkelijk worden hier strategische oefeningen gehouden of zoo iets. 't Was eigenlijk *Neurenberger speelgoed*, en de gedachte, dat we ons door die poppen schrik hadden laten aanjagen, was zeker wel in staat de lachspieren van misantropischer zwervelingen dan wij waren in beweging te brengen.

Toen we ten laatste hijgend en zweetend boven op den berg kwamen, en daar een vijftigtal schreden gedaan hadden, zagen we op eenigen afstand de Moezel vóór ons liggen, zoodat we blijkbaar op den weg waren; nog een groot kwartier en we hadden *Schneider's Hof* bereikt.

Het uurtje rust dat we hier op dit hooge punt, met prachtig uitzicht, genoten, was inderdaad goed verdiend, want het laatste gedeelte van onzen tocht was wel avontuurlijk, maar verre van gemakkelijk geweest; vooral daar we meestal 't volle genot van de heete Julizon gehad hadden.

Een goed glas Moezelwijn frischte ons echter spoedig op; ja, 't was als look hier door de frissche lucht de flora, die den hoed van Omega versierde, er geheel van op. Boven een prachtigen krans van Wolfsklauw-stengels, die er als linten van achteren afhingen, trilden de keurige schubbige bloemaartjes van het Trilgras [1]), door de sierlijke vederen van de Mannetjes Boschvaren, en het Dubbelloof [2]), als een ridderlijke pluim omgolfd, terwijl enkele blauwe, daartusschen afhangende Korenbloemen tegen zijn gloeiend gezicht prachtig afstaken. 't Was mooi!

---

1) *Briza media.* 2) *Lomaria Spicant.*

Digitized by Google

Te *Pallien* lieten we ons overzetten. Daar de rivier hier een zeer sterke strooming heeft, gaat dit, bij eenig gebrek aan den kabel, niet vlug; zoo troffen wij het, dat de kabel brak, en we een heel eind afdreven.

Dat we aan tafel goede gasten waren, laat zich begrijpen, en dat we, na zoo veel gezien te hebben, lang zaten na te praten, is ook niet onnatuurlijk; uit welk laatste alweer van zelf voortvloeit, dat ik blij was op mijn kamer een poosje te kunnen uitrusten, waar ik in allerlei philosophische, poëtische en de hemel weet welke droomerijen al meer verviel, tot ik ten laatste met de kaart van Europa geheel in de war geraakte. —

Digitized by Google

XII.

EEN GEÏMPROVISEERD BAL.

Ook de volgende dag was bestemd voor een wandeltoer, en wel naar het dorp *Sirzenich*, Westelijk van *Trier* liggende. Ten einde zekerheid te hebben, niet in de elkaar overal kruisende en soms bijna onherkenbaar smalle bosch- en bergpaden te verdwalen, namen we een ons door den chef van het hôtel aanbevolen gids mede, en gingen we tegen halftien op weg; eerst de Moezelbrug over, daarna links om, voorbij het spoorwegstation, om een eind verder rechts den grooten weg te verlaten, aanvankelijk tusschen bouw- en weilanden door, langzaam klimmende, doch weldra door boomen en heesters ingesloten, steiler naar boven gaande. Trouwens, een blik op de kaart had mij de zekerheid gegeven, dat het een echte bergtoer zou zijn. Zoo ging het, pratende en rondziende, tot aan *Balduins Häuschen*, 't welk, van *Trier* gezien, schilderachtig, ongeveer te halver hoogte tegen de dichtbegroeide berghelling ligt. Op zich zelf is dit een lieve wandeling, niet zeer vermoeiend, terwijl het uitzicht van daar, voornamelijk op het Zuid-westelijk gedeelte en verder over de geheele stad, op de

Digitized by Google

rivier en de bergachtige omstreken, zeer fraai is. De weg daarheen vindt men van zelf, omdat men dit doel van den tocht in het gezicht houdt, tot het door de boomen aan het oog onttrokken wordt. Ook hadden wij het natuurlijk tot hiertoe zeer goed zonder wegwijzer kunnen stellen, en .... het bleek ons hier reeds terstond, dat zijn kennis der streek zich tot dit punt, eigenlijk pas goed ons uitgangspunt, bepaalde. Deze gids! was een schoenmaker, die mogelijk in zijn jeugd wel eens te *Sirzenich* geweest was, en nu begrepen had dat hij wijzer deed met ons mee te wandelen, dan bij zijn leest te blijven. Met vragen immers zou hij wel terecht komen. Zijn eerste heldendaad was dan ook — daar hier niemand was dien hij vragen kon — ons een klein half uur langs een lastigen weg een eind bergafwaarts te voeren, iets waarmede zoo min mijn kaart als mijn kompas vrede had, tot hij plotseling bleef staan, en zich toen liet overtuigen dat we, zoo voortgaande, slechts langs een anderen weg naar huis gingen. Toen, zie! toen ging er een licht voor hem op! We moesten terug, ja, nú wist hij 't, wij moesten eerst maar terug!

Toen we weer bij 't leegstaande huisje waren, rook hij als een speurhond aan alle boomen, en troonde ons mee tusschen het kreupelhout door naar boven. Blijkbaar coupeerden we hier een gedeelte, want we kwamen weer op een weg, juist toen de hemel zich gereed maakte om het dorstige aardrijk te drenken. Toevallig bevonden we ons dicht bij een herders- of houthakkerswoning, een ellendig krot op een lieve plek, waarin we het echter spoedig te benauwd kregen, en liever onzen weg door den regen verkozen voort te zetten, dan te stikken in een atmosfeer, die onbeschrijfelijk balsamiek was.

Digitized by Google

De regen dunde spoedig, de zon brak door, en dit gaf onzen cicerone nieuwen moed; althans hij aarzelde niet, steunende op zijn, voor een halve eeuw verkregen locale kennis, den weg weer af te gaan en met ons in het bosch .... te verdwalen.

Toen ook nu, na een geruimen tijd wandelens, weer bleek dat we op een verkeerd spoor waren, en we naar beneden in plaats van naar boven gingen, keek hij bij herhaling naar de zeer steile en zeer hooge berghelling op, die onzen weg ter linkerzijde begrensde, dicht met hooge Beuken en Eiken bezet, terwijl de grond er overigens kaal, maar met afgebroken of afgehakte stamvoeten, takken en voorts met blad bedekt was. Hij wist ook wel dat wij daar boven moesten wezen, maar zag blijkbaar geen kans om er te komen, en, daar we nog een langen dag vóór ons hadden, vermaakte ik mij in stilte niet weinig met zijn bekommering, die hij zoo goed mogelijk door allerlei praatjes trachtte te verbergen. Eindelijk echter begreep hij dat er niets anders overschoot dan, dwars door het bosch heen, tegen die steile helling op te gaan, 't welk mijn kaart en kompas mij al lang geraden hadden; wij zagen elkaar eens aan: Wagen? — 't Was blijkbaar geen kleinigheid, maar ... vooruit!

Ik heb tegen meer en veel hooger bergen opgeklommen, ook wel geklouterd, maar zulk een corvée had ik toch nog niet bij de hand gehad, en, zeker, als we niet in de dunnere boomstammen een middel gevonden hadden om ons lichaam naar boven te trekken, geloof ik niet dat we in de eerste anderhalf uur het plateau bereikt zouden hebben. Hoe dan ook onze zestigjarige, praatzieke schoenmaker boven gekomen is, begrijp ik nog niet, en zeker zal hij zich in 't vervolg wel tienmaal bedenken, eer hij zich andermaal aan zulk een half uur waagt.

Digitized by Google

Op de bergkruin gekomen, zagen we allerwege beteelde akkers vóór ons, maar hadden we overigens geen uitzicht, daar de steenachtige bodem te zeer golfde, om ver weg te kunnen zien. De lage Vlier [1]), geen heesterachtige maar een vaste plant, die door den grond kruipt en overal opslaat, groeide er in menigte als een zeer lastig onkruid. 't Schijnt dat die plant in óns land thans zoo menigvuldig niet meer voorkomt als vroeger.

Met horten en stooten kregen we toch ten laatste het dorp *Sirzenich* in 't gezicht; dit ligt in een bergkom, op vrij aanlijke hoogte, en ziet er van verre niet onaardig uit; zoodat het ons, na een warmen en nog al vermoeienden tocht van bijna drie uren, als een welkome pleisterplaats toelachte.

Het was echter met dit, als met de meeste Duitsche dorpen. Over het algemeen versieren zij de landstreek, maar ze zijn ver van sierlijk op zich zelf. Dit was aartsvaderlijk in den waren zin des woords. Op onze vraag naar het beste »café restaurant", verwees men ons naar den »Heiligen Joannis", Dit klonk ons nog al aannemelijk, en, na eenig zoeken, ontdekten wij inderdaad een huis, boven welks deur een steenen figuur zichtbaar was, waaraan de dorpsbeeldhouwer blijkbaar, met tobben en zwoegen, ofschoon te vergeefs, getracht had een menschelijken vorm te geven, waarna hij den dorpsschilder te hulp geroepen had, waarna deze, door rood, blauw, wit en groen, aanvulde wat er te kort kwam, waarna eindelijk met letters, merkwaardig om vorm en ongelijkheid, den naam van den heilige er boven geplaatst was.

Er behoorde, ondanks al deze merkwaardigheden, een dorst toe, als waardoor wij gekweld werden, om moed te hebben, den

1) *Sambucus Ebulus.*

Digitized by Google

heilige in zijn heiligdom te storen. Zijn dochter — eigenlijk niet de dochter van den Heiligen Joannis, maar van den waard, zijn vertegenwoordiger te *Sirzenich* — die ons in den gang tegenkwam, en ons met haar helder blauwe oogen erg verwonderd, maar toch gelukkig niet onvriendelijk aankeek, verzocht ons in een kamer te gaan .... denkelijk de salon, maar eenigszins anders ingericht dan bij ons.

Intusschen ontbrak het er niet aan luxe en comfort. Zoo was er b. v. een steenen vloer, wel wat ongelijk, maar 't had ook een ongeplaveiden, aarden bodem kunnen zijn. Dan stond er een tafel, wel is waar vrij ruw en een beetje kleverig, maar er was toch een tafel en bovendien, er stonden ook nog twee houten stoelen.

Voorts vonden we hier drie mannen, plus twee groote honden. Van de eersten, zaten twee op de stoelen terwijl de derde op de tafel had plaats genomen; ze waren aan 't schaften. Een er van trok vooral de opmerkzaamheid door zijn ruwe kleeding, die op de borst geheel open was, terwijl zijn zwaar en dicht behaarde huid in dit opzicht voor zijn aangezicht bijna niet onderdeed. 't Was zeker een goede vijftiger, wiens scherp geteekende trekken tusschen zijn baard en uit zijn dicht en verward haar karakteristiek te voorschijn kwamen; zijn grof linnen en vuile kiel en broek, zijn zwaar en ruw schoeisel droegen er niet toe bij om hem een bevallig voorkomen te geven, en toch sprak er iets goedigs uit zijn gelaat, en voelde men zich schier onmiddellijk als tot hem aangetrokken, hoe terugstootend hij er op 't eerste gezicht ook mocht uitzien. Juist geen bewijs voor de waarheid der spreuk, dat de kleederen den man maken. Hij scheen pas met zijn maal begonnen, althans de verbazende hoeveelheid zwaar,

Digitized by Google

bruin brood en spek, die in een papier op zijn knieën lag, deed niet vermoeden dat hij daar reeds veel van verorberd had. Dit ging echter met een stevig zakmes vrij vlug toe, en een prachtige, groote hond, die vóór hem zat, hielp hem daarbij trouw. — De beide anderen hadden een meer gewoon voorkomen, de één was van middelbaren leeftijd, terwijl de andere hoogstens twintig jaren mag geweest zijn. Het waren blijkbaar handswerklieden, die hier hun middagbrood kwamen eten.

Toen wij daar nog met ons drieën bij kwamen, onmiddellijk gevolgd door den waard en diens dochter benevens een kleinen kleuter, die nog maar juist kon loopen, vond men in die verzameling individuën van één en dezelfde species, zeker al zeer uitéénloopende en verschillende variëteiten. Gelukkig dat de tafel nog al groot was, zoodat die een goede zitplaats bood. Men bracht wijn, die tamelijk zuur, maar zeker zuiver en goed voor den dorst was; men bracht bruin brood, dat nog al vast, maar best voor den honger was, en het gesprek werd spoedig algemeen.

Ook die werklieden dronken wijn, en wel uit steenen kanuen, van $^1/_2$ Liter inhoud. Toen daarop het gesprek viel, en ik vroeg of dat andere wijn was, omdat die in kannen werd gegeven, bood de oude, die 't dichtst bij mij zat, zijn kan aan om te proeven. »Die kost maar 25 Pfennige (15 cents) de Liter" zei hij. —

Het was appelwijn, wel is waar wat wrang, maar toch werkelijk frisch en goed drinkbaar. Onze »gids", die begreep dat hij 't er van daag maar eens van nemen moest, had een pannekoek besteld. Men bracht die op een schotel van minstens $^1/_2$ Meter breedte, welke door de lillige massa geheel gevuld werd. Bovendien lagen er nog vijf groene geleiachtige

Digitized by Google

extratjes op, die aan 't geheel zoo'n appetijtelijk aanzien gaven, dat ik onbeleefd genoeg was mij, terwijl hij zich daaraan vergastte, wat van hem af te wenden, om hem niet door een al te wangunstigen blik verlegen te maken.

We sleten daar met dat al een recht genoegelijk uurtje, vooral toen onze nieuwe vrienden, na elk een Liter cider gebruikt te hebben, gracieuselijk ook een glas wijn accepteerden, en de jongste der gasten met de dochter van Joannis — van den waard namelijk — voor zoover de ruimte, of liever de engte dit toeliet, luchtige capriolen ging maken, tot groote ergernis der honden, die niet wisten waar ze met hun pooten moesten blijven, maar tot groote pret van den kleinen kleuter, die zich in den wijden schoorsteen zoo mogelijk nog zwarter maakte, dan hij reeds was; terwijl de oude zich in de handen wreef en onophoudelijk zijn ruwen knevel aflikte, deels om geen droppel wijn te laten verloren gaan, deels van plezier. 't Was een tooneeltje, ruw eenvoudig, waar menigeen den neus voor zou optrekken, maar zóó eigenaardig, zóó naief hartelijk, zoo echt ongekunsteld natuurlijk, als men 't maar zelden ontmoet, en eigenlijk alleen op zulke afgelegen, aartsvaderlijke plaatsen kan aantreffen. Ik kon dan ook den lust niet weerstaan, om het mij geheel in herinnering te brengen, daar het zeker een onzer aangenaamste ontmoetingen op deze overigens aan aangename momenten zoo rijke reis was. —

De terugweg naar *Trier* in Noord-Oostelijke richting, was gemakkelijker te vinden, en hier gaf onze gids blijk dat hij »goed op de hoogte was", wat echter niet belette dat hij ons, dicht bij *Pallien*, nog eens een eind links liet loopen, terwijl we, zoo als door vragen bleek, rechtsaf moesten. De breede

Digitized by Google

weg, dien we nu te volgen hadden, liep over een anderen hoogen berg, wiens top een zeer uitgestrekt, allerwege beteeld plateau was, waarvan zich een panorama voor het oog ontrolde zoo ruim, dat de gezichteinder zich in den nevel oploste. De Mariazuil, die — zooals de lezer zich zal herinneren — bij *Trier* aan de andere zijde der Moezel op een hoogen berg staat, zagen we op grooten afstand diep beneden ons, en verder over de rivier, en de in hare nabijheid liggende bergen heen. Ook hier leverde de Venusspiegel [1]) tusschen 't koren een allerliefst gezicht op en kwam ze niet minder talrijk voor als bij ons de gewone Korenbloemen [2]).

De helling van den berg was weder boschrijk, en de weg bood, door den rijkdom van bloemen, vooral op de lichtere plaatsen en langs de akkers, vaak een allerliefst schouwspel. Behalve de reeds genoemde Venusspiegel, kwamen hier nog een paar andere overblijvende Campanula-soorten voor, met fraaie, blauwe, klokvormige bloemen; het Bosch-Zwartzaad [3]), met hare sierlijk gekleurde schutblaadjes, was, ofschoon niet zeer talrijk, hier toch genoeg vertegenwoordigd om nu en dan tot stilstaan en bewonderen te nopen; voorts het Zonnekruid [4]), met fraai gele roosvormige bloempjes; een Bremsoort [5]) in menigte; het Stalkruid [6]), dat ook bij ons vaak aan de wegen gevonden wordt, mede rijk in bloei; de Veld-Kruisdistel [7]), een fraaie distelvormige schermbloemige plant, die, waar ze, zoo als hier, menigvuldig en sterk ontwikkeld voorkomt werkelijk prachtig te noemen is, enz. enz. — Tegen twee uren waren we weer aan het meergenoemde *Schneiders Hof*.

1) *Campanula Speculum.* 2) *Centaurea Cyanus.*
3) *Melampyrum nemorosum.* 4) *Helianthemum vulgare.*
5) *Genista sagittalis.* 6) *Ononis spinosa.* 7) *Eryngium campestre.*

Digitized by Google

Dit is een zeer nette, veel bezochte uitspanningsplaats tegenover *Trier*, op den top van een vrij hoogen berg, vlak aan de rivier, met het dorp *Pallien* aan den voet, van waar men een onbeschrijfelijk schoon gezicht heeft over de stad, en men hare verschillende merkwaardigheden: de Porta nigra, Basilika, Römische Bäder, enz. duidelijk kan onderscheiden. De weg daarheen, een zeer kostbare, deels uit den berg gehouwen, breede en sterk klimmende kunstweg, is de postweg naar *Aken*.

Een weinig verder, aan denzelfden weg, is de ingang van een zeer uitgestrekt landgoed, toebehoorende aan Z. K. H. Prins Hendrik, *das Weisshaus* (het witte huis), een aanzienlijk, mede op den berg, dicht bij *Schneiders-Hof* staand wit gebouw, in welks nabijheid uitgestrekte daarbij behoorende bosschen, bouwlanden en wijnbergen liggen. Vóór dit gebouw, en dus aan de rivierzijde, ligt een zeer fraai aangelegd en goed onderhouden terras, mede met een schilderachtig uitzicht over de stad. Wat men hier op dien berg niet zou zoeken, zijn een paar goede kassen, dicht bij het gebouw staande, met vele zeer goed gekweekte planten; ook buiten, achter het gebouw, zagen we werkelijk fraaie kasplanten, b. v. enkele koude Palmen, Dracæna's, en dergelijke.

In plaats van langs den rijweg terug te gaan, kan men van *Schneiders-Hof* langs goede en gemakkelijke trappen tegen de rotsen gebouwd, naar *Pallien* afdalen, 't welk op zich zelf zeer interessant is. Men komt dan beneden, juist daar, waar de postweg naar boven begint, namelijk bij de *Napoleonsbrücke*, welke brug over een vrij breede beek, eigenlijk over een ravijn (de *Palliener Felsenschlucht*) aan weerszijden tusschen de rotsen als vastgeklemd is.

Die wat haastig voortmaakt, loopt hier allicht een der

Digitized by Google

schilderachtigste plekjes voorbij, hetwelk ons reeds herhaaldelijk gebeurd was. Nu echter wilde ik eens zien, of ik ook tot den bodem der ravijn en dus tot vlak bij de beek kon afdalen, hopende daar wellicht de een of andere zeldzame vochtminnende plant te zullen vinden. Hiertoe, van boven komende en de brug overgegaan zijnde, zag ik, na rechtsaf, eenige schreden langs de huizen te zijn gegaan, dat de ravijn zich daar kromt, en weldra stond ik vóór een tooneel, dat niet te beschrijven is, maar zonderlinge, liefelijk weemoedige gemoedsaandoeningen veroorzaakt. De bodem der beek is hier breed, en aan de ééne zijde door een hoogen, dichtbegroeiden rotswand, aan de andere zijde door op de rots rustende huizen bezet. Het kristalheldere water, nú door groote steenen, dán door opzettelijk dwars door de beek opgeworpen hindernissen in zijn stroomende vaart tegengehouden, vormt verscheidene kleine vallen, terwijl de boven den waterspiegel uitstekende steenbrokken dicht met mos en Varens begroeid zijn, tusschen welker fijn loof de waterdroppels als paarlen blijven hangen, waardoor de Zonnestralen in verschillenden kleuren ontleed worden. Vlak aan den voet van de rotsen, tegen het water aan, groeiden hier o. a. uitgestrekte zoden van *Cystopteris regia*, welke Varen men zóó en op zulk een plaats moet hebben gezien, om de sierlijkheid der fijne veeren goed te kunnen beoordeelen. Zoo vochtig, zoo helder groen, geleken ze veeleer Hymenophylleën [1]), of schenen ze een sterke ontwikkeling van buitengewoon groote Mossen.

Dat ook hier het water als beweegkracht voor molens ge-

1) Een aan de Varens verwante groep, vooral karakteristiek om de zeer dunne, half doorschijnende bladeren.

Digitized by Google

bezigd wordt, is gemakkelijk te begrijpen; een zeer groot rad bevindt zich o. a. in een diepe holte in de rots, waarnaar deze plek dan ook denkelijk de *Lochmühle* genoemd is.

Opmerkelijk is hier nog een nabij den bodem der ravijn in den vorm van een gootsteen uitgehouwen holte, die steeds vol water staat, 't welk er aan ééne zijde onophoudelijk over loopt, terwijl het gestadig uit den bodem er van opwelt. Dit reservoir blijft dus altijd gevuld, en het water, hoe er ook in geplast en gewasschen wordt, altijd zuiver en frisch. 't Is een bron, die menigen stadbewoner heel wat waard zou zijn. —

Na het diner nog in de stad omwandelende, met het doel om ook het uiterste Zuidelijke gedeelte, te leeren kennen, volgden we de *Neustrasse* en stonden we eindelijk vóór de prachtige *Matthiaskirche*, die wel een wandeling door dit overigens niet fraaie gedeelte waard is. Dit imposante gebouw, oorspronkelijk van de 12e eeuw, maar in 't laatst der 15e gedeeltelijk in gothischen stijl herbouwd, maakt een grootschen indruk en moet voor bouwkundigen zeker belangrijk zijn. Men moet het echter, zoo ver van het centrum der stad, opzettelijk zoeken, of, zoo als wij, zich toevallig er vóór bevinden, anders zal men het bestaan er van niet vermoeden. Daar het inmiddels vrij donker werd, en wij nog het een en ander te beschikken hadden, voor ons vertrek den volgenden morgen naar den *Vulkanischen Eifel*, zochten we de rivier op, om langs hare oevers weder naar het middengedeelte der stad terug te keeren.

Digitized by Google

XIII.

GEROLSTEIN — DAUN.

Volgens ons te voren opgemaakt programma, moesten we op Zaterdag 8 Juli, 's morgens bij tijds, naar het badplaatsje *Bertrich* vertrekken, en toen dat programma werd opgemaakt, richtten wij het in naar de ondervinding, die we ten vorigen jare hier hadden opgedaan; we wisten vooruit dat het goed, en de tijd nergens te bekrompen berekend was, en hebben ons er dan ook voortdurend zoo streng mogelijk aan gehouden.

Daar wij in het vorige jaar, door het beklimmen van den *Mosenberg* (waarover straks nader), te weinig tijd hadden overgehouden voor de omstreken van *Manderscheid*, stelden we ons nu voor, dit dorp andermaal te bezoeken, den berg links te laten liggen, en ons meer met de omgeving bezig te houden.

Ik moet hier opmerken, dat men, als de waterstand van de *Moezel* de stoombootvaart mogelijk maakt, van *Trier* gemakkelijker en bovendien veel goedkooper te *Bertrich* kan komen, door tot *Alf* de rivier af te varen. Men is dan slechts een uurtje rijdens, of, wat verkieselijker is, een paar uren wandelens van *Bertrich* verwijderd, terwijl de weg daarheen, door het

Digitized by Google

fraaie *Uesthall*, zeer aangenaam is; wij gaven echter de voorkeur aan een toer door het gebergte, terwijl we, na een paar dagen te *Bertrich* vertoefd te hebben, te *Alf* de Moezel weer wilden opzoeken, en telegrafeerden dus vóór ons vertrek van *Trier* aan den intelligenten Posthalter te *Gerolstein*, van Landenberg, dien we in het vorige jaar hadden leeren kennen, om een postrijtuig aan 't station te zenden.

Het vooruitzicht was echter, toen we te half negen per spoor vertrokken, niet bijzonder helder; integendeel, hadden reeds aanvankelijk dikke wolken zich nu en dan voor de zon geschoven, weldra pakten zij dichter opéén, en, waren die snel voortvliegende schaduwen ook oorzaak dat de dichte bosschen en naakte bergtoppen zich telkens in een verschillend licht vertoonden, waardoor de schilderachtigheid er van aanzienlijk verhoogd werd, toen ze inéénvloeiden maakte ze die wilde natuur somber, en toen ze weldra zich van een kletterenden regen begonnen te ontlasten, scheen alle uitzicht op het wel slagen van dezen tocht hopeloos verloren te zijn.

Het stortregende, toen we, na een rit van twee uren, te *Gerolstein* aankwamen, waar nog geen rijtuig te zien was; zoodat we voorloopig in het station onze toevlucht moesten nemen.

Het duurde echter niet lang, of wij zagen de welbekende, gele postkoets op het station afkomen, zoodat onze hoop, ten minste een behoorlijk en gemakkelijk rijtuig te krijgen, ook vervloog. Wie toch maar eens met de Duitsche postrijtuigen kennis heeft gemaakt, zal er wel nooit meer naar verlangen, terwijl men op sommige plaatsen in deze streken zeer, of ten minste vrij goede open rijtuigen heeft. Aan dit laatste, waar we aan-

Digitized by Google

vankelijk op hadden gerekend, viel natuurlijk nu niet te denken, en we kropen dus in de »geurige" kast, om allereerst naar het Gasthof »zur Post" te rijden, ten einde met den Posthalter te onderhandelen.

Hier bleek het nu geenszins in 's mans bedoeling te liggen, ons naar *Manderscheid* te laten brengen. We moesten over *Daun* naar *Bertrich;* dit was de kortste, dit, zoo beweerde hij, was *de* weg; te *Daun* zouden we dan een ander rijtuig en andere paarden krijgen.

Ik vermoed dat hij òf zijn paarden zal hebben willen ontzien, daar de weg naar *Manderscheid* hier en daar steiler is, terwijl het nu glibberig was bovendien, of dat hij den Posthalter te *Daun* meer was toegedaan dan den anderen, en hem derhalve dat buitenkansje wilde toevoegen. Maar het was ons eigenlijk vrij onverschillig; we hadden toch in elk geval het plan naar *Daun* te gaan, en, daar de regen het uitzicht onbehaaglijk maakte, schikten we ons, elk in een hoek, zoo gemakkelijk mogelijk, waarbij men echter aan geen sybaritische weelde gelieve te denken; ofschoon de rijtuigen der »Kaiserlich Deutsche Reichspost" toch één voordeel boven andere hebben, en wel dit, dat men, als men een poosje in ééne houding heeft gezeten, gerust kan indommelen, zonder vrees van van richting te zullen veranderen, want er zijn tien kansen tegen één, dat men dan zoowel aan de versleten stoffage, als aan de kussens vastgekleefd zit.

De postweg van *Gerolstein* naar *Daun*, meestal bergopwaarts, levert niet veel bijzonders op, wat echter niet wegneemt dat hij, bij fraaier weder, niet onaangenaam is; intusschen scheen het weder ons gunstiger te willen worden, want de lucht lichtte gaande-

Digitized by Google

weg op, en het werd eindelijk droog, zoodat we zelfs nog een paar malen uit het rijtuig stapten, om in de frissche berglucht eenige afwisseling te vinden van de geurige atmospheer daar binnen.

De dorpen, die men passeert: *Pelm*, *Kirchweiler*, *Steinborn*, en *Neunkirchen*, zijn toonbeelden van aartsvaderlijke levenswijs en echt landelijke onzindelijkheid, waarin ze trouwens met de meeste andere, die wij zagen, overeenkomen. Dat een beek midden door 't dorp vloeit, — niet op de wijze van een zindelijke gracht, maar zoo als het toeval 't wil — langs mestvaalten en vuilnishoopen, waarvan het water een gedeelte medevoert, 't welk weer elders, door verschillende voorwerpen tegengehouden, blijft liggen; dat ganzen, varkens, kippen en kinderen zich eendrachtelijk op die mesthoopen vermaken, terwijl karren, en landbouwgereedschappen maar juist zooveel ruimte overlaten dat er een rijtuig tusschen door kan, behoort tot de meest gewone zaken, en het is aan geen den minsten twijfel onderhevig, dat een Nederlandsche gezondheidscommissie het leven daar een volslagen onmogelijkheid zou achten. —

De *Eifel* moge over 't algemeen niet door bijzondere vruchtbaarheid uitmunten, toch wordt de landbouw tegen en op de bergen op vrij uitgebreide schaal gedreven, en vooral de soms zeer uitgestrekte plateaux zijn meest allerwege met voedingsgewassen, inzonderheid Aardappelen en Rogge, bezet, wat daaraan echter somtijds een eentonig karakter geeft; nadert men dan echter weder de helling, zoo heeft men òf een uitgestrekt bergpanorama vóór, of een altijd lieve vallei beneden zich, zoodat het ook op de minst fraaie gedeelten niet aan afwisseling ontbreekt.

Digitized by Google

Een dezer bergkruinen, als ik mij wel herinner tusschen *Kirchweiler* en *Steinborn*, onderscheidde zich o. a. door zeer talrijk aldaar tusschen 't gras voorkomende planten van een Orchidee (*Platanthera bifolia*), welker groen-geelachtige bloemen wel niet schitterend, maar toch fraai genoeg zijn, om hem, die eenigen smaak voor bloemen heeft, te nopen er een paar te plukken. Overigens komt deze soort ook in ons land, b. v. in verschillende duinstreken in 't wild voor.

Toen we te elf uren het stadje *Daun* inreden, vonden we dat letterlijk geheel met cavallerie gevuld; troepen, die te *Trier* in bezetting lagen, op een oefeningstocht uit waren en nu hier halt hielden, terwijl de officieren in »der Post", waar wij aanlandden, tafelden. Dit kwam ons goed te pas, wijl men er nu op een diner gerekend had, en dus beter ingericht was, dan wanneer men een paar onverwachte gasten moet helpen, en 't kwam den Wirth uitstekend gelegen, daar een paar man meer niet zou hinderen. Deze man, die als »zeer vriendelijk" aangeschreven staat, scheen echter met zijn besluit niet spoedig gereed te zijn, want, nadat hij zich eerst goed had overtuigd dat we twee en geen twaalf in getal waren, keek hij eens naar buiten, en zei dat het mooi weer werd; iets dat ons wel plezier deed, maar waarnaar we hem niet gevraagd hadden. Daarna besnuffelde hij onze jassen en plantenbussen, en scheen hij wel eenigszins ongerust, dat we daarin de een of andere machine infernale verborgen hadden, met het doel om die »brave Offiziere" en daarmee de kracht van het geheele Duitsche leger in de lucht te doen vliegen. Vervolgens vroeg hij, zich de handen wrijvende, met een vriendelijk gezicht, of we van *Gerolstein* kwamen, dat hij natuurlijk al wist, wijl hij den postiljon kende.

Digitized by Google

Waarschijnlijk durfde hij de verantwoordelijkheid niet op zich nemen om twee per extra post reizende vreemdelingen, die wie weet welke voorname potentaten waren, te spijzigen, en wachtte hij dus op de beslissende uitspraak van zijn vrouw, die gelukkig spoedig verscheen, hem uit den brand hielp en ons naar een goede achterkamer bracht, met de belofte ons spoedig te zullen helpen. Intusschen bleef de heer gemaal, gestadig zijn handen wrijvende, tusschen ons en het beschot 't welk ons van de vrij luidruchtige verdedigers des Duitschen Vaderlands scheidde, staan, tot we hem eindelijk deden begrijpen dat een flesch wijn ons plezier zou doen. Daar dit ook hem plezier scheen te doen, begon er blijkbaar meer sympathie te ontwaken, en scheen hij te gaan begrijpen, dat zijn vrouw maar wijs gedaan had met ons in genade aan te nemen.

Wij aten er zeer goed, werden door de vrouw des huizes en hare dienstmaagd vlug en goed bediend, terwijl de Wirth, altijd zijn handen wrijvende, heen en weer drentelde, zonder eigenlijk iets uit te voeren, maar blijkbaar wel gezind een praatje te maken, waartoe hij echter, hoe dikwijls hij hiertoe een besluit scheen genomen te hebben maar niet kon komen. Toen we hem nog een extra flesch bestelden, en hij die met extra hooge, groene roemers had gebracht, scheen zijn lust om ons de eer van zijn vervelend gezelschap te gunnen weer bijzonder aan te wakkeren, en hij wreef zoo lang zijn handen, tot zijn kou zich, ondanks de hooge Juli-temperatuur, aan ons dreigde mede te deelen.

Om daar een eind aan te maken, verzochten we hem ons een rijtuig te bezorgen voor *Bertrich*, en na zich nu eerst eens goed bedacht te hebben wat eigenlijk een rijtuig was, liep hij

Digitized by Google

in allerijl weg, en had het van nu af zoo druk, als of »sein hübsches Weib mit ihrer ganzen Familie" op reis moest.

Toen we opstonden om te vertrekken, bleek ons echter, dat hij wel met veel beweging aan dezen en genen in huis gezegd had, dat we wel een rijtuig zouden behoeven, maar niemand last had gegeven er voor te zorgen, zoodat zijn vrouw ons weder te hulp kwam en ons vrij spoedig voorthielp, en toen het gereed stond, deed hij ons ons met een zekere fierheid uitgeleide, en keek ons aan, als wilde hij zeggen: »zie nu eens wat een mooi wagentje; als je daar met je tweeën in kunt, en dan nog plaats vindt voor die groene bussen, ben je knap, en nog knapper, als je een vehikel kunt vinden, dat je meer kansen aanbiedt om onder weg den hals te breken. God zegen je. Goede reis!" —

Het was een open rijtuigje voor twee personen, maar zóó vermolmd, verzakt en versleten, zóó gelapt, beslijkt en bestoven, dat het werkelijk een lust was het te zien, en ik mij reeds vooraf amuseerde met het effect dat we zouden maken, als we 't geluk hadden, er heelhuids mee vóór het Kurhaus te *Bertrich* stil te houden. Dat er maar één en wel een oud paard voor stond, vond ik minder opwekkend, daar het mij voorkwam dat dit beestje op dien langen weg, berg op- en afwaarts, zeer goed lust kon krijgen er bij te gaan liggen. Maar ook dit zou wel te overkomen zijn, en, nadat de koetsier ons verzekerd had dat hij er, kort geleden, nog vier personen mee naar *Bertrich* had gebracht, stapten we in en verlieten we *Daun* tegen drie uren. —

Het zou mij niets verwonderen, wanneer iemand, die ons van *Gerolstein* tot hiertoe vergezeld had, en die niet tevreden

Digitized by Google

kan zijn, voor dat hij volkomen bevredigd is — in dit geval gelijkende op hen, die eerst dán zeggen dat ze genoeg hebben, als ze niet meer eten kunnen, en die zijn er — van *Daun* vertrekkende, de opmerking maakte: dit is nu wel een frisch toertje en niet onaangenaam ook, daar het nogal afwisseling oplevert, maar ik kan niet zeggen dat het zoo bijzonder interessant is.

— Maar als ge u nu in Gods vrije natuur maar goed gestemd gevoelt, als ge 't bij herhaling moet erkennen, dat die frische berglucht uw borst verruimt en u opwekt; dat ge u — iets wat ge als een onmogelijkheid beschouwdet — los gevoelt van uw dagelijksche en afmattende beslommeringen; dat ge in den waren zin des woords uitrust, en voelt dat uw physieke krachten daarbij winnen; in één woord, dat ge weer tot uw normalen toestand terugkomt, die door in- en overspanning uit het evenwicht geraakt was; ik vraag: is dat dan niet genoeg, en moet ge dat genoegen dan gaan bederven door meer te verlangen, omdat ge weet dat er, hier of elders, meer te verkrijgen is?

— Alles goed en wel, maar dit doel kan ik even goed bereiken aan den Rijn, ja zelfs in ons land, in 't Gooi b. v. of in Gelderland, en daarvoor behoef ik dus niet naar den »onherbergzamen" *Eifel* te gaan. —

't Is inderdaad opmerkelijk, hoe sommige menschen er, door zoodanige onvoldaanheid, als op uit zijn, om hun genot van 't oogenblik te bederven, terwijl anderen daarentegen, met minutieuse zorgvuldigheid, al datgene vermijden, 't welk dat genot zou kunnen in den weg staan, al die gedachten verbannen, die dat maar eenigszins zouden kunnen verkleinen.

Ik behoor tot deze laatsten, en ik bevind er mij zóó wèl

Digitized by Google

bij, dat ik die gemakkelijkheid, om b. v. genot te scheppen op een zanderigen weg, om het als 't ware te eten met bruin brood en een stuk ham, om het te drinken met zuren wijn of zuiver bronwater, wel zou willen overplanten op iedereen; want ik voel dat zulke teleurstellingen, als menigwerf anderer deel zijn, verdriet, en spijt moeten veroorzaken, terwijl ze voor mij dikwijls juist een middel zijn, om aan mijn genoegen een andere, niet voorziene richting te geven, welker uitkomst mij meestal zeer verrast. —

Ik had mij op mijn manier geamuseerd in de stinkende postkoets, al was 't maar met nu en dan mijn alter ego, kassier en administrateur, die bovendien de taak op zich genomen had om in Meyer's *Reisebuch* alles na te zien en mij op de hoogte te houden, te plagen, wat uit te kijken en het voornaamste van 't geen ik zag in mijn geheugen te prenten; vervolgens hadden wij met werkelijk genot op het plateau een eind gewandeld, daarna in *Daun* goed gegeten en ons geamuseerd met den koudhandigen Wirth en zijn idioten-manieren, hoewel hij alles behalve idioot was, 't welk pas goed bleek, toen het op afrekenen aankwam, ofschoon hij, dit moet ik hier tot zijn eer bijvoegen, ons niet gesneden heeft; nu amuseerde ik mij weer met onze antediluviaansche equipage, niet weinig nieuwsgierig naar wat er zou volgen, en of werkelijk die oude kast — wat toch eens en wel spoedig ons of anderen moest gebeuren — onder ons gewicht zou bezwijken; of dit dan bij geval tegen een steile helling zou zijn, en wie van ons beiden dan het gekste gezicht zou zetten. Ik verlangde voorts naar *Bertrich* met haar schilderachtige omgeving, maar zeker allereerst naar wat nog tusschen ons en *Bertrich* lag, want ik wist dat dit in hooge mate belangwekkend moest zijn.

Digitized by Google

En nu ik met mijn vinger op de duidelijke Generaltabekarte [1]) met het meeste gemak den weg naga, dien we toen volgden, van dorp tot dorp, met de hellingen, plateaux en bochten, als ik naga, waar we van den postweg afgingen en waar we er weer op terug kwamen, dan geniet ik weer bijna evenveel als toen, maar dan komt een onbevredigbare wensch, als een klein zwart duiveltje, uit mijn inktkoker te voorschijn, dat mij gestadig met een grijnslach uitdaagt, als zei het: »gij wilt het wel vertellen, maar gij kunt het niet. Probeer het maar; ge kunt het niet".

En ik voel maar al te wel dat het kleine rekeltje gelijk heeft, en daarom zou ik met mijn pen zijn klein zwart zieltje wel willen doorboren; maar 't zou mij niet helpen; ik zou toch de gewaarwordingen niet kunnen teruggeven, die we hadden, geduren de vier en een half uren die nu volgden; ik zou de tafereelen niet kunnen schetsen, zoo als ze zich daar bij herhaling, nu langzaam, dan plotseling voor ons oog ontrolden; ik zou geen beeld kunnen scheppen, dat, 't zij uit een æsthetisch, 't zij uit een wetenschappelijk oogpunt gezien, in staat kon zijn, zelfs den meest opmerkzamen lezer bij benadering voor te stellen, wat wij daar zagen en genoten.

Intusschen ben ik te ver gegaan om nu te kunnen terugkeeren, en mij rest dus niets anders, dan te trachten een zoo duidelijk mogelijke voorstelling te geven, van wat deze streek zoo belangwekkend maakt.

Daun verlaten hebbende, reden we onmiddellijk langs een breeden weg vrij steil bergopwaarts, zoodat we, begrijpende dat het goed zou zijn, van onzen eenigen rosinant reeds in 't begin niet al te veel te vergen, een goed eind te voet aflegden,

1) Het zijn de kaarten N°. 58 en 59, de eerste getiteld: *Prüm* en de tweede *Cochem*.

Digitized by Google

terwijl het rijtuig ons achterna sukkelde. Nabij het plateau en niet ver van de oude Weinfelder kerk, die daar als een echte »Wallfahrtskirche" eenzaam en verlaten boven op den berg staat, stegen we weder in, reden de kerk om, en hadden plotseling het *Weinfelder Maar* vóór, of liever nevens ons liggen.

De hoogte van dezen berg bedraagt, volgens Steiniger [1]) 1673 voet boven den spiegel der zee; slechts 632 voet echter boven de *Lieser*, die er ten Westen langs vloeit.

Nu kan het, dunkt mij, niet anders, of een meer en dan nog wel van 340 Ares oppervlakte, waarvan de diepte wordt opgegeven 103 Meter te bedragen, moet, op den kruin van dien berg een verrassend schouwspel zijn. De oevers loopen gelijkmatig naar het water af, en dit laatste ligt daar als een spiegelglad, volkomen bewegingloos vlak.

Terwijl we dicht langs dit meer reden, en in de beschouwing van dit zonderlinge verschijnsel verdiept waren, zagen we plotseling, na een kromming van den weg, een ander meer aan onze linkerzijde. Het was het *Schalkenmehrener Maar*.

Wij bevonden ons hier op een smallen dijk of dam, welke de beide meeren van elkander scheidt; geen kunstwerk echter, maar een afscheiding van Grauackenschiefer, uit welke steensoort trouwens deze geheele berg bestaat, en vulkanisch zand. Wat zeker wel het merkwaardigste mag genoemd worden, is, dat, terwijl men slechts ongeveer 50 voet boven den waterspiegel van het *Weinfelder Maar* staat, daarentegen het *Schalkenmehrener Maar* 150 voet dieper, dus p. m. twee honderd voet onder ons ligt!

Dat er derhalve tusschen deze beide meren geen communicatie

1) *Die erloschenen Vulkane in der Eifel und am Niederrheine.* Blads. 40.

Digitized by Google

bestaat is natuurlijk; buitendien heeft het eerste geen uitwatering, het tweede wel.

Slechts zeer weinig Westelijk ligt nog een derde, het *Gemünder Maar*, dat echter het kleinste van de drie is, een oppervlakte van 217 Ares heeft en 62 Meter diep is. Het *Schalkenmehrener Maar* is het grootste, het heeft een oppervlakte van 434 Ares, bij een diepte van 32 Meter.

De lezer zal 't, hoop ik, wel zoover met zijn verbeelding kunnen brengen, dat hij zich van dit zonderlinge en tegelijk indrukwekkende schouwspel een flauwe voorstelling maakt. Hij verbeelde zich slechts te staan op een dam van eenige Meters breedte. Aan de ééne zijde het *Weinfelder Maar*, met zijn schier voorbeeldeloos helder water, maar zonder eenig spoor van plantengroei, met de oude Kerk van dien naam tot achtergrond; aan de andere zijde, diep beneden zich, het uitgestrekte *Schalkenmehrener Maar*, terwijl daar beneden het dorp *Schalkenmehren* ligt, zich als 't ware spiegelende in dien waterplas.

Vooral het gezicht over die amphitheatersgewijs in beteelde akkers verdeelde glooiing, verder over die uitgestrekte watervlakte, in een bijna duizelingwekkende diepte, in de verte op het dorp, ongeveer tweehonderd voet beneden ons, is zoo geheel nieuw, het heeft zulk een eigenaardig karakter, dat het vergeefsche moeite zou zijn te trachten het nog nader te beschrijven.

Beide deze meren (het *Gemünder Maar* konden we van dit punt, hoe dicht bij het ook lag, niet zien) zijn vischrijk. Volgens van der Wijck echter [1]) leiden die in het *Weinfelder Maar*, vermoedelijk ten gevolge van het niet aanwezig zijn van waterplanten, wormen en insecten, welke laatste daar,

1) *Uebersicht der Rheinischen und Eifeler erloschenen Vulkanen*, bladz. 70.

Digitized by Google

waarschijnlijk ten gevolge van de steile en aan vegetatie arme oevers, slechts spaarzaam voorkomen, een ziekelijk leven en zijn ze derhalve niet goed bruikbaar. In het *Schalkenmehrener Maar* groeien wèl planten, ten gevolge waarvan de daarin levende visschen en kreeften ook smakelijk zijn.

Onwillekeurig vraagt men zich hier af, waaraan die ronde, en daarbij zoo diepe meren hun aanzijn te danken mogen hebben? Straks toch zullen we er een zien, dat nog grooter is, en een niet minder prachtig schouwspel oplevert.

Inderdaad is tusschen de geognosten hierover nog al strijd gevoerd; wat wel te begrijpen is, wanneer men bedenkt dat alles, wat men ter verklaring er van aanvoert, op gissing berust.

Dat dit gedeelte van Duitschland weleer het schouwtooneel is geweest van de werking van hevige vulkanische krachten, zoowel uitbarstingen als plaatselijke opheffingen en dalingen van den grond, is aan geen den minsten twijfel onderhevig; alleen reeds het overvloedig voorkomen van lava, welker strooming zelfs in vele gevallen nog kan nagegaan en met juistheid bepaald worden, is daarvan bewijs genoeg, en het vermoeden lag dus vóór de hand, dat die diepe, met water gevulde trechters, zoowel als sommige trechtervormige dalen, die als *Kesselthäler* bekend zijn, alleen aan vulkanische werkingen kunnen toegeschreven worden.

Tot zoover zijn dan ook alle deskundigen het eens; omtrent de wijze *hoe* ze ontstonden bestaat echter verschil van meening.

Ook dat het oorspronkelijk kraters zijn geweest is niet twijfelachtig, mits men daarbij niet uitsluitend denkt aan vuurmonden, maar aan openingen, ontstaan door den aandrang der door onderaardsch vuur verhitte en gesmolten massa's, die zich vervolgens daardoor heen een uitweg baanden.

Digitized by Google

Nu willen sommigen ze beschouwd zien als oorspronkelijk opheffingskegels te zijn geweest, die men zich kan voorstellen door te denken aan de groote blazen, ontstaan door de spanning van gassen onder de oppervlakte, welke blazen later zouden zijn ingestort; in dit geval behoeft dus aan geen uitbarsting, hoe min ook, gedacht te worden. Waar nu in den omtrek geen lava wordt aangetroffen, zoo als werkelijk bij sommige dezer meren (behalve deze komen er nog verscheidene in den Eifel voor), het geval is, heeft deze theorie, die het eerst door L. van Buch werd voorgesteld, vervolgens in A. von Humboldt een voorstander, maar die later ook vele bestrijders vond, naar het schijnt, veel aannemelijks; waar echter de oevers uit lava bestaan, kan deze theorie minder van toepassing zijn, en moet wel aan eruptie gedacht worden, aangezien de bewijzen daarvoor aanwezig zijn. In zoodanige gevallen, en wijl voortdurend een nieuwe laag lava zich over de vroegere uitspreidde, werd de berg door aanwas van buiten gaandeweg hooger.

Het is er hier de plaats niet voor, en 't ligt ook niet op mijn weg, om de verschillende theorieën omtrent het ontstaan dier kraters na te gaan; daartoe is een gezetter studie noodig, van alles wat daarop betrekking heeft, dan waarmede ik mij kan bezig houden. Ik voeg hier daarom, voor hen, die er belang in stellen, nog de uitspraak van een paar geognosten bij, die de vulkanen van den Eifel tot het onderwerp van nauwkeurige studie maken.

De Eifeler Maaren (aldus worden deze meren alle genoemd), zegt Steiniger [1]) zijn ten deele volkomen gevormde kratervormige diepten, die men als de eruptie-openingen

1) *Geogn. Beschreibung der Eifel*, bladz. 113.

Digitized by Google

van het vulkanische zand moet beschouwen"; terwijl von Dechen [1]) hier bijvoegt: »Hiertoe behooren o. a. het *Gemünder* en *Weinfelder Maar;* ook het *Pulvermaar* en het *Hinkelmaar*, dit laatste op den *Mosenberg* (hij noemt er nog meer; ik noem deze twee, omdat ik hierop later zal terug komen). Ten deele bezitten deze Maaren het karakter van volkomen gevormde kraters niet, maar schijnen zij plaatsen in het gebergte te zijn, alwaar de bodem, bij aardbevingen, door loodrechte schokken geschud en los gewoeld, ineenzonk, en alwaar slechts spaarzame uitbarstingen van zand en slakken, mogelijk uit betrekkelijk kleine openingen, plaats hadden. Hiertoe moet o. a. het *Schalkenmehrener Maar* gerekend worden. Bij deze laatste treft men bijna alle overgangen van eenvoudige instortingen van den bodem tot volkomen kraters aan."

Het opmerkelijkste op het punt, waar we nog altijd bewonderend zijn blijven stilstaan, op den dam tusschen deze twee meren, zoo verschillend van waterstand, is zeker het verschijnsel van deze twee kraters, onmiddellijk nevens elkander. Men houdt het *Schalkenmehrener Maar* voor het oudste, terwijl van der Wijck de meening is toegedaan, dat daar aan meer dan één uitbarsting moet gedacht worden. »Wat kan dan de reden zijn geweest, zoo vraagt hij [2]), dat die latere uitbarsting niet denzelfden weg heeft gevolgd als de vroegere, wijl daar toch de minste tegenstand geboden werd? Dit raadsel is alleen op te lossen", laat hij er op volgen, »door aan te nemen, dat de zijwand, door de drukking van den hoogen waterstand, sterk genoeg was, om aan de zijdelingsche drukking der explosie

1) *Geogn. Führer zu der Vulkanreihe der Vorder-Eifel,* bladz. 231.
2 t. a. p. bladz. 69.

Digitized by Google

wederstand te bieden, waardoor de kraters volkomen van elkander gescheiden bleven (zoodat er dus geen gemeenschap tusschen de beide openingen ontstond) en zij, nadat het water ze gevuld had, een schoon gedenkteeken werden dier belangrijke natuurverschijnselen, waarvan het geheim in de onbereikbare diepte ligt".

Digitized by Google

XIV.

DAUN — BERTRICH.

Na daar boven eenigen tijd verwijld te hebben, om dat treffende, misschien eenige schouwspel zoo lang mogelijk te genieten en het goed in ons geheugen te prenten, ging het op een stevigen draf bergafwaarts, door het smerige dorp *Schalkenmehren*, vervolgens afwisselend rijzend en dalend, tot we, even voorbij *Mehren*, 't welk wij links lieten liggen, weer op den postweg kwamen. Na aldus onophoudelijk langzaam rijzend eenigen tijd den grooten weg gevolgd te hebben, waar de allerwege beteelde bergglooiingen, en bij afwisseling de ruime vergezichten overvloedige stof tot opmerking en onderhoud opleverden, sloegen we, bij een wegwijzer, weder rechtsaf, den smalleren weg in de richting van *Gillenfeld* in, en weldra zagen we het *Pulvermaar*, na het *Laachermeer* het grootste van den Eifel, door een dicht en zwaar Beukenbosch aan alle zijden, behalve aan die waar wij ons thans bevonden, omringd, stil en geheimzinnig beneden ons liggen. Reeds in het vorige jaar hadden we, bij gelegenheid van een toertje van *Bertrich* naar *Manderscheid*, dit meer gezien; nu echter eerst bleek mij goed welk een verschil

Digitized by Google

het maakt, *hoe* men sommige dingen ziet. We meenden toen reeds op den top des bergs te zijn, terwijl we tusschen de Beuken door, waar we toen langs reden, tot onze verwondering nu en dan water bespeurden, tot eindelijk de koetsier stilhield en ons wees, hoe dat we dat meer tusschen de boomen door konden bereiken. Weldra stonden we toen bij de uitgestrekte watervlakte, die, een uur gaans in omtrek, toch zóó vlak, ja ongerimpeld, zóó eenzaam tusschen het dichte geboomte ligt, dat men zich door die doodsche stilte onaangenaam voelt aangedaan, en een weemoedige gewaarwording zich van de ziel meester maakt. De talrijke slakken, overal op den bodem verspreid, zijn de sprekende bewijzen, dat het vuur hier eenmaal een zeer belangrijke rol gespeeld heeft, en men dit meer met gerustheid als een uitgebranden krater kan beschouwen.

De rand van dezen krater uit vulkanischen tufsteen bestaande, verheft zich op verre na niet overal even hoog boven het water. De waterspiegel zelf ligt, volgens de opgaven van von Dechen[1]), op een hoogte van 1274 Par. voet; aan de Westzijde, in de richting van *Gillenfeld* bedraagt de grootste hoogte van den rand 1478 Par. voet; aan de Noordzijde echter, op den weg van het laatstgenoemde dorp naar *Ober-Winkel*, verheft zich de berg tot een hoogte van 1495 voet. Dáár is de rand kaal, en verheft hij zich ver boven het geboomte, waarmede hij overigens tot beneden aan het water dicht bezet is.

Hoe geheel anders was de indruk, welke deze uitgebreide waterplas op ons maakte, nu wij die ruim twee honderd voet beneden ons zagen liggen. Met een huiverenden eerbied staarden we in dien uitgestrekten trechter, waarvan we nog niet

1) t. a. p. bladz. 12.

Digitized by Google

eens de helft der diepte zagen, daar die van het water, volgens Steiniger, 98 Meter zou bedragen, terwijl het een oppervlakte heeft van 282 Ares [1]). Hoeveel eeuwen zijn er wel verloopen, sedert de asch en de slakken hier naar buiten werden geworpen, en de vloeibare massa zich over den rand des kraters verspreidde?

Wanneer men deze vraag aan de geschiedenis doet, dan zwijgt ze, want die uitbarstingen, waarvan hier zoo vele duidelijke sporen aanwezig zijn, behooren alle tot den vóórhistorischen tijd; vraagt men der wetenschap om inlichting, dan krijgt men ten antwoord dat men, naar aanleiding van plantenoverblijfsels of -afdrukken, tot het besluit kan komen, dat ze behooren tot den tijd der Mioceen-vormingen van de tertiaire formatie, die namelijk, welke aan het diluvium voorafging; dat ze langen tijd moeten hebben voortgeduurd, tot dat de aarde hare tegenwoordige gedaante had verkregen, maar dat nog nauwkeuriger onderzoekingen noodig zijn, alvorens men in staat zal wezen, met eenige juistheid dien tijd te bepalen; en dan nog zal dit slechts bij benadering het geval kunnen zijn. Reeds eeuwen geleden vulde zich die trechter met water; de Natuur, na het aan alle vegetatie vijandige element gelegenheid gegeven te hebben om uit te woeden, hulde het tooneel vervolgens in een groenen sluier, maar toch, de wond, die de aarde in den strijd harer wording verkreeg, bleef bestaan, en geeft ons thans een flauw denkbeeld van de worstelingen die ze te verduren had. —

Van dit *hooge* punt moet men het *Pulvermaar* zien, wil men zich er een volkomen denkbeeld van vormen; men moet het, met zijn dichten gordel van Beuken, in zijn geheel óver-

1) t. a. p. bladz. 31.

Digitized by Google

zien, om dat grootsche schouwspel in zijn volle uitgestrektheid te kunnen schatten en genieten; en toch, ook van hier gezien blijft de indruk, al spiegelt de zon zich in die watervlakte, waarin de boomen zich aan den oever helder weerkaatsen, drukkend; stemt hij tot stil nadenken, al kan men niet nalaten nu en dan luide zijn bewondering lucht te geven.

Dit uitgestrekte meer heeft zoo min bekende bronnen, als het een uitlozing heeft. Het ligt daar tusschen dien hoogen rand besloten, en blijft op even geheimzinnige wijze gevuld, als het waarschijnlijk zich van een deel van zijn inhoud ontlast. Dat het water door diep liggende bronnen er uit, en de omringende bergen invloeit, is niet twijfelachtig, terwijl het waarschijnlijk op zijne beurt weder de oorzaak is van andere, lager ontspringende bronnen, hoedanige er verschillende in den omtrek van *Gillenfeld* gevonden worden.

Ook aan de Oostzijde kan men het meer grootendeels overzien, wijl ook dáár een opening in het bosch is; echter op verre na niet zoo ruim als die aan de Noordzijde.

Ik was in mijn hart onzen koetsier oprecht dankbaar, dat hij een kleinen omweg had gemaakt, om ons zoo nabij het meer en juist op het hoogste punt te brengen; spoedig hadden wij, bij een wegwijzer weder den postweg bereikt, en daalden we naar het dorp *Strotzbusch* af.

Onder het afrijden werd onze opmerkzaamheid niet weinig getroffen, door een zeer diep dal van ovalen vorm, rondom door een hoogen, gelijkmatig naar het dal afvloeienden dam ingesloten. Met verwondering staart men hier in een diepte van ruim 260 voet, en er was inderdaad weinig verbeelding toe noodig, om ook daarin een voormaligen krater te herkennen.

Digitized by Google

Inderdaad bevonden wij ons hier — ter hoogte van 1428 voet — aan den rand van een der grootste en belangrijkste zoogenoemde bergketels, die, òf nooit met water gevuld zijn geweest, òf, door een geregelde afvloeiing, altijd droog blijven. Dat de bodem er echter veel vochtiger moet zijn dan elders, bleek genoegzaam uit den weelderigen plantengroei.

Deze uitgestrekte kom, het *Immerather-Maar* genoemd, behoort, volgens von Dechen [1]), gerekend te worden tot de minder volkomen gevormde vulkanen in den *Eifel*. Hier zou de bodem bij aardbevingen opgeheven, en vervolgens ingestort zijn, terwijl er geen of weinig vulkanisch zand en slakken zouden zijn opgeworpen; wat echter niet wegneemt, dat de geheele berg, dien we nu afdaalden, uit vulkanische uitwerpselen bestaat; die wel is waar grootendeels aan den krater van het *Pulvermaar* zijn toe te schrijven, maar die toch denkelijk voor een deel mede uit dien van het *Immerather-Maar* zullen afkomstig zijn.

Wij bevonden ons hier nog op een hoogte van 1428 voet, terwijl de droge bodem bij de uitwatering op een hoogte van 1163 voet ligt; een kleine beek voert het water iets verder Zuid-Oostelijk, in de *Eussbach*, met welke beek wij later nader kennis zullen maken.

Het is voor hem, die met eenige opmerkzaamheid de verschillende merkwaardigheden dezer streek gadeslaat, en, met leekenverstand, in het ééne de verklaring zoekt van het andere, werkelijk een allerbelangwekkendst verschijnsel, dit droge Maar te zien, kort nadat hij zich verdiepte in de beschouwing der straks genoemde. Heeft men eens zulk een bergketel gezien, dan zal men ze wel meer opmerken, en altijd met klimmende belangstelling.

1) t. a. p. bladz. 231.

Digitized by Google

Het dorp *Strotzbusch* ligt dicht bij het *Uessthal*, in hetwelk ook *Bertrich* ligt, thans het doel van onzen tocht. Een weg schijnt van daar echter tot aan die badplaats niet door het dal te zijn, wel verder op, waar het dal wijder is, naar *Alf*. Even voorbij *Strotzbusch*, gingen we dus weer een hoogen en vrij steilen berg op, wijl de postweg, dien we steeds hielden, over den bergrug loopt.

Inmiddels had de lucht weer een dreigend aanzien gekregen. Zwarte wolken, die we reeds straks aan den horizont gewaar werden, dreven nu met spoed aan, werden door nog zwartere gevolgd, en het was als vingen ze nu een wedloop aan met ons oude paard, welks opgewektheid en kracht schenen toe te nemen, naarmate hij de bouwvallige koets langer berg op en af had getrokken. Hij zou 't echter verliezen, want blijkbaar was een deel van den inhoud dier wolkgevaarten voor ons bestemd, zoodat we weldra door eenige droppels, die elk voor twintig gewone konden tellen, hier op die hoogte aardig verrast werden.

Nu bleek echter dat men voor een eeuw — of iets minder, zoo oud als de koets was — reeds goed op soortgelijke eventualiteiten was voorbereid; immers in een paar minuten had onze koetsier ons zoo mooi ingepakt, dat we letterlijk geen vin verroeren en maar op zijn best ademen konden. Hij trok de kap op, die gelapt maar toch dicht was, liet een raampje met kleine, beslagen en begroeide ruitjes vóór ons vallen, dekte onze knieën toe, en sloeg toen zelf een wollen deken om, die zeker haar bestaan aan de overblijfselen van een tiental andere te danken had. —

Nu vooruit, tegen wind en regen in.

Digitized by Google

Daar echter het leer, waarmee onze knieën bedekt waren, van buiten aan het raampje was vastgeknoopt, en daar dus niet onder door ging, kan ieder, die wel eens bij een stortbui op de windzijde water langs de ruiten heeft zien loopen, begrijpen dat het precies, tusschen het leeren dek en het raampje in, op onze knieën terecht kwam, 't welk midden in den zomer een frissche gewaarwording is.

Terwijl we met ons gezicht juist een Decimeter van het glas afzaten, en het wagentje nu en dan nog al schommelende bewegingen maakte, was er eenige behoedzaamheid noodig, om te zorgen dat we met ons hoofd niet in onzachte aanraking kwamen met die kleine ruitjes, waarbij er licht een of meer hadden kunnen breken, en dat zou jammer geweest zijn.

Ik was altijd nog nieuwsgierig, wanneer het kastje inéén zou zakken; eigenlijk bleef dit belangrijke moment wel wat lang uit naar mijn zin, want ik wist dat we straks in het diepe dal moesten afdalen, en, onzeker of die weg breed of smal zou zijn, begreep ik dat het dán wellicht niet best gelegen zou kunnen komen, en dat wel allerminst als we zoo stevig waren ingepakt.

Zoo sukkelden we intusschen voort tot *Hontheim*, altijd over de kruin van den berg. Hier verlieten we den postweg echter, en sloegen linksaf den zijweg naar *Bertrich* in.

Daar de slagregen inmiddels in een bedaarden, dichten regen was overgegaan, en wij de wind nu zijdelings achter ons hadden, zetten wij het raampje op, haalden toen eens flink adem, en vergastten ons tegelijkertijd met de beschouwing van de grootsche natuur die ons hier omgaf. We gingen nu langs een vrij breeden en goeden weg steil, soms zeer steil berg-

Digitized by Google

afwaarts, welke rit ruim een half uur duurde, altijd langs met dichte bosschen begroeide berghellingen, altijd rechts de toppen der boomen diep onder ons, en hooge, soms steile wanden aan onze linkerzijde. Hier krijgt men reeds een voorproefje van wat *Bertrich's* omgeving biedt.

Toen we omstreeks half acht de laan achter het hôtel »Werling" doorreden, liet onze koetsier zijn zweep eens klappen; de oude rozinant, weelderig geworden door de gemakkelijke wijze, waarop hij met ons den berg was afgekomen, zette het in een draf; met een gang, als begonnen we pas onzen tocht, reden we den hoek om, het hek door tot.... vlak midden in een bloemperk.

De door en door beschaafde Oberkellner echter, misschien wel een beetje verbluft door onze antediluviaansche equipage, — de koetsier vooral zag er in zijn natten lappedeken prachtig uit! — behield al zijn deftigheid; hij groette den koetsier met een gezicht, waaruit deze even goed »lompe vlegel!" als »goeden avond!" kon lezen, en hielp ons met de meeste voorkomenheid uit onze benauwde positie, zoodat we ons weldra in een ruime benedenkamer geïnstalleerd hadden.

We snakten intusschen naar een glas bier, dat evenwel in het hôtel niet te krijgen is. Daarnaast echter, en van achter in den tuin van 't hôtel, tevens die van het Kurhaus, uitkomende, is een Bierhalle; dit wisten wij, wijl we er in 't vorige jaar ook geweest waren. Bovendien, de waard was er vriendelijk en spraakzaam en we verlangden eenige inlichtingen omtrent den *Falkenlei*, waarover in het volgend hoofdstuk nader. Hij bood ons aan ons te vergezellen, maar toen hij hoorde dat we den volgenden dag daarheen wilden gaan, trok hij zich terug, want morgen.... was 't Zondag.

Digitized by Google

We kregen echter opheldering genoeg, om het ook zonder hem af te kunnen.

Het was nu weer droog geworden, en de zware, vochtige lucht was in dit donkere dal van echten zomeravondgeur doortrokken, zoodat we, alvorens naar het 's avonds vooral zoo stille hôtel te gaan, eerst nog een goed eind den weg afwandelden, waarbij wij ons niet weinig verlustigden in het gezicht van honderden glimwormpjes, vliegende mannetjes namelijk, die zich overal tusschen het donkere geboomte vertoonden, over den weg kruisten en ons soms bijna in 't gezicht vlogen. Kalmer avond op een stiller plaats is niet denkbaar, tenzij men volkomen eenzaamheid mocht verkiezen. 't Is hier echter midden in den zomer een weinig na acht uren reeds zóó donker en zóó stil, dat het bijna met eenzaamheid gelijk staat.

Digitized by Google

XV.

BERTRICH.

Toen ik te half zeven ontwaakte, keek ik niet weinig vreemd op, reeds gestadig wandelaars, dames zoowel als heeren, meerendeels gekleed als gingen ze bezoek afleggen, den weg op en af te zien komen.

— Zie eens even naar buiten, riep ik Omega toe, die zich juist in zijn bed omwendde, en voornemens scheen zich op nieuw aan Morpheus' liefkoozingen over te geven. Drommels! ze zijn er hier vroeg bij.

— Ze doen een wandeling op commando. 't Is een saniteits-beweging na het bad. 't Schijnt wel, dat ze er reeds een bal ook op na houden. Hoor je die muziek wel?

— Neen, zoo gelukkig ben ik niet. Is 't mooi?

— Prachtig. Ik geloof dat ik, behalve een draaiorgel, nog een doedelzak en een viool, of een trompet kan onderscheiden.

— Dan ga ik er eens op af, want muziek 's morgens vroeg, is zoo goed als zonneschijn voor den heelen dag.

Ik kleedde mij in der haast losjes aan, terwijl Omega nú links dán rechts uit zijn ledikant keek; toen eindelijk zijn

Digitized by Google

rechterhelft besloot op te staan, waartegen zijn linkerhelft zich nog scheen te verzetten, riep hij mij verwonderd toe:

— Ga je een pijp opsteken?

— Ja, hoe zoo? Doe ik dat dan niet elken ochtend vóór 't ontbijt?

Verbijsterd door zooveel naïviteit, trok hij zijn rechterbeen weer naar binnen, denkelijk om zich op zijn gemak aan zijn verwondering over te geven.

— En doe je geen boordje om?

— Wel zeker; straks, als we gaan ontbijten. Ik ga eerst op mijn gemak een luchtje scheppen. We zijn hier immers op een rustplaats, waar men zich geheel op zijn gemak inricht. Daar komen de menschen voor hier.

— Zoo, denk je dat? Voor mijn part, ga je gang.

Ik had echter, buiten zijnde, niet veel tijd noodig om tot de overtuiging te komen, dat ik met mijn sans gêne zondigde tegen den vorm. Er waren reeds vele badgasten in den tuin, alwaar, in het kleine orkest, eenige muzikanten een soort ochtend-concert gaven, niet beter dan 't welk men van sommige reizende Duitsche troepjes bij kermisgelegenheid op de straat hoort.

Ik weet en wist zeer goed dat velen niet enkel naar een badplaats gaan, om herstel van gezondheid te zoeken, ook dat men daar niet zijn slechtste kleeren mee naar toe neemt; maar hier in den tuin, 's morgens te zeven uren, had ik althans gedacht dat men zich »lekker zou maken", en de beleefdheid zou hebben, gedurende een uurtje meer op de menschen dan op hun kleêren te letten. Het tegendeel was waar, en zelfs zij, van wie men vermoeden mag, dat ze, thuis zijnde, 's morgens vóór

Digitized by Google

negen uren met den dag niets te maken hebben, en daarna nog een uur, zoo geen twee, aan hun toilet besteden, zag men hier thans geheel gekleed; zoo er al enkele dames in een soort négligé gezien werden, dan was 't een négligé, dat door menigen eenvoudigen sukkel voor een feestkleed kon gehouden worden.

Had dit mij nu op een aanzienlijker badplaats zoo erg niet verwonderd, hier vond ik het, zachtst gesproken, bespottelijk. Er zijn hier bepaald veel lijders, en er zijn er hier zonder twijfel ook, die, gelokt door de stille afzondering en de schoone natuur in dit dal, er rust en kalmte komen zoeken; die moê zijn naar geest en lichaam, en hier nieuwe kracht komen verzamelen voor den levensstrijd, waaraan ze straks weer degelijk zullen deel te nemen hebben. En om nu te voldoen aan de eischen van den »goeden toon", ontzeggen zij zich op dit kleine, afgelegen plaatsje, zelfs die gemakken, welke hun thuis de aangenaamste oogenblikken bezorgen. Zoo mij ooit die zoogenaamde maatschappelijke vormen dwaas, strijdig met onze natuur en met onze behoeften toeschenen, dan was het dáár en op dat oogenblik. Hoe veel meer zou menigeen er genieten en zijn gezondheid kunnnen bevorderen, als het vijftigtal logés of zoo veel meer als er te gelijk in het drukst van 't saizoen te *Bertrich* in vier of vijf hôtels verblijven, blijk gaven dat ze 't elkander gemakkelijk, en daardoor aangenamer willen maken; dán kon dit plaatsje een schat van genot opleveren aan velen, die zich er thans doodelijk vervelen.

Met een soortgelijke philippica was ik bezig mijn ochtend te bederven, toen ik in mijn eentje het dorp omwandelde, waartoe echter een klein half uur voldoende was,

Digitized by Google

juist den tijd, dien Omega noodig had gehad, om tot de overtuiging te komen, dat hij even goed nu als wat later kon opstaan. —

Bertrich is een vrij groot, over het algemeen tamelijk zindelijk, en schijnbaar welvarend dorp, aan een breede en woelige beek, de *Uessbach*, gelegen. Het dal, waardoor deze beek zich kronkelend een weg baande, is dáár gemiddeld 700 diep, op sommige plaatsen, vooral hooger op, zeer eng, en wordt eerst op een klein half uur boven *Bertrich* wijd genoeg ook voor een goeden weg, die vervolgens tot aan de Moezel toe aan dezelfde zijde der beek voortloopt. De *Uessbach* toch valt, na zich bij een groote ijzerfabriek, aan de Heeren Remy & C° toebehoorende, met de *Alfbach* vereenigd te hebben, op twee uren ten Zuid-Oosten van *Bertrich*, bij *Alf*, ongeveer 200 voet lager, in de Moezel.

Het plaatsje is voornamelijk bekend door de warme mineraalbronnen, welker water een temperatuur heeft van 25°.8 — 26° Réaum. (90°—91° Fahr.) en vooral voor lijders aan jicht, of rhumatiek aanbevolen wordt. Van deze bronnen moet er althans één reeds aan de Romeinen bekend geweest zijn, wijl hun verblijf te dezer plaatse door daar gevonden munten en andere voorwerpen bevestigd is. Intusschen schijnen die bronnen later in vergetelheid geraakt te zijn, tot in de 14e eeuw door een kluizenaar, Bertrich, aan wien deze plaats dus haar naam ontleende, weder een er van ontdekt werd. Voornamelijk de Aartsbisschoppen van *Trier* schijnen zich er veel aan te hebben laten gelegen liggen, en inzonderheid Clemenz Wenzeslaus bracht het afgelegen plaatsje in aanzien, toen hij er in 1770 het Kurhaus liet bouwen. Naar men wil, zou het getal badgasten er jaarlijks tusschen duizend en twaalf honderd bedra-

Digitized by Google

gen, waaraan dan ook zeker voor een goed deel het welvarend aanzien van het dorp is toe te schrijven.

In een kromming van het daar plaatselijk wijdere dal liggende, aan alle zijde door hooge en steile bergen ingesloten, levert *Bertrich* alleen hem, die bij natuurschoon geen andere uitspanning, ja, geen afleiding wenscht, werkelijk veel genot; maar te beklagen is hij, die er voor eenigen tijd is neergestreken en met de natuur spoedig heeft uitgepraat; de eenzaamheid, het stille, eenzelvige leven, moeten daar spoedig bijna ondragelijk worden, en doodelijke verveling het weinigje gevoel voor de schoonheden der natuur bij hem uitdooven. Voor den natuurkundige echter, inzonderheid voor den geognost of den geoloog, maar ook voor den botanist, is het een paradijs, waar hij, maanden achtereen, alles wat achter die bergen ligt zou kunnen vergeten; terwijl hij, die slechts gevoel heeft voor de taal der Natuur, er ook zeker een geruimen tijd met klimmende voldoening kan verwijlen.

Reeds vlak bij het dorp, aan de *Bonsbeurener Brücke*, levert de beek, als ze niet door aanhoudenden regen sterk gezwollen is, het merkwaardige verschijnsel op, dat de dan hooge en steile oevers met basaltzuilen bezet zijn, even als waren die daar opzettelijk ter bevestiging van den kant geplaatst. Dat basalt hier overigens geen zeldzaamheid is, zullen we spoedig andermaal zien, en dit is trouwens, met het oog op het vulkanische karakter dezer streek, geen wonder; maar toch ziet men deze merkwaardige formatie slechts op enkele plaatsen zoo duidelijk en fraai aan den dag komen.

Scheen ook het weder ons niet zeer gunstig te zullen zijn, toch togen we, onmidellijk na het ontbijt, op weg, en sloegen

Digitized by Google

we achter het Kurhuis, terstond rechts af den rijweg in, die zich wat verder splitst, en Noordelijk naar *Kenfus*, in Zuid-Westelijke richting naar *Hontheim* loopt, beide, resp. 717 en 573 voet hooger liggende.

Aan het Westelijke einde van het dorp ligt de daar even genoemde brug over de beek, die we echter niet overgingen, daar wij de beek aan onze linkerzijde wilden houden; hoewel ik op een later mij in handen gekomen kaart van *Bertrich's* omstreken zag, dat wij ons eerste doel, de zoogenoemde *Käsekeller*, ook langs de andere zijde der beek hadden kunnen bereiken. Er was echter daar toen geen zoodanige kaart te verkrijgen, wat mij naderhand zeer speet, daar mij toen bleek, dat die ons zeker nog tot andere wandelingen aanleiding zou hebben gegeven [1]).

Spoedig waren wij aan de *Mühle*, een door de beek in werking gebrachte molen, met een fraai, groot en zindelijk Zwitsersch huis, waar men nog in het vorige jaar ververschingen kon bekomen, en van waar we toen aangename herinneringen medenamen, maar dat nu een gesloten huis was; zeker jammer genoeg voor hen, die zich hier ophielden, daar het hier heen een lieve en gemakkelijke wandeling, en dit een aangenaam oord is voor oponthoud. —

Aan deze zijde van de *Mühle* sloegen we een weg ter linker zijde in, om dien echter genoegzaam onmiddellijk weer te verlaten voor een smal voetpad aan onze rechterhand, dat tusschen

1) Er bestaat een zeer duidelijke en gemakkelijke kaart, van E. Mitscherlich, namelijk de *Geognostische Karte der Umgegend von Bertrich*, Berlin, J. H. Neumann, in omslag 20 Sgr. (*f* 1.20), welke ik ieder, die er korter of langer denkt te verwijlen, aanraad vooraf te ontbieden. In vijf minuten heeft men dan een overzicht van deze streek, en weet men wat men wil, en hoe men zijn wandelingen moet inrichten.

Digitized by Google

het geboomte, aan de andere zijde der beek, op en af gaat. Weldra gingen we een hoek om en .... we bevonden ons op een der liefste, der meest romantische plekjes, die zelfs een dichterlijke verbeelding zich zou kunnen scheppen, welk plekje echter met den nog al prozaischen naam van de »Kaaskelder" (*Käsekeller*) werd bestempeld, en als zoodanig zoowel door de natuurkundigen als door de bewoners en touristen bekend is. —

Een andere, kleinere beek, de *Erbisbach*, stort zich hier zijdelings in de *Uessbach*. Ik zeg stort zich daar in, wijl het dal, door 't welk zij zich kronkelt, aanzienlijk hooger ligt dan het *Uessthal*, zoodat ze hier een paar watervallen vormt, alvorens haar water zich met dat harer zoo veel aanzienlijker zuster kan vereenigen, om vervolgens, na eenige uren, in de Moezel te vloeien, ten einde gezamenlijk met dat van een groot aantal andere beken, bij *Coblenz* haar tol aan den machtigen Rijn te betalen.

Ik geloof dat er menschen zijn, die ongevoelig blijven bij de uitvoering van een schoon muziekstuk, al kan ik het niet begrijpen; ik geloof ook dat er zijn, die onverschillig een prachtig kunststuk voorbij loopen, al komt dit mij vreemd voor; ik geloof ook dat er zijn, die de schouders ophalen voor de schoonste, de verhevenste scheppingen van den dichter, die koud blijven b. v. bij het lezen van Dickens' gevoeligste schetsen, al strekt het hun gevoel niet bijzonder tot eer; ja, ik geloof dat er zijn, omdat ik 't wel eens gezien heb, die een roos uit elkaar kunnen plukken, zonder een andere gewaarwording, dan die ze gevoelen, als ze een oude krant verscheuren, maar dat er iemand is, die hier niet gevoelt dat er een innige band be-

Digitized by Google

staat tusschen de natuur en ons, die hier niet tot de overtuiging komt, dat we een »Stückchen Natur" zijn, en dat deze Alma Mater, aan welker gezag wij ons al te dikwijls pogen te onttrekken, ons bij wijlen kan aanstaren met een blik, kan toespreken met woorden, die ons roeren en treffen tot diep in de ziel, dat díe er zijn, zeg ik, zou ik niet kúnnen gelooven, vóór ik er een onmiskenbaar bewijs van zag; .... waarvoor de hemel mij behoede!

Wat het dan eigenlijk is, dat deze plek zoo bij uitnemendheid liefelijk maakt?

Het zijn niet enkel die watervallen, die nu juist zoo heel groot niet zijn; het zijn niet alleen de groote en ongelijke steenblokken, waarover en waar tusschen door het water zingend heen danst en spartelt; of die dicht begroeide berghellingen, die zich aan beide zijden verheffen; het is ook niet op zich zelf, ja niet hoofdzakelijk de *Käsekeller*, hoe interessant die ook wezen mag; het is niet de eenzame stilte, de koele schaduw, de frissche zuivere lucht, maar 't is dit alles te zamen; dit alles en nog meer, dat hier spreekt van liefde, predikt van zaligheid, zingt van vreugde, jubelt van geluk.

Het allereerst komt men langs het smalle pad, den hoek, waarvan ik daareven sprak, omslaande, aan de *Käsekeller*, ook wel *Käsegrotte* genoemd. Ik heb daar straks reeds opgemerkt, hoe de basaltzuilen, bij de *Bonsbeurener Brücke*, aan den oever der beek duidelijk te voorschijn komen. Hier echter verheffen zij zich nog veel hooger, meestal op geregelde afstanden met dwarse spleten voorzien — een toestand waarin zij meer, hoewel niet veel worden aangetroffen. Daarin werd een grot of doorgang uitgehouwen (mogelijk is die ook gedeeltelijk door

Digitized by Google

de natuur gevormd en werd ze slechts wijder gemaakt) van 7 à 8 voet hoogte, en ongeveer driemaal zoo lang. Daar die basaltzuilen, door dwarsspleten en blokken verdeeld en de naden op sommige plaatsen uitgesleten zijn, hebben ze hier en daar het voorkomen van op elkaar gestapelde Leidsche kazen, hetwelk dan ook tot die, zeker nog al vreemd klinkende, benaming aanleiding gaf.

Ongetwijfeld behooren de basaltzuilen tot die formatie's, welke niet missen kunnen steeds de belangstelling en bewondering gaande te maken van leeken, gelijk ze voortdurend het voorwerp van onderzoek en gissing waren der geologen. Dat ze aan vulkanische werkingen haar ontstaan te danken hebben, en de vloeibare massa zich in dien eigenaardigen, zich overal gelijkblijvenden kristalvorm afzette (behalve dat het basalt ook als samenhangende massa's wordt aangetroffen), hierin stemmen allen overeen; wat echter de wijze betreft, op welke die zuilen zich vormden, wat de oorzaak was, dat het basalt op de ééne plaats inéén vloeide, en op de andere zich in den vorm van veelhoekige zuilen verdichtte, daarnaar kan men slechts gissen; hoewel de meening aannemelijk schijnt, dat in het laatste geval de vloeibare massa bij stralen in het water liep, en daar, door plotselinge afkoeling, dien eigenaardigen zuilvorm verkreeg; hetwelk echter evenmin die regelmatig polyëdrische gedaante, als, gelijk dit hier het geval is, die dwarsspleten in genoegzaam gelijke afstanden verklaart. —

Is men die grot doorgegaan, dan komt men op een open ruimte, waar men, van steen op steen springende, de beek kan overschrijden, en hier is het dat de dichter zich tot zingen, de schilder tot schetsen, en ieder, die wat gevoelig is, zich tot

Digitized by Google

mijmeren en dwepen gedrongen voelt. Het hier kabbelende, dáár vallende, of stroomende en klaterende water; het dichte geboomte aan beide zijden, dat, de takken tot elkaar neigende, deze plek met een loverdak overwelft; de deels begroeide, deels naakte steenen, zich overal tusschen 't groen vertoonende; de schilderachtige, bewegelijke achtergrond, waar het water der *Erbisbach* met onverstoorbare gelijkmatigheid — tenzij een stortvloed de beek sterk doet zwellen — langs de gladgeschuurde steenen helling valt, om zich weldra schuimend en uitéénspattend in de *Uess* te storten, dat alles vormt een geheel, van hetwelk men alleen dán een eenigszins de waarheid nabij komende beschrijving zou kunnen geven, wanneer men die, geheel onder den indruk van dit liefelijke tafereel, op de plaats zelve opstelde.

Voor een gemakkelijke communicatie heeft men, boven de *Käsegrotte*, over den waterval, de beide 50 voet hooge oevers van de *Erbisbach* door een rustieke brug met elkaar verbonden. Van deze brug, die de *Wilhelms-*, ook de *Prinzenbrücke*, genoemd wordt, heeft men een zeer goed gezicht op de beide dalen, terwijl de brug zelf, uit het *Uessthal* gezien een fraai effect maakt, te meer omdat de beide uiteinden door het dichte geboomte aan het gezicht onttrokken worden.

Wij mogen ons bezoek aan deze plaats echter niet al te lang rekken, hoe gaarne we er ook uren lang zouden verwijlen: wij zijn geen badgasten, doch slechts eenvoudige touristen, die hun tijd nuttig moeten weten te besteden, door alles goed op te nemen en er zoo lang te vertoeven, dat de indrukken diep en scherp genoeg zijn, om blijvend te wezen, ten einde daaruit later willekeurig het geheel als 't ware phantasmagorisch

Digitized by Google

e kunnen doen te voorschijn komen. We gaan naar den grooten weg terug, de *Mühle* voorbij, werpen ter loops nog even een blik, nu van de overzijde, op die merkwaardige basaltgroep, en vervolgen den weg tot aan de niet veraf liggende *Müllichswiese*, een breede vallei, ter rechterzijde in het *Uessthal* uitkomende. Ons doel is thans de *Falkenley*, een om de vulkanische overblijfselen zeer merkwaardige bergtop, en we moeten daartoe den weg naar *Kenfus*, een dorp ter hoogte van 1226 voet, (569 voet hooger dan de plek waar wij ons thans bevinden) op.

Daarheen voeren twee breede wegen; de oude, zeer steile, langs de helling van het gebergte, dat de *Müllichswiese* begrenst, en de nieuwe, die, veel minder steil, langs de andere zijde van deze vallei, met breede bochten kronkelend naar boven gaat. Wij kiezen den eerste, en slaan dus vlak bij de *Müllichswiese* rechtsaf; eerstens omdat deze weg veel korter is, maar ook wijl we te *Kenfus* zelf niets te maken hebben, en deze weg ons dichter tot ons doel brengt.

We houden hier de vallei aan de rechterzijde, en hebben, na een vermoeiend halfuurtje, de *Maischquelle* bereikt. Hier ontspringt namelijk, tusschen heesters en struiken, een heldere bron, welker water in een drietal troggen wordt opgevangen, waarheen de dorpsbewoners hun vee drijven om te drinken, daar er voor deze dieren hier boven (deze bron ontspringt ter hoogte van 1037 voet) anders geen water te vinden is. Uit die troggen vloeit het over vulkanisch zand en slakken naar beneden door de *Müllichswiese*, waar het zich in twee beekjes splitst, die in de *Uessbach* uitloopen. Hier verlaten wij den breeden weg, en slaan een smal voetpad ter linkerzijde in, 't welk bij de *Falkenley* eindigt.

Digitized by Google

De indruk, die deze steile, zich honderd vijftig voet bov ons verheffende rotswanden op ons maken, is inderdaad beklem mend. Die wanden zijn zóó steil, zelfs hier en daar naar h smalle, met slakken en lavagruis bedekte, op enkele plaatsen a de steile helling afgebrokkelde pad overhellend, dat men ee gewaarwording krijgt, als moesten ze elk oogenblik naar b neden storten; en dat zullen ze zeker, vroeger of later, i dit of over honderd jaar, terwijl niemand in staat is dat ooge blik vooraf te bepalen.

— Ze hebben het reeds zoo lang volgehouden; het zou dus meer dan toevallig zijn, als ze juist instortten, terwijl wij er langs gaan, merkte Omega, te zijner en mijner geruststelling op.

— Tot je dienst; maar doe mij het plezier en wroet er geen steenen meer uit, waar je toch niets aan hebt; het uitstooten van een klein steentje aan den voet, zou er grootere kunnen doen uitvallen, en wie weet of wij dan niet plotseling den heelen boel op ons lijf kregen, en dan zou er niemand zijn, die ons roemrijk uiteinde der wereld kon verkondigen. —

De eigenlijke, zeer zonderlinge vorm van dezen bergtop ziet men hier niet, maar zeer duidelijk kan men de verschillende lagen onderscheiden, waaruit hij bestaat, om welke reden de *Falkenley* dan ook voor den geoloog en den geognost hoogst belangrijk is; reeds op het eerste gezicht herkent men, van beneden af, een dikke laag lava en slakken, die de kruin van den berg vormen. In den rotswand bevinden zich verscheidene onregelmatige, groote spleten en holen, die naar het binnenste van den berg voeren. Een dezer holen is tot een rustplaats ingericht, en wordt de *Hermitage* genoemd; dit hol ligt

Digitized by Google

120 voet onder den top. Daar wij echter niemand bij ons hadden die den weg wist, en wij ons hier toch reeds vrij lang hadden opgehouden met het opzoeken van een ander klein Varenplantje [1]), 't welk hier in vrij grooten getale tusschen de rotsspleten groeit, durfden wij ons niet wagen aan de vrij wel mogelijke kans van te verdwalen, of door een verkeerde spleet in te dringen, en wellicht den hals te breken. Wèl waagde ik mij, waar het voetpad eindigt, nog een eind over de los liggende slakken naar boven, maar onbekendheid met dien onder mijn voeten wegglijdenden bodem, deed mij terugkeeren, daar uitglijden hier volkomen gelijk stond met hals over kop in de diepte te tuimelen. — Ik erken echter dat mij dit teleurstelde, en het ons zeer speet, dat de waard uit de Bierkneipe niet toevallig vergeten had dat 't van daag Zondag was.

Tot dicht bij de *Maischquelle* teruggekeerd zijnde, bereikten wij spoedig den breeden weg weder, en volgden dien nog even in de richting naar *Kenfus*, sloegen toen rechtsom, en bevonden ons op het 1254 voet hooge, vlakke plateau van den *Facherberg*.

Van hier terugziende, hadden we een uitstekend gezicht op den *Falkenley*, wiens top zich slechts 24 voet hooger verheft. Wij zagen den berg hier geheel vrij, en juist aan deze zijde op zijn voordeeligst.

Men kan zich daarvan althans eenige voorstelling maken, door b. v. te denken aan een in de richting van boven naar beneden doorgesneden tulband, waarvan de ééne helft geheel gaaf en zuiver aanwezig, en de andere verdwenen is; met dit verschil evenwel, dat het in het laatste geval niet moeilijk te

1) *Asplenium septentrionale.*

Digitized by Google

gissen is, waar die ééne helft bleef, terwijl men zich daarvan in dit geval minder gemakkelijk rekenschap kan geven.

Naar het Zuid-Oosten toch loopt de berg geregeld en glooiend af, terwijl het er aan de andere zijde veel van heeft, of voormalige giganten hem daar met een scherp mes doormidden gekliefd, en .... de ééne helft meegenomen hebben.

Dit is niet maar een voorstelling om de verbeelding te hulp te komen, maar die snijvlakte — om dit woord te blijven gebruiken — ziet er op eenigen afstand en ook nabij gezien zoo »versch" uit, dat het is, als ware de berg pas kort geleden in tweeën gevallen. Dat hij ook dáár afgerond geweest is, valt niet alleen niet te betwijfelen, maar zijn geheele vorm en bovendien de breuk zelf toonen het ten duidelijkste aan. Maar waar is die massa, die de geheele aangrenzende vallei zou hebben moeten vullen, dan gebleven? Men ziet er niets van, dan wat pas van den top afgebrokkelde lava en slakken op het voetpad en hier en daar tusschen de heesters, die dat begrenzen. Hier dus alweer een van die raadsels, die een ruim veld voor gissingen vrij laten, die onwillekeurig doen vragen, maar welker oplossing verre van gemakkelijk schijnt te zijn.

Het geheele plateau van den *Facherberg* bestaat uit vulkanische uitwerpselen, namelijk vulkanisch zand, tuf en slakken; het is dan ook verre van vruchtbaar, en slechts met schrale rogge en aardappelen bezet. De weg, dien we nu volgden, gaat midden over den berg heen, die hier niet zeer breed is en Westelijk naar het *Uessthal*, Oostelijk naar het *Erdenbachthal* afloopt, terwijl hij ten Zuiden mede door het kronkelende *Uessthal* begrensd is. Dáárheen voert het voetpad, dat we nu volgden, en van hetwelk men natuurlijk een ruim uitzicht heeft

Digitized by Google

over de allerwege met dichte bosschen bezette bergen in den omtrek.

Een eind weegs vóór dat men aan de helling komt, leidt een voetpad ter rechterzijde naar de *Facher Höhe*, een met een dichten slakkenrand omzoomden, uitgedoofden krater, die zeker wel het zijne zal hebben bijgedragen aan de asch en lavenmassa, welke hier allerwege wordt aangetroffen; alles pleit er trouwens voor, dat dit gedeelte van dien berg weleer aan hevige beroeringen ter prooi was, ja, wellicht grootendeels tengevolge daarvan ontstaan is.

Toen we de helling van den berg naderden, en, over het *Uessthal* heen, het voetpad kronkelend tegen den *Heinzenberg* zagen oploopen, terwijl we den bodem van het dal zelf niet konden zien, overviel ons een gewaarwording, als liepen we regelrecht op een afgrond toe, en als moesten we, het gaandeweg smaller en door de steenen schier onkenbaar wordende pad volgende, noodzakelijk daarin storten; weldra echter hadden we de grens der heester- en boomvegetatie van den *Palmenberg* — aldus wordt de voornaamste der vooruitspringende Zuidelijke punten genoemd — weder bereikt, en nu ging het langs het aan beide zijden dicht begroeide pad, met de steile helling links en de diepte rechts, soms tegen wil en dank vrij snel naar beneden, tot we achter het dorp, bij de kapel, terecht kwamen.

Ook hier vonden we het straks genoemde Varenplantje bij dichte bosschen tusschen de verweerde Grauacken-Schieferplaten, zoodat ons bleek dat we niet noodig gehad hadden het zoo hoog te zoeken. Maar gaat het niet meer zoo, dat men ver af en met veel moeite en inspanning zich tracht meester te maken van datgene, wat men dicht bij en op veel gemak-

Digitized by Google

kelijker wijze zou kunnen krijgen? Dat het in het eerste geval meer genot en voldoening oplevert, is met dat al ook waar.

We kwamen juist bij tijds in ons hôtel terug voor de table d'hôte, waar we toevallig, vlak tegenover ons, een paar bekende gezichten zagen, namelijk een Engelschman met een dame — zoo als spoedig bleek zijn vrouw — met wie we te *Trier* in de hôtel-omnibus naar 't station gereden waren; bij welke gelegenheid echter, zoo min van hunnen als van onzen kant, eenige poging gedaan was om een gesprek aan te knoopen; hetwelk nu, tegen dat het diner ten einde liep, en nadat de tongen door den keurigen »Graacher Himmelreich" een moezelwijn die zijn naam overwaard is, wat losser gemaakt waren, beter vlotte.

Het was de Reverd A. van X., een net, kloek gebouwd man, aan wiens kleeding men te nauwernood, aan wiens persoonlijkheid men in 't geheel den geestelijke niet herkende. Nadat het gesprek even geloopen had over de dischgenooten, die voor meer dan drie vierden uit dames bestonden, waarvan de jongste zeker dichter bij de veertig dan bij de dertig was, en voorts eenige oude heeren, kwam het, zoo als natuurlijk was, op *Bertrich's* omstreken, en toonde hij ons de reeds vroeger genoemde kaarten, van welke vooral die van *Bertrich*, waarop ik thans nog met genoegen tuur (ik ontbood ze later uit Duitschland) mij zeer interesseerde, en mij een vloek ontlokte, omdat die niet daar te verkrijgen was. Het bleek echter dat zij, hoewel reeds meer dan een dag hier zijnde, nog bijna niets anders dan de groote wegen gezien hadden, terwijl ze den anderen morgen weer moesten vertrekken, daar zijn vacantie ten einde liep, en zij nog enkele andere plaatsen wenschten te bezoeken.

Digitized by Google

Ze waren typen van een gelukkig Engelsch paar, en de ranke, tengere vrouw, met haar fijn besneden, hoewel niet fraai gelaat, en haar schrandere blauwe oogen, glad gestreken haar en eenvoudige, nette kleeding, mocht sterk bij zijn forsche gestalte afsteken, in intelligentie deed ze blijkbaar niet voor hem onder, terwijl uit zijn ongekunstelde voorkomenheid liefde en achting beide spraken. — Zijn schetsboek bevatte een aantal keurige, soms geheel afgemaakte teekeningen, en, onthield hij zich, blijkbaar haar ten gevalle, van vermoeiende tochten, waardoor hij zich zelven veel genot ontzegde, hij toonde overal voldoende stof tot opmerking te vinden, en volkomen tevreden te zijn met wat de gelegenheid hun aanbood, zonder zijn genot te verbitteren, door de gedachte aan 't geen hij, ging hij alleen met zijne eigen krachten te rade, ongetwijfeld nog meer zou kunnen genieten.

— Waarom ik dit aanhaal, en niet liever hier een gesprek van eigen vinding, doorweven van de zoogenoemde bon mots, in hun gebrekkig Fransch, inlasch?

Omdat ik denk dat het den lezer zal intereseeren? In geenen deele; dit zou wellicht het laatste veel meer. Neen, alleen omdat mij de herinnering aan deze ontmoeting lief is; omdat beiden mij te veel achting inboezemden, ook door hun goeden wil, om zich in een vreemde taal verstaanbaar te maken, dan dat ik dit met ondank zou willen beloonen, door hen in een bespottelijk daglicht te stellen; omdat zulk een ontmoeting het hart verkwikt, wijl ze ons den mensch van een zijner edelste zijden leert kennen, en eindelijk omdat ik geloof dat niemand mij kwalijk zal nemen, dat ik eens een enkele bladzij' voor mij zelven volschrijf, waar ik zoo vele aan anderen ten besten geef. —

Digitized by Google

Er is van *Bertrich's* omgeving zooveel mogelijk partij getrokken; d. w. z. men heeft verschillende punten in den omtrek zoodanig ingericht en toegankelijk gemaakt, dat zelfs de zwakkeren in de gelegenheid zijn er veel verscheidenheid te genieten.

Een werkelijk aangename en niet zeer vermoeiende wandeling na het eten, is die naar het, aan de overzijde der *Uessbach*, op een vooruitspringende, niet zeer hooge bergpunt gelegen *Schweizerhaus*, van waar men een lief gezicht heeft in het dal. Daar wij echter aan zitten nog geen behoefte hadden, vervolgden wij het smalle, nu gaandeweg steiler wordende pad naar boven, waar, veel hooger, op een eveneens vooruitspringende bergpunt, een koepeltje staat, hetwelk wij mede links lieten liggen, om den weg naar boven te vervolgen. Het pad werd voortdurend smaller, en bij wijlen zoo steil, dat een stevige puntstok verre van overbodig was, tot het eindelijk geheel onherkenbaar werd.

Daar we echter begrepen dat die berg een top moest hebben en we dus steeds klimmende dien wel zouden bereiken, gingen we op goed geluk in het dichte bosch vooruit, zoodat we werkelijk ten laatste, hijgende en zweetende, het kale plateau bereikten, waar echter niets anders te zien was dan haver en rogge, terwijl het uitzicht door de hooge bosschen in den omtrek belemmerd werd. Hadden wij toen de kaart van *Bertrich's* omstreken bij ons gehad, zoo zouden we gezien hebben, dat op dit plateau, niet ver van de plaats waar wij, als verdoolde schapen, nu verlegen in het rond stonden te kijken, het dorp *Bonsbeuren* ligt, in welks nabijheid zich het *Forsthaus* bevindt, dat we later wilden bezoeken; we hadden ons dan een gejaagden en gevaarlijken tocht in 't donker kunnen besparen, door

Digitized by Google

nu over den bergkruin daarheen te gaan, en door het bosch terug te keeren, waarvoor we tijd in overvloed hadden. Thans echter schoot ons niets over, dan te trachten langs denzelfden weg terug te keeren naar het *Schweizerhaus*, wat echter gemakkelijker gezegd dan gedaan was, daar wij er, toen we het pad niet meer herkenden, niet, even als klein Duimpje, aan gedacht hadden, steentjes op onzen weg te strooien.

De hoofdzaak was vooreerst de opening terug te vinden, door welke wij uit het kreupelhout op het kale plateau gekomen waren, waarin wij gelukkig na eenig zoeken slaagden; ook gelukte het ons, na wat heen en weer loopen, op het pad te komen, en na eenigen tijd het daareven genoemde koepeltje te bereiken, 't welk ons nu een aangenaam rustpunt bood.

Zoo min bij het op- als bij het afklimmen van den berg, hebben we daar iemand ontmoet; zoodat de vooronderstelling niet gewaagd is, dat er door de badgasten weinig gebruik van wordt gemaakt; over 't algemeen schijnt men tevreden te zijn, als men het *Schweizerhaus* bereikt heeft; en tocht is het uitzicht hier veel ruimer en veel fraaier. Stillen ernst prediken de zware bosschen aan alle zijden; liefde en levenslust wasemen uit het diepe dal ons tegen, en het geheel werkt veel meer op het gemoed dan op de verbeelding.

Na eenige oogenblikken toevens vervolgden we den terugtocht, met het doel om in het *Schweizerhaus* een kop koffie te drinken. Men zit daar lief, maar het was er nu — misschien wijl 't Zondag was — wat druk voor een plaats als deze, waar men eerst dán het rechte genot heeft van de omgeving, als men er alleen is, zoodat men aan zijn gedachten den vrijen loop kan laten, en die niet door allerlei beuzelingen, die voor

Digitized by Google

het gros der badgasten noodzakelijk schijnen, worden afgeleid.

Zeer fraai is het gezicht hier in den Oostelijk van *Bertrich* liggenden *Römer Kessel*, zijnde een komvormige verwijding van het dal, midden in welke een afgezonderde, niet zeer hooge berg ligt, *Leroij's Höhe* genaamd, dicht met boomen bezet, te midden van welke, op den top, zich een, in 1851 gebouwde, kleine, geheel met Klimop begroeide protestantsche kerk met kerkhof bevinden. Deze dalverwijding, aan de ééne zijde van dien berg tot weide, aan de andere zijde, langs welke de straatweg loopt, tot plantsoen ingericht, door een beekje omspoeld, hetwelk een vrij grooten vijver voedt, te midden waarvan zich een over een brug bereikbaar dicht begroeid eilandje bevindt, vormt een afgesloten geheel op zichzelf, dat een sterk uitkomend idyllisch karakter bezit.

Met het bezoek van dit alles, was echter de lange zomerdag nog niet ten einde. Het is ons in den winter — 't is Nieuwjaarsavond te zes uren nu ik dit schrijf — onbegrijpelijk, ja schier ongeloofelijk, wat men op een zomerdag al zoo kan uitrichten.

We keerden tegen zeven uren slechts naar de Bierkneipe terug om daar een poosje uit te rusten, onder 't genot van een frisch glas bier. Herhaaldelijk had men ons van het straks genoemde *Forsthaus* gesproken, en, daar we den volgenden morgen van hier wilden vertrekken, moesten wij dat nú nog gaan opzoeken, of er zou niets van kunnen komen.

We togen dus tegen half acht weder op weg, en wel allereerst weder naar het *Schweizerhaus*, alwaar een wegwijzer aanduidt — daar althans voor bestemd is — welk pad men moet volgen naar het *Forsthaus*.

Digitized by Google

Daar die wegwijzer met een grooten spijker aan een boom bevestigd, en het hout in 't spijkergat uitgesleten was, draaide hij zeer gedwee naar alle winden, zoodat hij b. v. vandaag naar 't Noorden en morgen naar het Zuiden gericht was. Ten gevalle van hen, die hier soms ná ons den weg mochten zoeken, draaide Omega hem een halven slag om, zoodat hij nu den weg naar den hemel wees; daarna sloegen wij het pad in, dat men ons reeds eenige uren geleden had aangewezen.

Op- en afwaarts kwamen we weldra op een anderen hoogen berg, gingen een beteelde vlakte over, tusschen aardappelvelden door, en bereikten weldra het statige, uitgestrekte *Kondelwald*, waar we na korten tijd aan alle zijden door zware Beuken ingesloten waren. Het pad liep, nú zigzagsgewijze dán kronkelend, steeds tusschen twee bergen, langs een der hellingen naar boven, terwijl zware wortels op vele plaatsen als even zooveel struikelblokken, dwars over 't pad boven den overigens gladden en gelijken grond lagen. Struikelen was hier echter verre van raadzaam.

Ik was meermalen in uitgestrekte bosschen geweest, hier echter maakte ik voor het eerst kennis met een echt Duitsch woud, en dat het onmogelijk is, hun die dit nooit zagen, daarvan een voorstelling te geven, blijkt zeker wel hieruit, dat, hoeveel plastische beschrijvingen, ik vroeger van zulke wouden had gelezen, en hoe sterk mijn voorstellingsvermogen ook is, ik mij thans in een omgeving bevond, grootscher en indrukwekkender, dan de verbeelding mij dit met mogelijkheid ooit had kunnen voortooveren.

Donker en donkerder werd het, naarmate wij dieper in het bosch doordrongen, en wij voelden het, we geraakten gestadig

Digitized by Google

meer onder den invloed van die grootsche omgeving. De machtige stammen, glad en zuiver als waren het metalen pijlers, een reusachtig gewelf schragende, waardoor geen zonnestraal zich een weg naar den grond kan banen, staan niet dicht bijeen, maar vormen een labyrinth, dat een eigenaardige aantrekkingskracht bezit. De grond is, hoeveel ruimte er ook tusschen die hooge stammen overblijft, toch volkomen kaal, en slechts met het langzaam in een humuslaag overgaand beukenblad bedekt. Waar de Beuk in massa voorkomt en geheele bosschen vormt, daar heerscht hij onvoorwaardelijk en duldt hij geen proletariërs in zijne nabijheid. Terwijl dan ook in gemengde bosschen laag heestergewas het vergezicht belet, ziet men hier niets dan stammen, duizenden bij duizenden, en dan, welke stammen? De indruk van zulk een Beukenwoud is letterlijk verstommend, want geen uitroepen van verwondering is bij machte het overkropt gevoel lucht te geven. Hier heerscht de Natuur volkomen, en toont ze haar machtigen invloed op het menschelijk gemoed; hier maakt ze ons klein, microscopisch klein. Hier dwingt ze ons de knieën voor haar te buigen en om genade te smeeken.

Omega begon intusschen meer door te stappen, ik stond echter een paar keeren even stil, en vroeg of 't niet raadzamer zou zijn terug te keeren. We hadden reeds meer dan een halfuur doorgeloopen, en het begon in het bosch vrij duister te worden, terwijl we nog niets bemerkten, hetwelk ons recht gaf te veronderstellen dat we het doel van onzen tocht naderden; integendeel, we drongen steeds dieper het woud in, hetwelk wij wisten dat zeer uitgestrekt was. We moesten toch in elk geval terug, en hadden ten vorigen jare ondervonden, hoezeer men

Digitized by Google

zich in boschrijke bergstreken in de lengte van den dag kon vergissen; zoodat ik, niet zonder eenigen grond, vreesde dat het straks zeer moeilijk zou vallen den weg te onderscheiden, of niet over de uitstekende wortels te struikelen en in de diepte te tuimelen. In één woord, ik werd bevreesd dat de expeditie, waarop we, zooals nu bleek, te laat waren uitgegaan, verkeerd zou afloopen.

Met onverstoorbare koelbloedigheid — ofschoon hij naderhand erkende ook wel wat in 't nauw gezeten te hebben — stapte Omega echter steeds steviger vooruit, en besloot ik ten laatste mij aan mijn noodlot te onderwerpen, en mij slechts over te geven aan de indrukken van het oogenblik. Eindelijk bereikten wij, na een stevige wandeling van drie kwartier (men kan er dus een uur voor stellen, als men geen haast heeft) een open vlakte, die gedeeltelijk voor het aankweeken van jonge boomen werd gebezigd, en daarmede ook de houtvesterswoning, waar we met veel hartelijkheid ontvangen werden, terwijl de houtvester zelf, een stevig gebouwd en zeer vriendelijk man, spoedig een flesch wijn ontkurkte, want, zei hij, lang moesten we ons niet ophouden, daar het, hoe licht ook nog op de vlakte, in 't bosch reeds vrij donker was.

't Was wel jammer, dat we geen tijd genoeg hadden om hier een uurtje rustig te blijven zitten praten, daar hij ons ongetwijfeld omtrent deze landstreek en andere bijzonderheden, vooral het *Kondelwald* betreffende, heel wat zou hebben kunnen mededeelen, waarin ik levendig belang stelde; maar we moesten terug, en wel zoo spoedig mogelijk.

Ik houd er niet van, iets dergelijks ernstiger te doen voorkomen dan het is of was, maar ik kan de verzekering geven,

Digitized by Google

dat de terugtocht door het woud tot die uren behoort, die mij steeds even levendig in herinnering zullen blijven, als had die pas gisteren plaats gehad.

Was de indruk straks, bij het reeds afnemende daglicht, hoogst ernstig, hoeveel te meer nu 't reeds zoo duister was, dat we slechts kort vóór ons uit de boomen en maar juist het pad konden onderscheiden. Nu was het geen vrees meer die mijn hart beknelde; integendeel, opgeruimd, maar hoogst voorzichtig, stapten we stevig door, en toen we in de *Wurzgraben* over de smalle plank, die we meer op 't gevoel dan op 't gezicht onderscheidden, het beekje passeerden, moesten we een oogenblik stilstaan, om het fantastische schouwspel te bewonderen, dat duizenden vliegende glimwormen, overal in de dichte duisternis opleverden.

Dit lichtjes waren echter, toen we over het smalle pad langs de diepte gingen, wel wat lastig, want onwillekeurig zagen we er naar op, en 't was gevaarlijk de oogen niet scherp op den grond gevestigd te houden.

Het woud op zich zelf is majestueus, maar als het in nachtelijk duister gehuld is, gevoelt men een sterke neiging om de nachtlucht te trotseeren, zich aan den voet van een dier monumentale stammen neer te vleien, de fantastische illuminatie van kringen en bochten beschrijvende dwaallichtjes te bewonderen, en te droomen van tijd en eeuwigheid.

Toen we op de reeds straks genoemde beteelde vlakte kwamen, zagen we dat het nog licht genoeg was, om onzen gang een weing te kunnen matigen, en nog vóór dat het hier eigenlijk donker was, hadden wij het *Schweizerhaus* weder bereikt, van waar we nu, in zooverre de steilte ons dit toeliet, op ons

Digitized by Google

gemak verder den berg afdaalden. Te ruim negen uren waren we weder in *Bertrich*, met ware voldoening terugdenkende aan het volop van genot, dat we dien dag gesmaakt hadden. Vooral het laatste uitstapje, dat eigenlijk uitsluitend het woud geldt, omdat in of bij het *Forsthaus* zelf niets te zien is, was zóó rijk aan genot, de indrukken, die we ontvangen hadden, waren zóó verschillend van aard en zóó diep, dat we elkaar geluk wenschten met die twee laatst verloopen uren, die zeker tot de schoonste onzes levens behooren.

Digitized by Google

XVI.

DE MOSENBERG.

De *Mosenberg*, omstreeks twee mijlen Westelijk van *Bertrich*, tusschen *Manderscheid* en *Bettenfeld*, wordt, en ik geloof terecht, voor een der merkwaardigste van den geheelen *Vulkanischen Eifel* gehouden, en, al zou ik nu ook niet gaarne met hen instemmen, die beweren dat, als men dien gezien heeft, men zich van den *Vulkanischen Eifel* een goed begrip kan vormen, valt het toch niet te ontkennen, dat zoowel de tourist als de geognost daar veel te zien, op te merken en te bewonderen vindt.

Ofschoon ons thans de tijd ontbrak er heen te gaan, mag ik daarover echter hier niet het stilzwijgen bewaren, 't welk dan ook te minder noodig is, daar wij dien berg in het vorige jaar van *Bertrich* uit bezochten; het is dus hier de plaats, om van dit uitstapje datgene mede te deelen, wat ik er toen van aanteekende.

Ik zeide daareven dat deze berg op omstreeks twee mijlen afstands van *Bertrich* ligt, deze afstand is echter hemelsbreedte van de kaart genomen, maar uit dezelfde kaart blijkt, dat de eigenlijke afstand, met een scherpen hoek over *Gillenfeld*,

Digitized by Google

ruim drie mijlen bedraagt, en, daar nu ook deze toer onophoudelijk berg op en af gaat, is zij natuurlijk nog heel wat langer; zoodat er, met een paar goede paarden, een volle zomerdag mede gemoeid is. Zij echter, die te *Bertrich* zijn, en niet op een dag behoeven te zien, moeten vooral niet verzuimen *Manderscheid* te bezoeken, en zij, die een paar goede beenen hebben, ook den *Mosenberg* te beklimmen.

Het was dan op Woensdag den 1e September 1875, dat wij — Omega en ik — 's morgens te zeven uren van *Bertrich* vertrokken, den berg op, dien we nu laatstelijk afgekomen waren. We reden toen langs *Hontheim* en *Strotzbusch* en van daar langs den hierboven reeds vermelden bergketel, als het *Immerathermaar* bekend, hooger bergopwaarts, in de richting van het *Pulvermaar*, tot we, niet ver van het meer, den postweg verlieten, om, onder langs het *Pulvermaar*, den zijweg naar *Gillenfeld* te volgen.

Ofschoon onze koetsier, toen we op zeer korten afstand langs dat merkwaardige meer reden, 't welk echter door zware en dichte Beuken van onzen weg genoegzaam onzichtbaar was, ons uitnoodigde uit het rijtuig te stappen, om tusschen de boomen door het water te bereiken, maakte het toen op ons op verre na dien grootschen indruk niet, dien we er van ontvingen, toen we het later (zie bladz. 154), van een zooveel hooger punt zagen; en toch had het, zonder dat wij dit vermoedden, slechts zeer weinig tijd gekost om dat punt te bereiken. Men kan hier dus het dubbele genot hebben, van eerst het meer aan de Zuidzijde van nabij, en vervolgens, aan de Oost- en Westzijde, uit de hoogte te zien, mits men het weet en het uitdrukkelijk den koetsier belast.

Digitized by Google

Alvorens het eigenlijke dorp te bereiken, komt men aan *Nieder-Manderscheid*, een onaanzienlijk dorpje, in het *Lieserthal* gelegen, terwijl het eigenlijke dorp van dien naam op den berg, aan de andere zijde van de *Lieser* ligt. Eer wij den berg, waarop wij ons thans bevonden, afdaalden, hielden wij ons eenige oogenblikken op de uiterste, in het *Lieserthal* vooruitstekende punt op, want verrassender schouwspel wordt inderdaad zelden aangeboden. Plotseling toch zagen we daar het diepe dal onder ons liggen, met de twee schilderachtige bouwvallen hoog midden uit de diepte oprijzende, het kleine dorp *Nieder-Manderscheid* aan de beek, vervolgens tegen de berghelling aan de overzijde den zigzag-weg naar *Manderscheid*, en het dorp zelf daar ginds op den berg.

Terwijl onze koetsier ons dit een en ander aanwees, liet hij de teugels los op de ruggen der paarden liggen, die met de voorpoten niet meer dan een Meter van den kant verwijderd waren. Hij scheen er echter op te rekenen, dat ze stil zouden blijven staan, en ze deden dit ook, maar zeker is het, dat hier maar weinig noodig was, om aan de dalbewoners een aardige verrassing te bezorgen.

Het ging nu vrij snel naar beneden, de brug over de *Lieser* over, en toen onmiddellijk tegen den zeer steilen weg langzaam weer naar boven, zoodat we, deels uit medelijden met de vermoeide paarden, en ook omdat wij begrepen, dat, mocht hier onverhoopt iets breken, wij in een gevaarlijken positie zouden komen, een groot gedeelte daarvan te voet aflegden, en tegen half twaalf, dus na een rit van $4^1/_2$ uur, te *Manderscheid* aankwamen.

Hoewel slechts een dorp, een dorp echter dat ruim zeven eeuwen telt, vindt men er toch een zeer goed onderkomen in

Digitized by Google

het Wirthshaus van Fischer; 't is daar eenvoudig, betrekkelijk zindelijk, men wordt er hartelijk ontvangen en op verre na niet afgezet.

Na een glas bier gedronken te hebben, vroegen wij den Wirth of hij ons een gids kon bezorgen, om den weg te wijzen naar den top van den *Mosenberg*, en, toen hij ons een kloeke gast had aan de hand gedaan, of hij ons, als we terugkwamen, ook te eten kon houden.

— Gaarne, mits we ons met hetgeen hij had wilden vergenoegen.

— En dat was?

— Wat ossetong en aardappelen.

De verscheidenheid was zeker niet groot, maar wij spraken met hem af, dat hij over een paar uren ons te gast zou hebben, en togen te twaalf uren op weg. —

De *Mosenberg* ligt tusschen *Manderscheid* ten Oosten, *Bettenfeld* ten Westen en het *Meerfelder Maar* ten Noorden, welk meer, even als de reeds vermelde, van vulkanischen oorsprong, in omvang voor het *Pulvermaar* niet onder doet, maar veel minder water bevat; voorts aan den rechter oever der kleine *Kyll*, welke beek op eenigen afstand ten Zuiden van *Manderscheid* in de *Lieser* vloeit.

De weg, tegen de allerwege beteelde helling op, naar den top levert weinig belangrijks op; nadat wij eerst in het kleine *Kyllthal* afgedaald waren, gingen we langs een breeden, vrij gemakkelijken weg weer naar boven, en, waren we alleen geweest, zoo zouden we dien weg, die over den berg naar *Bettenfeld* voert, zeker niet verlaten hebben, voor dat we in de nabijheid van den top waren gekomen.

Digitized by Google

Onze gids echter begreep dat het voor drie goede voetgangers dwaasheid en tijdverlies zou zijn groote omwegen te maken, en hij week dus herhaaldelijk van den weg af, ons moedig tegen de zeer steile, beteelde helling vooruitklimmende, zonder zich er aan te storen, of wij al blijk gaven liever een eindje om te loopen.

Het laatste gedeelte, tegen den eigenlijken top op, is, zoo als gewoonlijk, niet het gemakkelijkste, en 't is zeker zeer nuttig, dat op dien top een houten gebouwtje staat, waar men wat kan bijkomen, alvorens zich, zoo bezweet als men is, hier, ter hoogte van 1614 voet, aan den koelen wind bloot te stellen.

Te ruim één uur hadden wij den top bereikt, waarbij ik echter moet opmerken, dat we er zeker heel wat meer dan een uur voor zouden noodig gehad hebben, zoo we niet, op commando van onzen cicerone, bij herhaling groote omwegen hadden afgesneden.

Zoodra we een weinig bekomen waren, was het eerste wat we deden, een blik van dit hooge punt in de rondte werpen. Uren ver overziet men van hier deze bergachtige streek. De bergen in onze nabijheid waren alle zorgvuldig beteeld en de vlakke, uitgestrekte, zorgvuldig in akkers verdeelde plateaux en hellingen leverden een mozaïek, waarbij het keurigst kunstmatig aangelegde prulwerk is. Opmerkelijk is het hoezeer men in deze overigens alles behalve vruchtbare streek er op uit is, om den schralen bodem zooveel mogelijk productief te maken. Zelfs tot nabij den top van dezen berg ziet men op vele plaatsen jonge vruchtboomen geplant, die het er echter op den langen weg zeker zwaar genoeg te verantwoorden zullen hebben.

Met het oog op het voorgaande, behoef ik zeker wel niet

Digitized by Google

in gedurige herhaling te vervallen, door te zeggen dat dit uitzicht zeer schoon en in hooge mate opwekkend is; zelfs al ware het alleen hierom, zou deze tocht alleszins de moeite loonen.

Maar er is meer. We bevonden ons hier in de nabijheid van niet minder dan vier uitgedoofde kraters, terwijl de geheele kruin des bergs uit niet anders dan lava en slakken bestaat.

»De beide Noordelijke kraters", zegt von Dechen [1]), op wiens beschrijving ik mij in dit geval liever verlaat dan op mijn eigene gebrekkige aanteekeningen, die ik een jaar vroeger maakte, toen ik van deze streek een te flauw begrip had, om goed te weten wát ik zag, »de beide Noordelijke kraters zijn ieder op zich zelf afgesloten, terwijl de beide Zuidelijke meer onderling samenhangen. De Zuidelijkste is aan de Zuid-Oostzijde open, zoodat hij door zijn rand slechts in den vorm van een hoefijzer ingesloten wordt. De Noordelijke krater is de kleinste, en ligt ten Noorden van de drie andere, die op een rechte lijn van het N.N.W. naar het Z.Z.O. gelegen zijn".

De ligging kan door de volgende punten aanschouwelijk gemaakt worden:

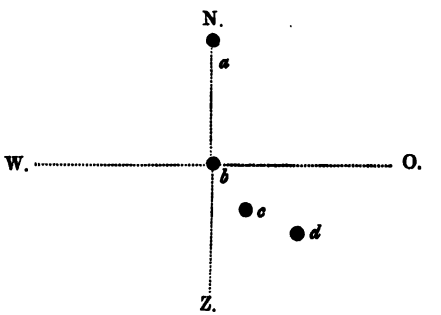

Groote slakken-massa's staan hier als gemetselde borstweringen, aan de randen omhoog, en alles toont zelfs den leek aan,

1) *Geogn. Führer zu der Vulkanreihe der Vorder-Eifel*, bladz. 178.

Digitized by Google

dat geweldige krachten hier eenmaal werkzaam waren. De door (*b*) aangeduide krater is de grootste, en vooral om den nog stevig samenhangende slakkenrand zeer belangwekkend. De Noordelijkste (*a*) is de kleinste, maar ik kon onmogelijk een kreet van verwondering onderdrukken, toen onze gids ons daarheen wees, en wij ook dien krater met water gevuld zagen. Een meer dus — het *Hinkelsmaar* — op den top van een ruim 1600 voet hoogen berg; waarvan de waterspiegel slechts 250 voet lager ligt dan de uiterste top [1]). Dat die vrij uitgestrekte top met zijn in verschillende holten verdeeld plateau water genoeg opvangt, om dit meer te voeden, is licht te begrijpen; dit vermindert echter het verrassende van het schouwspel in geenen deele.

Men begrijpt alzoo, dat er eenigen grond bestaat voor sommiger beweren, dat de *Mosenberg* alleen een denkbeeld kan geven van de voormalige werkzaamheid der Eifel-kraters; ik voeg er bij, dat, wat men in deze streken ook reeds mag gezien en opgemerkt hebben, de top van dezen berg nieuwe stof tot opmerking, zoowel als tot bewondering geeft, en men, na die kennismaking met des te meer belangstelling andere, hiermede in verband staande of overeenkomstige verschijnselen zal beschouwen.

Lang konden we op dien top echter niet vertoeven, want het was er winderig en koud, zoodat we, door en door bezweet als we aanvankelijk waren, spoedig de noodzakelijkheid eener flinke lichaamsbeweging gevoelden.

Op dezelfde onregelmatige wijze als we naar boven gegaan waren, daalden we weer af, 't welk aanvankelijk van den stei-

1) Von Dechen geeft (t. a. p.) op, dat de waterspiegel van het *Hinkelsmaar* 1364 voet boven den zeespiegel ligt.

Digitized by Google

len top, over de ongelijke brokken lava en slakken, juist niet zeer vlug ging; vervolgens door aardappelakkers, waar de losse grond overal met groote en kleine stukken lava vermengd was, tot we weer op den gemakkelijkeren, geregelden weg kwamen.

Op verscheidene plaatsen zagen wij hier oude run, die voor leerlooien gediend had, tot vierkante blokken gevormd, iets grooter dan onze baggerturf, en voor hetzelfde doel bestemd; dit moet een zeer goede brandstof zijn, die echter bij ons, waar de run voor kweekers-doeleinden meer waarde heeft, te kostbaar zou zijn.

Daar we sedert dien morgen te half zeven niets gegeten hadden, en bovendien die wandeling en de frissche berglucht een uitmuntend middel was om eetlust te wekken, begonnen wij onder 't afklimmen een sterk verlangen te krijgen naar de ossetong met aardappelen, en versnelden we derhalve onzen pas, zoodat we den terugtocht in veel minder tijd aflegden, dan we voor de beklimming van den berg hadden noodig gehad. Den eerste, dien we bij het binnentreden van 't portaal zagen, was onze koetsier, met een gevuld likeurglas in de hand, in druk gesprek met een paar dorpelingen. Daar hij, ik weet nu niet meer hoe, bij ons in verdenking gekomen was nogal een »liefhebber" te zijn, en de weg dien we hadden af te leggen voor den koetsier veel waakzaamheid en bedaardheid noodig maakte, hadden wij den Wirth verzocht hem behoorlijk te geven wat hij kon behoeven, behalve meer geestrijk vocht, dan hij voor hem nuttig achtte. Intusschen bleek thans aan zijn hooge kleur genoegzaam, dat dit »nuttig" daar in zeer ruimen zin opgevat was, wat ons, en niet ten onrechte, wel wat ongerust maakte. Toen

Digitized by Google

we echter aan den eenvoudigen disch zaten, een glas geurigen wijn hadden gedronken en weldra een schaal met uiterst fijne en keurige aardappelen (muisjes) en een goede portie gesneden ossetong vóór ons zagen, vergaten we den man weldra geheel, welke gelegenheid hij zich goed ten nutte maakte. —

Ik heb vele en velerlei groote diners bijgewoond, particuliere en openbare; ik heb ook aangezeten aan Koninklijke en Keizerlijke tafels, eens zelfs gegeten van massief gouden borden met gouden lepels en vorken, gediend door prachtig uitgedoschte lakeien met gouden schalen, maar nooit at ik smakelijker, dan dien middag in het eenvoudige Wirthshaus te *Manderscheid.*

Hoe heerlijk waren die aardappelen, hoe keurig smaakte dat vleesch, hoe geurig en opwekkend was die wijn! Het was toch maar een eenvoudig kostje, niet waar, mijnheer of mevrouw? Onder gewone omstandigheden moet men al met heel weinig tevreden zijn, om daar zoo bijzonder op te roemen, en toch heb ik later honderd malen aan dien middag teruggedacht, en vergastte ik mij in mijn verbeelding nog vaak aan dat keurige maal. We aten aardappelen en ossetong en weer ossetong en aardappelen, tot we elkaar lachende aankeken, toen er van de vrij aanzienlijke hoeveelheid genoegzaam niets meer over was.

Daar verscheen de Wirthin; ze nam zonder iets te zeggen schotels en borden weg, en we haalden onze cigarenkokers reeds voor den dag, toen ze schoone borden bracht.

Wij waren het hieromtrent terstond eens, dat dit de voorbode was van meer spijs dan ons was toegezegd geworden, en achtten het uit dien hoofde noodzakelijk nog een nieuwe flesch te laten komen, opdat we in staat mochten zijn

Digitized by Google

de lieden voor hun moeite en blijkbare verrassing voldoening te geven, toen men met een flink stuk ossevleesch, een schotel met groente en een nieuwe schaal met aardappelen voor den dag kwam. Enfin! we stelden ons zoo goed mogelijk te weer, tot men, toen we mes en vork hadden neergelegd, dezelfde manoeuvre op nieuw maakte, en we tamelijk verwonderd vroegen of we nóg meer kregen.

— Wel zeker kregen we nog meer; ze had er op gerekend dat de heeren op den *Mosenberg* hongerig zouden geworden zijn; de meeste heeren komen er met een grage maag van terug. —

— Ja, maar we hebben al zooveel aardappelen....

— Nu, maar een lekker stuk kalfsvleesch, met sla en wat *gebakken* aardappelen....

We bedankten voor het eerste en de laatste, maar namen de sla aan; daarmede zouden we dan toch wel van haar af zijn.

— Neen in elk geval moesten we daarna nog een ommelette eten. Dáárvoor kon ze geen verontschuldiging aannemen.

Als men nu weet dat zulk een ommelette schier een diner op zich zelf is, dan zal men, zich naar *Manderscheid* begevende, wel niet ongerust wezen in dat afgelegen dorp en in dit eenvoudige huis niet behoorlijk gevoed te zullen worden; 't was veel, 't was uitmuntend en, last not least, 't was goedkoop, waarbij de vriendelijke bejegening en de hartelijke ontvangst niet extra in rekening gebracht werden.

We waren wel is waar opgewekt genoeg toen we opstonden om te vertrekken, maar toch zeker heel watminder dan onze koetsier, wiens pogingen, bij het inspannen, om de riemen door de gespen te krijgen, met even weinig succes bekroond werden, als

Digitized by Google

die van een oude naaister, als ze haar bril mist, om den draad in de naald te steken, en wij zelven en onze Wirth kwamen hem dus lachende daarbij te hulp.

— 't Zou wel goed gaan, zei deze, toen Omega hem vroeg wat hij er van dacht; hij kon den weg wel blindelings rijden, en de paarden kennen dien ook, en weten precies waar ze 't zachtjes moeten aanleggen. —

En toen de man op den bok zat, klapte hij met de zweep, zóó aanhoudend en zóó vroolijk, dat 't heele dorp kwam uitloopen, de meisjes ons een vriendelijken groet nazonden, maar toch enkele bedaarde lieden glimlachend het hoofd schudden. De paarden zetten het in den draf en weldra waren we het dorp uit, en schoven we, met de vóórwielen geremd en een der achterwielen in een slof, langzaam den zeer steilen zigzagswijs slingerenden bergweg af.

In het afdalen van dezen berg naar het *Lieserthal* komt de schoonheid van dit laatste eerst goed uit, waartoe inzonderheid de bouwvallen der beide burgen van *Manderscheid*, die onder de schoonste ruïnen in den Eifel gerekend worden, veel bijdragen; ook uit het dal gezien, leveren de berghellingen met de kronkelende wegen zeer fraaie gezichtspunten op. We waren echter nog niet geheel beneden, of de slof werd opgenomen, de remschroef los gedraaid, weer klapte de zweep, weer liepen de bewoners van *Nieder-Manderscheid* uit, en met een stevigen draf reden we het dal door, waarna het op nieuw zuchtend en hijgend tegen den andereren steilen bergrug opging.

Toen we te *Gillenfeld* kwamen, hield onze koetsier voor een goed uitziend Wirthshaus stil. Dit was een beste gelegenheid om »zijn paarden brood te geven", zoo heette het, en hij ging

Digitized by Google

naar binnen om het te halen. 't Scheen echter dat dit brood niet zeer dicht bij de hand lag, want we zagen hem niet terugkeeren, en toen ik, ongeduldig geworden, uit het rijtuig sprong en naar binnen liep, was hij bezig een paar vroolijke deerns op landwijn te trakteeren, waarbij hij, zoo als bleek uit het groote glas, waaruit hij hare gezondheid scheen te drinken, zichzelven niet vergat. De paarden kregen nu een stukje brood, maar bleken niet zeer hongerig te zijn, en weldra wekte hij weer in niet geringe mate den lachlust der dorpelingen, door de luidruchtige wijze waarop hij zijn rijkunst toonde.

Toen we echter eenigen tijd later een steile berghelling afreden, scheelde het zeer weinig of zijn vroolijkheid was ons zeer duur te staan gekomen. Ofschoon de wielen geremd waren, en hij wel langzaam moest rijden, daar anders de paarden onder 't rijtuig zouden raken, kon hij toch niet nalaten met zijn zweep te kletsen. Terwijl hij zoo onbezorgd doorreed, geraakte deze in een der leidsels verward. Om die los te maken bukte hij zich voorover, omdat hij er dan juist bij kon. Die knoop scheen echter niet gemakkelijk te ontwarren te zijn; 't kan ook wezen dat hij haar dubbel zag; in elk geval was al zijn opmerkzaamheid dáárop, en niet op den weg gevestigd, dat overigens wel noodig was, daar we vrij dicht langs den kant reden van een gevaarlijke diepte, terwijl daar slechts eenige schrale struikjes groeiden. Zoo naderden we, zonder dat hij er iets van zag, een kromming, terwijl de paarden rustig rechtuit liepen, en ik, die juist aan de rechterzijde zat, aan dien kant zelfs den weg niet meer, maar rechtuit in de diepte zag.

— Bliksemsche kerel, riep Omega, pas op!

Mijn reisgenoot, die anders prachtig Duitsch sprak, vergat

Digitized by Google

dat de man geen dezer woorden kon verstaan, maar de wijze waarop ze uitgeroepen werden, deed hem opzien en op 't zelfde oogenblik een ruk aan een der leidsels geven, zoodat de paarden opsprongen en plotseling linksom wendden.

Hadden ze één schrede achteruitgedaan, en 't was wonder dat ze het niet een van beiden deden, dan waren de achterwielen van den kant af geraakt, vóór dat wij gelegenheid gehad hadden uit het rijtuig te springen, en de paarden hadden het niet kunnen houden.

Wanneer men in berglanden reist, heeft men dikwijls kans in een gevaarlijke positie te komen, maar geen enkele maal was ik, zoo ver ik mij kan herinneren, zoo nabij een wezenlijk gevaar, als op dat oogenblik. Het heeft ons beiden echter geleerd in 't vervolg in zulke gevallen goed te letten op hen, aan wie we om zoo te zeggen ons leven toevertrouwen, en het moge anderen tot waarschuwing strekken hetzelfde te doen.

Met dat al behoort de rit van *Bertrich* naar *Manderscheid* tot die, welke ons zeer veel genot verschaften en kwamen we 's avonds, na een half etmaal afwezig geweest te zijn, zeer tevreden in ons hôtel terug. —

Digitized by Google

XVII.

ALF.

Onze eerste zorg, nadat we den vorigen dag van den *Facherberg* te *Bertrich* teruggekomen waren, was de fraaie verzameling Varenplantjes, die de lezer zich misschien nog wel zal herinneren dat we tegen den *Falkenley* hadden gevonden, zorgvuldig met wat vochtig mos in een cigarenkistje te pakken, en per post naar huis te zenden, even als we van Trier met die gedaan hadden, welke we op de *Saarburg*-ruïne hadden ingezameld. Wij begrepen dat we op die wijze meer kans hadden dat ze frisch zouden overkomen, dan wanneer wij ze nog een week meedroegen, terwijl onze bagage anders ook aanzienlijk zwaarder zou geworden zijn, wat op zulke zigzagreizen niet zeer verkieslijk is. Men kan inderdaad — het is misschien sommigen niet onaangenaam dit te weten — zeer goed levende planten, op buitenlandsche reizen ingezameld, goed en wel overbrengen, mits men ze niet weken lang in zijn koffer houdt, maar met de eerste gelegenheid naar huis zendt. Wat men op de vier, vijf laatste dagen mocht vinden, houdt men bij zich, na het in wat vochtig mos, of, bij gebreke daarvan,

Digitized by Google

vochtige watten, en vervolgens in papier gewikkeld te hebben.

't Is inderdaad aangenaam van sommige uitstapjes zulke levende getuigen te bezitten. Zoo b. v. heb ik een paar planten van den *Wartburg*; één uit Saksisch Zwitserland, aardbeziën, zijnde de nakomelingen van een wilde Aardbezieplant van der *König*, een berg tegenover *Alf*, waarop ik zoo aanstonds nader terugkom; zoo ook had ik verscheidene jaren lang een Klimop, uit het *Neanderthal*, die men echter, toen de Lindeboom, waartegen ze groeide, gerooid moest worden, tijdens mijn afwezigheid opruimde, en ik zou anderen moeilijk kunnen doen begrijpen, hoezeer mij dit toen speet.

Of zulke planten waarde hebben? —

Ik bid U, Lezer, wat is waarde? Niets anders dan een zuiver subjectief denkbeeld; zeer ten onrechte schat men waarde gewoonlijk naar het equivalent geld. Wat waarde heeft voor U, heeft die vaak volstrekt niet voor mij, en omgekeerd. Zeker intusschen is het, dat zulke plantjes in dergelijke gevallen veel waarde kúnnen hebben.

De Engelsche geestelijke, van wien ik hierboven sprak, zoowel als zijn vrouw, waren gelukkig, toen ik hun vertelde op welk een eenvoudige wijze ze kleine planten van hun reis levend thuis konden brengen, en dat ze er gevolg aan gaven weet ik zeker. —

Het is echter op zulke plaatsen niet altijd even gemakkelijk om kleine pakjes op de voordeeligste wijze per post te verzenden; immers, hoewel het onder de rubriek monsters behoorde, weigerde de Poshalter te *Bertrich* standvastig het te frankeeren, en moesten we het dus als gewoon vrachtgoed verzenden, welk bezwaar echter in dit geval zeer gering was; 't bleef slechts

Digitized by Google

een paar dagen langer onderweg en kostte een bagatel meer; geen van beide van beteekenis. —

Ik bemerk daar echter, dat ik op een gevaarlijke klip dreig te verzeilen, door te gaan keuvelen over 't behandelen van planten; trouwens, zij, die er niet mee te maken willen hebben, zullen het wel overslaan, iets wat ik mij nu juist niet zoo bijzonder behoef aan te trekken; immers er zijn schrijvers die mij, natuurlijk figuurlijk gesproken, wel onder hun duim kunnen verbergen, en van wie men toch geheele bladzijden overslaat, zonder dat dit hun krediet in 't minst benadeelt. Die zullen echter, als ze dat vernemen, met een zeker gevoel van medelijdende minachting de schouders over Uwe onverschilligheid ophalen, en, wees gerust, Lezer, dat zal ik niet doen; ik zal al heel wel in mijn schik zijn, als ik later eens mag vernemen, dat ge hier en daar iets naar uw zin in dit boek hebt gevonden; dat ge op de ééne plaats wat hebt geleerd, met de andere U mogelijk niet onaangenaam hebt bezig gehouden, en, ten gevalle daarvan de rest voor lief genomen hebt. Als dit zoo is, en mij dunkt dit is dan al heel mooi, dan zullen we 't wel vinden met elkaar. —

We gaan nu weer op weg; 't is een fraaie zomerochtend en de weg die vóór ons ligt, hij moge niet rijk aan afwisseling zijn, of met eindelooze vergezichten het oog verrassen, is toch inderdaad zeer aangenaam.

Wij hebben ons te *Bertrich* zoo goed geamuseerd als de besten. We hebben gezien op welk een voorname wijze de meesten hier den tijd dooden; we hebben muziek gehoord, er misschien niet opmerkzaam naar geluisterd, maar welk fatsoenlijk mensch doet dat? We hebben gezien waar het heete

Digitized by Google

water opgevangen en weggeleid wordt, maar we gevoelden zoo min opgewektheid om het te drinken, als om een bad van ruim 90° Fahrenheit te nemen, maar we verkozen, in plaats daarvan een extra flesch »Graacher Himmelreich", die ons in vrij wat hemelscher gemoedsstemming bracht; we hebben ons aan de table d'hôte vergast in de beschouwing der — behoudens enkele uitzonderingen — gerimpelde tronies der deftige dischgenooten; mijn hemel! wat wil men nog meer? — Ja, 't is waar, wij hebben er ook druk in de rondte geloopen, over berg en door dal, in 't woud en op de hooge vlakte, en er ten slotte eenige indrukken van meegenomen, waarmee we zeker wel voor geheel ons leven opgescheept zullen blijven, maar... die zeer licht te dragen zijn.

En nu verlieten we dit lieve plaatsje voor de tweede maal, en sloegen voor de tweede maal te voet den weg door het schoone *Uessthal* naar *Alf* in.

Ik geloof reeds vroeger opgemerkt te hebben, dat *Alf* twee honderd voet lager ligt dan *Bertrich*. Dit maakt nu op een afstand van een mijl wel is waar niet zooveel uit dat het in 't oog loopt, maar toch genoeg, om te bemerken dat men op den duur gemakkelijker gaat, dan in de tegenovergestelde richting.

Ik sprak daar van een mijl hemelsbreedte, het dal is echter, zoo als gewoonlijk, een aaneenschakeling van kronkels en bochten, zoodat het voor hem, die behoorlijk doorstapt, een wandeling wordt van twee uren, maar, ware ook die afstand nog eens zoo groot, dan toch nog zou een wandeling verre te verkiezen zijn boven rijtuig.

Alleen reeds de op sommige plaatsen zeer snelvlietende *Uessbach*, tusschen smalle graslanden begrensd, waar ze zich als een slang

Digitized by Google

doorheen wringt, is in staat den wandelaar aangenaam bezig te houden. De gemakkelijke straatweg, ter linkerzijde nú door hooge, deels naakte rotsen, dán door steile of meer glooiende, begroeide berghellingen, ter rechterzijde door de beek met het statige *Kondelwald* tot achtergrond begrensd, is bovendien verre van eenzaam, daar, in dit seizoen althans, tusschen *Alf* en *Bertrich* een vrij levendig verkeer bestaat.

Het *Kondelwald* strekt zich hier onafgebroken uit, tot op ongeveer een half uurtje vóór *Alf*, waar de *Alf* (de beek van dien naam namelijk) zich vlak bij de straks genoemde fabriek met de *Uess* vereenigt, en met welgevallen houdt men steeds het oog gevestigd op dat statige, hoog tegen het gebergte opklimmende geboomte. De liefhebber van botaniseeren zal hier ten overvloede, zoowel aan de zijde der beek, als en vooral aan de bergzijde, veel vinden, dat zijn opmerkzaamheid wekt, zoodat het niet kwaad is, als hij voor die wandeling een uur meer berekent.

Het was tegen den middag, toen we te *Alf* aankwamen, waar onze koffers, die wij per postwagen vooruit gezonden hadden, den eigenaar van het hôtel »Zur Post" (schier overal vindt men een hôtel van dien naam, doorgaans, als er meer zijn, het beste) onze komst reeds hadden aangekondigd.

Een aantal reizigers waren daar bijeen, meest allen wachtende op de stoomboot van *Trier* naar *Koblenz*, die er tegen twee uren moest aankomen, en voornemens er vooraf het middagmaal te gebruiken, waarop natuurlijk door den eigenaar gerekend werd. Wij hadden dus nog tijd om vóór het diner een aantal Varenplantjes van de overtollige aarde te zuiveren, en in mos te wikkelen, waarbij de om ons heen zittende gasten eenigszins verwonderd, en de Kellner een beetje boos keek, omdat we de

Digitized by Google

tafel bemorsten en hem in zijne toebereidselen hinderlijk waren.

Even als in het vorige jaar, toen wij hier waren, was ook nu de tafel goed bezet, zoo zelfs, dat men, dien langen disch overziende, zich onmogelijk zou hebben kunnen verbeelden in een dorp aan de Moezel te zijn. Dat dit grootendeels aan de nabijheid der badplaats, die wij pas verlaten hadden, moet worden toegeschreven, is niet twijfelachtig; ook laat de tafel er niets te wenschen over, en de eigenaar, met den eenigen Kellner, weten het zoo goed te overleggen, en maken zoo veel spoed, dat alles binnen een uur is afgeloopen.

Dat vooral den laatste daarbij het zweet straalsgewijs langs het gezicht liep, is niet te verwonderen; gelukkig had hij een servet onder den arm, waarmee hij bij afwisseling zijn aangezicht en de borden afwischte, vóór hij deze op de tafel plaatste. — A la guerre comme à la guerre! — Overigens moet gezegd worden, dat men het in vele groote steden voor meer geld veel minder krijgt.

Nadat de boot, die op haar tijd met snelle vaart stroomafwaarts kwam, vertrokken was, maakten wij ons op tot een wandeling naar den *Marienburg*, niet ver van *Alf*, op een genoegzaam geheel door de Moezel omspoelden berg gelegen.

In het vorige jaar hadden wij den in Zuid-Oostelijke richting tegenover *Alf*, aan den anderen oever der Moezel liggenden vrij hoogen berg, *der König* genaamd, bestegen, en meenden, toen we van diens top, voor zoo ver dit mogelijk was, den loop der rivier volgden, van de vooral op dit punt zeer sterke kromming een goed aanschouwelijk begrip gekregen te hebben; ja, met een ongeloovigen glimlach zou ik zeker de opmerking beantwoord hebben, dat wij er toen eigenlijk maar de helft van ge-

Digitized by Google

zien hadden, en er, het overige in onze verbeelding aanvullende, ons er een tamelijk gebrekkige voorstelling van maakten.

Dit neemt daarom niet weg, dat het bezoek van dien berg die nergens zeer steil is, voor hen, die er een paar uren aan kunnen wijden, (een uur is des noods voldoende) alleszins is aan te bevelen, maar dan moet men het liefst doen, alvorens naar den *Marienburg* te gaan. Na de rivier overgezet te zijn, vindt men dan, achter het dorpje *Bullay* om, gemakkelijk het niet zeer breede pad, dat langs de helling naar boven loopt. Men had toen kortelings het kreupelhout aan deze helling grootendeels gekapt, en was op verschillende plaatsen bezig, de in de zon gedroogde, tot bossen gebonden Brem-stengels, nadat men daarvan hoopen had gemaakt, die met zoden gedekt waren, te verbranden, waardoor de berg hier en daar in een verstikkenden rook gehuld werd, daar die hoopen natuurlijk niet vlammen doch slechts smeulend verbranden. De asch dient dan tot de eenige bemesting, waarop in het eerstvolgende jaar Tarwe, in het tweede jaar Aardappelen en in het derde jaar Haver verbouwd wordt. *Der Kõnig*, vroeger geheel met houtgewas bezet, is dus nu aan deze zijde van dien groenen mantel beroofd. Van verschillende zijden is het uitzicht, zoowel van de helling als van den top zeer ruim en fraai, het fraaiste echter in de Zuid-Westelijke richting, waar men tegen maar ook gedeeltelijk om den berg heen ziet, waarop de *Marienburg* ligt.

Dáárheen gaan we thans.

De weg, hoewel gedurende een geruimen tijd vrij sterk klimmende, is zeer goed en dus niet meer vermoeiend dan elke andere goede bergweg. Nabij het hoogste punt komt men aan een Eikeboschje, dat natuurlijk niet uitgestrekt is, wijl

Digitized by Google

dit het smalste gedeelte van den berg is, en, na dit doorgegaan te zijn, bevindt men zich nabij den *Prinzenkopf*, op welke hoogte een koepel of belvedère geplaatst is, zoodat men daar op zijn gemak zich in het fraaie schouwspel, beneden over een gedeelte der rivier, tegen de allerwege met Wijnstokken beplante bergruggen, over het dorp *Pünderich* en langs den groenen oever kan verlustigen.

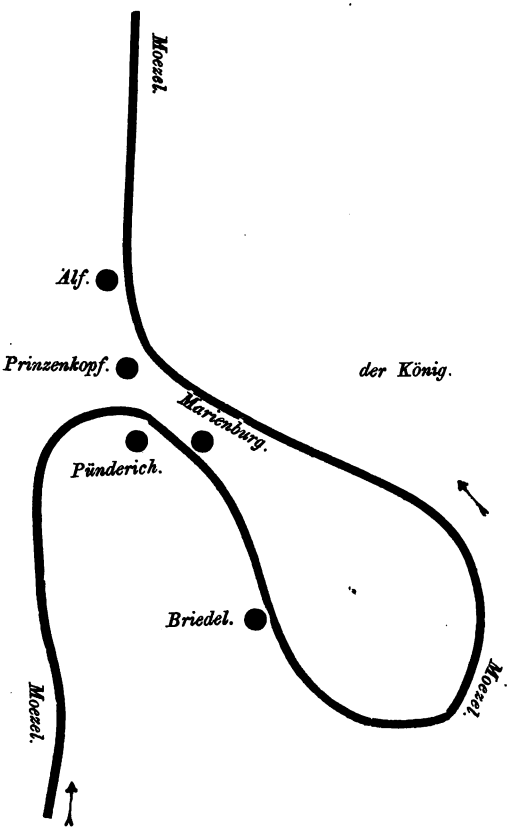

De hier bovenstaande schets, van de kaart overgenomen, kan van dit rivierbeloop een begrip geven.

Digitized by Google

Het prachtigste gezicht heeft men echter op den weg van hier naar den *Marienburg*. De berg toch, hier slechts vijf honderd schreden breed, vormt als 't ware een hoogen dijk, die aan weerszijden door de Moezel bespoeld wordt. Het gezicht, rechts op *Pünderich* en de rivier, die we aan de linkerzijde even dicht bij ons zien, terwijl die hier toch een omweg van meer dan anderhalve mijl om den gaandeweg breeder wordenden berg moest maken, om een afstand van even het twintigste gedeelte van een mijl vooruit te komen, is zoo treffend schoon, dat men niet ophoud nú links dán rechtuit te zien, en zijn bewondering bij herhaling lucht te geven.

Men kan zich van deze kronkeling eenig denkbeeld vormen, wanneer men weet dat de stoombootreis van *Alf* tot *Pünderich* — dus stroomopwaarts — anderhalf uur duurt, terwijl men dien afstand te voet in een groot half uur kan afleggen; trouwens de Moezel, inzonderheid tusschen *Trier* en *Coblenz*, is een reeks van zulke krommingen, wijl de rivier zich overal tusschen hooge bergen door een weg moest banen.

Van den *Prinzenkopf* tot den *Marienburg* loopt de weg voortdurend weder wat naar beneden, zoodat de laatste, hoewel betrekkelijk vrij hoog, toch op verre na niet op het hoogste punt van den berg ligt.

Dat deze ruïne zeer oud is, blijkt genoegzaam hieruit, dat het gebouw, vroeger een ridderslot, in het midden der twaalfde eeuw tot een klooster voor Augustiner nonnen werd ingericht. Een gedeelte van het schip der kerk is nog duidelijk te herkennen; de ruïne levert echter hoegenaamd niets merkwaardigs op, en is evenmin schoon als indrukwekkend. Aan het einde der kerk bevindt zich een zeer gave kapel, die

Digitized by Google

nog steeds als zoodanig gebruikt wordt; twijfel aan het andere einde zich een restauratie bevind, met een ruimen ommuurden tuin er achter.

Zoowel tegen dezen berg als tegen al de bergen in den omtrek wordt veel wijn verbouwd, en in de restauratie kan men dien van dezen berg krijgen, die er goedkoop en vrij goed is. 't Is overigens bekend, dat *Alf* als het ware het centraalpunt is voor den handel in Moezelwijn.

Wat nu de *Marienburg* op zichzelf betreft, hoe fraai ook de ligging er van is, is het uitzicht van daar echter op verre na zoo schoon niet als op den bergrug, vóór dat men aan den bouwval komt, en het is dan ook alleen om die wandeling te doen, terwijl men daar een frissche gelegenheid heeft om uit te rusten.

Hetgeen ik van dit zeldzaam schoone uitstapje hier vertelde, is, ik gevoel het, geurloos, en men mag het gerust ook in zijn verbeelding nog wat hooger kleuren; 't kan zijn, dat ik op dit oogenblik niet gestemd was voor de schets van zulk een prachtig »stuk natuur"; mogelijk ook vreesde ik te zeer herhaling van woorden, die op den duur vervelend worden, en toch niet te vermijden zijn. Zeker intusschen is het, dat men over een oponthoud van eenige uren te *Alf*, met het doel om deze beide bergen te bezoeken, alleszins tevreden zal wezen.

Ons had dit uitstapje letterlijk verrast en in opgewekte stemming kwamen we weer beneden, met het doel om aanstalten te maken tot ons vertrek, daar we gaarne nog vóór dat het donker werd te *Cochem* wilden aankomen, voor welke rit minstens een paar uren noodig zijn. —

Digitized by Google

XVIII.

BERNCASTEL.

Ik geloof dat het hier de plaats is, om melding te maken van een tochtje, dat we verleden jaar hebben gedaan, maar waar het nu niet toe kwam. We waren toen van *Trier* over *Berncastel* direct naar *Alf*, en van daar naar *Bertrich* gegaan; terwijl we nu het *Kyllthal* tot *Gerolstein* hadden gevolgd, van daar door een gedeelte van den *Eifel* waren getrokken, en te *Alf* weer aan de Moezel kwamen, om vervolgens over *Cochem* *Coblenz* te bereiken, zoodat *Berncastel* nu een heel eind buiten onze route lag.

Als de waterstand hoog genoeg is, kan men van *Trier* zeer goed ook met de stoomboot stroomafwaarts naar *Berncastel* gaan. De stoombootreis van *Cochem* af tot *Coblenz* is echter reeds lang genoeg, en bovendien het schoonste gedeelte van de Moezel, terwijl zij, die met de bijzonderheden van het land bekend willen worden, natuurlijk zoo min mogelijk te water moeten reizen.

Daar dit met onzen tijd goed uitkwam, verkozen wij toen voor de reis van *Trier* naar *Berncastel* gebruik te maken van

Digitized by Google

de post, te *Berncastel* te overnachten, om den volgenden morgen met particulier rijtuig naar *Alf* te vertrekken.

Het was in den namiddag van den 30 Augustus dat we ons, tegen drie uren, te *Trier* aan het postkantoor bevonden, waar we reeds 's morgens onze plaatsen besproken hadden. Te half vier zou de post vertrekken; we meenden er echter wat vroeg bij te moeten zijn, om onze plaatsen te kunnen kiezen. De gele koets stond klaar, maar er was nog geen ander reiziger te zien, zoodat we, na de zekerheid verkregen te hebben dat het de rechte was, het portier openden en tot onze verrassing bemerkten dat het er daar binnen veel beter uitzag dan gewoonlijk. De banken schenen kortelings nieuw gestoffeerd te zijn en waren vrij gemakkelijk; over het geheel viel het ons dan ook zeer mee, zoodat we ons de achterbank toeeigenden, en, toen we een drietal andere reizigers de poort zagen binnenkomen, spoedig instapten en rustig gingen zitten, ofschoon 't nog veel te vroeg was.

De drie andere reizigers schenen het mede wel degelijk op dit rijtuig voorzien te hebben; 't was een priester met twee jonge dames; twee schaapjes alzoo, reizende onder de hoede van hun herder.

Toen deze ons zag zitten, volgde er een woordenwisseling tusschen hem en den conducteur, waarop de laatste naar binnen ging, en spoedig met een der beambten terugkwam. Deze gaf ons kort en duidelijk te verstaan, dat wij dit rijtuig verlaten, en in een ander, dat hij ons aanwees plaats nemen moesten. Daar we echter intusschen gezien hadden, dat dit reeds gedeeltelijk bezet was, toonden we ons met die schikking niet zeer ingenomen, en, blijk willende geven van onze inschikkelijkheid, boden wij den beiden dames onzen achterbank

Digitized by Google

aan, mits dat wij de vóórbank behielden. De geestelijke geleider kon dan.....

Maar deze had ons bij die woorden zeer gracieuselijk den rug toegewend, en, daar de beambte volhield, bleef ons, hoezeer we in ons recht waren, geen andere keuze over, dan ons boeltje bijeen te pakken en voor de geestelijke macht te bukken. Van het rijtuig, waar we nu in kwamen, was de achterbank reeds bezet, de voorbank ook, deze echter door een groot pak kleeren in een doek geknoopt, alles te zamen naar het scheen voor de wasch bestemd, een korf en een kartonnen doos, terwijl in het midden van het rijtuig een Oleander-boom prijkte, in een tobbe van bijna een halve Meter wijdte. Nadat de bank zoo goed en zoo kwaad het wilde leeg gemaakt was, kropen wij met onze kleine bagage naar binnen, en toen we er maar eenmaal in waren, plofte de conducteur 't portier dicht, zoodat wij nu mochten zien hoe wij 't stelden.... en dat was vrij ellendig.

Ik maakte vroeger reeds met een enkel woord van de Duitsche postwagens melding. Dit was een »echte", 't welk voor hen, die ze kent, genoeg zegt; zij echter, die ze nooit gezien hebben, maken zich van elke beschrijving toch nog een te veel geflatteerde voorstelling.

Mijn overpassagier was een dame — op dit woord niet te veel klemtoon leggen s. v. p. Lezer — van een herkulische gestalte, zoodat haar knieën tot genoegzaam tegen de overbank raakten en daar boven uitstaken; tusschen die knieën stond de veel belovende Oleander, op welker tobbe nu het pakje kleeren lag. Ik dacht aan Tante Trotwood van Dickens, toen ik naar die scherp geteekende gelaatstrekken zat te kijken,

Digitized by Google

maar die moet er, bij deze vergeleken, nog engelachtig hebben uitgezien. Ik zag nimmer zulk vel als van haar knokkelig gelaat, 't kwam mij voor minstens zoo dik als juchtleer te moeten zijn, met de kleur van oud perkament. Tegenover Omega zat een reiziger, waarvan het gehalte moeilijk te bepalen was, wijl hij een blauwe kiel over een zwart lakensch pak aan had. De man zat stijf in zijn hoek gedoken, wijl de kartonnen doos een niet onaanzienlijk gedeelte van de bank innam. Hij sprak geen woord onder weg, maar rookte dapper een soort tabak, van een zeer eigenaardigen geur.

Waar ik intusschen gedurende de eerste twee uren, na welke we van rijtuig moesten wisselen, met mijn beenen gebleven ben, heb ik nooit goed kunnen begrijpen; wel weet ik dat de tegenover mij zittende gratie zich niet bewoog of bewegen kon, zoodat ik mij de weinige ledige ruimte zoo goed mogelijk moest ten nutte trachten te maken. Haar maakte ik het niet lastig, en dat zou trouwens onmogelijk geweest zijn, daar zij in alle richtingen scheen vastgeschroefd te zitten, en zij dan ook geen enkel blijk gaf kennis te dragen van onze tegenwoordigheid. Ook scheen de rook van haar nevenbuurman haar volstrekt niet te hinderen, welker geur, zich vermengende met die van het pak goed, dat ik schier onmiddellijk onder mijn neus had, benevens die welke het door de zon geblakerde rijtuig uitwasemde, aan dit verblijf iets eigenaardig bekoorlijks gaf.

Zoo hotsten we weldra de *Porta nigra* uit, en hadden we spoedig *Trier* achter ons, gedurende een uur de Moezel ter linker- en de bergen aan onze rechterzijde houdende, tot we, de rivier overgezet zijnde, die na een korte poos verlieten, en bij het dorp *Schweig* in Noord-oostelijk richting den postweg volgden.

Digitized by Google

Schonk de landstreek aanvankelijk weinig afwisseling, nu werd dit anders. De bergen ter wederzijde van den weg zijn alle beteeld en met zeer veel zorg onderhouden, zoodat de hier zacht glooiende, elders weer wat steilere hellingen meest overal een zeer fraai gezicht opleveren, afgewisseld door hier en daar liefelijke valleien, door tal van trekossen, alle prachtige, bruine dieren, maar die er meest onzindelijk uit zien, verlevendigd. Nú tegen hooge hellingen op, langs den zeer fraaien, breeden en volkomen vlakken straatweg, dán tusschen uitgestrekte bergbosschen door, was deze route, de benauwdheid in het rijtuig uitgezonderd, zeer interessant.

Na ruim een paar uren rijdens hielden we in het dorp *Hetzerath* stil. We moesten daar — zeker zeer welkome tijding — van paarden en rijtuig verwisselen, en hadden dus in elk geval gelegenheid een goede dosis frissche lucht op te nemen.

Het rijtuig, dat we nu kregen, was iets ruimer, maar zoo mogelijk nog smeriger, terwijl thans ons gezelschap bestond uit een werkman met zijn vrouw en een zuster of vriendin of zoo wat, bovendien een kleinen wereldburger, die misschien om en bij een jaar oud mag geweest zijn. Daar de moeder dit wicht echter op haar schoot hield, hadden wij er aanvankelijk geen last van. —

Reeds 's morgens had Omega zich zeer verkouden gevoeld, en dit scheen zich in het benauwde rijtuig plotseling sterk te ontwikkelen, zoodat hij, toen we weer vooruit gingen, blijkbaar zeer slecht op zijn gemak was. In zulke gevallen is het reizen per post in deze streken waarlijk schier een opoffering te noemen. Wat mij betreft, ik vond voor die kleine ontberingen ruimschoots vergoeding in de nú ruime, dán grootsche

Digitized by Google

en imposante bergpanorama's; inzonderheid voorbij het dorp *Clausen* leverde het gezicht van of tegen de hier kale, elders met dicht bosch begroeide bergen zeer veel genot op. Nu en dan was de weg zóó steil, dat het mij bijna onbegrijpelijk scheen, hoe de paarden er het logge rijtuig tegen op kregen, als de reizigers niet, gelijk wij herhaaldelijk deden, verkiezen een eindweegs te voet af te leggen. Men zou echter, als de afstand niet te groot was, dit geheele traject wel willen wandelen, en zij, die over meer tijd te beschikken hebben, zullen zeker daaraan zeer wijs doen. Gedurende de laatste anderhalf uur, voorbij het dorp *Osann*, werd het echter te duister, weldra zelfs donker, zoodat we eindelijk besloten rustig in ons hoekje in te dommelen, daar we toch buiten zoo goed als niets meer konden onderscheiden.

Juist was ik op het punt te gaan vergeten waar ik was en wie zich om mij heen bevonden, toen een soort luchtsprong van Omega mij deed opschrikken. Hij was ingeslapen met de hand op zijn knie, tot een plotseling gevoel van een warme vochtstroom hem deed ontwaken, terwijl ik, door een zure lucht, spoedig tot het begrip kwam welk fortuintje zijn deel geworden was.

De jonge moeder, die over ons zat, had zich gedurende al den tijd dat we in het rijtuig zaten met pruimen gelaafd, mogelijk voor den dorst, mogelijk ook voor tijdverdrijf, en toen het wichtje wat lastig begon te worden, had ze, zeker in de overtuiging dat het frissche vruchtvleesch een goed surrogaat was van moederlijk voedsel, de kleine het mondje vol gestopt met fijn genepen vruchten. Ik dacht in mijn onnoozelheid, dat dit voor een zuigeling al een vreemd soort voedsel was, maar ik

Digitized by Google

dacht er bij: 's lands wijs, 's lands eer, en was nog al tevreden dat ik niet vlak over haar zat, aangezien ik begreep dat, wat in Holland zeker het geval zou zijn, hier, in dit hotsende rijtuig, in elk geval zeer waarschijnlijk was.

De lezer begrijpt reeds wat er gebeurde, maar hij begrijpt niet hoe erkentelijk Omega zijn buurvrouw was; zulk een buitenkansje was zeker best geschikt, om iemand, die halfdood van verkoudheid, eindelijk na veel tobben ingeslapen was, goed in zijn humeur te brengen. En nog was het te donker om goed te beoordeelen hoe vrijgevig de kleine te zijnen opzichte geweest was.

Men ziet dat zoo'n reis per postwagen verscheidenheid genoeg kan opleveren; het hangt er maar van af, hoe men de zaken opvat. Zeker kwamen we luidruchtig genoeg te negen uren te *Berncastel* aan, want, terwijl de koetsier met zijn zweep in de donkere lucht klapte, blies de conducteur een vroolijk deuntje, en de kleine accompagneerde die muziek zoo luid mogelijk, terwijl Omega bij afwisseling zat te niezen, te steunen en ik geloof waarachtig nu en dan ook binnensmonds te vloeken.

Hij was dan ook eigenlijk meer dood dan levend, toen we de »Drei Könige" binnentraden, aan welk hôtel we, en ik geloof terecht, boven »der Post" de voorkeur gaven; maar het was als overtoog een verkwikkende zonnestraal zijn bleek en afgetobt gelaat met een warmen gloed, toen we in den gang door een der bevalligste dochteren Germania's ontvangen werden; een rijzige, fiere gestalte, met een rond en open gelaat, prachtig krullende gouden lokken, en een welluidend muzikale stem.

Nadat wij een trap en nog een trap waren opgegaan, ging zij ons in den vrij langen gang voor, zoodat ik nog juist gelegenheid had Omega in 't oor te fluisteren:

Digitized by Google

— Wees op uw hoede; 't is de Undine van de Loreley, die naar de Moezel verhuisd is, en nu....

Na de kamer geopend en het licht op de tafel geplaatst te hebben, vertrok zij met een beleefde buiging, nog eer Omega, die verbijsterd in de rondte keek, er erg in had.

— Wat duivel! waar is....

— De Moezelnimf? In nevel opgelost; je hebt haar met je doffe oogen schrik aangejaagd. Hoorde je dan daareven haar hulpkreet niet:

Welle, Welle,
Hol mich schnelle.
Wie der Wind
Hol dein Kind.

't Ziet er hier met dat al zoo slecht niet uit; een tapijt, keurige, smaakvolle meubelen, boeken in prachtbanden op de tafel; waarachtig nog veel beter dan wij 't nog ergens aantroffen. —

Het spreekt van zelf dat we, na zulk een stoffige reis van vijf en een half uur in een benauwden postwagen, allereerst behoefte aan frisch water hadden. Ik was met dat al spoedig klaar, terwijl Omega pas goed was begonnen, en zich door 't aanhoudende niezen bijna niet kon wasschen. 't Was om medelijden mee te hebben!

Ik vind intusschen nooit goed dat te doen blijken, en liet van mijn leedgevoel ook thans niets merken.

— Kom je zoo met een naar beneden.

— Ik weet niet of ik wel beneden zal komen. —

Hij had het land, en erg ook.

— Moet je dan niet eten?

— Neen.

— En niet drinken?

Digitized by Google

— N... Dat weet ik nog niet. Ik ben beroerd.

Ja, dat schijnt zoo; nu, ik zal de Undine verzoeken een easy chair voor je klaar te zetten. Wil je ook kamille of een decoctum floris sambuci?

— Ik wou dat je in.....

Ik maakte dat ik weg kwam, want ik geloof dat hij me in den hemel wenschte, en de trappen, die ik had opgeklommen, waren mij voorshands al hoog genoeg.

De algemeene kamer beneden was een ruim, luchtig en goed verlicht vertrek, maar bood overigens op verre na dat comfort niet aan, 't welk onze bovenkamers deden vermoeden. Er zaten nog één zes- of achttal gasten te soupeeren, waarbij de Wirth de honneurs waarnam. Deze gaf blijk van zijn identiteit door op te staan en naar mij toe te komen, zoodra hij zag dat ik de wijnkaart in de handen nam.

Bij het overzien dier lijst, trof één der namen mijn bijzondere opmerkzaamheid.

— Is die heel goed?

— Ausgezeichnet! Eigener Gewächs, ächte Acht und Sechsziger. Besser Doctor wie Diese lebt nicht. —

Hoe lang men aan Rijn en Moezel nog op »acht en zestigers" zal teren, weet ik niet; naar de hoeveelheid die men er overal van verschillende merken van dat jaar vindt, moet de oogst onbegrijpelijk rijk zijn geweest.

Ik liet hem den »acht en zestiger" *Berncasteler Doctor* brengen, en toen deze langhalzige vriend, die een prachtig etiket op zijn borst droeg, vóór mij op de tafel stond, vroeg ik hem raad voor mijn kranken broeder.

— Lees, luidde het antwoord, mijn devies.

Digitized by Google

Ik las:

Zapft an den ächten Doctorwein;
Dir kranken Bruder schenkt euch ein.
Der ist der beste Doctor.

Komaan! dacht ik, dat is precies wat we moeten hebben; dit zal hem beter helpen, in elk geval beter smaken, dan aftreksel van kamille- of vlierbloemen, en ik wachtte moedig de komst van mijn vertoornden alter ego af, bij ondervinding wetende, dat hij zich mogelijk wel een poosje zou laten wachten, maar toch wel zou komen afzakken.

Weldra verscheen hij dan ook, niezende en proestende, terwijl overigens alle sporen van de postwagenreis van gelaat en kleederen verdwenen waren, en ging met de hand onder zijn hoofd vóór mij zitten.

— Je ziet er frisch uit.

— Ik ga zoo met een naar bed.

— Ja, dat zou ik je ook raden. Intusschen, drink eens.

— Hm! . . . een half glas . . . Drommels! wat is dat voor wijn?

— Ja, zeg maar dat ons goed gesternte ons niet vergezeldt. Lees dit eens:

— *Berncasteler Doctor.* 't Doet er niet toe, maar hij is keurig. —

En hij schonk zich nog eens in; . . . ditmaal een vol glas.

Ik had vroeger nooit van dezen Moezelwijn gehoord, later vernam ik dat hij bij hen, die in deze streken bekend zijn, zeer goed staat aangeschreven. Uit den handel ken ik hem niet, en die kan licht ook heel wat minder wezen, maar deze was edel, hoewel niet goedkoop; ik vergat echter te noteeren wat hij daar kostte; Omega zal 't misschien nog wel op de rekening kunnen zien.

Digitized by Google

Het was met dat al zeker toevallig, dat wij hier juist met een »Doktor" te doen kregen, op een oogenblik dat een onzer daar wezenlijk behoefte aan had.

De eerste — ik spreek van de eerste, wijl 't de eerste wás — flesch was nog niet leeg, of we zaten beiden om 't smakelijkst te soupeeren. De »Doctor" scheen werkelijk al succes te hebben, want er kwam zachtjes aan een blos op Omega's wangen, en zijne oogen werden helderder; wat mij betreft, hoe vermoeid en mat ik bij onze aankomst was, ook ik monterde geheel op, en voelde mij bijna zoo frisch als 's middags bij 't begin onzer rit.

Aan de tafel werd een vrij levendig gesprek gevoerd, waarmede wij ons aanvankelijk niet bemoeiden, doch dat ons, vooral toen het zich later hoofdzakelijk bepaalde tot mijn nevenbuurman, een Franschman, maar die, hoewel nu en dan over de woorden struikelende, toch, met zijn eigenaardig accent, vrij goed Duitsch sprak, en den Wirth, die vlak achter hem stond, zoodat ze zich beiden onmiddellijk naast mij bevonden, spoedig interesseerde. Het gesprek liep, hoe 't er toe gekomen was weet ik niet, over de landen en daarna over de nationaliteiten van beide volken, die elkaar toen vier jaar geleden zoo duchtig in 't haar gezeten hadden.

— Ik erken gaarne, en ik herhaal het dan ook — zei de Franschman, toen ik er naar begon te luisteren — dat uw land op vele plaatsen schoon is, en vooral voor den natuurkundige veel te leeren en op te merken geeft; maar gijlieden schijnt te denken dat Duitschland de wereld is, en daar is misschien nog wel wat op af te dingen. Uw rivieroevers zijn liefelijk, die van den Rijn op vele plaatsen idyllisch, ik zou haast zeggen ál te lief, te mooi gemaakt. De Moezel trekt mij b. v.

Digitized by Google

veel meer aan; maar in schilderachtige, echt romantische schoonheid wint de Donau het toch ontegenzeggelijk van deze twee.

— Er is maar één Rijn in de wereld, zei de Wirth, zijn pijp op armslengte van zich afhoudende, blijkbaar om aan die uitspraak kracht bij te zetten. Mogelijk was de man aan den Rijn geboren, anders klonk het uit den mond van een Moezelbewoner vreemd.

— Ook ik heb nooit van een tweede gehoord. Intusschen, zoo praat gij allen; maar ge praat elkander na, omdat gij die overtuiging reeds als kind met de moedermelk hebt ingezogen. Als ge, om bij den Donau te blijven, deze rivier tusschen *Passau* en *Linz* en nog wat verder afwaarts gezien hadt, zoudt ge misschien anders spreken. Met dit al behoort dit dwepen met den Rijn tot uwe nationaliteit. Hoe het zij, ik reis gaarne in Duitschland, waar ik veel geleerd en veel genoten heb; al is uw volk.....

— Ons volk! Het is een trouw en eerlijk volk; het is werkzaam, gemoedelijk, beschaafd en zeer ontwikkeld. —

Het gesprek begon hier werkelijk interessant te worden, maar er werd met ongelijke wapens gestreden, want, behalve dat de Franschman in beschaving zijn tegenpartij ver vooruit was, sprak hij bedaard en hadden zijn woorden, door de beleefde wijze waarop ze werden uitgesproken, niets kwetsends; de wangen van den Wirth echter begonnen een warmer kleur te krijgen, maar dat het niet te hoog zou loopen, daarvoor waarborgden als 't ware de fijne manieren van den gast.

— Het Duitsche volk bezit al de deugden die ge daar opnoemt, en ik zou er nog wel enkele kunnen bijvoegen, maar men zal ze hier even schaars in één individu vereenigd vinden, als ergens

Digitized by Google

elders. Gijlieden laat u zeer veel voorstaan op uwe meerdere beschaving en moreele ontwikkeling, maar zoo die bewering gegrond is, en ik wil ze niet tegenspreken, dan geldt ze toch slechts voor de steden en wel voor de groote steden.

— Dan zouden wij hier bij voorbeeld.....

— Voorzichtig, gij laat mij niet uitspreken. Die goede eigenschappen, welke gij zegt tot uw nationaal karakter te behooren, worden werkelijk overal aangetroffen, maar wat gij zegt regel te zijn, is ten platte lande uitzondering, terwijl het tegenovergestelde veeleer regel wordt.

— Gij hebt mooi praten, daarin zijt gij Franschen ons zeker de baas; maar zie nu eens naar uw eigen volk. In den oorlog is het gebleken dat zelfs uw hoofdofficieren hun eigen land op verre na zoo goed niet kenden als de onze, en als dit met zulke groote lui het geval is, hoe zal het dan wezen met het volk.

— Hoor eens even, mijn vriend, en wees nu niet partijdig. Dat de Duitsche officieren, wat hun algemeene kennis betreft, in menig opzicht de onze overtroffen, is waar, en ik geef bovendien gaarne toe, dat het onderwijs hier degelijker en grondiger is dan in Frankrijk; maar hier was in de laatste jaren schier alles op de ontwikkeling van het militarisme aangelegd, bij ons op dat der industrie, en de vraag zal zijn, wie er op den langen weg het beste bij zal varen.

— Ja, dat hebben we in '71 gezien, wie er 't beste aan toe is.

— En wat het volk als volk betreft — ging de Franschman bedaard voort, als had hij de wel ietwat hatelijk opmerking niet verstaan, — laten wij erkennen dat dit in elk land

Digitized by Google

zijn eigen deugden, zoowel als zijn eigen gebreken heeft. Dat ik den Duitschers geen kwaad hart toedraag, blijkt genoegzaam hieruit, dat ik jaarlijks eenige weken, louter voor mijn genoegen, in uw land doorbreng en er vele goede vrienden heb; maar toch, wanneer ik de eigenschappen van het Duitsche volk in algemeenen zin tegen die van het Fransche in de schaal leg, slaat de evenaar zonder twijfel naar de zijde van Frankrijk over.

— Zoudt ge dan in ernst, waagde ik het hier tegen in te brengen, datgene, wat men gewoon is Fransche lichtzinnigheid te noemen — sit venia verbo! — boven de Duitsche degelijkheid te verkiezen.

— Mag ik u doen opmerken, antwoordde hij mij beleefd, dat de Fransche lichtzinnigheid zoo wel een traditioneel gebrek, als de Duitsche degelijkheid een traditioneele deugd is. Wel is waar komen die eigenschappen — ik noem ze liever zoo dan een deugd of gebrek — bij beide volken hier wat meer, dáár wat minder uit, maar ze zijn zoo goed als spreekwoordelijk geworden, en dientengevolge sterk overdreven. Heeft onze natie zich door die vaak al te groote gemakkelijkheid, waarmee ze zich van vele zaken afmaakt, dat laissez-aller, hetwelk het »aprés nous le déluge" in de wereld bracht, veel rampen op den hals gehaald, aan den anderen kant moet niet vergeten worden dat het samen gaat, ja het uitvloeisel is, van die eigenschap, welke door velen, ook door de Duitschers aan ons volk benijd wordt, waaraan Frankrijk voor een goed gedeelte zijn roem, die niet van een veldslag afhankelijk is, en zijn nationalen rijkdom te danken heeft, en die het sprekendst uitkomt in zijn industrie.

Digitized by Google

— Industrie! industrie! riep de Wirth; de Duitsche industrie staat minstens even hoog als de Fransche.

— Gij spraakt daar even van de Duitsche »Gemüthlichkeit", gaf de andere weder ontwijkend ten antwoord, en ik ontken niet dat die op vele plaatsen nog inderdaad bestaat; maar zoudt ge werkelijk denken, dat die zoo veel meer waard is dan de wellevendheid die een aangeboren eigenschap van elken Franschman is? Ik zou hier niet van spreken, ware ik niet als 't ware bij wijze van verdediging tot die vergelijking gedwongen.

— Wat mij betreft, gaf de andere, alweer niet zeer doordacht, ten antwoord, ik heb liever te doen met iemand die mij zegt waar 't op staat, dan met al die mooie complimenten van lieden, die.....

— Het schijnt toch, dat ge met iemand, die onbewimpeld zijn meening zegt, ook niet zeer ingenomen zijt. Intusschen, en met deze woorden eindigde de Franschman, die inmiddels was opgestaan, het gesprek, zoudt ge u op dit punt mogelijk met ieder ander gemakkelijker verstaan; 't komt denkelijk alleen omdat ik het ongeluk heb Franschman te zijn. Bonsoir messieurs! —

Wij hadden nog veel te praten, te noteeren en de kaart te bestudeeren, zoodat al de gasten reeds naar hunne kamers gegaan waren eer wij opstonden, Omega zoo min als ik er aan twijfelende, dat hij den volgenden morgen geheel beter zou zijn.

Boven gekomen, zett'en wij het gesprek nog een poosje voort, waarna ik, nog even de kamer verlaten hebbende, in 't terugkeeren mij in het getal trappen vergiste, wat in dit geval zeer verklaarbaar was, daar wij op, af en weer opgegaan waren,

Digitized by Google

zoodat ik, niet lettende op het nommer der kamer, maar alleen op de zooveelste deur, op een verkeerd portaal een verkeerde deur opende, die, even als ik de onze gelaten had, half open stond; daar 't echter donker in die kamer was, bemerkte ik mijne vergissing terstond, en sloot de deur, den sleutel in gedachten omdraaiende; ik moest nog een kleinen trap hooger zijn.

Onder het uitkleeden vertelde ik dit zoo losweg aan Omega, toen 't mij plotseling in de gedachten schoot, dat ik de deur, die open stond, van buiten gesloten had.

— Dan heb je er wellicht een opgesloten; en als die nu vroeg zijn kamer wil verlaten .....

— Geen nood, er was geen licht op die kamer, en iemand, die reeds te bed ligt, laat toch zijn deur niet open staan; de kamer zal onbewoond geweest zijn.

Dit was trouwens zeer waarschijnlijk, en, hoe 't mocht wezen, ik kon toch niet andermaal zoo laat, want het was middernacht en dat is daar zeer laat, aan dien sleutel gaan draaien. Wij amuseerden ons echter wel eenigszins met de gedachte aan de mogelijkheid dat er een opgesloten was, en gingen daarover schertsend naar bed. —

Wat ik vermoed had was waarheid geworden: Omega was werkelijk den volgenden morgen geheel in orde. Hij had goed getranspireerd en gevoelde zich zoo frisch als hij kon wenschen.

Dat dit grootendeels, zoo niet geheel, aan den goeden, tamelijk vurigen wijn zal zijn toe te schrijven geweest, kwam ons geen van beiden twijfelachtig voor. Dat in zoodanig geval één of een paar glazen niet veel zullen uitrichten, is licht te begrijpen, maar een »stevig" glas goeden Rijn- of Moezelwijn acht ik somwijlen werkelijk medicijn. Zij, die

Digitized by Google

voor den Moezelwijn den neus optrekken, kennen dien niet; hun oordeel berust slechts op het wrange vocht, dat er bij ons voor doorgaat, en is dus even onjuist als dat van hen, welke dien Rijnwijn 't beste vinden, die het sterkst gearomatiseerd is. Wat de »Berncasteler Doctor" uit den handel is, weet ik niet, maar dien we hier dronken, zullen we zeker geen van beiden vergeten. Van de door zeker Duitscher — ik herinner mij thans zijn naam niet — uitgesproken meening, dat Moezelwijn »bevroren maneschijn" en Rijnwijn »vloeibare zonnewarmte" is, komt men hier overigens spoedig terug.

De zon scheen vroolijk in het keurige salon, toen we uit onze slaapkamer kwamen, die daaraan grensde, en de netheid, de sierlijkheid vielen er nu veel sterker in 't oog dan 's avonds te voren. Om een denkbeeld te geven van den goeden smaak, die hier in alles doorstraalde, voeg ik er slechts bij, dat op een voor een nette sofa geplaatste tafel o. a. de volgende in prachtbanden gebonden boeken lagen: *Gœthe und Schiller* (Amelung's Verlag); *Album für Deutschland's Töchter*, Leipzig 1863; Friedr. von der Heyden, *Das Wort der Frau*, het laatste allerkeurigst geïllustreerd. Er was hier dus ook voor lektuur gezorgd, en 't was goede lektuur ook. Zoo bij toeval den Franschman van den vorigen avond deze kamer ten deel gevallen was, zou hij op nieuw vergelijkingen hebben kunnen maken, en, had hij zich dan afgevraagd welke boeken in zoodanig geval waarschijnlijk in een Fransch hôtel (natuurlijk voor een oogenblik aangenomen dát die daar waren) op de tafel zouden gelegen hebben, dan zou deze vergelijking denkelijk weer niet in het nadeel der Duitschers geweest zijn.

Wij haastten ons naar beneden, omdat we bij tijds naar *Alf*

Digitized by Google

wilden vertrekken, en vonden in de algemeene kamer den Wirth met en paar andere gasten en den Kellner in een zeer levendig gesprek, waarvan Omega spoedig zóóveel opving, dat hij wist dat er iemand was opgesloten geweest. We gingen naar hen toe, terwijl de Wirth ons aankeek, als wilde hij zeggen: »wist ik maar, of gij . . . ," enz.

Spoedig waren wij er nu achter hoe de vork aan den steel zat. Een der gasten, in voorkomen en houding een oud-militair gelijkende, was opgesloten geweest, en wel in een kamertje op de eerste verdieping, dat voor bijzondere doeleinden gebezigd werd, en waarheen hij zich had begeven, toen alles reeds in rust was. Toen hij zich daar in bevond — 't mocht omstreeks middernacht geweest zijn — had iemand de deur van buiten gesloten. Hij had aanvankelijk wel tegen de deur gebonsd, maar de huisgenooten sliepen ver daar van daan; deze hadden het niet gehoord, en of de logés het niet hadden gehoord, dan wel of die 't hoorde zich er niet aan gestoord had, was nog niet goed uit te maken, want de meesten waren nog boven; genoeg, men had hem niet gevonden voor 's morgens, toen hij rustig zat te slapen. Dat hij, toen ontwakende, niet best gemutst was, is niet kwalijk te nemen, en dat hij ons met een ietwat wantrouwenden blik aankeek, is evenmin te verwonderen, want daar iemand hem die kool gestoofd had, konden wij het natuurlijk even goed zijn als elk ander.

— En heb je daar den heelen nacht gezeten, vroeg Omega, terwijl ik al het mogelijke deed om een medelijdend gezicht te zetten.

— Ja! ja!! ja!!! — Ik moet maar te weten komen wie 't gedaan heeft, ik zal hem . . . . En de man naderde met een

Digitized by Google

paar opgespalkte oogen en gebalde vuisten mijn vredelievenden Omega een paar stappen, als ware hij voornemens dezen daadwerkelijk te toonen wat hij hem zoo al zou doen.

Deze is, geloof ik, een held, ofschoon ik er toch niet volkomen zeker van ben; ik geloof het maar zoo bij intuitie; maar hij had nú geen tijd om met die gespierde vuisten kennis te maken.

— Of wij niets gehoord hadden omstreeks dien tijd?

— Ik niets, dat begrijp ge wel beter, want ge bemerkt wel dat ik doof ben, gaf ik ten antwoord. Heb jij niets gehoord Omega?

— Nu je 't zegt, ja, nu staat mij flauw voor, dat ik in mijn eersten slaap zijnde, flauw heb hooren bonzen, maar ik droomde van muziek en dacht dat het de turksche trom was.

— Donnerwetter! Muziek!!... turksche trom!!! Ik hoop niet dat mijnheer.... Weer ging Omega een schrede achterwaarts, tot hij zich plotseling iets scheen te herinneren.

— Even vóór dat ik in slaap viel, zei hij, hoorde ik op het portaal nog iemand den trap op komen en voorbij onze kamer gaan; dat moet om dien tijd geweest zijn.

— Logeeren er veel daar? vroeg de andere den Wirth.

— Niemand anders dan deze heeren en die Franschman, gaf de Kellner ten antwoord.

— Dann war es der Verdammte Franzose! —

Ons ontbijt stond klaar, en het rijtuig werd besteld om binnen een kwartier vóór te komen. Toen we vertrokken, was de »Franzose" nog boven, en de oud-gediende liep nog steeds ongeduldig in de kamer heen en weer, blijkbaar verlangende om den andere »goeden morgen!" te wenschen. Hoe het

Digitized by Google

afgeloopen is en wie de schuldige was, zijn wij dus niet te weten gekomen, maar denkelijk zal die ontmoeting, na den eersten morgengroet, wel wat stijf geweest zijn. Daar de vermeende schuldige echter volstrekt de man niet was, om voor een boos gezicht in zijn schulp te kruipen, maakten we ons daarover in 't minst niet ongerust, en leverde intusschen die historie nog lang stof tot vroolijk onderhoud.

We hadden eigenlijk te *Berncastel* wel een dag mogen blijven, en hadden het ook wel gewenscht, maar onze tijd liet het toen niet toe, en bij deze gelegenheid lag het, zoo als ik reeds opmerkte, buiten onze route. De omstreken, en vooral het *Tiefenbacherthal*, moeten wel een bezoek waard zijn. Daar ik mij echter voorgenomen heb, van niets anders te spreken dan van hetgeen wij zelf zagen, kan ik hieromtrent niet in bijzonderheden treden.

De rit van *Berncastel* naar *Alf* duurt $3^1/_2$ uur, zoodat de afstand voor een goed voetreiziger niet te groot is, daar hij onderweg gelegenheid heeft uit te rusten. Aanvankelijk volgt men ook hier weder de rivier, die men echter na een poosje verlaat, om den breeden bergweg te bestijgen. Afwisselend gaat men ook hier over of langs vrij hooge bergen en door liefelijke dalen. Bijna alles is er beteeld, zelfs tot aan of nabij de bergtoppen, zoodat de landbouw er blijkbaar op uitgebreide schaal gedreven wordt. Hier en daar maken de naakte, deels verweerde of pas afgebroken toppen daarmede een schilderachtig contrast, zoodat ook deze route veel te zien, op te merken en te genieten geeft.

Digitized by Google

XIX.

NAAR COCHEM.

Wilde men de verschillende tochtjes, die wij per rijtuig deden, alle te voet afleggen, dan zou men zeker minstens den dubbelen tijd daarvoor moeten bestemmen; sommige afstanden zijn bovendien te ver, om niet al te vermoeiend te zijn, vooral wanneer men ze heen en terug moet afleggen, en aan het eindpunt eigenlijk pas het begin van een excursie bereikt heeft, die op zichzelf reeds inspanning genoeg vordert; zooals b. v. wanneer men, van *Bertrich* uit, den *Mosenberg* wil bezoeken.

Wien het echter onverschillig is, of hij er een paar dagen meer of minder aan besteedt, kan den afstand van *Alf* naar *Cochem* zeer goed per pedes apostolorum afleggen; wel is waar naar verkiezing ook per stoomboot, maar daaraan geeft hij, wien het te doen is het land te leeren kennen, zeker de voorkeur niet, terwijl het bovendien toevallig is, dat die juist op den gewenschten tijd (eenmaal per dag) daar aankomt; zooals men straks zal zien, kan men te *Cochem* uitmuntend logeeren, en dan den volgenden dag of later zijn voetreis tot *Moselkern* uitstrekken. Veel meer dan drie uren zal men voor die

Digitized by Google

eerste wandeling niet noodig hebben, omdat men, rijdende, aan de helling van den *Ellerberg* spoedig te veel medelijden met de hijgende en zweetende paarden krijgt, om niet liever vooruit te wandelen. Daar wij bovendien van 's morgens tot 's avonds schier onafgebroken op de been waren, gaven we voor bepaalde tochten aan rijtuig de voorkeur; trouwens in alle dorpen van eenige beteekenis is goed rijtuig te krijgen, en de paarden zijn natuurlijk aan bergtochten gewoon.

Tegen halfzes vertrokken zijnde, volgden wij den postweg, langs de Moezel; met wijnbergen ter linkerzijde, hadden we spoedig het kleine dorp *Aldegund* bereikt, terwijl, wat verder, de rivier weder een aanzienlijke kromming maakt in welke bocht het dorp *Bremm* ligt. De hooge en steile bergen zijn hier alle, tot aan den top, met wijnstokken bezet.

Steeds langs de Moezel, kwamen wij vervolgens aan *Eller*, een dorpje tot hiertoe weinig bekend, maar dat, na verloop van eenige jaren, door den in de nabijheid geboord wordenden tunnel, waaromtrent ik in het volgende hoofdstuk eenige nadere bijzonderheden zal mededeelen, niet geringe vermaardheid zal verkrijgen.

Ofschoon de postweg de rivier volgt, verlieten wij dien hier, daar de Moezel om den hoogen *Ellerberg* weer een grooten omweg, bovendien met niet minder dan vijf grootere en kleinere bochten, maakt, ten gevolge waarvan die route ruim $2^1/_2$ mijl lang is, terwijl de afstand langs den breeden rijweg over den berg nauwelijks een mijl bedraagt. Wij reden dus door *Eller* heen, en wel door een straat, zoo morsig en zoo nauw, dat het rijtuig er maar juist door kon.

Reeds in het dorp begint de weg te klimmen; zoodra men het

Digitized by Google

dorp achter de rug heeft, wordt die zeer steil, en loopt zigzagsgewijs naar boven; hij is echter breed, vast en gelijk. Daar de helling tot boven toe met wijnstokken bezet is, doorsnijdt hij als 't ware de wijngaarden, die hier zoo steil liggen, dat men onmogelijk kan begrijpen hoe de werklieden tegen die hellingen, ik zeg niet durven — maar kúnnen blijven staan, en toch werken zij er blijkbaar met gemak. Nog gevaarlijker is dit, wanneer de ranke stengels afgesneden en de stokken opgenomen zijn, want dan vinden ze geen steunsel hoegenaamd, en moet het acrobatenwerk zijn, daar het evenwicht te bewaren. Dat er dan ook wel eens ongelukken gebeuren, is niet te verwonderen; toch moeten die zeer zeldzaam zijn.

We waren den *Ellerberg* aan de zuidzijde opgereden en daalden later aan de Noordzijde langs een niet minder steilen, maar zeer goeden zigzag-weg weer af, tot we, vlak bij het tegen den berg gebouwde dorpje *Sehl*, weder op den postweg aan de Moezel kwamen, en, zoodra het rijtuig den hoek omsloeg, het prachtige slot van *Cochem* op eenigen afstand, op een hooge, vooruitspringende punt van denzelfden berg gebouwd, vóór ons zagen.

Het gezicht van hier op het in een kromming der rivier gelegen Moezelstadje is zeer fraai; waartoe zeker het imposante, geheel gerestaureerde slot — vóór weinige jaren nog een »malerische" ruïne — het meeste bijdraagt, ofschoon de ligging der stad, over een vrij groote uitgestrektheid langs de Moezel, door het vroolijk aanzien van vele met klimmend groen en andere planten versierde huizen, alles behalve onbevallig is.

Het was omstreeks half acht toen we daar aankwamen, zoodat we, na in het zeer vergrootte en goed ingerichte hôtel

Digitized by Google

»Zur Union" onze kamer in bezit genomen te hebben, nog een uurtje voor een wandeling langs de rivier over hadden.

Daar wij zeker wisten hier brieven te zullen vinden, gingen wij die eerst afhalen. Dit was trouwens niet omslachtig, want het postkantoor bevindt zich ook aan de rivier, slechts weinige huizen van het genoemde hôtel af, en de postbeambten waren — wat men zeker niet overal aantreft — zeer vriendelijk en voorkomend.

Reeds terstond bij onze aankomst had het mijne opmerkzaamheid getrokken, dat een zware rookwolk aan de rivierzijde boven de stad hing; nu we de noordelijke grens naderden, maakte die onze nieuwsgierigheid gaande: ze moest, dachten wij uit een fabrieksschoorteen komen; mogelijk ook waren daar mijnwerken, en dan konden we misschien nog iets te zien krijgen, waarop we niet gerekend hadden. Zoo gissende, herinnerde ik mij den tunnel door den *Ellerberg*, en, zijdelings op den rook afgaande, kwamen we in een dal, hetwelk door een spoorbaan doorsneden is. Rechts groote machinegebouwen en links de tunnel-ingang. Spoedig vernamen wij dan ook van een voorbijganger dat werkelijk al die gebouwen, met groote machines, enz., met de boring van dien tunnel in verband stonden.

— Is die tunnel te zien?, was de onwillekeurige vraag.

— Dat denk ik wel, antwoordde de man; we moesten ons maar daar ginds op 't bureau vervoegen, dan zouden we er wel verlof toe krijgen.

Daar wij juist den vorigen dag over dien tunnel hadden hooren spreken, als de langste welke tot hiertoe in Duitschland geboord werd, kwam ons deze gelegenheid te zeldzaam en dus

Digitized by Google

te kostbaar voor om er geen gebruik van te maken, 't welk echter, zooals ons later bleek, niet zoo gemakkelijk ging als we ons voorstelden.

Wijl het natuurlijk nu hiervoor te laat was, besloten we er den volgenden morgen werk van te maken, en sleten we verder den avond recht aangenaam onder de veranda van het hôtel, waar men een prachtig gezicht op de Moezel heeft. —

Toen we 's anderen daags tijdig naar die bureaux gingen, scheen het aanvankelijk of niemand wist wie eigenlijk de persoon was, dien we moesten hebben. De één wist het volstrekt niet, een ander verwees ons twijfelachtig naar mijnheer A, en mijnheer A kon daar geen verlof toe geven, maar hij zou 't eens in een ander bureau aan mijnheer B vragen; mijnheer B echter was er ongelukkig niet en mijnheer C werd geroepen, en deze raadde ons nog in den haast in ginds gebouw naar boven te gaan, waar het bureau van de heeren D, E, F, enz. was. Een van die allen zou de rechte wel zijn.

Na eenig zoeken vonden we mijnheer D, die niet veel tijd scheen te hebben, en Omega had zijn verzoek nog maar half gedaan, toen de vraag volgde, of wij ingenieurs waren.

— Neen, ingenieurs waren we niet; we reisden voor ons plezier en om te gelijkertijd merkwaardigheden te zien en te leeren kennen; deze tunnel nu was voorzeker....

— Ja wel mijnheer, ik begrijp u goed; maar dergelijk verlof wordt in den regel alleen aan ingenieurs verleend; de tunnelwerken zijn niet voor iedereen te zien, en dat kan ook niet, wijl het bezoek er van niet zonder gevaar is.

— Met uw verlof merkte Omega op, dit zal met dat van alle soortgelijke werken wel het geval zijn; maar dit gevaar zal

Digitized by Google

ongetwijfeld slechts voor onvoorzichtigen bestaan, want het leven der werklieden is toch zeker ook wel wat waard, en ook de ingenieurs en inspecteurs zullen wel weten dat ze er weer gaaf uitkomen; het zal voor ons dus niet gevaarlijker zijn dan voor ieder ander.

— Nu, heeren, als ge er zoo over denkt....; in elk geval heb ik u gewaarschuwd; ik zal u een permissiebillet en goed geleide geven en dan moet ge zelf weten wat ge doet. —

Op dat biljet stond dan ook dat het ons toegestaan werd de tunnelwerken te bezoeken, doch alleen onder geleide van den Heer Fischer.

De Heer Fischer was echter, zoo zeide men ons bij den ingang des tunnels, pas daar in gegaan, en zou zeker wel een paar uren wegblijven, zoodat wij besloten inmiddels het *Enderbachthal* te bezoeken, tot aan de overblijfselen van slot *Winneburg*, voormaals aan het vorstelijk stamhuis der von Metternich's behoord hebbende.

Het karakter van dit dal verschilt nog al van de andere die wij tot hiertoe zagen, vooral in 't begin, ten gevolge van de met schiefermuren afgezette wijnbergen, zoodat het op verre na niet zulk een woest of romantisch natuurlijk aanzien heeft als vele andere, terwijl het evenzeer dat idyllische voorkomen mist, hetwelk vele dalen, zoo hier als elders, zoo aantrekkelijk maakt.

Dit neemt daarom niet weg, dat het een lieve wandeling was, die bovendien nog al wat afwisseling opleverde. Ook hier vonden we in de voegen van een schiefermuur enkele van de reeds vroeger vermelde Varenplantjes [1]), maar zeer verspreid en zeldzaam, ofschoon het mij niet zou verwonderen, als hier of

1) *Ceterach officinarum.*

Digitized by Google

daar een oude muur stond, waartegen ze veelvuldiger voorkomen. Een wijngaardenier, dien we er naar vroegen, wist ons niet te zeggen waar wij ze konden vinden, maar wel wist hij dat de blaadjes als thee afgetrokken worden tegen borstaandoeningen. Of ze werkelijk een goed middel daartegen zijn, weet ik niet.

De *Wianeburg* ligt natuurlijk weer op een berg (onze gids noemde dien de *Maiberg*) en de weg naar boven mag wat ongelijk zijn, daar men op vele plaatsen over den naakten steen gaat, die door 't afstroomende water met ongelijke geulen uitgesleten is, hij is zeer aangenaam, terwijl de steile berghelling ter linkerzijde den plantenliefhebber heel wat op te merken geeft, en het gezicht in het dal, naarmate men hooger komt, op sommige plaatsen zeer fraai is.

Om de slotruïne zelf te bereiken, moet men ten laatste wat klimmen en wat voorzichtig wezen ook; maar inderdaad verrassend is het, wanneer men zich door het dichte kreupelhout een weg heeft gebaand, plotseling een ruim en uitnemend frisch grasveld voor zich te zien, en dat in 't midden van Juli op een vrij aanzienlijke hoogte. De natuur heeft er overigens volkomen vrij spel, zoo dat deze overblijfselen door een heirleger van verschillende planten letterlijk bestormd, en als het ware voet voor voet ingenomen worden.

Men heeft van dit hooge punt zulk een ruim en schoon gezicht op *Cochem* en vooral op het slot, dat alleen dit de moeite dubbel loont, maar de wandeling naar boven en terug als ook die door het dal is aangenaan genoeg, om op zich zelf uitlokkend te zijn, zoodat we alle reden hadden om over het drietal uren daaraan besteed tevreden te wezen. —

Tegen den middag begaven we ons weer naar den tunnel,

Digitized by Google

maar.... de Heer Fischer was naar huis. Er heerschte daar allerwegen een groote bedrijvigheid. De machines in het groote gebouw op eenigen afstand van den tunnel stampten en blaasden; in de smederij spatten de vonken van het gloeiend ijzer van onder de hamers van een paar reusachtige cyclopen, naar alle richtingen uiteen; door paarden getrokken steenwagens gingen op de rails leeg den tunnel in en kwamen er met steenblokken volgeladen uit; groepen werklieden kwamen uit dien donkeren gang te voorschijn en anderen verdwenen er in, allen met blauwe kielen en hoogen kaplaarzen aan, en een mijnlamp in de hand; allen zoodanig beslijkt en bespat, dat ik Omega vroeg, of het toch, met het oog ook op de waarschuwing die we 's morgens ontvingen, wel raadzaam was ons plan door te drijven.

— Wordt je bang?

— Bang? bah! — De vraag is echter, of hetgeen we zullen zien werkelijk interessant genoeg is, om ons aan gevaar, en bovendien aan zulk een slijkboel bloot te stellen; want men behoeft niet te vragen hoe het daar binnen gesteld is, als men die lieden maar aanziet, en ik heb bovendien maar dunne bottines aan.

— We gaan er in hoor. Ik ten minste.

— Goed, dan ga ik in elk geval mee; al is 't maar om later precies de plek te kunnen aanwijzen, waar ge, als slachtoffer van uw onderzoekingslust, gevallen zijt. —

De waarheid is, dat die donkere spelonk, die aan deze zijde reeds 1350 Meter diep was, mij heel wat minder uitlokkend scheen, dan het bezoek van den tunnel, vóór dat ik er een schuwen blik in geworpen had, mij toelachte, en ik geloof waarlijk dat het mij niet

Digitized by Google

zoo heel erg zou gespeten hebben, als onze pogingen om den Heer Fischer te vinden mislukt waren. Ik stelde er wel veel belang in, te weten wat ze daar aan 't eind uitvoerden, maar 't was er zoo helsch donker, en ik heb, geloof ik, vroeger al eens gezegd dat ik een vijand van duisternis, laat staan van volkomen donker ben. —

Het kwam ons voorshands het verkieselijkst voor, eerst op ons gemak te gaan dineeren, en daarna te zien of we, ten einde niet nutteloos tijd te verliezen, nog een kleine excursie konden maken. En inderdaad, toen we, na tafel, in een pak photogrammen snuffelden, trok die van het dorpje *Beilstein* onze bijzondere opmerkzaamheid. Daar dit ongeveer een uur rijdens van *Cochem*, aan de andere zijde der Moezel, juist midden in de bocht tusschen deze stad en *Eller* ligt, konden we het nog goed waarnemen, en toch bij tijds terug zijn, zoodat we dan ook tegen drie uren daarheen vertrokken.

De weg langs de rivier, in tegenovergestelde richting van deze, levert onophoudelijk verschillende lieve gezichtspunten op, terwijl aan de overzijde hooge bergen van beneden tot boven met het frisch groene wingerdloof bedekt als uit het water oprijzen.

Ook het eerste dorp aan deze zijde draagt tot de fraaiheid van een vrij lang gedeelte dezer route veel bij. Nette huizen, goed onderhouden tuinen, een zeer fraaie kerk en een keurig kerkhof geven het dorp *Ernst*, inderdaad een lief en proper aanzien, zeer verschillende van dat der meeste andere dorpen die we op onze reis gezien hadden.

De buitengewone snelheid van den stroom zet aan dezen tocht langs de rivier mede iets eigenaardig levendigs bij, 't welk

Digitized by Google

nog te sterker uitkomt, wanneer men tegen den stroom in gaat. Men kan zich hiervan eenigszins een denkbeeld vormen, wanneer ik zeg, dat ik vijftien paarden telde, om eenige aan elkaar verbonden schepen, uiterst langzaam, stroomopwaarts te trekken, waarbij van deze dieren nog zóó veel inspanning gevergd werd, dat ze telkens moesten rusten.

Het dorp *Ellenz*, schuin tegenover *Beilstein*, scheen niets aantrekkelijks te hebben, maar des te schilderachtiger ligt het laatste, dat, reeds van de overzijde der rivier gezien, niet alleen door den bouwval, maar ook door het antiek voorkomen der huizen en de zonderlinge ligging, zeer de opmerkzaamheid trekt. —

Er is hier een goed pontveer voor rijtuigen, terwijl personen door middel van een gewone, echt Duitsche roeiboot worden overgezet, hetwelk den veerman luttel inspanning schijnt te kosten, maar dat toch bij zulk een sterken stroom — en die zal na zware regenbuien zeker nog heel wat sterker zijn — zeker veel oefening vereischt.

Op een niet zeer hoogen, maar steilen berg, ter zijde van en vlak tegen het dorp, staat de inderdaad zeer fraaie ruïne van den burg *Beilstein*, van de twaalfde eeuw, of nog vroeger, dagteekenende, en in het dorp zelf ziet men zulke eigenaardige afgebrokkelde muurfragmenten, gewelven en dergelijke, ja het geheele dorp, waarvan het één huis boven op het andere schijnt te staan, zoodat men in vele gevallen niet kan begrijpen hoe de menschen er in komen, hangt als 't ware zoodanig met die burg-ruïne samen, dat men niet kan onderscheiden waar deze eigenlijk begint. Zoo behoort aan de restauratie of het Wirthshaus, een vooruitspringend koepeltje, aan de rivier, dat zonder twijfel ook een overblijfsel van den burg

Digitized by Google

is. Het is vrij wel onderhouden, en men heeft daaruit een zeer fraai gezicht op de Moezel. De Wirthin, een Jodinnetje, is uiterst spraakzaam en wenscht niets liever dan dat ge maar ongegeneerd van het goede, wat haar keuken en kelder bevat, gebruik maakt. Het deed haar plezier dat we eerst haar koffie en daarna haar wijn lekker vonden, (waarvoor hier een goed adres is, hij was keurig, ook schijnt daar een groote »Kellerei" te zijn) en ze spoorde ons snappende aan, om er maar dapper gebruik van te maken.

Beilstein wordt, zoo verzekerde men ons reeds vroeger en het schijnt wel 't geval te zijn, voornamelijk door Israëlieten bewoond, en ziet er echt aartsvaderlijk uit. Het ligt tegen een steilen berg; de straten zijn steil, zeer nauw en aan beide zijden door muren, uit schiefer-platen samengesteld, begrensd, tusschen welker voegen een aantal verschillende planten, vooral echter dichte bossen van een tweetal Varens, in overvloed groeien [1]). 't Is een partij zonderling als dooreen gevlochten oude, zeer oude muren, die hier en daar door nieuwe aaneengekoppeld zijn; van regelmaat of orde zelfs niet het geringste spoor, en toch, ik herhaal het, is dit alles behalve zindelijke dorp, hoogst belangwekkend. Hoe langer men er in omdwaalt, en men heeft het, zoo steil als het is, spoedig afgeloopen, hoe vreemder het schijnt, en hoe meer men tevens onder den indruk komt, als leefde men drie, vier eeuwen terug.

De weg naar de ruïne is gemakkelijk genoeg te vinden, maar, toen we een eindweegs naar boven gegaan waren, deed onze kleine wegwijzer ons begrijpen dat we rechtsaf tegen den

1) Dit zijn *Asplenium Ruta muraria* en *Aspl. Trichomanes.*

Digitized by Google

steilen kant op moesten, en als een kat liep hij naar boven. Ons viel dit minder gemakkelijk, maar het gelukte toch, al pruttelde Omega, die niet van steile paden houdt, dat hij daar niet weder afging, want dat er zeker een betere weg zou zijn.

Nadat we tusschen de Wijnstokken wat uitgeblazen hadden, gingen we naar den bouwval, die vrij groot, en vooral voor snuffelaars naar planten interessant is tevens.

Op een afgescheiden hoekje vonden we aan een lagen muur weer een zeer groot aantal plantjes van die welke we vooral zochten. De steenen lagen los en konden met de hand opgelicht worden, zoodat wij ze met wortel en al zoo gaaf konden inzamelen als we maar verlangden. Zoo talrijk en zoo fraai, en tevens zoo gemakkelijk te verzamelen hadden wij de *Ceterach* nog nergens gezien, en met een rijken buit keerden we terug. We hadden de plantenbussen niet nutteloos meegenomen.

Dit terugkeeren bleek echter zoo heel gemakkelijk niet. Onze kleine geleider verkoos denzelfden steilen kant weer af te gaan, en ook ik vond dit best; maar Omega stond een poos met wanhopigen blik naar beneden te staren, en 't was er zeker hoog genoeg, om voorzichtigheid raadzaam te maken. Ongeveer halverwege scheen hem echter alle moed te ontzinken, en, toen 't hem, na veel moeite gelukte tot staan te komen, door zich aan een boom vast te klemmen, gaf hij mij en den jongen, toen wij beneden gekomen waren en omkeken waar hij bleef, te kennen, geen trek te hebben om verder te gaan.

Toen hij echter eens naar boven keek en vervolgens weer naar beneden, scheen hij het toch verkieselijker te vinden het tweede gedeelte af te hollen, dan weer bijna op handen en voeten naar boven te kruipen, waar hij zeker weinig mee gebaat

Digitized by Google

zou zijn geweest. Hij waagde het dus, en kwam er zonder struikelen af, zoodat ik hem weldra in mijn armen opving, uit vrees dat hij anders, in zijn vaart den weg dwars over hollende, aan de andere zijde zeker vrij vreemd terecht zou gekomen zijn.

Ik kreeg voor de tweede keer de verzekering, dat hij zulke steile paadjes in 't vervolg links zou laten liggen; dit hadden we elkaar trouwens reeds dikwijls beloofd, maar ik geloof dat we daarna, als 't noodig geweest was, even dikwijls van dat voornemen zouden afgeweken zijn. Dat men hier intusschen wel met wat minder inspanning zijn doel kan bereiken, houd ik voor zeker; de jongen scheen echter doordrongen van het axioma, dat de rechte lijn de kortste weg tusschen twee punten is.

Zeer aangenaam inderdaad was het half uur, hetwelk we nog in dat oude torentje doorbrachten, van waar het gezicht op de rivier des te schooner is, wijl *Beilstein* juist in de bocht eener sterke kromming ligt, zoodat men die in beide richtingen overziet, met aan beide zijden de groene wijnbergen tot achtergrond.

Alvorens te vertrekken, kon ik niet nalaten het dorp nog eens, altijd met dezelfde verwondering, door te loopen, zeer ten genoegen inzonderheid van de jonge Beilsteiners, die mij met zulk een nauwkeurigheid opnamen, dat mijn beeld zeker lang in hun geheugen zal gegrift blijven; ook zal de kleine, die met ons mee geweest was naar boven, zeker gedurende verscheidene dagen de held van den dag geweest zijn, inzonderheid als hij vertelde hoe opgetogen wij daar boven waren, bij 't zien van die kleine plantjes, zóó zelfs, dat hij er een mooi Mark-stuk rijker door werd.

Digitized by Google

Toen we tegen zeven uren te *Cochem* terugkeerden, begrepen wij nog eens een poging te moeten doen om den Heer Fischer te vinden. Hij was echter pas in den tunnel gegaan, en zou er vóór het donker wel niet uitkomen. Dus weer uitgesteld tot den anderen morgen. —

't Spreekt van zelf, dat het eerste waaraan we 's morgens van den 12 Juli dachten, alweder die tunnel was; Omega met loffelijken ijver gestadig trachtende het beoogde doel te bereiken, ik, niet minder nieuwsgierig dan hij, maar met den verraderlijken wensch, dat de man te veel kiespijn zou hebben om uit te gaan, of dat juist zijn vrouw zou bevallen wezen. Ik erken dat dit niet extra fideel was, maar ik zou toch in geen geval achter gebleven zijn. Zoo dikwijls ik echter vóór dat donkere hol stond, herinnerde ik mij de waarschuwing van den vorigen dag, en een gevaar dat ik niet kan zien, heeft voor mij niets aantrekkelijks.

Men zal misschien zeggen dat ik dwaas handel met dit te erkennen, ja, dat ik het zeer goed had kunnen omkeeren, waarover Omega, als hem dit boek onder de oogen komt, zich zeker niet weinig vroolijk zou maken; 't zou heldhaftig schijnen, en een schrijver moet trachten in de oogen zijner lezers een held — zoo niet te zijn, dan toch te schijnen.

Maar, met uw verlof, Lezer, ik heb mij nooit voor een held uitgegeven en laat mij dan ook op mijn heldhaftigheid niets voorstaan. Ik ben met dat al zoo min bang als vreesachtig, maar op dien tunnel had ik het nu eenmaal niet begrepen, en nóg kon ik er mij in de verte geen denkbeeld van vormen, hoe 't daar binnen gesteld was.

Wij werden met dat al weer uitgesteld tot tegen twaalf

Digitized by Google

uren; dán zouden we den Heer Fischer zeker treffen; hij had die boodschap achter gelaten.

Intusschen konden we den voormiddag nog zeer goed gebruiken voor een bezoek aan het slot, zoodat we ons onmiddellijk, achterom, daarheen begaven.

Ik heb reeds gezegd, dat dit slot terstond de opmerkzaamheid trekt van hem, die *Cochem* op een afstand nadert. Het beheerscht dit gedeelte van het Moezeldal, en reeds in het vorige jaar hadden wij dit statige gebouw, op den top van den berg gelegen, bewonderd; ja het stond ons, hoewel wij er toen slechts langs gereden en ons niet te *Cochem* opgehouden hadden, nog zóó levendig voor den geest, als waren er sedert slechts weinige dagen verloopen; en zoo zal het denkelijk wel met ieder gaan, die het in den laatsten tijd zag.

Ik zeg in den laatsten tijd; wie het eenige jaren geleden zagen, herinneren het zich als ruïne, zooals het ook nu nog in sommige reisboeken wordt vermeld. Niet als zoodanig komt het thans meer in aanmerking, maar als een indrukwekkend ridderslot uit de middeleeuwen, in zijn vollen glans en grootheid en dat nog wel als een der uitgestrekste tevens.

De ruïne van het slot *Cochem* werd lang als de schilderachtigste aan den Moezel beschouwd, tot ze in 't bezit kwam van den Handelsraad Ravené, te Berlijn, die ook den tuinbouwkundigen, om zijn liefde voor planten, bekend is; deze besloot het geheel in den voormaligen toestand, zoowel in- als uitwendig te doen restaureeren. Reeds tien jaren lang was een groot aantal werklieden daarmede bezig, zoodat het gebouw uitwendig thans zoo goed als voltooid is, en juist daags te voren door den eigenaar en zijn gezin voor de eerste maal

Digitized by Google

was betrokken, gelijk trouwens bleek uit de vlaggen op enkele torens. Inwendig is echter nog slechts een klein gedeelte voltooid; maar dat is uitgestrekt genoeg om een paleis op zichzelf te mogen heeten, en dan, welk een paleis! —

Men kan het slot langs twee opgangen bereiken, één aan de vóór- en een aan de achterzijde; de laatste is een breede rijweg, de eerste gaat zigzagsgewijs hier en daar met trappen, overal tusschen muren en borstweringen, tegen den steilen berg op, en is dus alleen voor voetgangers geschikt; de achterweg voert tot den hoofdingang, een breede poort, toegang gevende tot het slotplein, en dicht daarbij de nette woning van den kastelein of slotbewaarder, waar we eenige oogenblikken in een nette kamer moesten vertoeven, wijl deze juist met eenige bezoekers in het slot was. Men kan hier ververschingen, zoo mede photografische gezichten van het slot verkrijgen.

Het ligt nu niet in mijne bedoeling hier een beschrijving te geven van al de kamers en zalen die wij, als zijnde geheel of genoegzaam gereed, bezochten; ik wil hier alleen bijvoegen, dat men den moed van den eigenaar bewondert, die er toe behoorde, om een werk van zulk een reusachtigen omvang te doen beginnen; immers de kastelein verzekerde ons, dat er nog jaren zullen noodig zijn, eer alles voltooid is. Wij vertoefden er een paar uren, maar, te rekenen naar den omvang, zal voor het geheele slot een dag daartoe nauwelijks voldoende zijn.

Alles, tot in de kleinste bijzonderheden, wordt in den oorspronkelijken staat teruggebracht, en men moet den architect hulde brengen (hij woont er reeds sedert verscheidene jaren) die,

Digitized by Google

het zij — wat waarschijnlijk is — in 't bezit van enkele oorspronkelijke teekeningen, het zij alleen geleid door zijn kennis van middeleeuwschen bouw, dit werk tot dusverre zoo meesterlijk heeft geleid.

Dat er een vorstelijk kapitaal aan besteed wordt, is licht te begrijpen, vooral ook als men bedenkt dat alle vertrekken, zalen, enz. achtereenvolgens gemeubileerd worden, deels met antieke meubelen uit een bepaald tijdvak, welke tot dat doel worden opgekocht, maar voor een groot deel met zoodanige, die er, in verschillenden steden van Duitschland, expresselijk voor gemaakt worden.

Bij het zien van groote ruïnen rijst dikwerf de vraag, hoe die gebouwen er wel mogen uitgezien hebben in hun oorspronkelijken toestand; hier heeft men er een, hetwelk de verbeelding in alle andere gevallen krachtig te hulp komt, en 't welk den bezoeker versteld doet staan over de hoogte, waarop men het reeds eeuwen geleden in het bouwkundige vak had gebracht niet alleen, maar tevens over de verbazende middelen waarover men toen kon beschikken.

Niettegenstaande, zoo als ik reeds zeide, de eigenaar met zijne familie thans aanwezig was (de Heer Ravené schijnt voornemens te zijn het jaarlijks slechts gedurende eenige zomermaanden te betrekken) liet de kastelein ons met veel vriendelijkheid de meeste in gebruik zijnde kamers — de partikuliere werk- en slaapkamer van den eigenaar niet uitgezonderd — zien, en er ontbrak slechts een introductie in de huishoudkamer aan, om ons bezoek volkomen te maken. Ofschoon ik wel de vrijheid had mogen nemen mij bij den Heer Ravené te doen aandienen, vergenoegde ik mij, vooral daar de ons voor *Cochem*

Digitized by Google

beschikbare tijd zeer begon in te krimpen, met het afgeven van mijn kaartje, en zochten wij, na eerst nog even de keurig ingerichte, meest beplante terrassen bewonderd te hebben, naar den afgang aan de voorzijde.

Hier was men nog op verschillende plaatsen aan het werk, zoodat die weg nog op verre na niet gereed was, en we nu en dan wel wat op onze hoede moesten zijn. Na de geheele voltooiing echter zal men ook langs dit pad, hoe steil het moge wezen, zonder het minste gevaar naar boven kunnen gaan.

Het kon bij het afklimmen onze opmerkzaamheid niet ontgaan, dat de berg aan de vóórzijde zich door een ongemeen rijken plantengroei kenmerkt. Alleen van de thans hier tegen den verweerden steen en in de voegen en naden bloeiende planten zou men een uitgebreide collectie kunnen maken; 't kon een herbarium op zich zelf zijn. Ook hier vonden we, onder verschillende andere Varens, de reeds meer genoemde kleine, die wij steeds zochten [1]). Het gezicht van hier op de rivier is van dien aard, dat men niet moede wordt het te bewonderen, waartoe de bergachtige omgeving natuurlijk veel bijdraagt.

1) *Ceterach officinarum.*

Digitized by Google

XX.

DE TUNNEL.

Ik ga thans een poging wagen, waarvan ik zeker weet dat ik zeer tevreden mag zijn, zoo ze mij slechts ten deele gelukt; de mededeeling namelijk van hetgeen wij gevoelden en zagen, bij het bezoek van den nog slechts ruim half voltooiden tunnel door den *Ellerberg*, tusschen *Cochem* en *Eller*. Niet dat dit alles mij niet levendig genoeg meer voor den geest staat, maar eerstens wijl een goed technische beschrijving mij onmogelijk zou zijn, en ten anderen omdat de gewaarwordingen aldaar van dien aard waren, dat het ondoenlijk is die volkomen te beschrijven. Ik zal echter trachten althans zoo duidelijk mogelijk hetgeen wij er opmerkten mede te deelen. —

Deze tunnel behoort tot den in aanleg zijnden *Moselbahn*, een spoorweg die door de Pruisische Regeering hoofdzakelijk voor strategische doeleinden wordt aangelegd, en waarmede men een gemakkelijk en snel troepenvervoer beoogt uit het midden van Duitschland naar den Elzas en Lotharingen. Men moet zulk een weg in zulk een land zien aanleggen, om zich een begrip te kunnen vormen van de moeilijkheden, die hierbij

Digitized by Google

in bergachtige streken moeten overwonnen worden. Zeker, het water, en op sommige plaatsen ook de losse bodem leveren in ons land mede groote bezwaren op, en onze ingenieurs hebben op dit gebied een Europeeschen roem weten te verwerven, en ze weten dien kloek te handhaven; maar onbillijk en in hooge mate partijdig zou het zijn, als wij niet even gaarne hulde brachten aan het genie van die mannen, die in andere landen andere moeilijkheden, waarbij niet minder kennis, ondervinding, doorzicht en vooral zedelijke moed behooren, met even goed gevolg weten uit den weg te ruimen of te boven te komen.

Het boren van een tunnel mag tegenwoordig even min een zeldzaamheid meer zijn, als het bouwen eener groote spoorwegbrug, toch staat men verbaasd over de middelen daartoe aangewend, en tevens over die, welke men wist uit te denken, om velerlei gevaren te voorkomen, en om van den goeden uitslag volkomen zeker te zijn. —

Toen wij ons tegen half twaalf op nieuw aan het wachtershuisje, vlak bij den ingang vervoegden, riep men iemand, met wien de Heer Fischer had afgesproken ons bij hem te brengen, als we ons mochten aanmelden vóór hij buiten was. De man zag er als een schooier uit, maar 't is onmogelijk hier de menschen naar hun kleederen te beoordeelen, want in dat geval zouden wij eenige oogenblikken later zeker ook niet zeer hoog aangeschreven worden.

We werden namelijk in dat huisje teruggebracht, alwaar ons elk een smerige en gescheurde blauwe kiel werd overhandigd, die men elders nauwlijks met zijn vingers zou aanraken. Die moesten we aantrekken.

Digitized by Google

— Dan zal het daar binnen zeker nog wat zindelijker wezen dan 't zich van buiten reeds liet aanzien, merkte ik even op.

Omega zei niets; mijn kleinmoedige of kleingeestige opmerkingen waren te zeer beneden peil .... maar ik kon toch duidelijk aan zijn gezicht zien, dat zoo min de kiel als waartoe we die vermoedelijk zouden noodig hebben, zeer in zijn smaak viel.

Vervolgens werden er twee mijnlampen nagezien of er olie genoeg in en of de pit lang genoeg was, toen werden ze aangestoken, en klaar waren wij.

Dit zijn olielampen die ongeveer den vorm van een afgeplat ronden Berlijnsch zilveren trekpot hebben. Zij zijn verbonden aan een ijzeren staaf van ongeveer een $^1/_2$ Meter lengte, die men in de hand houdt en waaraan men de lamp hangt. Die staaf loopt van boven in een haak uit, zoodat men de lamp daaraan kan ophangen.

Een eindweegs was de tunnel reeds op zijn volle breedte en bemetseld; een waterstroompje, veel op een beek gelijkende vloeide er door. Hoe verder we kwamen, des te ongelijker werd de bodem, wel niet met kloven of diepten, maar toch zoo, dat er, soms over een aanzienlijke lengte, zoo veel water stond, dat we de rails niet meer konden onderscheiden, wat toch overigens zeer noodzakelijk was, daar we er niet toe waren uitgerust om een paar uren tot over de enkels door 't water te loopen.

Spoedig kwamen we in het wel op de volle breedte en hoogte gebrachte, maar nog niet bemetselde gedeelte, waarvan de wanden dus veel ruwer waren; het daglicht konden we nu slechts in de verte meer onderscheiden, maar om ons heen

Digitized by Google

was het volkomen donker, toen onze geleider ons aan den Heer Fischer, die ons tegemoet kwam, overgaf.

Hoe 't mogelijk is dat de menschen elkaar hier kunnen herkennen, begrijp ik niet; allen toch zijn ze in een smerige kiel gehuld en de meeste hebben flambards op, die er precies eender uitzien en even beslijkt zijn, terwijl alle gezichten zwart zien van den oliewalm.

De Heer Fischer ontving ons hoogst vriendelijk en toonde zich terstond bereid weder met ons terug te gaan naar de boormachine. Hij liep vooruit en wij volgden, nú achter elkander op denzelfden ijzeren richel, dan weer op zij, als eenige steenwagens hotsend en ratelend ons achterop kwamen, wanneer we dikwijls moesten wijken op plaatsen, waar dit niet aanlokkelijk scheen.

Nadat we toch zoo een poos voortgesukkeld hadden en, omziende, geen zweem van daglicht meer konden bespeuren, kwamen we in een gedeelte, 't welk door staande, liggende en elkaar kruisende balken gestut was, terwijl tusschen die balken maar juist ruimte overbleef voor de wagens, die op bepaalde tijden den tunnel in- en uitrijden. Nu troffen wij het juist dat ze leeg naar binnen kwamen.

Hier heerschte een duisternis die volkomen was, zoodat wij geheel en al van de walmende olievlam afhankelijk waren, waarbij wij elkander te nauwernood konden onderscheiden en waarmede we herhaaldelijk gevaar liepen elkaars kielen in brand te steken. Spookachtig en maar half zichtbaar schoven sommige arbeiders ons voorbij; het werd zoo zwoel, dat het klamme zweet ons uitbrak; die zware balken en palen, stonden en lagen zóó dicht bij elkaar, en maakten den doorgang zóó eng,

Digitized by Google

dat het was als zakten ze alle tot ons over, en als dreigde de massa boven ons hoofd ons in zich op te nemen, zonder dat er een haan naar kraaide.

We bevonden ons als in een graf, afgesloten van licht, als 't ware buiten gemeenschap met de levende wereld, en 't waren werkelijk grafgewaarwordingen, die zich daar aan ons opdrongen.

Op zonderlinge wijze was daarmede echter het ratelen der wagens, het korte en onverstaanbare geroep der werklieden en het dof weerklinken van 't geluid door het uithouwen van den steen veroorzaakt in strijd, terwijl wij geen menschen, maar alleen walmende lichtjes hier tegen de wanden, dáár boven ons hoofd, elders nabij den grond bespeurden; lichtjes echter, onbekwaam om licht te verspreiden in deze uitgestrekte duisternis, maar slechts een gelen lichtschijn werpende op de voorwerpen in hun onmiddelijke nabijheid.

We liepen zoo achter eenige wagens voort, tot een »ho! ho!" door verschillende stemmen herhaald, deze deed stilstaan. Waarvoor weet ik niet, maar de Heer Fischer klauterde op den achterste, omdat we er niet langs heen konden, en zei ons dat we hem moesten volgen. Zoo ging het van wagen in wagen, wat men begrijpen zal dat niet heel gemakkelijk viel, daar we in een lossen kiel gehuld waren, en bovendien onze lamp zoo moesten vast houden, dat we ons zelven of elkander niet in brand staken.

Wat verder er weer af; en toen weer vooruit, terwijl hier diepe plassen, elders steenhoopen ons noodzaakten met behoedzaamheid de veelal onzichtbare rails te houden, tot weer een geroep achter ons wijken noodzakelijk maakte, daar de aaneengekoppelde wagens, waar we daar even overgeklommen waren, nu achter ons aankwamen. De Heer Fischer en Omega, die

Digitized by Google

aan de rechterzijde achter elkaar gingen, konden zulks toevallig zeer goed doen, trouwens de eerste zal dit ook wel geweten hebben, maar aan de linkerzijde, waar ik ging, was dit heel wat anders, en ik hoorde die wagens te laat om over te kunnen steken. De stutpalen stonden hier bijna tegen elkander aan en daarachter was niets dan water te onderscheiden. Intusschen, voor bedenken was geen tijd, ik deed een stap tusschen die palen door, en stond op hetzelfde oogenblik tot bijna aan de knieën in 't water.

Weer vooruit, tot dezelfde wagens, na veel geschreeuw, andermaal stil stonden. Wij klommen weder in den achterste, maar nu met het doel om er in te blijven zitten en een eindweegs mee te rijden.

Dit ging in 't begin goed, maar toen we wat verder gekomen waren, kwamen we op een plaats, waar de dwarsbinten zóó laag waren, dat we op onze knieën liggende en met het hoofd naar beneden gebogen er maar juist onder door konden; de geringste onoplettendheid zou ons hier noodlottig geweest zijn.

Intusschen, nu ik er eenmaal in was, interesseerde mij dezen toestand; uit de wijze waarop zich de Heer Fischer jegens ons gedroeg, bleek overigens genoegzaam dat hij de verantwoordelijkheid die op hem rustte begreep, en tevens dat groote behoedzaamheid zeer noodzakelijk was.

We kwamen met dit al op deze wijze gemakkelijk een mooi eind vooruit, maar lang zou 't toch niet duren, want het »ho!" weerklonk op nieuw, de buffers stootten tegen elkander, we schommelden even heen en weer, en moesten nu zien dat we op de gewone wijze verder kwamen.

Digitized by Google

Het geraas om ons heen nam echter gaandeweg toe. De slagen der houweelen en het geroep der arbeiders, terwijl men nauwelijks kon onderscheiden van welke zijde die geluiden kwamen, omdat ze in deze lage atmospheer in elkaar vloeiden, de schemerende vlammetjes tusschen de balken en binten en toch de zwarte duisternis om ons heen, dit alles te zamen maakte een vreemden indruk, en tusschen beide doorvoer een huivering mijn leden, zonder dat ik bepaald kon zeggen waaraan die was toe te schrijven.

Daar schemerde heel in de verte, vlak vóór ons uit, een aantal lichtjes; het waren de lampen der werklieden bij de boormachine.

We waren er nog een heel eind af, maar we zagen nu toch in de verte ons doel, en dit gaf moed, al werd het gaan gestadig moeilijker.

Na verloop van een poos bereikten wij dus dat gedeelte, 't welk men de richting-tunnel noemt. Dit is de eigenlijk koker die geboord wordt, de oorspronkelijke tunnel, waaraan dan later de gewenschte breedte en hoogte gegeven wordt.

Hoe dichter we bij het boorpunt kwamen, des te luider werd het geraas, inzonderheid door de boormachine veroorzaakt, en 't welk zich met dat van hamers en houweelen tot een liefelijk concert in die nauwe, pikdonkere holte vereenigde.

Eindelijk, na een klein uur, nú over de rails dan door dik en dun rechtuit geloopen te hebben; hadden we het »tot hiertoe en niet verder" bereikt. Daar vlak vóór ons de harde wand van Grauakken-Schiefer door een aantal mijnlampen verlicht, door welke duizenden Meter dikke steenmassa de mensch zich een weg wil banen; en toch de berg, hoe hoog, hoe lang, hoe hard hij ook is, is hem slechts tijdelijk een hinderpaal bij de uitvoering zijner reuzenplannen.

Digitized by Google

Waarlijk, men moet op een plaats als deze gestaan hebben, men moet tegen die harde rotsmassa hebben staan turen, men moet dat wroeten gezien hebben, om vervuld te worden van eerbied voor 's menschen genie.

Op korten afstand staat de boormachine, met verscheidene staven te gelijk slechts kleine gaten in het gesteente borende [1]). Van het leven, veroorzaakt door het gestadig slaan der hamers tegen de boren, het krassen daarvan in den steen, het luid geschreeuw der werklieden, die elkander anders met geen mogelijkheid kunnen verstaan, zou men zich ook met het beste voorstellingsvermogen geen denkbeeld kunnen vormen.

De geheele tunnel zal een lengte hebben van 4200 Meter. Zooals gewoonlijk bij groote tunnels, boort men ook dezen in de twee richtingen te gelijk, en het punt waar wij ons thans bevonden was 1350 Meter van den ingang aan de zijde van *Cochem* verwijderd; terwijl men aan de zijde van *Eller* toen tot op een lengte van 1200 Meter gevorderd was, zoodat nog 1640 Meter moest doorboord worden. Er was toen circa drie jaren aan gewerkt, en in 1879 rekent men dat de geheele tunnel gereed zal zijn.

Er worden achtereenvolgend ongeveer vijf en twintig gaten geboord over de geheele aanvankelijke breedte, die men vervolgens door dynamiet laat springen.

---

1) In *De Aarde en haar Volken*, 1877, bladz. 1, komt een afbeelding van zulk een boormachine in werking voor, welke mij, zoowel wat de werklieden als alle verdere bijzonderheden betreft, volkomen aan die herinnert, waarvan hier sprake is. Ik dacht er eerst aan die plaat hier over te nemen, maar, niet zeker zijnde of de te *Cochem* gebruikte machine wellicht in enkele bijzonderheden van deze verschilt, wat ik natuurlijk, daar ik haar in 't donker niet duidelijk genoeg kon zien, niet juist kan beoordeelen, achtte ik het voorzichtiger dit na te laten.

Digitized by Google

Ziehier, voor zoover wij van onzen vriendelijken geleider vernamen, hoe men vervolgens te werk gaat.

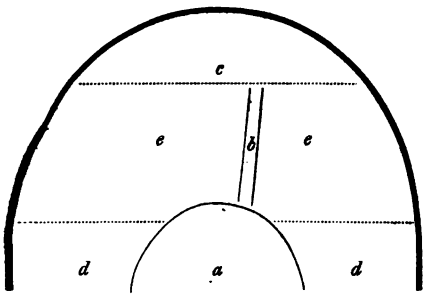

De richting-tunnel *a* is eigenlijk pas het uitgangspunt voor het geheel, en moet dus nog aanzienlijk verhoogd en verwijd worden. Daaruit houwt men een soort van koker *b*, wijd genoeg om aan een man doorgang te verleenen, tot op de verlangde hoogte. Dáár begint deze dan links en rechts het gedeelte *c* uit te houwen; zoodra er voldoende ruimte is natuurlijk met behulp van anderen, terwijl de uitgehouwen steen door den koker in daaronder op rails geplaatste wagens geladen en naar buiten gebracht wordt. Te gelijkertijd wordt ook het onderste gedeelte *d d* op de noodige wijdte gebracht en eerst daarna het middelste *e e*, dat inmiddels gestut is geweest, door dynamiet uit elkander gejaagd.

Ook van dit springen zouden we herhaaldelijk getuigen zijn, want nog nauwelijks hadden we eenige wankelende schreden op den terugtocht afgelegd, of een doffe knal weerklonk door het enge gewelf; 't was echter vooraan en dus op grooten afstand; weldra weer een, en weer een. Het toeval wilde namelijk, dat wij ons juist op den middag hier bevonden, de tijd, waarop de zich heen en weer bewegende werklieden meerendeels naar huis zijn, wanneer men inzonderheid den steen laat springen.

't Is een zonderling, maar zeer indrukwekkend geluid, zeer verschillend van wat 't zou zijn in de open lucht: een doffe, half gesmoorde knal, maar als 't ware rollend door die enge ruimte,

Digitized by Google

Terwijl we hierover liepen praten, werd er door een daar geposteerden werkman halt gecommandeerd. Een weinigje verder »moest het springen". We waren hier dus meer in de onmiddellijke nabijheid, en wachtten misschien twee of drie minuten, die echter wel een kwartier duurden. Allen, er stonden nog eenige werklieden op die plek, stonden stil vóór zich te zien; niemand sprak een woord, en 't scheen mij toe, dat zelfs de gewoonte den ernst van zulke oogenblikken bij die menschen niets vermindert. Verkeert men toch op het punt van elke ontploffing in eenigszins gespannen verwachting, hoe veel te meer moet dit het geval zijn zoo diep in het gebergte, in welks ingewanden men met vernielende kracht bezig is te woelen. Wie waarborgde ons, dat niet door die ontploffing een deel van den berg zou instorten, en ons den pas naar buiten afsnijden. Ik weet wel dat alle mogelijke voorzorgsmaatregelen genomen worden, maar men speelt met krachten, waarbij de onze niets beteekenen, en het mogelijke mag in dit geval niet waarschijnlijk zijn, het blijft toch mogelijk.

Ik zeg nog eens dat 't geen vrees was die ik gevoelde, maar ik verkeerde in een onbeschrijfelijke spanning en zeker allen met mij, al mocht dit natuurlijk met de werklieden in wat mindere mate het geval zijn. En toch, zulke oogenblikken verschaffen een eigenaardig genot, en wel een dat blijft of liever dat terugkeert, zoo dikwijls men zich weder met zijn gedachte op de plaats bevindt.

Een donderende knal, een doffe nagalm..... Vooruit!

Een oogenblik later stonden we weder stil, nu uit eigen beweging. Een geluid als van een peleton-vuur, maar zwaarder en doffer, deed ons nauwelijks aangevangen gesprek ver-

Digitized by Google

stommen. 't Waren de mijnen bij de boormachine, die men liet springen. De tunnel was mogelijk weer een kwart Meter langer geworden! —

Dit springen veroorzaakte ons herhaaldelijk een kort oponthoud; natuurlijk wordt op behoorlijken afstand aan beide zijden wacht gehouden, opdat niemand de gevaarlijke plek te nabij zou komen.

Is de tunnel op de verlangde wijdte gebracht — hij wordt voor dubbel spoor geschikt gemaakt, ofschoon er aanvankelijk slechts een enkel spoor in zal gelegd worden — dan worden aan weerszijden, op bepaalde afstanden, nissen uit den zijwand gehouwen, alwaar de wachters zonder gevaar den trein kunnen laten voorbijgaan.

Op één punt zagen wij ook een soort van koker, een schacht, loodrecht door den berg naar boven gegraven, en waardoor wij schemerachtig het daglicht konden onderscheiden. Waar de berg àl te hoog is, zijn zulke middelen voor luchtverversching uit den aard der zaak onmogelijk; denkelijk zal men hier van enkele lage gedeelten daartoe partij trekken.

Hoeveel ontploffingen er ook op onzen terugweg plaats hadden, van dynamiet-walm was zoo goed als niets te bespeuren. Ook ondervonden wij niet de minste gewaarwording van bedorven of duffe lucht, en dat niettegenstaande de bodem overal met water bedekt was, dat langs de wanden liep of van 't gewelf afdroop. Wèl waren we op den duur zeer warm en aan een zachte, gestadige uitwaseming blootgesteld, maar dit moet toegeschreven worden, eensdeels aan de gelijkmatig vochtig warme atmospheer, anderdeels aan de inspanning om niet mis te stappen of te struikelen, en voor een deel

Digitized by Google

mogelijk ook aan den ongewonen toestand, waarin wij verkeerden.

Werd er echter niet voor geregelde luchtverversching gezorgd, dan zou het op zulk een afstand en met het oog op die werkzaamheden, er zeker moeilijk in uit te houden zijn.

De taak der luchtverversching is opgedragen aan de groote machine, die te *Cochem* (en dus ook te *Eller*) op eenigen afstand van den tunnel staat. Deze voert zoowel versche lucht naar het achtereinde, de plaats waar de boormachine staat, als stoom aan, om deze in beweging te houden.

De werkzaamheden zijn onafhankelijk van dag en nacht, en de arbeiders zijn in ploegen verdeeld, die elkander 's avonds en 's morgens afwisselen; zoodat het werk onafgebroken wordt voortgezet.

Het reeds een heel eind voltooide gedeelte is 6,7 Meter hoog, 8,20 Meter breed, en geheel bemetseld; de bodem, die, voor het geregeld afvloeien van het water, tonrond moet zijn, wordt echter pas later, tegen dat de rails voor goed gelegd worden, afgemaakt. Wanneer men in aanmerking neemt, dat dit alles in volkomen duisternis, met zulke walmende olielampen geschiedt, dan worden die eenvoudige werklieden kunstenaars in onze schatting, wier vaardigheid, geloof ik, niet altijd genoeg wordt erkend. —

Het liep mooi naar twee uren, toen we weder het daglicht in het gezicht kregen, en, daar wij hoe langer zoo meer vaardigheid verkregen hadden in 't loopen over de rails, en we bovendien nu niet telkens door de steenwagens tegen gehouden werden, schoot het tweede gedeelte van den terugweg, waar geen ontploffingen meer plaats hadden, vrij goed op.

Digitized by Google

Wij brachten er dus ruim twee uren in door, waarvan we ongeveer een klein kwartier bij de boormachine vertoefden; al die tijd was noodig om een afstand van 1350 Meter heen en terug af te leggen. Hieruit blijkt reeds voldoende, dat er van vlug doorstappen geen sprake kon zijn.

Hoe we er, ook toen we onze kielen hadden uitgetrokken, uitzagen, zal ik maar niet vertellen; een voorloopige reinigingskuur ondergingen wij in het kantoor van den Heer Fischer, die ons daarna nog een eindweegs tot aan zijne woning in de stad vergezelde, waar wij met een hartelijken handdruk en welgemeende dankbetuigingen afscheid van hem namen.

We hadden het toch voor een goed deel aan zijn vriendelijkheid te danken, dat we alles, in de kleinste bijzonderheden, konden zien, en met nauwlettende zorg had hij ons als 't ware bewaakt, terwijl niets zijn opmerkzaamheid ontging. —

Toen we weer buiten waren, begrepen we dan ook zeer goed waarom tot regel is gesteld, dat het bezoek van den tunnel alleen aan deskundigen wordt toegestaan. Als ik wist dat een mijner vrienden er in was, zou ik rust noch duur hebben, vóór dat ik hem er weer uit zag komen, en zeker zou ik het ieder afraden, van wien ik niet wist dat hij zich op wat zedelijken moed mag beroemen. Ik zal niet licht wezenlijk gevaar zoeken, maar ben ik er eenmaal in, dan heeft het iets aantrekkelijks voor mij en mijn waakzaamheid verveelvoudigt; er zijn er echter, die zich roekeloos overal in begeven, en die, als 't er goed op aankomt, hun kordaatheid verliezen, en juist daardoor te meer aan gevaar blootgesteld zijn. Dezen moeten geen onvoltooiden tunnel gaan bezoeken, die langer is dan b. v. honderd Meter.

Digitized by Google

Ik heb veel gezien en veel bewonderd, toen we echter weer op onze kamer waren, zou ik Omega wel om den hals hebben willen vallen.

— Kerel! wat heb je me, met je koppige volhouden, een plezier gedaan. Als jij er niet bij geweest was, dan, ik verzeker 't je, zou ik met het permissiebillet in mijn zak naar huis zijn gegaan, zonder er gebruik van gemaakt te hebben; want dat donkere hol schrikte mij werkelijk af. Maar zoo iets te zien is onuitsprekelijk veel waard; dit is een levensdag van onschatbare waarde, het is....

— Je mag je gezicht wel wat wasschen, want je ziet er erbarmelijk uit.

— Wat blief je; kijk eens in den spiegel; mogelijk komt je dan de balk en de splinter in de gedachten. —

We moesten ons haasten voor 't diner, en waarlijk! we hadden wel eenige hartversterking verdiend!

Betreffende dezen tunnel las ik, juist toen het vorige vel werd afgedrukt, het volgende in het *Handelsblad* van 20 Mei 1877:

De grootste tunnel in Pruisen is op 6 dezer tot stand gebracht, namelijk die van Cochem; hij heeft een lengte van 4216 meter. Aanvankelijk bezigde men handboren, maar de geringe vordering van $^1/_2$ à $^4/_5$ meter per dag, maakte het noodzakelijk dat tot machinale boring de toevlucht werd genomen. Op 15 Mei 1875 maakte men daarmede een aanvang van de zijde van Eller, en op 10 Augustus van datzelfde jaar aan den kant van Cochem. Op 13 dezer heeft men dit heugelijk resultaat feestelijk herdacht. Een omweg van 22 Kilometer wordt daardoor uitgewonnen. Het feest tot viering van de voltooiing van het groote werk werd bijgewoond door den minister van koophandel, den heer Achenbach.

De hier opgegeven lengte van 4216 Meter zal *gemeten* zijn, terwijl die welke boven vermeld is, niet anders dan de *berekende* kon wezen. Uit dit bericht moet men natuurlijk op-

Digitized by Google

maken dat de *boring* tot stand gebracht is, en de werklieden van beide zijden elkander dus ontmoet hebben. Eer dit werk geheel voltooid is, zal zeker, zooals ik trouwens reeds mededeelde, nog een geruime tijd moeten verloopen; ofschoon de Pruisische Regeering, zooals reeds meermalen in de dagbladen gemeld werd, dit, vooral uit een strategisch oogpunt, zoo belangrijke werk met den meest mogelijken spoed tracht ten einde te brengen.

Digitized by Google

XXI.

MOSELKERN.

Ik geloof niet dat men het zich beklagen zou, indien men achtereenvolgend aan alle plaatsen langs den Moezel een bezoek bracht, want meest alle liggen ze aan de uitwatering eener beek, derhalve aan of in een dal, en die dalen, al komen ze ook in vele opzichten, wat hun algemeen karakter betreft, met elkander overeen, bezitten toch elk weder iets eigenaardigs, waardoor ze van de andere verschillen, en weer nieuwe aantrekkelijkheid verkrijgen.

Velen, die *Bertrich* bezoeken, reizen van *Alf* direct per stoomboot terug naar *Coblenz*; sommigen houden zich ook nog te *Cochem* op, maar laten de andere plaatsjes links en rechts aan den Moezel liggen. Ook thans moesten wij dit wel doen, zoo we nog tijd wilden overhouden voor een vluchtig bezoek aan het *Ahrthal*; in het vorige jaar echter hadden we, *Cochem* slechts langs rijdende, zonder ons daar op te houden, die rit voortgezet tot *Moselkern*, waar we toen te elf uren aankwamen, met het doel om, na een wandeling in het *Elzthal*, de stoomboot van *Cochem* dáár op te wachten.

Digitized by Google

We hadden alle reden om daarover tevreden te zijn, want niet alleen was de rit van *Cochem*, langs de rivier — een afstand van ruim twee mijlen — zeer aangenaam, maar ook het bezoek aan het dal leverde ons veel voldoening op.

De *Eltz* kan met recht gezegd worden een »kronkelende" beek te zijn, immers zoover wij haar langs wandelden was er geen recht gedeelte te zien, waaruit reeds genoegzaam blijkt dat het dal, zooals men dat wel eens noemt, zeer geaccidenteerd is.

Behalve om er wandelend te botaniseeren, hadden we ons daarheen begeven om het, naar men beweerde, schilderachtig gelegen slot *Eltz* te bezoeken, waartoe, van *Moselkern* uit, een kleine twee uren noodig zijn. Wandelaars die niet al te licht duizelig worden, en wandelaressen, die een beetje moed hebben, ten einde op reis zijnde het genot te nemen, overal waar en zooals het door de Natuur wordt aangeboden, moeten niet verzuimen dit slot te bezoeken, minder nog om het slot en de ligging zelf, dan wel om de wandeling door het dal en tegen den berg op.

Het *Eltzthal* verdient ten volle een romantisch dal genoemd te worden, want welke voorstelling men zich van zulk een dal moge maken, altijd zijn er gedeelten welke met die voorstelling overeenkomen. Afwisselend wijder en enger, terwijl de *Eltz* hier door frisch grasland, dáár door steile bergwanden, elders door zware bosschen of naakte rotsbrokken begrensd is, heeft nú het idyllische, dán het woeste, het imposante karakter de bovenhand.

De rijweg door het dal, als men dien een weg mag noemen, moet zeker na stortregen, of in het voorjaar, als er veel sneeuwwater van den bergen vloeit, volkomen onbruikbaar wezen,

Digitized by Google

want zelfs nu — en de beek, die naar men beweert dikwijls zeer wild kan worden, was nu zóó rustig en bedaard, als ware ze voor wilde kuren ten eenemale onvatbaar — loopt die herhaaldelijk dwars door het water heen; de wandelaar vindt echter bij afwisseling bruggen of dijkjes, en kan derhalve nú links, dán rechts de beek volgende, zeer goed tot zijn doel komen.

Nadat men echter het hier en daar bijna onherkenbare pad naar boven, naar het slot, heeft ingeslagen, wordt de wandeling wat moeilijker, ja, vereischt die op sommige plaatsen veel opmerkzaamheid en voorzichtigheid; maar juist dáár is de natuur zóó schoon, en zijn de contrasten der ruwe, afschilferende, onder de voeten soms wegglijdende Schieferplaten; met de groenende oevers der beek daar beneden en het statige geboomte links en rechts en rechtuit, zoo indrukwekkend, dat men bij herhaling stilstaat, onwillekeurig naar de bergzijde overhellend en een takje of een broos stuk Schiefer veiligheidshalve vasthoudend, om op zijn gemak eenige oogenblikken het volle genot te hebben van die deels liefelijke, deels grootsche tafereelen. — De weg naar boven, zelfs, ja inzonderheid dicht bij het slot, is hier en daar schier zoo volkomen onherkenbaar, dat wij een paar keeren gevaar liepen van het spoor te geraken. Ik twijfel er dan ook geen oogenblik aan, of het is van een andere zijde, b. v. van het ongeveer $^1/_4$ mijl hoogerop aan den Moezel liggende dorp *Müdent*, veel gemakkelijker te bereiken; onmiddellijk daarachter toch gaat een zigzagweg in Noordelijke richting, dus recht op het slot aan, bergopwaarts; het is overigens niet aan te nemen, dat er naar een bewoond slot van dien omvang zelfs geen geregeld voetpad zou zijn.

Het slot *Eltz*, is een nog een goed onderhouden middeleeuwsch gebouw, eigenlijk van verschillende tijden afkomstig,

Digitized by Google

daar het van de 13e tot de 17e eeuw achtereenvolgend uitgebreid en nimmer tot den toestand van ruïne vervallen is. Alleen uit dit oogpunt gezien, is het dus zeker merkwaardig genoeg, en tot voor korten tijd moet het voor bezoekers toegankelijk zijn geweest; inzonderheid in de laatste jaren schijnt men door flinke herstellingen, voornamelijk van het houtwerk, voor de verdere instandhouding er van te willen zorgen, maar schijnt men het niet, of althans niet gaarne meer te laten zien.

Hoe dit zij, een op het slotplein werkend timmerman zeide ons dat we er geen moeite voor behoefden te doen, en, hetzij wij bij herhaling aan een verkeerde deur terecht kwamen, 't zij de portier, slotbewaarder of kastelein sliep of ons niet verkoos te hooren, men kwam niet voor den dag.

Dat dit ons wel wat teleurstelde, behoef ik niet te ontveinzen. Het leek er wel niets naar, dat we een vergeefschen tocht gedaan hadden; integendeel, we hadden ons doel volkomen bereikt, en waren zeer tevreden over hetgeen wij gezien hadden en ook hier om ons heen zagen; ook hadden wij ons volstrekt niet voorgesteld dit gebouw van binnen te gaan zien; maar toen we er bij, ja eigenlijk zoo goed als er in waren, wekte het zeer onze nieuwsgierigheid op. Het komt trouwens niet alle dagen voor, dat men een oud ridderslot, 't welk ook inwendig nog in álle opzichten aan dien romantischen tijd moet herinneren, te zien krijgt, terwijl het gezicht op den omtrek uit een der torens mij toelachte. Het moet nog steeds toebehooren aan de reeds uit de 10e eeuw afstammende familie *von Eltz*.

Ook de wandeling terug leverde ons veel voldoening op,

Digitized by Google

omdat we nu telkens gezichtspunten vóór ons hadden, die wij den vorigen keer niet zóó geëncadreerd gezien hadden. Inderdaad verkrijgt men van zulke streken pas een goed begrip, als men ze in twee richtingen bezoekt, en vergist men zich dikwijls zeer, wanneer men meent er alles van gezien te hebben, wanneer men ze eens doorwandelde; met rechte wegen is dit natuurlijk heel iets anders dan met kronkelende bergpaden, die dikwijls zóó smal en zóó steil zijn, dat men maar best doet gestadig recht vóór zich uit te zien; en dit is hier op vele plaatsen werkelijk het geval. Wij verkregen de overtuiging, dat het *Eltzthal* met de omgeving van het slot, zoowel als de ligging daarvan op den top eener tot ongeveer 900 voet hoogte oprijzende rots, tot die gedeelten der Moezelstreken behoort, welke een blijvenden indruk achterlaten. —

Tegen drie uren waren we in *Moselkern* terug; dit is een klein plaatsje dat opzichzelf voor den vreemdeling van luttel beteekenis is, en waarvan dus verder niets te zeggen valt.

Daar we vóór de aankomst der boot nog een paar uren beschikbaar hadden, en men in het hôtel van Deiss — om het voor 't gemak dien naam te geven — vóór dien tijd table d'hôte hield, kostte het ons niet veel om tot het besluit te komen, de culinaire bekwaamheden van den Moselkerner kok eens op de proef te stellen, waar we trouwens geen berouw van hadden, want, was het diner ook niet wat men gewoonlijk »fijn" of »copieus" noemt, 't was degelijk en goed, en daar komt het bij zulke gelegenheden voornamelijk op aan.

Het gezelschap dischgenooten was talrijker dan wij op dit kleine plaatsje gezocht hadden; meest allen waren blijkbaar reizigers voor zaken, behalve een tweetal, dat vlak tegenover

Digitized by Google

ons zat, en reeds bij hun binnenkomen onze opmerkzaamheid trok, want grooter contrast kon men zich onmogelijk voorstellen. De één was een robust uitziend cavallerie-officier, zeker ruim zestig jaar oud; met zwaren, nog niet geheel grijzen baard en dicht warrig haar van dezelfde gemengde kleur. Hij was nonchalant, ik zou haast zeggen slordig wat zijn kleeding betrof, en, hoewel het niet meer dan matig warm was, had hij zijn rok los en het zich zelven overigens zoo gemakkelijk gemaakt, als de wellevendheid zelfs aan een dorpstafel als deze maar nauwelijks gedoogde; uit alles bleek dat hij gewoon was geheel sans gêne en op zijn gemak te leven; ook was hij blijkbaar zeer doof en alleen te bespreken door zijne gezellin, een lieve jonge dame, die, dicht aan zijn oor sprekend, zich bijna fluisterend kon doen verstaan; ouder dan vijf en twintig jaar zal ze niet geweest zijn, daarbij hoogst beschaafd en innemend en blijkbaar van goeden huize.

De wijze, waarop deze twee met elkaar omgingen, trok mijne opmerkzaamheid niet alleen, maar wekte zelfs in de hoogste mate mijne belangstelling; hij zoo vaderlijk zorgzaam, zij zoo innig, zoo lief, zoo kinderlijk voorkomend.

— 't Moet voor iemand op zijn leeftijd en zoo doof, een onuitsprekelijk geluk zijn met zulk een dochter te reizen, fluisterde ik Omega in 't oor.

— Ik zal je straks wel uit den droom helpen, antwoordde hij.

Het diner was nauwelijks geeindigd, toen het tijd werd ons gereed te maken voor de boot, en weder zag ik met wezenlijk genoegen, hoe ze zijn kleeding in orde bracht, zijn sabel aangespte, zelfs blijk gaf zijn mantel te willen dragen, als hij het maar had willen hebben, en met hoeveel zorg hij

Digitized by Google

haar eenige oogenblikken later in de ranke roeiboot hielp, haar zijn mantel om de tengere leden sloeg en haar ondersteunde bij 't opklimmen van het trapje der stoomboot; alles gewone beleefdheden als men zoo wil, en die elk heer aan zijn hem vergezellende dame bewijst; maar de wijze hoe hij 't deed en zij 't vergold, was letterlijk verkwikkend om te zien.

Toen ik Omega daar andermaal opmerkzaam op maakte, luidde zijn toelichting:

— 't Zijn *getrouwde* lui. 't Is een oude gek, die zich door een handige feeks laat ringelooren.

. . . . . .

. . . . . .

Te Schönhausen, niet ver van Berlijn, woonde een tiental jaren geleden, de gepensioneerde kolonel von Erlen; die, na gedurende meer dan dertig jaren zijn vaderland in verschillende rangen gediend te hebben, wegens toenemende doofheid genoodzaakt was geweest zijn eervol ontslag te vragen. Dit geschiedde kort nadat zijn vrouw overleden was, welk verlies, gevoegd bij zijn gebrek, hem den lust benam om langer in de drukke hoofdstad te leven, om welke reden hij zich naar het vrij wat stillere, frisschere en voor hem aangenamere Schönhausen verplaatste, alwaar hem bovendien de gelegenheid open stond in het koninklijk park te wandelen, en waar hij zich dan ook geheel en al inrichtte op zijn gemak en zonder zich veel om anderen te bekreunen.

Hij had een eenigen zoon, Ludwig, mede in militairen dienst, en die het reeds op twintigjarigen leeftijd tot den rang van 1^{en} luitenant had gebracht, toen het sedert geruimen tijd smeulende vuur ontvlamde, en de oorlog tusschen Frankrijk en Duitschland uitbarstte.

Digitized by Google

Ludwig von Erlen behoorde tot de eersten, die het Fransche leger te gemoet gezonden werden, en zoo min de oude kolonel als de jonge luitenant beklaagde zich hier over; integendeel, beiden waren er over opgetogen, al was beider vreugde op 't vooruitzicht van te behalen roem en van aanstaande bevordering niet onvermengd. De kolonel zag wel wat tegen de volslagen eenzaamheid op, en Ludwig dacht niet zonder pijnlijk gevoel aan het scheiden niet alleen van zijn vader, maar ook nog van eene andere, van de bevallige Emilie Rothe, de dochter van een der voornaamste handelaars in Berlijn, met welke hij in zeer intieme betrekking stond.

Hij vertrok echter goedsmoeds, terwijl de verwachting van hen die achter bleven, hem zeker niet weinig ten spoorslag zou strekken om zich te onderscheiden.

De oude heer Rothe, weduwnaar evenals de kolonel, mocht dezen, ondanks zijn ongegeneerde manieren, gaarne lijden, en bezocht hem met zijn dochter dikwijls te Schönhausen, bij welke gelegenheden natuurlijk de brieven van Ludwig gelezen en herlezen werden; ofschoon ik niet geheel zeker ben dat Emilie er niet enkele bezat, die zij zelve wel van buiten leerde, maar welke overigens tot haar geheim archief behoorden.

Toen het najaar werd, en den heer Rothe zag dat de oude kolonel het daar buiten, nu hij de aanspraak van zijn zoon, die, ofschoon in de stad in garnizoen, hem schier dagelijks bezocht, zeer zou missen, wist hij hem over te halen, eenigen tijd in Berlijn bij hem te komen; dan konden ze dagelijks over de berichten uit het leger praten, en de kolonel liet zich daartoe te gereeder vinden, wijl hij in de stad zelf ook beter op de hoogte kon blijven van 't geen er belangrijks in Frankrijk voorviel.

Digitized by Google

De winter was echter nog niet op de helft, toen er iets gebeurde, dat een heele verandering in zijn rustig leven bracht.

Op zekeren morgen wachtte men den Heer Rothe te vergeefs aan het ontbijt, en toen men, ongerust over zijn lang uitblijven, naar zijn kamer ging, vond men hem met verwrongen gelaatstrekken dood op zijn bed. Hij had, zooals spoedig bleek, zich zelven vergiftigd, en het duurde mede niet lang, of iedereen wist, wat reeds sommigen sedert eenigen tijd vermoed hadden, dat hij, ten gevolge van gewaagde handelsmanoeuvres, zoo volkomen geruïneerd was, dat zijn dochter, nadat zijn crediteuren slechts percentsgewijs uitbetaald waren, letterlijk van alle bestaansmiddelen was beroofd, terwijl bovendien hare niet bemiddelde familie, want de Heer Rothe had zijn vroegere fortuin geheel aan zich zelven te danken, zich niet aan haar kon of wilde laten gelegen liggen.

Onmiddellijk na den dood van zijn vriend, was de kolonel tot het besluit gekomen naar Schönhausen terug te keeren, en Emilie zou hem voorloopig daarheen vergezellen, om dan, nadat alles zou geregeld zijn, naar de stad terug te keeren. Toen echter wist of vermoedde zij noch von Erlen, hoe slecht die zaken stonden.

Wat zou hij nú doen? Een huwelijk van zijn zoon met dit meisje scheen nog maar kort geleden een benijdenswaardige partij. Kon hij daarin thans wel meer toestemmen, nu 't bleek dat zij arm was, en er bovendien aan haren naam een zekere smet kleefde? Het lastige van de zaak scheen, dat zij, toen hij met al die bijzonderheden bekend werd, bij hem in huis was, terwijl bij de smart die haar alles moest veroorzaken, de ongerustheid omtrent haar toekomstig lot duidelijk uit haar oogen sprak.

Digitized by Google

Waar de meeste anderen in zoodanig geval zouden geaarzeld hebben een besluit te nemen, had hij gerekend zich zelfs door zulk een aarzeling te onteeren. Hij had in de verloving der jongelieden toegestemd, wel is waar min of meer ook met het oog op hare fortuin, maar daarvan toch was zijn besluit niet ten eenemale afhankelijk geweest; hij was gewoon geworden haar als zijn aanstaande schoondochter te beschouwen en lief te hebben; hij had haar in zijne woning opgenomen, om haar het geleden verlies zooveel mogelijk te doen vergeten, en dat alles zou, het moest zoo blijven. — Men kon van den ouden kolonel verwachten, dat hij door ongegeneerdheid nu en dan zondigde tegen de maatschappelijke vormen, men mocht niet van hem vooronderstellen, dat hij zou handelen tegen zijn begrip van plicht en tegen zijn gevoel als mensch.

Een ramp komt echter zelden alleen. Na verschillende veldslagen ongedeerd te hebben bijgewoond, trof Ludwig, die inmiddels tot kapitein bevorderd was, vóór Parijs het ongeluk, door een kogel in het been gekwetst te worden. Die wond was echter op zich zelf niet gevaarlijk, maar de koorts hield hem toch eenige weken bedlegerig, zoodat hij niet weinig verzwakt was, toen hij tot verder herstel naar huis kwam.

Dit zou echter geen herstel zijn; het gure weder tastte hem op de terugreis te sterk aan, en slechts met groote moeite kon hij Berlijn en de vaderlijke woning bereiken.

Ik sta hier niet stil bij de bijzonderheden zijner ziekte, waarvan het verloop overigens vrij snel was. Toen hij het gevaarlijke van zijn toestand begreep, sprak hij met zijn vader over Emilie, welker toekomstig lot hem zeer veel onrust baarde. De goede oude stelde hem echter te dezen opzichte volkomen gerust.

Digitized by Google

— Ik ben reeds geheel gewoon haar als mijn dochter te beschouwen, en dit zal zoo blijven; wordt het mijn beurt, dan zal hetgeen ik bezit wel toereikend zijn, om haar een rustige toekomst te verzekeren. —

Ludwig wist wie zijn vader was, en dat hij derhalve omtrent het lot zijner geliefde volkomen gerust kon zijn; maar geen van beiden dachten ze er aan, dat er nog een andere macht was, waarmede men in zoodanig geval rekening heeft te houden, en de kolonel zou dezer invloed spoedig genoeg leeren kennen.

De arme kapitein stierf, niet aan de gevolgen zijner wond, maar aan die eener hevige gevatte kou op reis; de kolonel was niet alleen diep bedroefd, hij was geschokt, hij was geslagen, doch deed al het mogelijke, om het niet te doen blijken en daardoor de droefheid van Emilie te vergrooten; terwijl zij van haren kant zeer goed het masker, waarachter hij zijn zielelijden trachtte te verbergen, doorziende, op kinderlijk voorkomende wijze hem allerlei afleiding poogde te verschaffen, en hem zijn groote teleurstelling, zoo niet te doen vergeten, dan toch dragelijker te maken.

Zoo leefden zij eenige maanden in rust en vrede, tot het den kolonel toescheen dat Emilie stiller, afgetrokkener, sprakeloozer werd; ja zelfs meende hij haar nu en dan op het ter sluiks wegpinken van een traan te betrappen.

Veinzen was hem onmogelijk, langs omwegen achter de oorzaak te komen te langwijlig; hij hield niet van omwegen, en hij vroeg dus herhaaldelijk wat er aan schortte, maar ze gaf blijkbaar een ontwijkend antwoord, terwijl haar afgetrokkenheid intusschen gaandeweg toenam.

Digitized by Google

Eens was hij uitgegaan, met het doel om te wandelen, doch nog maar een korten afstand afgelegd hebbende, werd hij door een lichten aanval van rhumatiek genoodzaakt spoediger terug te keeren, dan hij gewoon was. Hij kwam de achterdeur in, en opende daarna de deur van de zijkamer, blijkbaar op een oogenblik, dat Emilie, die vóór een werktafeltje zat, hem niet verwachtte. Met de hand onder het hoofd, las ze een brief, dien ze, bij zijn binnentreden, in allerijl met haar naaiwerk bedekte, 't welk echter niet kon beletten, dat haar geheele houding blijk gaf van verlegenheid.

Zij zag zeer bleek en haar gelaat droeg de kennelijke sporen van hevige gemoedsaandoening; haar lippen trilden, toen zij trachtte ze tot een vriendelijken welkomstgroet te plooien, en, toen de kolonel, dit alles zeer goed ziende en het in verband brengende met de verandering, die hij in den laatsten tijd bij haar had opgemerkt, haar zonder omwegen toevoegde:

— Emilie, er scheelt wat aan; zeg mij ronduit wat het is, en ik beloof u, welke ook uw bekommernissen zijn, zoo het mij slechts eenigszins mogelijk is, zal ik ze uit den weg ruimen; toen wendde ze den blik van hem af, wierp zich op de sopha, waar ze haar gelaat in het kussen verborg en snikte luid.

De kolonel was ten einde raad; hij bad en smeekte haar toch te bedaren, bood haar water, eau de cologne en wijn aan, maar nu het vol gemoed zich eenmaal ontlastte, kon de daardoor veroorzaakte storm niet zoo spoedig tot bedaren komen.

Eindelijk toch richtte zij het hoofd op, en bitter zielelijden sprak uit haar lief gelaat; ze zag hem met kinderlijke liefde aan, barstte op nieuw in tranen los, stond van de sofa op

Digitized by Google

en reikte hem den brief over, op welken zij bij zijn binnentreden tuurde, maar verliet op hetzelfde oogenblik met rassche schreden het vertrek.

Von Erlen zag haar verwonderd na, en begaf zich naar het raam, om het geheimzinnig epistel te lezen; nauwelijks echter kon hij daarmede ter halverwege gevorderd zijn, of hij barstte in uitroepingen van verontwaardiging en woede los:

— Laaghartige, schandelijke eerrooverij! Is het meisje, na het verlies van haar vader, haar fortuin en haar verloofde, nog niet ongelukkig genoeg, en wil men haar nu ook haar eer ontnemen? Wat wil die schandelijke lasteraar? Dat ze alleen en onverzorgd de wereld zal ingaan, om zich behalve aan armoede, ook aan allerlei ontmoetingen en intrigues prijs te geven? Maar ze zal wel wijzer zijn, en ik zal den schelm weten uit te vinden, die een smet werpt op den goeden naam van het lieve kind. Zij zal zien, dat ze onder mijn dak veilig is, en dat men niet ongestraft haar beleedigt, die de oude kolonel von Erlen onder zijn bescherming nam. —

Bravo! kolonel; ge meent het goed, en ge zoudt haar, die uw stervende zoon u aanbeval, zeker ook beschermen tegen wie ook, maar ge vergeet één ding, namelijk dat die brief ongeteekend is; ge vergeet dat de honderdarmige hydra, die men laster noemt, buiten het bereik uwer kracht en van uw goeden wil staat, en gij er zoowel voor moet zwichten, als hij den machtigste sluipmoordend nedervelt.

Dit begreep Emilie reeds van 't begin af beter; ze begreep dat het dwaasheid was, aan den laster het hoofd te willen bieden; na lang aarzelen, want de brief was reeds eenige weken oud, toen de kolonel haar verraste, had ze, nu juist eenige

Digitized by Google

dagen te voren, er over gesproken met een beproefd vriend haars vaders, die dezen vroeger dikwijls bezocht, en ook hij begreep dat ze aan dien toestand een einde moest maken. En hij hielp haar tevens. In zijn fabriek kon hij een opzichteres over een deel van het vrouwelijk personeel plaatsen, terwijl hij bij zijn boekhouder, die gehuwd was en twee aankomende dochters had, gelegenheid ter inwoning voor haar vond.

Zij zou dus in een fatsoenlijke betrekking en bij fatsoenlijke lieden komen, en behoefde derhalve voor haar toekomst niet bezorgd te zijn. Maar toch dacht ze er onophoudelijk aan, hoe eenzaam, hoe verlaten de goede, oude von Erlen zich dan zou gevoelen; immers niet alleen was hij zeer doof, maar herhaalde aanvallen van rhumatiek noodzaakten hem vaak dagen achtereen in huis te blijven. Zij had zooveel hulp en vriendschap van hem ondervonden, dat ze er tegen opzag, hem met haar plan, en meer nog met de aanleidende oorzaak daarvan bekend te maken. Nu echter had het toeval haar daartoe als van zelf in de gelegenheid gesteld, en was de zaak dus beslist.

Het kwam echter den ouden von Erlen niet in de gedachten haar de wereld in te stooten, en, toen zij 's avonds hem haar plannen mededeelde, en hem trachtte te overtuigen, dat het aldus moest geschikt worden en 't niet anders kon, wilde hij er aanvankelijk niets van hooren.

— Ik zou gelooven mijneedig te zijn jegens mijn braven zoon, als ik u aldus aan allerlei vermoeienissen en God weet wat al meer prijs gaf. Ik heb een belofte gedaan, en mijn woord is mij heilig.

— Maar, beste kolonel, zoudt gij dan inderdaad denken, dat Ludwig liever had gezien, dat mijn goede naam aan aller-

Digitized by Google

lei praatjes prijs werd gegeven, en een werkzaam leven voor mij niet verkieslijker zou geacht hebben? Ik kan, ik mag niet langer hier blijven. Veel liever dan wat ook, bleef ik u verzorgen, en....

— Emilie, lief kind, luister eens.

— Ik luister, beste vriend.

— Als de vader van hem, wiens vurigste wensch het was u gelukkig te maken, rust op mij, vooral nu gij een wees zijt, een zware plicht. Ik kan en ik mag mij daaraan onder geen voorwendsel onttrekken, en toch, ik erken het, tracht de maatschappij mij de vervulling daarvan, zoo als ik mij die had voorgesteld en ze mijn zoon beloofd heb, onmogelijk te maken. Er bestaat echter een middel om hare aanslagen te verijdelen, en alles te doen blijven zooals het is. Geef mij de hand, lief kind, — langs de gebruinde wang van den ruwen krijgsman gleden een paar tranen, — en ik zal u zeggen welk middel dit is.

Emilie verbleekte, doch reikte hem de hand, en zag hem een oogenblik met innig medelijden aan, doch wendde onmiddellijk haar gelaat weer af.

— Ik heb, aldus ging hij langzaam en met een van aandoening bevende stem voort, mijn zoon, kort vóór zijn sterven beloofd, dat ik u als mijn dochter zou blijven beschouwen tot mijn dood. Welnu, wordt voor de wereld mijn vrouw, en blijf voor mij wat ge tot hiertoe waart. Ik heb u lief, als waart ge werkelijk mijn kind, en ik ben gewoon geworden u als mijn dochter te beschouwen.

Emilie beefde en had blijkbaar moeite staande te blijven.

— Het is echter mogelijk, ging von Erlen langzaam voort, dat dit offer u te zwaar is, want ik erken, dat, terwijl ik meende

Digitized by Google

aan niets anders dan aan uw geluk te denken, ik schijnbaar bezig ben voor mij zelven te zorgen. 't Is waar, ik zou u zeer missen, als ge van hier gingt; deze kamer, dit stille huis, deze lieve streek, alles zou mij slechts in herinnering brengen hoeveel ik verloor ook aan u, die mij, zoo dacht ik dat het was, door den hemel geschonken waart, als vergoeding voor 't verlies van mijn goeden zoon. Welnu, mijn kind, gij weet nu wát ik bedoel en hoe ik het bedoel; laat bij uw besluit mijn lot buiten berekening, maar vraag u zelve ernstig af, of ge met uw tweeden vader hier in rust en stillen vrede wilt blijven leven, denkende en sprekende over hem, in wien we beiden zooveel verloren?

De strijd was zwaar en het offer groot, veel grooter dan von Erlen zich voorstelde, maar toch kon ze niet lang twijfelen. Ze had den ronden, goedhartigen man lief gekregen, ze was veel, zeer veel aan hem verplicht, en zou ze hem nu aan zijn lot overlaten, omdat hij oud, omdat hij hardhoorend was, en, naarmate hij zich minder thuis gevoelde in 't gewoel der samenleving, des te meer behoefte had aan gezelligheid in huis? Ze wist het, ze was er van overtuigd, dat hij slechts haar geluk bedoelde, en zou zij dan terugschrikken van een offer, dat tegelijk een blijk van vereering was jegens hem, die haar was ontvallen, nog vóór dat ze zich in elkanders bezit mochten verheugen? Zou ze zelfzuchtig genoeg zijn, om den braven man in zijn edele bedoelingen teleur te stellen, en daarmede tegelijk door een dichten sluier hem van het zonlicht te berooven, 't welk na een woelig en rusteloos leven, nu zijn ouden dag kon verlichten en zijn leven wellicht vervroolijken? Zou zij . . . . . ?

Digitized by Google

Zie, hoe zij op de boot alles in 't werk stelt, om het hem gemakkelijk te maken; hoe ze een luw plaatsje voor hem uitzoekt, een tabouret voor hem haalt, en zich vervolgens naast hem plaatst, om, onvermoeid in zijn oor fluisterend, toch zonder blijkbare inspanning en vroolijk met hem te keuvelen; hoe ze hem nu en dan haar binocle toereikt, en hem op fraaie punten opmerkzaam maakt; zie vooral de wijze, waarop ze dat alles doet, en met welken dankbaren blik de ongegeneerde oude soldaat die blijken van kinderlijke liefde beantwoordt, en ge voelt bijna een gewaarwording van jaloezie oprijzen, wanneer gij er getuige van zijt, hoe die »handige feeks den ouden gek weet te ringelooren."

Sommige zaken zijn voor zoo hemelsbreed van elkander verschillende opvattingen vatbaar, dat men zich afvraagt, of men wel recht heeft ze naar den eersten indruk, dien ze op ons maken, te beoordeelen.

. . . . . .

. . . . . .

Het geheele traject langs den Moezel, van *Trier* af tot *Coblenz*, waar deze rivier zich in den Rijn stort, is zonder twijfel zeer schoon, het laatste gedeelte, van *Cochem* af, wordt echter algemeen voor het schoonste gehouden, en inzonderheid de talrijke krommingen zijn oorzaak, dat men onophoudelijk, zoowel vooruit als achter zich en aan beide zijden, meestal schilderachtige panorama's te bewonderen krijgt. Daar de rivier een sterke strooming heeft, vaart de boot stroomafwaarts zeer snel, en wordt de geheele afstand van *Trier* tot *Coblenz* in circa

Digitized by Google

een half etmaal afgelegd; van *Cochem* bereikt men *Coblenz* in ongeveer vier uren.

Reeds vroeger merkte ik op, dat de waterstand van deze rivier in den zomer dikwijls zóó laag is, dat de boot niet verder dan tot *Cochem* rievieropwaarts kan komen, en nog wordt er een juiste kennis van het vaarwater vereischt, om de vele ondiepten ook van dat gedeelte te vermijden.

Tusschen *Karden* en *Müden*, dicht bij *Moselkern*, hadden wij hier b. v. geruimen tijd oponthoud. Hoewel de rivier er zeer breed is, moesten wij toch blijven liggen, omdat de van *Coblenz* komende boot juist in de geul was; op die boot volgden een paar vloten van aan elkaar gekoppelde schepen, die door paarden de rivier opgesleept werden, en waarvan de tweede pas in de verte kwam opdagen, toen de stoomboot ons voorbij voer. De slakkengang van die schepen is vervelend om aan te zien, en het geduld wordt daarbij op een harde proef gesteld.

Ik noemde den Moezel een paar keeren een groote beek; Omega vond dit voor zulk een schoone en breede rivier beleedigend, en toch, wanneer men de geringe diepte in aanmerking neemt, zoodat men op sommige plaatsen de jongens tot in het midden der rivier zich ziet baden, waarbij ze niet verder dan tot aan de knieën in het water staan; wanneer men, van den oever dikwijls den bodem tot op een afstand van verscheidene Meters duidelijk kan herkennen, dan komt die gedachte onwillekeurig op, ofschoon 's winters of in 't voorjaar ook de Moezel vaak toont, ze tot de machtigste rivieren behoort. Anders wordt dat echter, wanneer men *Coblenz* nadert, nadat de bergen ter wederzijde afnamen en

Digitized by Google

het rivierdal over 't geheel wijder werd; wanneer men de Rijnbergen, en straks de indrukwekkende vesting *Ehrenbreitstein* uit den verren nevel ziet opdagen.

Ik ga de bijzonderheden van het Moezeldal stilzwijgend voorbij; ook heb ik er veelal stilzwijgend genoten; ik merk dan ook slechts op, dat men op dien tocht schier in een onafgebroken bewonderende stemming verkeert, terwijl, zoo als ik, naar ik meen, gezegd heb, een vergelijking van de Moezeloevers met die van den Rijn zeker niet in het nadeel van de eerste uitvallen; 't is over het algemeen iets anders, niet minder schoon, niet minder grootsch op sommige plaatsen, en zeker niet minder schilderachtig; de indrukken, die men daar in zich opneemt, verschillen zeer van die welke de Rijnboorden op den gevoeligen reiziger maakt, maar ik geloof — althans naar mij zelven te oordeelen — dat ze dieper en blijvender zijn.

Wanneer men te *Coblenz* (de *Confluentes* — samenvloeiing van Moezel en Rijn — der Romeinen) aankomt, is het eerste wat de opmerkzaamheid trekt, en die zeker ten volle verdient, het tweetal bruggen over den Moezel, die een zeer eigenaardige gelegenheid aanbieden, om den bruggenbouw van vroeger eeuwen met dien van onzen tijd te vergelijken, en waarbij men onwillekeurig geneigd is de middeleeuwen de steenperiode, onzen tijd de ijzerperiode te noemen; de oude groote, ik zou haast zeggen eerbiedwaardige steenen brug toch dagteekent van het midden der 14e, de ijzeren spoorwegbrug van het midden der 19e eeuw. Vijf eeuwen lang had de eerste het Moezelwater reeds in den Rijn zien stroomen, toen zijn mededinger verrees, en toch rijst de vraag wie den anderen zal overleven? De vergelijking dezer

Digitized by Google

beide bouwwerken met elkander, geeft inderdaad stof tot overdenkingen van verschillenden aard.

Wij hebben echter daartoe thans geen gelegenheid, maar achten het best ons spoedig van een Droschke te verzekeren, zoodat we weldra in de ruime zaal van het hôtel »Zum Anker" met een glas fonkelenden Steinberger, Vader Rijn onzen welkomstgroet brengen.

Digitized by Google

XXII.

HET AHRDAL.

Het lag thans niet in onze bedoeling ons te *Coblenz* op te houden; we waren op de terugreis, en hadden nog slechts éénen dag beschikbaar, dien we grootendeels aan het *Ahrdal* wilden wijden, om nog denzelfden avond *Keulen* te bereiken.

Wij vertrokken dus reeds 's morgens te ruim zeven uren uit *Coblenz*, en hadden te omstreeks acht uren *Remagen* bereikt. Rijtuigen van verschillenden vorm en grootte staan daar aan het station gereed; immers het *Ahrdal* behoort tot die Rijnstreken, welke jaarlijks zeer druk bezocht worden.

Ik heb dan ook geen plan er breed over uit te weiden, zoo min als ik er wat nieuws van zou kunnen zeggen; 't is bekeken en beschreven tot in de kleinste bijzonderheden, en tal van Nederlanders hebben het herhaaldelijk bezocht. Ook zou ik er geheel van gezwegen hebben, ware het niet dat het tot onzen tocht behoorde, en de reis van *Coblenz* naar huis wel wat ver is voor éénen stap.

In elk geval was ik er zeer nieuwsgierig naar; Omega was

Digitized by Google

er in geen twaalf jaar of langer, ik in 't geheel niet geweest, en, te oordeelen naar den roep, die er van gaat, kon ik niet anders vooronderstellen, dan dat dit de kroon zou zetten op alles wat we in de laatste dagen zagen. Ik was bovendien in een stemming om alles mooi en bekoorlijk te vinden, maar 't duurde geruimen tijd eer mijn verwachting althans ten deele bevredigd werd. Wij waren nog te zeer onder den indruk der romantische dalen aan den Moezel, om door dit, 't welk grootendeels, wat indrukwekkende schoonheid betreft, bij de meeste van deze ver achter staat, licht in ververrukking gebracht te worden.

Gedurende een heel eindweegs rijdt men, in de richting van *Sinzig*, ongeveer evenwijdig met den spoorweg terug, tot men, even vóór dit dorp, rechts af het dal ingaat.

Zoodra men in het dal is, heeft men de *Landskron*, een der belangrijkste bazaltbergen, vóór zich; de berg wekt echter van hier gezien niet veel belangstelling; op den terugtocht is dit heel anders. Het dal is zeer wijd, met uitgestrekte akkers ter wederzijde.

Het dorp *Bodendorf*, het eerste 't welk men passeert, is wel niet zeer klein, maar bevat toch slechts een paar nette huizen en een fraaie buitenplaats aan het einde van 't dorp. Nu volgen wijnbergen rechts en boschbergen links, veel lager dan aan den Moezel, met uitgestrekte bouwlanden ter wederzijde van den weg; zoo min het één als het andere echter viel ons thans mede.

Voorbij *Lohrsdorf* nadert men de beek en wordt, nabij den voet van de *Landskron* die hier steil en met Wijnstokken bezet is, het dal oók iets enger en dientengevolge schilder-

Digitized by Google

achtiger; spoedig echter verwijdt het zich weder, en zijn teellanden en boomgaarden schering en inslag. Bij *Heppingen*, altijd nog aan den voet van den berg, passeert men een paar mineraalwaterbronnen, Men behoeft zich echter niet lang in het *Ahrdal* te bevinden, om tot de overtuiging te komen, dat een andere bron dan deze hier thans de hoofdrol speelt. Inderdaad, het aantal zeer groote wagens, die wij in beide richtingen ontmoetten, alle beschilderd met den naam »Apollinarisbrunnen" was zeer groot, en wees op een vertier en een verbruik, waarvan men zich moeilijk een denkbeeld kan vormen.

Spoedig hadden wij dan ook deze bronnen bereikt, waar alles in de omgeving het kenmerk van welvaart draagt.

Er stond wel niet op de deur dat de toegang »vrij" was, maar wij veroorloofden ons toch maar de vrijheid binnen te gaan, en den eerste den beste te vertellen, dat we wel gaarne wilden zien hoe men alles hier heeft ingericht, en de man, toevallig een opzichter, vond dat zeer natuurlijk, maar zei dat er niet veel aan te zien was, want dat wij juist het rustuur hadden gekozen, en men dus met de vulling nu niet bezig was. Hij wilde ons echter wel bij de bronnen brengen.

Dit is een vierkante, gemetselde ruimte, waartoe de buitenlucht om geldige reden vrijen toegang heeft. Men staat eerst op een soort van gaanderij, vervolgens gaat men eenige trappen af, maar tot op de benedenste komt men niet, want, terwijl men op de derde, vierde of vijfde trede nog hoegenaamd geen bijzondere gewaarwording gevoelt, laat men den voet nauwelijks zakken naar de volgende trede of een tintelend gevoel vliegt plotseling door alle leden, 't is of het hoofd met

Digitized by Google

kracht heen en weer geschud wordt, men sluit de oogen, laat de leuning los, en is op 't punt van te bezwijmen. De opzichter echter, die dit zeer goed vooraf weet, had mij even spoedig onder den arm gegrepen, en toen ik weer een trede hooger stond, was alles voorbij. Een stroom van koolzuur stijgt hier in een bepaalde richting op; zoo lang men buiten dien giftigen luchtstroom blijft, bemerkt men er niets van, en de aandoening is ook oogenblikkelijk bij de inademing van zuivere lucht weer voorbij; dat er een doode musch op den bodem lag is geen wonder; zoodra toch deze dieren hier binnen vliegen, en in 't bereik van dien luchtstroom komen, vallen ze bedwelmd neder. Bij regenachtig weder kan men echter, zoo vertelde ons de opzichter, tot op den bodem van deze ruimte gaan. Daarin zijn een paar met groote ijzeren deksels gesloten openingen, die men echter gesloten houdt, om te sterke gasontwijking te voorkomen. Het water wordt door buizen naar een groote zaal geleid, alwaar aan een lange buis zich een aantal kranen nevens elkander bevinden; dit zijn de vullingskranen. Het Apollinariswater wordt tegenwoordig ook hier te lande meer en meer bekend, en verdient zeker ver de voorkeur boven kunstmineraalwater. Deze bronnen, eerst een vijf en twintigtal jaren geleden ontdekt, verkregen dan ook in de laatste jaren een groote vermaardheid.

We hadden, weer buiten gekomen, nu de *Landskron* van de andere zijde vóór ons liggen; van hier gezien is het gezicht op dien berg zeer schilderachtig, daar ook de ruïne thans goed zichtbaar is.

Niet ver van hier ligt het badplaatsje *Neuenahr*, met verscheidene groote hôtels en lieve villa's. Wij hielden er ons

Digitized by Google

echter niet op, maar vervolgden den weg door het wel wat eentonige dal tot *Ahrweiler*, een zeer lief Duitsch stadje, 't welk inzonderheid beroemd is om goeden rooden wijn, den bekenden »Ahrbleichert" (waarvan echter elders ook al veel meer verbruikt, dan dáár geproduceerd wordt).

Verderop in het dal, waar men overal tusschen wijnbergen en wijnvelden doorgaat, kan men zien bij wie men zich te vervoegen heeft, om den echten wijn dezer bergen te verkrijgen, daar hier tegen alle bergen met groote letters de namen der eigenaars geschilderd zijn; zeker een niet onaardige reclame, die, bij het drukke bezoek van vreemden aan dit dal, wel doel zal treffen. —

Voorbij het dorp *Walporzheim*, waar alles het karakter van wijnteelt en wijnhandel draagt, wordt het dal nauwer en romantischer, en worden de bergen hooger. Men begint met meer opgewektheid rond te zien, passeert het kleine dorp *Marienthal*, met de inderdaad schilderachtige ruïne van een afgebrand Augustijner-nonnenklooster, en bereikt weldra het echt landelijke, frissche en wijd uiteengebouwde dorp *Dernau*. In dit gedeelte van het *Ahrthal* worden, bij wijze van uitzondering, witte druiven geteeld, terwijl het overigens om den rooden wijn bekend en beroemd is.

Bij *Bech*, mede slechts een klein dorpje, bereikt men de beek weder; dit geeft aan den tot dusverre wel eenigszins eentonigen weg meer leven; ook worden de bergen weer hooger, terwijl de naakte rotskoppen, hier en daar boven de beteelde hellingen uitstekende, mede meer tot afwisseling bijdragen.

De uitgestrekte ruïne van den *Saffenburg*, op een hoogen bergkop, draagt veel tot de meerdere schilderachtigheid van

Digitized by Google

dit gedeelte van het dal bij, hetwelk overigens links en rechts aan wijnbouw, en altijd weer aan wijnbouw herinnert; de rotsen worden woester, en hangen hier en daar dreigend over den weg, terwijl het water van de overhellende wanden druipt.

Hoe langer zoo meer palmt de Natuur den bezoeker hier als het ware in, tot hij eindelijk, ongemerkt geheel onder haren invloed geraakt. Het dorpje *Mayschoss*, onaanzienlijk op zich zelf, is allerprachtigst gelegen, en niet minder het slechts weinige minuten verder liggende *Lochmühle*. De dorpen volgen elkander hier geregeld om het kwartier, soms iets meer soms weer wat minder, op, hetwelk zich dan ook wel hieruit laat verklaren, dat het dal allerwege. tot boven aan de bergen, met wijnstokken beplant is, en dus zoowel de zorg daarvoor als de verdere bewerking der vruchten, een verspreiding der bevolking door het dal wenschelijk maakte.

Lochmühle is mede zeer bekoorlijk gelegen; trouwens dit gedeelte kwam mij het schilderachtigste van het *Ahrthal* voor. Tegen den steilen wand der *Lochmühlerlei*, een wijnberg, ziet men het symbool van de welvaartsbron dezer streek, een geschilderden Bacchus van wingerdloof omkransd, met de woorden:

Welch herrlich Leben
Im Kranz der Reben.

De grilligste rotsvormen volgen elkaar nu gestadig op; men passeert de dorpen *Laach* en *Reimershoven*, en weldra ziet men de bekende ruïne van het eerst in 't begin der vorige eeuw geslechte slot *Altenahr* ter rechterzijde boven zich liggen.

Na een kromming van den weg bevonden we ons plotseling vóór den ingang van den eersten in Duitschland uitgehouwen tunnel. De beek, en daarmede ook het dal, kronkelt

Digitized by Google

zich hier in vele bochten om den berg, hetwelk een grooten omweg veroorzaakte, om welken te vermijden hier een tunnel van 175 voet lengte, zoo als in twee medaillons ter wederzijde van den ingang vermeld wordt, in 1834 gegraven en in 1867 hersteld (renovirt) werd. Na dezen tunnel doorgegaan te zijn, is men te *Altenahr*, voor de meesten, en zoo ook thans voor ons, aan het einddoel van dezen tocht, en vindt men in het hôtel »Caspary" een vriendelijken Wirth, een goede tafel en niet zelden ook het gezelschap van landgenooten.

Te *Altenahr* zijnde brengt men natuurlijk een bezoek aan de ruïne, en het gezicht daarboven is die betrekkelijk kleine moeite wel waard; we konden het bovendien nog juist vóór het diner af, en begaven ons dus onmiddellijk op weg.

't Blijkt hier terstond dat men zich op het bezoek van vreemdelingen gewapend heeft, want onder aan het bergpad staat een kraam, waar allerlei snuisterijen, voornamelijk echter photographieën van deze streek en de ruïne, verkocht worden, terwijl wat verder, de kinderen u tegemoet komen loopen met de aan de Rijnbezoekers vrij wel bekende eikekransen; men behoeft slechts weinige penningen te offeren, om, »het hoofd sierlijk met eikeloof" omkransd, huiswaarts te keeren.

Het bezoek van de ruïne kost bovendien 5 Grosschen, alweer een herinnering, dat men zich hier niet in de voor iedereen »vrij" te genieten natuur bevindt. Bij den portier kon men allerlei speelgoed koopen, b. v. microphotographieën van den burg en dergelijke aardigheden meer; het een en ander ten bewijze, dat men geen moeite spaart, om u hier alles »reizend und malerisch" te doen vinden.

Wordt de illusie nu daardoor wel wat minder, en ontneemt

Digitized by Google

men op die wijze den bezoeker die geestverrukking, welke zich alleen bij verrassing van hem kan meester maken, daar waar het »kijkje" niet verkocht en er van de schoonheden der natuur geen speculatie gemaakt wordt, toch verwijlt men daarboven eenige oogenblikken met wezenlijk genoegen. Men heeft er een soort aanleg van gemaakt, terwijl die punten, van waar men de schoonste uitzichten heeft, maar die men anders niet zonder gevaar zou kunnen bereiken, van stevig latwerk voorzien zijn.

Het gezicht van dit hooge punt in het dal is werkelijk prachtig en deed ons, wat de krommingen der beek betreft, terugdenken aan den Moezel bij den *Marienburg*; ook op verscheidene plaatsen leveren de oude muren, door de verscheidenheid van de daarop of er tegen groeiende planten, een fraai gezicht op; inzonderheid verschillende Huislooksoorten, vooral de gewone, groeien hier in overvloed en vormen fraaie, krachtige zoden.

Het hoogste punt, waarop een koepeltje staat, bereikt men langs een steile, doch overigens gemakkelijke trap van Schiefer, en zoo van één koepeltje gezegd kan worden dat het een belvedère is, dan is het zeker dit. Ondanks de hooge bergen in den omtrek is het uitzicht hier in alle richtingen toch ruim en indrukwekkend. Het fraaiste blijft altijd het dal, waarin men van alle zijden nederziet, daar het letterlijk om den berg heen loopt.

Ja, het *Ahrthal* is een schoon dal; dit kan inzonderheid gezegd worden van het tweede gedeelte, namelijk tusschen *Ahrweiler* en *Altenahr*. Ik haast mij echter hier bij te voegen, dat wij het slechts ter loops bezochten, wat trouwens geloof ik met de meesten het geval is, en ik houd mij overtuigd, dat hier, mits men den

Digitized by Google

omtrek zijdelings in verschillende richtingen bezoekt, zeer veel te genieten en niet minder op te merken en te leeren valt.

Wanneer men echter zoo pas de streken aan de Saar en den Moezel heeft bezocht, wanneer men een blik heeft geworpen, iets meer dan vluchtig, in het Eifelgebied, liggen er nog te veel grootschere en indrukwekkendere tafereelen in de herinnering, om niet onwillekeurig, door vergelijking, wellicht eenigszins onbillijk te worden in zijn beoordeeling van dat, wat minder imposant, maar daarom op zich zelf zeker niet minder schoon en belangwekkend is; men wordt dan allicht subjectief in zijn oordeel, hoe gaarne men zich daartegen wil hoeden.

Ik zou dan ook zeker omtrent sommige plekken uitvoeriger hebben kunnen zijn, maar ik vond in mijn notities verscheidene uitdrukkingen, die ik thans niet zou willen herhalen, daar ik zeker ben, dat, bezocht ik dat dal later eens weder, en leerde ik het dan nauwkeuriger kennen, ik ze als onjuist zou wraken.

Toen wij terugreden dacht ik daaraan trouwens herhaaldelijk, en krachtig werd ik uit die subjectieve opvatting als wakker geschud, toen wij bij *Heppingen* andermaal de *Landskron* in 't oog kregen, en die berg zich hier als een alleenstaande, tot aan zijn kruin in een groenen mantel gehulde reus voordeed. Toen ontsnapte mij weer eens een kreet van verrassing, en kwam ik tot de overtuiging, dat ik 's morgens de *Landskron*, ja, wel lang *bekeken*, maar niet *gezien* had. Zoo gaat het meer. —

Na nog een poosje te *Remagen* rondgewandeld te hebben, spoorden we naar *Keulen*, waar we ons in de groote zaal van het welbekende hotel »Disch", onder 't genot van een goed

Digitized by Google

glas Rijnwijn verdiepten in 't geen we gezien en genoten hadden, en onze ontmoetingen, nú met bedaarden gang, dan met stormpas de revue lieten passeeren. 't Gesprek werd gaandeweg levendiger en meer geanimeerd..... Daar viel een schot!... Een kogel uit de welbekende fabriek der Veuve Cliquot, te Rheims, snort door de lucht.... Hoor!.... wat is dat?.... Wie is het, die, anders altijd er op uit, den ernst des levens met een glimlach als te ontzenuwen, nu plotseling bedaard, niet alleen bedaard, maar zelfs ernstig is geworden; die, 't schuimende glas omhoog heffende, zijn reisgenoot de hand toereikt, en blijkbaar meer wíl zeggen dan hij kán, omdat 't gevoel te vergeefs naar klanken zoekt, maar er toch, met een van aandoeding trillende stem, de woorden uitbrengt:

— Ik dank u! Wat ik in deze dagen genoot, kan ik niet schatten. De vriendschapsblijken, die ik ondervond, zal ik....

— Ik geloof waarachtig dat je 't meent, viel Omega in de rede, maar je zult dien slapenden Kellner wakker maken. —

De ernst kroop spoedig onder de tafel, vooral toen de Moezel-Undine van Berncastel weer op 't tapijt kwam, en Omega enkele door hem uitgevoerde guitenstreken op rekening van zijn trouwen reisgenoot trachtte te stellen.

Of het gesprek intusschen wel fluisterend werd voortgezet zou ik niet durven beweren, vooral niet toen het woord »afrekening" werd uitgesproken, en Omega, die boek gehouden had, zag dat er in zijn boek, zoowel als in zijn hôtelrekeningen, een groote verwarring heerschte, die grooter werd, naarmate hij meer pogingen trachtte aan te wenden om er uit te komen, waarbij hij, hoewel te vergeefs, herhaaldelijk de Vve. Cliquot te hulp riep.

Digitized by Google

— Als jou boek nu maar in orde is, dan....

— Dat zal later moeten blijken, antwoordde ik; mogelijk kunnen mijn aanteekeningen het gebrekkige van de uwe wel weer goedmaken.

Ik geef ze nu tegelijk aan den lezer, die vriendelijk genoeg was ons op onzen zwerftocht te volgen, opdat ieder er 't gebruik van kan maken, dat hem goeddunkt.

Den volgenden dag, Vrijdag 14 Juli, hadden we spoedig Nederland en weldra ons rustige thuis bereikt.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google